

45759

Tőkés István

A FILIPPIBELIEKHEZ
INTÉZETT LEVÉL
MAGYARÁZATA



25/2002

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET KIADÁSA

1983

A borítólap
SZÉKELY DÁNIEL
munkája

ELŐSZÓ

Az 1982. év augusztusában Kolozsváron tartott ref. lelkipásztori továbbképző tanfolyamon hangzott el a sürgető igény: el kell készíteni az egész Szentírást felölelő kommentár-sorozatot. Ez az igény többször jelentkezett az elmúlt évtizedekben, de rövidebb-hosszabb idő után a neki-lendülés nyomtalanul eltűnt. Megállapítást nyert a lelkipásztori továbbképzőn, hogy a Jubileumi Kommentár vitathatatlanul hézagpótló ajándék, de nem oldotta meg a „sürgető igénynek“ megfelelő feladatot. Olyan — mintegy a Kálvin módszerével készített — kommentársorozat szükséges, amely az eklézsiák mindenikében megtalálható és így saját anyanyelvén olvashatja valamennyi igehirdető.

A megvalósításhoz olyan ökumenikus munkaközösséget kellene létrehozni, amelynek munkálataiból minden anyanyelvű exegéta kivehetné a részét. Addig is, amíg ez a szélesebb keretek között mozgó munkaközösség megalakulhat, számba kell venni — jelen összefüggésben az Újszövetségre gondolva — a már rendelkezésre álló kommentárokat, s előbb azokat a könyveket feldolgozni, amelyekről ezideig nincs megfelelő kommentárunk. Ezt a számbavételt elvégezte az 1968-ban megjelent Jubileumi Kommentár előszavát követő feldolgozás, amely felsorolja az anyanyelven rendelkezésre álló kommentárokat. Alaposan megvizsgálandók a felsorolt művek, s megállapítandó: melyek azok a valóban „megfelelő“ igényes exe-gézisek, amelyek a kommentársorozat részét képezhetik. Nehéz ugyan a mérték felállítása, de példaként utalunk a Kálvin szinoptikus „Magyarázataira“ és a Kecskeméthy „Márk evangéliumára“.

Az előbbiek szem előtt tartásával kerül kiadásra most A Filippibeliekhez intézett levél magyarázata. Igaz, hogy 1933-ban nyomdafestéket látott a Victor János Boldog rabság című „vezérfonala“, de ez inkább az „építő theologiai irodalom“ — egyébként fölöttébb értékes — darabja, semmint szorosabb értelemben vett exegézis; ugyanez a

megállapítás vonatkozik az előbbieken jelzett feldolgozás több más címére is. Tehát Romániai Református Egyházunk nemcsak azért mond köszönetet az Úrnak, hogy például rendelkezik fordításban Kálvin kommentárjával a Római levélhez, vagy a Zsidókhoz írt levélhez, valamint a Mátyás Ernő „János evangéliumával“ és néhány figyelemre érdemes más kötettel, hanem azért is, hogy a parókiális könyvtárak kézhez vehetik a Filippibeliekhez intézett levél magyarázatát.

A mondottakból nyilvánvaló, hogy egy próba-kötettel van dolgunk. Azért próba-kötet, mert a szerző meggyőződése szerint meg kell teremteni a sajátosan hazai exegetikai irodalmat, mely a Szentírást az „itt és most“ kategóriájában igyekszik megérteni és megértetni. Ez a megállapítás távolról sem azt jelenti, mintha létezne egy sajátosan hazai nyelvismeret, egy kortörténet, egy exegetikai módszer, egy hermeneutikai alapvetés és hasonlók. Amiként nincs két evangélium, úgy nincs helyhez kötött írásmagyarázat sem. Mindazáltal ugyanannak az egy evangéliumnak az üzenetét úgy kell szavakba foglalni, ahogyan az „itt és most“ követelményei maguk után vonják. Alapjában véve minden jelentősebb időegységben el kellene készíteni a megfelelő korszerű fordítást és kommentárt, azaz ugyanannak a tartalomnak az „itt és most“ nyelvén történő kifejezését. Ezt az igényt igyekszik kielégíteni a kezünkben lévő írásmagyarázat.

A szerzőt az a szempont vezette, hogy a kommentárban história-kritikai alapvetéssel meg kell érteni az I. század betűjét (litteráját), s ennek segítségével a bibliai írók a lehető legteljesebb kongenialitással. Mindezt pedig úgy kell írásban rögzíteni, hogy a feldolgozott anyag exegézise tartalmazzon Szentléleknek az „itt és most“ nyelvére átültetett üzenetét. Nincs tehát külön exegézis, és külön homiletikai alkalmazás (mint például Kecskeméthy-nél); nincs nyelvészeti apróságokban elvesző vizsgálódás; nincs kortörténeti és vallástörténeti adathalmaz; nincs egy bizonyos theologiai irány kiszolgálása; nincs a bibliai szöveghez lazán kapcsolódó elmélkedés, és mindezek mellett nincs semmiféle l'art pour l'art tevékenység. Ezért maradtak el a görög szavak és a grammatikai magyará-

zatok, valamint a szóelemzéshez tartozó részletvizsgálódások. Az ilyen természetű munkát is elvégezte a szerző, de a nyersanyagot dolgozószobájában hagyta. Az olvasó elé csak az jut, ami a bibliai szöveg üzenetének megértéséhez és érthető magyarázásához szükséges.

A szövegezés rendjén kiváltképpen figyelemben részesült az a szempont, hogy lehetőleg minden egyes vers érthetővé váljék, mégpedig nem egy-két „odavetett” mondattal, hanem fundamentumos elmélyüléssel. Az érthetőség megvalósítása és a nehézkesség elkerülése szintén sajátos gondját képezte a szerzőnek. Hasonló gondot fordított arra is, hogy az átvizsgált irodalomból ne hiányozzék sem a reformációt megelőző, sem a reformációi, sem a jelenkori eszmélődés. Az utolsó lapon található „Irodalom” csak egyes forrásokra utal, mellőzve a sokféle fordítás-anyagot éppúgy, mint a kézikönyvek felsorolását.

A fordítás jobbára a Károli-szöveget adja, de attól sok tekintetben mégis eltér. Jellegzetessége az eredeti szöveg hiánytalan visszaadása, esetenként az esztétikum rovására. Az eltérés indoka nem valami új fordításnak az igénye, hanem az olvasandó bevett szövegnek a helyes megértése, és a magyarázás segítése. Az a konkrét cél irányította a szerzőt, hogy alkalmas eszközt bocsásson az igehirdetők rendelkezésére a prédikáláshoz. Még konkrétebb fogalmazással: ha valaki elolvas egy-két (vagy több) verset a Fil. levélből, s hozzáolvassa az exegézis megfelelő részét, akkor értse meg azt és annyit, amit és amennyit friss és érthető-érdekes üzenetként továbbíthat (immár nem az exegézis nyelvén, hanem az igehirdetés módszerével) a szószéken. Az így elképzelt kommentár legyen nemcsak a megértés előmozdítója, hanem egyszersmind gondolatébresztő és a prédikációs szolgálat elmélyítéséhez hozzájáruló.

A használat fogja megmutatni a „próba-kötet” egyházépítő erejét, vagyis azt: milyen mértékben közelítettük meg a „sajátosan hazai exegézis” járható útját. Bárki észreveheti, hogy a magyarázat nem Aquinói Tamásnak, sem Kálvinnak vagy Barthnak a kivonatolása, sem pedig kommentárjaiknak másokéval történő egybedolgozása. Olyan útkereséssel van dolgunk, amely különbözik a hazai

(Kecskeméthy, Mátyás, Kárner stb.) próbálkozásoktól is. A közölt anyag már azzal elérné célját, ha nyomában világosabban láthatnánk azt a másik és jobb ösvényt, amelyre rá kell lépnie a hivatkozott kommentár-sorozat munkaközösségének.

Kolozsvárott, 1982 szeptember havában

TÓKÉS ISTVÁN

A FILIPPIBELIEKHEZ INTÉZETT LEVÉL IZAGÓGIKAI ISMERTETÉSE

Általános helyzetkép a Pál életútja összefüggésében

Szem előtt kell tartani, hogy Pál apostol Kr. u. 48—49-ben vihette véghez az első térítő út munkásságát. Ezt követte 50-ben a jeruzsálemi konvent, vagyis az első nagy keresztyény zsinat. Ezután jön a második térítő út 51 tavaszától 54 tavaszáig, s a harmadik út 54 tavaszától 58 tavaszáig. A térítő utakhoz kapcsolódik a jeruzsálemi és a cézáreai tartozkodás (fogsággal) 58-tól 60 tavaszáig, azaz 2 éven át (Csel. 21, 27...), s 60-tól 63-ig a római út és a fogság (Csel. 27—28).

Az általános keretben gondolkozva, Pál apostol a második térítő út rendjén jut *Filippibe* (Csel. 16, 12...). Az európai szárazföldet — a nevezetes látomás után — hajóval éri el, s Neapolisban száll partra (a mai Kavallában), ahonnan alig 20—30 kilométerre fekszik — egy kisebb hegyen áthaladva — Filippi városa. Jelenleg a város nyomait csak romok mutatják. Azonban a szünet nélkül folyó ásatások rendjén előkerült romok arról tanúskodnak, hogy az első században viszonylag nagy város lehetett Filippi, hatalmas színházzal és más középületekkel, amelyek akár a fővárosba is beillenének.

Filippi városát Macedoniai Fülöp (Kr. e. 359—336, Nagy Sándor — 336—323 — atyja) alapította. Innen magyarázható a neve. Az apostol idejében (Kr. e. 42-től) római kolónia (Csel. 16, 12). A híres Via Egnatia római útnak egyik állomása, ti. azé az úté, amely Kisázsiaától az Adriai-tengerig vezet, s így kiváltképpen fontosságú mind hadászati szempontból, mind kereskedelmi tekintetben. Lakosai természetesen macedóniai görögök, de jelentős számban lehettek közöttük egyfelől itáliaiak (veteránok stb.), s másfelől zsidók is. Szükséges figyelemmel lenni arra (ami később épp az apostolnál válik fontossá

— Csel. 16, 37—38), hogy a város lakói a római jog védelme alatt állottak.

Ebben a római kolóniában alapította Pál apostol az első európai keresztyén gyülekezetet Kr. u. 51-ben (Csel. 16, 12—40), a már említett második térítő út alkalmával.

Nem egyedül érkezik az új világba, hanem munkatársaival: Timótheussal (Fil. 1, 1; 2, 19. 23) és Silással (Csel. 16, 25), valamint — a tradíció szerint — Lukáccsal is. Ez utóbbinak a jelenlétére abból következtetünk, hogy ő az ún. „mi-darabok“ szerzője, márpedig a Csel. 16, 13. versben ezt olvassuk: „Kimenénk a városon kívül.“ Tehát Lukács, az orvos írta a Csel. 16. fejezetét, s a többes első személyt azért használja, mert az apostollal együtt Filippiben tartózkodott; esetleg épp ő hívta át (mint macedóniai férfi) Pált Európába.

Mi történt Filippiben?

Az apostol munkájáról kizárólag az Újszövetségből tájékozódunk, közelebbről pedig a Csel. 16. fejezetéből. Eszerint a városon kívül, egy kis folyóvíz mellett volt a zsidók gyülekezési helye, ahol „az imádkozás szokott lenni“. Itt találkozott egy Lidia nevű Thiatirabeli bíboráros asszonnyal, aki Filippiben lakott, s akinek a szívét megnyitotta az Úr az evangélium számára. Megtérése után Lidia megkeresztelkedett egész háznépével együtt, s ezután az apostolt meghívta hajlékába. Pál elfogadta a hívást, és épp útban lehetett a vendéglátó házhoz, amikor találkoztak egy több nap óta körülöttük forgolódnó jövendőmondó szolgálóleánnyal, akiből az apostol kiűzte a gonosz lelket. Ezzel a cselekedetével azonban jelentős anyagi kárt okozott a leány urainak (Csel. 16, 16—19), akik előbb megvesszőztették, majd börtönbe csukatták Silással együtt (Csel. 16, 19; 1. Thess. 2, 2; Fil. 1, 30). Feltehetőleg Timótheus és Lukács elkerülte a börtönt.

A vád ez: „megháborítják a várost“, mivel azt hirdetik, amit nem szabad bevenniük és cselekedniük a helyben lakóknak, „mivel rómaiak“. Tehát az idegen rómaiak lényegesen belejátszanak az események alakulásában, de

velük karöltve az apostol ellen hangolódik a „sokaság“, azaz az ellenőrizhetetlen tömeg is (Csel. 16, 20—22).

Következik a csodálatos szabadulás eseménye és ezzel kapcsolatosan a börtönőr kérdése: „Uraim, mit cselekedjem, hogy idvezüljek? Azok pedig mondának: Higyj az Úr Jézus Krisztusban, és idvezülsz mind te, mind a te házadnépe“ (Csel. 16, 30—31). Ezt követően a börtönőr megkeresztelkedett az ő házanépével együtt. Íme a második név a gyülekezeti tagok közül.

Másnap virradatkor a bírák elküldötték a poroszlókat a börtönörhöz, hogy vigyék magukkal Pált. Az apostol azonban római polgárjogára (*iūs romanum*) hivatkozik, és kifogásolja mind törvénytelen megvesszőzését, mind fogságba vetését. Ennek hallatára a bírák megijedtek és kérték: távozzék el a városból (Csel. 16, 35—39).

Pál a szabadulás után előbb Lidiához megy, majd pedig elhagyja a várost (Csel. 16, 40). Visszamarad a keresztyén gyülekezet, amelynek tagjai közül tehát név szerint ismerjük Lidiát és a névtelen börtönört — családtagjaikkal együtt. Szintén a gyülekezethez tartozott, jöllehet a Cselekedetek könyvében nincs említés róla: Epafroditus, aki közvetít Pál és a gyülekezet között a levélvivéssel és a küldemények átadásával (Fil. 2, 25; 4, 18), valamint Evodia és Sintikhé (Fil. 4, 2), továbbá az ismeretlen Kelemen (Fil. 4, 3). Ezek a nevek arra mutatnak, hogy inkább a pogány-keresztyének alkotják az ekléziát. Ugyanerre az irányba mutat az ellenséges zsidókra utaló kitétel is: „mi vagyunk a körülmetélkedés“, vagyis nem a törvényeskedő zsidók, hanem a pogányok.

Filippiből Thessalonikába távozik az apostol, s onnan folytatja második térítő útját (Csel. 17, 1...). A rendelkezésre álló adatok szerint több éven át nem jelenik meg személyesen a számára sok örömet és vigasztalást jelentő gyülekezetben. Kereken egy félévtized múlva: a harmadik térítő úton mehetett ismét Filippibe, amikor (57-ben?) Efészusból Macedónián át Korinthusnak tartott. Ekkor mind a menetelkor (Csel. 20. f.), mind a visszajövetelkor valószínűleg fölkereste a ragaszkodó gyülekezetet.

A távozás utáni kapcsolatok

Bár személyesen sokáig nem mehetett el Filippibe, a közvetett kapcsolatok nem szüneteltek az apostol és a gyülekezet között. Az egyik izagógikai mű (a korábbi izagógikai föltevésekre támaszkodó Koestertől) feltételezi, hogy a birtokunkban lévő Filippibeli levél tulajdonképpen három páli levélnek az egybeszerkesztése. Akár ez a helyzet, akár egységes alkotással van dolgunk, mindenképp bizonyos, hogy az Írás utalásai nyomán el kell fogadni a többszörös közvetett kapcsolatot.

Az első — feltételezett — levél egy köszönő írás: Fil. 4, 10—23. Itt az apostol mintegy nyugtázza a kézhez vett szeretetadományokat. Föltehetőleg a 4, 18. vers az egykori hivatalos nyugtának a formulája: „Megkaptam pedig mindent.“ Kivehető ebből a részből, hogy Pál nem az adományokra van berendezkedve, hiszen azoktól függetlenül szemléli anyagi természetű dolgait (Fil. 4, 11—13). A személye iránti gondoskodást inkább mint gyülekezeti hálaáldozatot értékeli (Fil. 4, 18), amint ezt őhozá juttatta a gyülekezet az Epafroditus közvetítésével (Fil. 4. 14; 2, 25). Jelen esetben tehát az egyik gyülekezeti tag látogat el Pál apostolhoz.

A második — ugyancsak feltételezett — levél a Fil. 1, 1—3, 1. verseit öleli magában. Ebben az írásában az apostol beszámol fogságáról, ahonnan sorait küldi, s tájékoztatja a nyilvánvalóan érdeklődő gyülekezetet mind a személyével kapcsolatban fennforgó halálos veszedelemről (Fil. 1, 20), mind szabadulása reményéről (Fil. 1, 24). Egyszersmind közli, hogy fogsága milyen hatással van környezetére, s mindenekelőtt az evangéliumi szolgálat előmenetelére (Fil. 1, 12—19). Egyéb közleményéhez tartozik az evangéliumért való szenvedés egyszerű beállítása (Fil. 1, 27—30), a közösségi élet helyes módja (Fil. 2, 1—4), és a csodálatos hitvallás az Úr Jézusról (Fil. 2, 5—11), valamint ennek következménye a gyülekezet életére nézve (Fil. 2, 12—18). A záró részben beszámolót találunk a nagy betegségből felgyógyuló Epafroditusról, aki most viszi a Pál levelét az ajánlással együtt: fogadják szeretettel a kiváltképpen buzgóságú munkatársat (Fil.

2, 25—30). Hasonlóképpen ír az apostol Timótheusról, akit később szándékozik Filippibe küldeni (Fil. 2, 19—24).

A harmadik — feltételezett — levél a Fil. 3, 2—4, 3-ban áll előttünk. Innen kitűnik, hogy az apostol híreket vett Filippiből az ottani zsidóskodók zavarkeltéséről. A nyugtalanító zavarkeltők a körülméltelkedést hirdetik (Fil. 3, 5) s a törvényeskedést propagálják. Ezeket nevezi Pál gonosz munkásoknak és Krisztus keresztje ellenségeinek (Fil. 3, 2. 18). Szerintük a törvény betöltése már a földön biztosítja az elérhető mennyei tökéletességet, a mennyei javak teljességét (Fil. 3, 12. 15). Tehát bizonyos perfekcionizmusnak a terjesztői, amivel szemben az apostol ezt írja: „A mi országunk a mennyekben van, ahonnan a megtartó Úr Jézus Krisztust is várjuk“ (Fil. 3, 20).

Mindhárom levélből, illetve az egyetlen levél egészéből kicsendül az élő hitnek, a háládatosságnak és a keresztyéni örvendezésnek (Fil. 1, 4; 2, 2; 4, 1; 1, 18; 4, 4; 1, 20) a hangja és átütő ereje. Olyan gyülekezeti közösség rajzolódik szemünk elé, amelyhez nem hasonlítható egyetlen másik levélnek a képe sem. Bár látszanak itt is a nehézségek, mégsem mutatkoznak azok a súlyos küzdelmek, amelyekkel találkozunk akár a Galáciabeliekhez intézett levélben, akár a Korinthusbeliekhez írt két levélben. Méltán nevezhető ez az írás az örvendezés bizonyosságának: örömlévélnek.

A levélírás helye és ideje

A legnehezebb izagógikai kérdést jelenti a levélírás helye, s ennek függvényeként az időpontja.

Abból kell kiindulni, hogy az apostol fogságban van (Fil. 1, 7; 1, 13. 16). Fogsága a sajátos természetű. Nincsen kizárva a halálos kimenetel se (Fil. 1, 20; 2, 17), jóllehet bizakodik a szabadonbocsátásban (Fil. 1, 25; 2, 24). Bármilyen súlyos azonban a fogság, mégis olyan a helyzet, hogy nem tekintik közönséges bűnözőnek, s így módjában áll a bizonyágtevés szolgálata; úgyannyira igen, hogy fogsága híressé lett, vagyis ügye, és főként maga az evangélium, ismertté lett mind a testőrség egész házában, mind mások előtt (Fil. 1, 13).

Mivel a Cselekedetek könyvében két Pál-fogsággal találkozunk, természetes, hogy mindenek előtt ezekre gondoljunk a megoldás összefüggésében. Az egyik fogság Rómához kapcsolódik (Csel. 28, 14—31), s a másik Cézáréához (Csel. 23, 23—26. 33). Előbb Cézáréában tartják fogva két éven át (Csel. 24, 27), majd pedig Rómában ugyancsak 2 esztendeig (Csel. 28, 30).

A hagyomány szerint Rómában írta Pál apostol a Fil. levelet. Ezt a véleményt képviseli többek között Barth Károly és nálunk Erdős József is. Róma mellett több indok hozható föl. Ott kétségszövegbevonhatatlanul megtalálható a praetorium (*prájtóron*), vagyis a testőrgárda, amelynek katonái őrizték Pált — felváltva — a saját lakásán (Csel. 28, 16). Szintén vitathatatlan a fővároshoz kapcsolódó tradíció összefüggésében a „császári udvar“, a császári ház (*domus* vagy *familia Caesaris*), valamint az itt munkába állított rabszolgák és szabadosok. Harmadszor Rómához jól talál az az adat is, hogy többen prédikálják az evangéliumot (Fil. 1, 14) akár mint ragaszkodó szolgatársak, akár mint ellenséges indulatú személyek. Általánosan ismeretes a viszonylag nagy számú római gyülekezet, amelyhez levelet is intéz az apostol. Végül szintén a római tradíciót látszik igazolni az a körülmény, hogy az apostol várja az ítéletet, de mint bizonyos szabadsággal rendelkező fogoly, számíthat a fölmentésre is (Fil. 1, 7. 12).

Mindazáltal kérdésessé válik Rómának a hipotézise azért, mert Rómából Spanyolországba akart továbbmenni az apostol (Róm. 15, 24. 28), s ezzel ellentétesen a levélírás szerinti fogságból Filippibe készül (Fil. 2, 24; 1, 26). A másik nyomós érv Róma ellen, hogy fogsága idejéig az apostol nem látta a filippibeli gyülekezetet (Fil. 1, 30; 4, 15...), holott biztosan megállapítható, hogy római fogsága előtt kétszer is megfordult Filippiben. A harmadik és különös súllyal jelentkező indok, hogy Róma és Filippi között túl nagy a földrajzi távolság ahhoz, hogy el lehessen képzelni az apostol és a gyülekezet közötti viszonylag eleven érintkezést. Ilyen helyzetben a tradíció ellenére is ki kell küszöbölni a birodalmi fővároshoz kapcsolódó keletkezési helyet, s ezzel párhuzamosan a késői (60—63) keletkezési időt.

Maradna a másik közismert fogsági hely: Cézárea. Ez viszont azért elejtendő, mivel nem bizonyítható a praetoriánusok ottani tartózkodása (Fil. 1, 13), ha csak nem vesszük számításba az Agrippa király cézárei palotáját (Csel. 23, 35). Ez a föltételezés azért valószínűtlen, mivel a szöveg nem a házról beszél (ti. Agrippa házáról), hanem a praetoriánusok házáról, s ezzel együtt olyan katonákról, akik a császár illetve a császári ház hozzátartozóinak a biztonsága fölött őrködtek. Ugyanígy a császári ház sem bizonyítható ebben a kis vidéki városban. Szintén Cézárea ellen szól a nagy gyülekezet hiánya, a sok evangéliumhirdető, és nem utolsósorban a Filippi és Cézárea közötti nagy földrajzi távolság. Tehát Cézárea szintén elesik mint levélírási hely.

Mivel Rómán és Cézaréán kívül nem fordul elő más fogsági hely az Újszövetségben, az izagógika művelői (mindenesetre közülök sokan: Deissmann, Feine, Michaelis, Koester) arra a megállapodásra jutnak, hogy olyan fogsági városról van szó, amely nincs fölemlítve az Újszövetségben. Ilyen ismeretlen fogsághely (2. Kor. 11, 23; 6, 5 — praetoriummal együtt; l. 1, 13) Efézus lehetett. Direkt forrásanyag nincs ugyan, de Efézusról írhat az apostol, amikor szól: „Naponként halál révén állok“ (1. Kor. 15, 31), vagy: „Nem akarjuk, hogy ne tudjátok a mi nyomorúságunkat, amely Ázsiában esett rajtunk, hogy... életünk felől is kétségben valánk“ (2. Kor. 1, 8; 4, 8). Efézus jól talál mind a Csel. adatszolgáltatásához (Csel. 19, 22; 20, 1), mind a páli levelek helyzetképehez (1. Kor. 4, 17; 16, 5. 10). Itt nagy gyülekezetet tarthatunk nyilván, s ugyanakkor a Filippihez való közelség lehetővé teszi azt a gyakori érintkezést, amelyet kizár mind a Róma feltételezése, mind a Cézaréaé.

Ha a keletkezési hely Efézus, akkor az időpontot 54—58 között kell keresni, de inkább az utolsó esztendőben.

Íme a Filippibeli gyülekezethez intézett levél. Az izagógikai kérdések több vonatkozásban megkérdőjelezhetők, de minden kétséget kizáróan Pál apostol saját írásával van dolgunk. Tartalma szerint előbb a sajátos páli levélkezdés áll szemünk előtt. Meg van győződve az apostol, hogy aki elkezdette a jó ügyet, ugyanaz az Úr be is fejezi a maga napjáig. A bensőséges kapcsolat (1, 7—11) kife-

jezése után az apostol leírja fogsága helyének gyülekezeti viszonyait (az Ige hirdetése, az előmenetel és a hirdetők magatartása), valamint saját személyi helyzetét és az állapotokhoz való viszonyulását. A hívő életről azt tanítja, hogy ékességei közé tartozik a Krisztusért való szenvedés is (1. fejezet).

A gyülekezeti közösség megrajzolását követi a Krisztus Jézus személyéhez kapcsolódó vallástétel, és a hozzá való személyes életviszony. Ehhez ragasztja Pál a munkatársakról való beszámolót, amint a Timótheus és Epafroditus személyével kapcsolatosan oly szépen kirajzolódik (2. fejezet).

A továbbiakban a zsidóskodók veszedelmétől óvja a gyülekezetet, s itt a maga személyes életpéldájával mutatja, hogy miképpen kell elszakadni az evangélium megismerése előtti régi élettől úgy, hogy az értéktelen hulladékként lemaradjon, s az új életben járók célegyenest haladjanak elhívásuk jutalma felé. Az új élet útjáról ne engedjék letéríteni magukat a Filippibeliek, akik tudatában vannak az örökség bizonyosságának, amely reájuk vár a mennyekben (3. fejezet).

Végül a Krisztus-közelségtől áthatott örvendező életre hívja Pál a gyülekezetet, amely Isten békességében és a kegyes életfolytatásban találta meg rendeltetését. A záró részben az adományokat köszöni meg Pál, s üdvözlettel és áldással fejezi be pásztori levelét.

Rövid írás, de ízig-vérig olyan széles skálán mozgó bizonyágtétel, mely annál üdőbb és üdítőbb, minél többször olvassuk. Gazdag kincsesbánya, amelyből minden helyzetben színaranyat merít az olvasó. Fogsági levél, s mégis a legnagyobb szabadságnak és a legtisztább örvenkezésnek és békességnek a bizonyágtévközpontú apostoli irata.

1, 1—2

ÜDVÖZLET

(1) Pál és Timótheus, Krisztus Jézus szolgálói, minden szenteknek Krisztus Jézusban, akik Filippiben vannak, a püspökökkel és diakónusokkal együtt. (2) Kegyelem néktek és békeség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.

1. Az ókori levél külső oldalán található — dativusban — a címzett neve és a rendeltetési hely. Gyakran adva van (pára vagy ápo prepozícióval) a feladó is. A bevezetés tartalmazza a levélíró nevét nominativusban, a címzettet dativusban, és az üdvözlétet (*khárein*). A sablontól azonban mindenkor eltérések találhatók, főként ha a levélíró vagy a címzett valami különösebb hivatali méltóságot tölt be.

Pál apostol keresztyén tartalommal tölti meg a vett formákat: „Pál és Timótheus” — írja. A „Pál” név magyarul annyi, mint „kicsiny, csekély, egyszerű”. A Szentírásban az apostolnak két nevével találkozunk. Az egyik: Saul (= kért, Istentől kért), a másik: Pál. Némelyek úgy vélik, hogy az apostol eredeti neve Saul. Ezt használta volna megtérése előtt. Krisztus megtalálása után fölvette a Pál nevet, hogy ezáltal is kifejezze az életében beállott nagy változást. Valószínűbb azonban, hogy abban az időben szokás volt két nevet adni az újszülöttnak. Így történhetett az apostol esetében is. Neki kezdettől fogva két neve volt, de az Úr Jézussal való találkozás után általában a másodikat használja az írás, jeléül annak, hogy a régiek elmúltak, azaz meghalt a régi, és megelevenedett az új.

„Timótheus” = Istent félő. Pál apostolnak munkatársa. Atyja pogány, anyja zsidó-keresztyén (Csel. 16, 1; 2. Tim. 1, 5). Az apostol metélte körül (Csel. 16, 3). Gyakran találkozunk vele, mint Pál kísérőjével. Reá van bízva az efézusi gyülekezet gondozása (Csel. 17, 14—15; 18, 5; 19, 22; 20, 4; Róm. 16, 21; 1. Kor. 4, 17; 16, 20; 2. Kor. 1, 19; Fil. 1, 1; 2, 19; Kol. 1, 1; 1. Thess. 1, 1; 3, 2. 6; 2. Thess. 1, 1; 1. Tim. 1, 2. 18; 6, 20; Filem. 1.).

„Pál és Timótheus”! Tehát nem egyedül Pál, aki a pogányok apostola, több mint egy tucat reánk maradt le-

vél szerzője. Nem egyedül Pál, aki az első számú pogánymisszionárius, a nagy tekintélyű atya és vezér, a pogányok közötti gyülekezetek feje. Nem egyedül Pál, hanem Pál „és” Timótheus! Nem kell félnie Pálnak (s ami fontosabb: nem is fél), hogy tekintélye és hírneve kisebb lesz, ha munkatársával együtt, közösen szólítja meg a Filippibeli gyülekezetet. Mindketten ismeretesek Filippiben. Mindketten szolgáltak a Filippibeliek között. Természetes tehát, hogy mindketten kapcsolatban állanak a gyülekezet tagjaival. Ők írják a levelet, mert Isten épp általuk akarja tolmácsolni a maga megtartó akaratát. A két név pusztán egymásmellettsége erős bizonyosság mellett, hogy az evangélium munkásainak milyen zavartalan egyetértésben kell egymás mellett állaniuk. Olyan zavartalanul, ahogyan a Pál és Timótheus nevét sem zavarja semmiféle kritikai megfontolás a Fil. levél homlokzatán. Lényegtelen, hogy mikor és hogyan ismerkedtek meg. Érdemileg az is lényegtelen, hogy honnan írnak, és milyen életkorúak. Ezek és hasonló körülmények aligha érdekelték az olvasókat és az írókat (lásd a 2, 19. exegézisét). Fontos, hogy egy adott gyülekezet elé lépnek mindketten, és ömlik belőlük az Ige szava, mert az Úr erre használja fel őket.

Pál *szolgáknak (duloj)* nevezi önmagukat. Más leveleiben általában az apostol kifejezést használja. Találgatni lehet, hogy az általános páli levélkezdestől miért tér el éppen itt. E tekintetben nem lehet biztos megállapítást nyújtani. De nem is szükséges. Az exegézisnek nem feladata, hogy kutassa azt, ami nincs leírva, hanem érthetően kell megmagyaráznia azt, ami a szövegben előttünk fekszik.

A szolga szélteben-hosszában használt szó az apostoli korban. A rabszolgaság még teljes virágjában létezik. „Egyiptomban a rabszolgák főként a hellenisztikus műveltségű emberek szolgálatában nyertek alkalmazást. Ipari vállalatokban és kőbányákban rendszerint ők végezték a munkát. A nagy városok közül Alexandria mutat fel tömegesebben rabszolgákat, de vidéken és bennszülött egyiptomi családoknál a szabad napszámosokat sohasem tudták háttérbe szorítani... Foglalkozási körük volt az iparban bizonyos mesterségek kitanulása és üzé-

se, de általában a háztartási munkák végzése. Néha találkoztunk velük mint templomi rabszolgákkal is. Módos emberek több rabszolgát tartottak. Figyelemre méltó szerepet töltöttek be néha mint a háziúr fiainak szolgaszemélyzete, vagy a rabszolganő mint a gyermekek dajkája. Rabszolgák piaci vételéről több papirusz maradt fenn. Áraikat is ismerjük. Ezek az életkor és használhatóság szerint váltakoztak 140—2000 drachma között [1 drachma kb. 30 lej]. Az úr és a rabszolga közötti viszony eléggé barátságosan alakult. A hűséges szolgát megbecsülték, sarjadékait átörököztették, néha részörökséget juttattak nekik. Nem egy kitett gyermeket mentettek meg azáltal, hogy felnevelték és rabszolgává tették. Van adatunk arra, hogy egy úr etióp rabszolgájának sírkövet állított; egy másik a születésnapja évenkénti megünneplésére alapítványt tesz rabszolgái számára. Különösen gyakori a végrendeleti szabadonbocsátás. Az indok ez: »A szolga jóakarataért és szeretetéért.« Előfordul a szabadonbocsátás mellett az adoptio is. Sőt, egy római katona éppen rabszolgáit teszi örököseivé. Emellett természetesen gyakorolható volt a pénzzel való megváltás is... De előfordul a szökés esete is“ (ifj. Varga Zsigmond: *Hellenisztikus papirusok*... 85—86.)

Az előbbieken kívül sok minden elmondható a szolgáról, de jelen összefüggésben az a fontos, hogy a szolga föltétlen alárendelt engedelmisséggel viszonyul urához. Nem maga határozza meg életrendjét, hanem saját akaratával ellentétben álló más életrendhez alkalmazkodik. Nem maga állapítja meg munkatervét, hanem azt a munkát végzi, amelyet számára kijelölnek. Nem saját érdekeit nézi, mivel kénytelen szem előtt tartani a rabszolgatartó akaratát. Egyszóval függő viszonyban telik el egész élete. Ilyen szolga Pál és Timótheus. Ilyen szolga minden igehirdető. Nyilvánvaló eközben, hogy a szóban forgó versnek semmi köze a rabszolgaság védelmezéséhez. Az evangélium nem társadalmi tünet, hanem evangélium. Tévedés volna azonban, ha épp ebben az összefüggésben nem utalnánk arra, ami a Pál apostol „szolga“ fogalmát elhatárolja az antik világ „szolga“ fogalmától.

Amint láttuk: a rabszolga helyzete egyáltalán nem mondható megnyugtatónak. Ezen nem változtat az a tény

sem, hogy valóban voltak jó szolgatartók is. Isten szolgálása viszont abban különbözik bármely szolgálattól, hogy itt nincsenek kényszerűségek. Isten szolgálja önként és örömmel vállalja a függő engedelmisségi viszonyt. Számára ez a legnagyobb ajándék, melyben egyáltalán részesülhet. Olyan szolgáltság, amely bármely szabadságnál nagyobb szabadsággal van telítve. Föltétlen engedelmes-ségben szereti az Urat és a felebarátot! Föltétlen engedelmisségben harcolni a bűn ellen! Föltétlen engedelmisségben hirdetni Isten bűnbocsátó kegyelmét! Kibeszélhetetlen szolgáltság és szabadság egyidejűleg! Ilyen volt a Pál és Timótheus szolgálása.

Félreértés elkerülése végett nemcsak annyit mondanak magukról, hogy szolgák, hanem: „Krisztus Jézus szolgálói“. És ez nagyon fontos. Isteneknek szolgálnak a zsidók és a pogányok is. Az ő istenük azonban vagy emberi akarások által eltakart, vagy épp emberi akarásokból született isten. Nem föltétlen engedelmisséget parancsoló Úr, hanem olyan valaki vagy valami, aki ma ilyen, holnap amolyan. Állandóan alakul: az emberi elme változása és fejlődése szerint. Ha az adott szükség úgy kívánja: meg is semmisíthető. A Pál és Timótheus szolgálása mindezt kizárja. Ők annak a Jézus Krisztusnak a szolgálói, aki tegnap és ma és örökké ugyanaz: a testté lett Ige, akiben látható módon emberek közé jött a láthatatlan Isten. Ő nem fogalom, hanem személy, akinek neve van, akivel beszélni lehet, és aki beszél. Az ő neve *Jézus Krisztus*. Személyes Úr, aki parancsol, s akinek engedelmeskedik a szolga. Az Anyaszentegyházban nincs két Úr, hanem csak egy, akinek hatalmát elismeri mind Pál és Timótheus, mind valamennyi későbbi szolga.

Mindazoknak szól az apostol és munkatársa, akik egyfelől „szentek“, másfelől „*Filippiben*“ laknak. Mondani sem kell, hogy ezek a szentek (*hágioj*) távol állanak a későbbi századok theologiai irodalmában több-kevesebb egyöntetűséggel meghonosodott „szentek“ fogalmától. Új-testamentumi szóhasználatban a „szent“ érdemileg ugyanaz, mint az Ószövetségben. Szent az, ami Istenhez tartozik, tiszta és hibátlan. Ilyen, azaz Istenhez tartozó hibátlan, szent emberekhez beszél a levél. A „szent“

jelzőből főnév lett: összesítő fogalom, amelybe belefértnek az összes keresztyének. Nem úgy van, hogy közülök egyesek szentek, mások pedig nem. Sajátosan és emberileg megdöbbentő módon: Krisztus gyermekei mindnyájan szentek. A későbbi egyháztörténelemben (mind a mai napig) kikopott ez a töről metszett evangéliumi gondolkodás, legalábbis a gyakorlatban. Kikopott, mert előtérbe jutott a „kegyes“ ember, a „vallásos“ ember, az engedetlen ember.

Ha csak annyit olvasnánk: „*minden szenteknek*“, ebben az esetben azt is mondhatnánk, hogy a keresztyének többé nem méltók a „szent“ jelzőre. Régen azok voltak, de ma már nem. Viszont a „szentek“ mellett látjuk, hogy ők „*Krisztus Jézusban*“ szentek. Tehát az apostoli kor számára is csak „*Krisztusban*“ talál a „szent“ jelző. A levél olvasói, bár sok jót mond róluk az apostol, önmagukban egyáltalán nem „szentek“. Közöttük is helye volt az intésnek és a buzdításnak. A rossz tulajdonságoktól ők sem mentesek. De ha ezerszer kifogástalanabb életfolytatást tanúsítottak volna, akkor sem illene hozzájuk minden további nélkül a szentség. Nincs saját szentségük, hanem idegen szentséggel ruháztatnak föl. Úgy viszonyulnak a szentséghez, miként a mezítelen emberi test a szép ruhához. A keresztyén számára a szentség Isten műhelyéből kikerült szép ruha, melyet Jézus Krisztus érdeméért magára ölthet. Szentek, azaz tiszták a keresztyének, mert Isten hófehérré tisztította őket Krisztus vére által. Tehát szentségükért nem ők fáradtak, hanem vele megajándékoztattak Jézus vérének hullása árán. A „-ban, -ben“ (*Krisztusban*) határozóagnak itt instrumentális az értelme; arra figyelmeztet, hogy a szentség alapja és oka maga Krisztus Jézus.

Ezekről a szentekről tovább azt olvassuk, hogy „*Filipiben vannak*“. Mintha ma — például — így mondanánk: Kolozsvárott laknak. Élő, mozgó, falvakban és városokban dolgozó nők és férfiak azok, akikhez szól a levél. Ezek a mindennapi élet forgatagában sodródó emberek a szentek. Jól jegyezzük meg: nem egyes elköltözött nagyságok, hanem minden élő gyülekezeti tag. Amelyik egyház nem meri vállalni, hogy tagjai szentek, akár-

csak a Filippibeliek, az az egyház nem méltó a maga szép nevére.

A vers utolsó része a *püspökökre és a diakónusokra* utal. Szándékosan mondjuk, hogy „*utal*“, mivel tényleg csak érintve vannak anélkül, hogy jelen összefüggésben különösebb jelentőséggel bírnának. Nincs szó arról, hogy a vers először beszél a szentekről, s majd külön a püspökökről és a diakónusokról. Ellenkezőleg: Pál megszólítja a Filippibelieket a püspökökkel és a diakónusokkal *együtt*. A klasszikus görögségben és az Újszövetségben az „*együtt*“ (*szün*) arra szolgál, hogy megjelöljön egy olyan személyt vagy dolgot, mely a főkérdés mögött háttérbe szorul. Jelen esetben a fő a „*szentek*“, s mellettük mintegy háttérben szerepelnek a püspökök és a diakónusok. Nem mintha a püspökök kevésbé volnának fontosak, mint a többi tag, hanem ők is beleértendők a „*minden szentek*“ egységébe. Legvilágosabban talán így lehetne visszaadni az eredeti szöveget: Pál ír a Filippibeli szenteknek, hozzájuk számítva, azaz ugyanazon csoportba tartozóknak véve a püspököket és a diakónusokat is. Hogy egyáltalán miért említetnek külön, azt kétezer esztendő távlatában eldönteni aligha lehet. Tény azonban, hogy léteznek és beletagolódnak a gyülekezet organizmusába.

Kicsodák ezek a püspökök és diakónusok? Természetes, hogy vezeté- és keresztnévük ismeretlen. A Biblia alapján aligha volna levegője a „*püspökök és diakónusok*“ nagyfontosságú névsorának. Nem a nevek érdekesek, hanem az, hogy munkájuk szerint kik lehettek a szóban forgó ismeretlenek, akikre utal a vers.

„*Püspök*“ = vigyázó, felülvigyázó (*episzkoposz*). Igei alakja szerint = valamire tekintek, figyelek, vigyázok, őrködöm. A püspök tehát őrálló a keresztyén gyülekezetben. Ki kell nyitnia a szemét, hogy mindent jól lásson, s így vigyázzon a hívők közötti szép rendre, az Isten akarata szerinti életre. Más szóval ugyanezt jelenti a presbiter is. Pál apostol a két fogalmat felváltva használja ugyanegy tartalomnak a kifejezésére. Leveleiben részletesen foglalkozik a püspökök (presbiterek) életével és szolgálatával (1. Tim. 3; Tit. 1), amiért itt eltekin-tünk a részletező leírástól. Nem hagyható azonban fi-

gyelmen kívül, hogy a püspök nem azonosítható minden további nélkül a mai értelemben vett „püspökkel“, sem a „lelkipásztorral“. A bibliai korban minden lelkipásztor püspök, azaz felülvigyzó, de nem minden püspök lelkipásztor is. Püspök, azaz felülvigyzó több van a gyülekezetben. Filippiben is több püspökről emlékezik az apostol. Az a hivatásuk, hogy kegyes életükkel és példájukkal előljárjanak és vigyázzanak. Református egyházunkban a püspökök kara, vagyis a presbiterek testülete a helyes evangéliumi felismerés eredménye. Ha Pál ma írná a levelet, akkor a püspökök helyett presbiterekről szólna, vagy pedig figyelmeztetne, hogy a két elnevezés felváltva használandó.

„Diakónus“ = szolga (*diákonosz*; *konisz* = por; tehát aki a poron megy át). Ismert kifejezés az egyházon kívüli egykorú irodalomban is. Így nevezték például az asztal körül forgoló inast, a király szolgáit stb. De már az apostoli korban külön egyházi tisztség jelölésére használták (Csel. 6. f.). A diakónusok feladata egyfelől a szeretetadományok begyűjtése és kiosztása, másfelől a gyülekezet elhagyottjainak a gondozása. A szeretetszolgálat által töltik be Istennek az egymás terhe hordozására vonatkozó parancsát.

Az apostoli korban még nem volt minden gyülekezetnek önálló lelkipásztora. Amint az Újtestamentumból tudjuk: kevesen hordozták sok eklézsiának a gondját. Csupán példákat találunk arra, hogy mindenütt lenniük kellene Timótheusoknak. A munka viszont így is fennakadás nélkül halad. Egy-egy lelkipásztor hatalmas területen, azaz sok gyülekezetben szolgál. A püspökök azonban sehol sem hiányozhatnak. Ők irányítják a gyülekezetek életét. Felolvassák a hozzájuk küldött apostoli leveleket, s közülük kerülnek ki az igehirdetők és a sákramentumok adminisztrálói. Így folyhattak egykor zavartalanul az összejövetelek, és gyarapodhattak a szentek a Krisztus szerinti életben.

2. „*Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól*“. Hogy ezt az apostoli köszöntést inkább megérthessük, előbb közlünk néhány levezéldést az egykori profán irodalomból. Ilyenek: „Dó-

rion sok örömet és tartós egészséget kíván „Akusilaosnak“ (Kr. u. I. század elejéről); vagy: „Ammonios örömet kíván szeretett Afrodisiosának“ (Kr. u. I. század közepéről); vagy: Plinius Traianus császárnak“ (Kr. u. I. század végéről). Több-kevesebb eltéréssel ez volt az apostoli kor szokott levélkezdése. Lényeges benne, hogy adva van az író, a címzett neve, és egy köszöntési formula, mely azonban el is maradhat.

Pál apostol természetesen saját korának a gyermeke. Alkalmazkodott az általános levélírási szokáshoz. De — amint már az előbbi versből észrevehető — az átvett formát új tartalommal töltötte meg. Ez az új tartalom itt különösen szemünkbe ötlük. A sablon-köszöntés helyett „*kegyelmet és békeséget*“ kíván a címzetteknek. Ez a köszöntés világosan mutatja, hogy Isten Igéje a tömlőt is megújítja ugyan, de ami fontosabb: új bort tölt a tömlőbe.

„*Kegyelem néktek*“! Kegyelem legyen néktek, azaz áradjon ki a kegyelem reátok, töltsé be szíveteket. Nehéz visszaadni ennek a szónak a jelentését, mivel a gyakori használatban elkopott. Kegyelmes volt az antik világban az uralkodó, amikor uralkodói fenségéből és magasságából aláhajolt az egyszerű emberekhez; kegyelmes volt, amikor nem haragudott, amikor alattvalóiról gondoskodott, vagy amikor a halálos ítéletet felmentéssé változtatta. Mindezek a tartalmi vonások együtt hangzanak a kegyelemben. Nyilván, nem a hatalmas római császár kegyelméről van szó, hanem a világ kormányán ülő Úrnak a kegyelméről. Ő nem távoli Isten, aki hozzáférhetetlen messzeségben lakozik, hanem tele van kegyelemmel úgy, amint megbizonyította Jézus Krisztusban, aki az emberek közé jött, hogy minden szem megláthassa. Ő nem ítéletet szóró kényúr, hanem a bűnöst kereső és érthetetlen módon a bűnösért aggódó jóságos király, aki vállalta, hogy magára veszi azt a büntetést, melyet alattvalóinak kellene elhordozniuk. Ez a leereszkedés, ez a szeretetteljes gondoskodás, ez a meg nem érdemelt, vagyis emberileg alaptalan és ingyen-jóság a kegyelem. Pál azt kívánja, hogy mindenki számára jusson ebből az ajándékból, mely fontosabb, mint a jó egészség, vagy bármi más, amit egymásnak kívánni szok-

tunk. Csupán ne feledjük azt, amit a legkitűnőbb kommentárok sem szoktak eléggé hangsúlyozni: nem valami olyan jókívánságról van itt szó, amely két vagy több embernek a magán vagy közösségi ügye. Nem Pál kíván valamit a Filippibelieknek, nem Pál ad valamit a levél olvasóinak. Pál, az apostol, kéri Istent, hogy ő árássa ki kegyelmét a Filippibeli szentekre. Tehát imádság ez a jókívánság. Esedező imádság a kegyelem kitöltéséért.

Az imádság másik tárgya „a békesség”. Ez a békesség épp gazdagságánál fogva lényegesen különbözik attól, amit mi általában békességnek szoktunk nevezni. A mi békefogalmunk az emberek egymás közötti viszonyára vonatkozik. Béke van ott, ahol nincs háború, vagy ahol nem civakodnak egymással az emberek. Bizonyos, hogy ez is hozzátartozik a békességhez, amit nem lehet mindenkor eléggé komolyan hangsúlyozni, de a Pál békességében többről van szó. A bibliai békesség ott kezdődik, ahol egyfelől megbékél az emberrel Isten, másfelől pedig megbékélt Istennel az ember. Istennek bőséggel volna oka a haragra és a békétlenségre. Ehelyett azonban ő békejobbot nyújt, és nem haragszik. Ahelyett, hogy ellenséges indulatot táplálna, a megbocsátás lelkével vesz körül, s egyszersmind tudtul adja megbékélését. Vagyis megbékél Isten az emberrel, s azt akarja, hogy az ember szintén békességben éljen vele. Erről a kölcsönös békességről szól az apostol. Ahol helyreáll az Úr iránti béke, ott szükségképpen következik az emberek közötti béke. Nem hangsúlyozható eléggé erőteljesen, hogy az emberek mennyire jól teszik, amidőn sokat fáradoznak a békéért; mindent elkövetnek a maguk módján, hogy egymás között nyugalmi állapotot teremtsenek. És ezt valóban helyesen cselekszik. A békeakaratra csak igenje van az Úrnak. Innen érthető a Pál apostol hívása: fogadd el Isten békességét, s annak nyomán jönni fog az egyesek és közösségek közötti megbékélés. Ennek erejét nem gyöngíti, hanem erősíti az a körülmény, hogy Isten gondviseléséből a pogányok között is lehet és van béke.

Az eddigiekben már említettük, hogy a kegyelmet és a békességet Istentől kéri az apostol a Filippibeli szenteknek. Tehát a forrás Istennél van. Ez még inkább kidom-

borodik, amikor hangsúlyozza: „Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól“.

„Isten“ önmagában üres szó. Ugyanígy nevezik isteneiket a pogányok is. Hamis istenné lehet formálni érzékelhető tárgyakat, látható és láthatatlan lényeket, vagy akár magát az embert. Az ilyen istenektől azonban nem származik sem kegyelem, sem békesség. Ezért teszi hozzá Pál: „Istentől, a mi Atyánktól“. Az üres fogalomból azáltal lesz élő és személyes valóság, hogy benne felismerjük az úri imádság kezdő szavának mélységét és magasságát: „Mi Atyánk“. Isten éppoly személyes és hozzánk közel álló valóság, akárcsak testi atyáink. Ő atyánká lett, azaz megmutatta: ő teremtet minket avégből, hogy gyermeki hozzátartozásunkat elismerjük, és ennek megfelelően éljünk. Ő a „mi Atyánk“, aki közöttünk lakozik, ápol, gondoz és tanít. Ő a „mi Atyánk“, aki engedtlenségünkért megdorgál, de atyai karjával átölel, és harag helyett kegyelmesen cselekszik velünk. Ő a „mi Atyánk“, aki békességet munkál bennünk és környezetünkben egyaránt. Nála van a kegyelem és a békesség forrása, akihez gyermeki bizalommal fordulhatunk és várhatjuk a jó ajándékokat. Mások számára lehet ő akár félelmetes hatalom, akár személytelen közömbös erő, de a „szentek“ megújított életében örökkön örökké mennyei édes „Atya“ marad. Ezért mondja Pál, hogy ő a „mi“ Atyánk. A „mi“ egyidejűleg személyes és birtokos névmás. Személyes névmás, mely arra figyelmeztet, hogy Isten és a szentek között személyes a kapcsolat. Nem valakik számára Atya ő, hanem épp a „mi“ Atyánk, akit nagyon jól ismerünk konkrét tapasztalatok alapján. Továbbá birtokos névmás a „mi“, amely arra figyelmeztet, hogy Isten épp nekünk adta önmagát. Engedi, hogy miénknek mondjuk, és segítségével éljünk. Engedi, hogy kegyelmét és békességét birtokoljuk. Isten gyermekei nem atyjukat vesztett árvák, hanem a mennyei Atya oltalmában élő fiak és leányok.

„Istent“ mint Atyát az Úr Jézus Krisztusban ismerjük meg. A láthatatlan Atya emberi testbe öltözött. Gyermekei közé jött, hogy kegyelmét megmutassa, és békességét közölje. Az Atya megjelent Jézus Krisztusban, hogy

többé senki se mondhatta őt távolvalónak és hozzáférhetetlennek.

A testté lett Igéről először azt olvassuk, hogy ő „*Űr*“. Űrnek nevezték az első században mindenek előtt a római császárt. Általánosan ismeretes a mondás: „a császár az Űr“. Néróról állították, hogy ő „az egész világ ura“. A császár-kultuszban a császár volt az isten, akit imádtak a hatalmas római birodalom polgárai. A kereszténynek természetesen nem vettek részt a császárkultuszban. Elismerték a császárt, és engedelmeskedtek neki, de nem imádták, azaz nem részesítették vallásos tiszteletben. Megvallották, hogy az ő uruk Jézus Krisztus, aki az Atya dicsőségének képmása. Nem azt vallották, hogy a „császár az űr“, hanem: „Jézus az Űr“. A császár adhat külső békességet a birodalom polgárainak, és osztogathat kegyelmet a maga módján, de „a kegyelmet“ és „a békességet“ csak az Uraknak Ura ajándékozhatja. Isten úgy jelenti ki magát Jézus Krisztusban, mint Űr Isten, aki végtelen hatalommal rendelkezik, és alattvalóitól engedelmességet kíván. Hatalmának nincs korlátja. Természetes tehát, hogy tőle kér kegyelmet és békességet az apostol, mivel ő nemcsak adhat mint szerető Atya, hanem tud is adni, mint Űr.

Másodszor azt olvassuk a testté lett Igéről, hogy ő „*Jézus Krisztus*“. Ez az ő neve. „*Jézus*“ magyarul annyit, mint „Szabadító“ (a zsidó szó: JÁSA = megmenteni, kiszabadítani, üdvöt hozni). Jézus az, aki megszabadít a békételenségtől, és kiragad a kegyelemnélküliség állapotából. Isten Jézus személyén át mutatta és mutatja meg, hogy gyermekeivel valóban megbékélt, és kimentette őket a kegyelemnélküliség mélységéből. Vagy a Jézus megváltó művéből ismerjük meg a kegyelmet és a békességet, vagy egyébként semmit sem ismerünk belőle. Aki Jézus nélkül akar eljutni a kegyelem és a békesség boldogító magasságba, az céltalanul fut. Tehát nem levélkezdési formáság, hanem nagyon komoly szó, amikor Pál Timótheussal együtt azt kívánja, hogy Jézustól származzék kegyelem és békesség a Filippibelieknek. Jól értsük meg: nem a „szentek“ nemes igyekezete, kifogástalan magatartása és szilárd akaratereje biztosítja

a kegyelmet és a békét, hanem Jézus, akiben az Atya alászállott a földre.

A név másik tagja: „Krisztus“. Megfelelője az ószövetségi Messiásnak (MÁSACH = bekenni, felkenni; *khrió* = kenek). Gondolhatunk ugyan — és gondolnunk is kell — az Ószövetség felkent prófétájára és papjára (a Heidelbergi Káté értelmezésében), de „Krisztus“ igazi magyarázója jelen esetben az ószövetségi felkent király.

Az Ótestamentum Messiásában Isten megváltó gondolata indult el az elesett ember felé, nem úgy mint uralkodó, hanem mint szolgáló tényező. Hogy a világot Isten teremtetten, azt a pogányok is tudják, de hogy az ember elesett, és az elesettet Isten meg akarja menteni, erről a tényről és tervről csak a Messiás ígéréteiből az Ótestamentumban, és megérkezéséről az Újtestamentumban értesülünk. A megváltás művét az ígért Messiásnak kell végrehajtania. Ez az ígért a bűneset után hangzik először, és a választott nép prófétai szolgálata rendjén megismétlődött, hirdettetett; papi szolgálata által a szertartásokban (Leviticus) példázott, és királyi szolgálata által a választott nép gyülekezetszerű életében Isten országára és az örök életre készítetett. A hármastiszta a Messiás egy tisztje, mely minden mozzanatában az ő érkezésére és tetteire emlékeztetett.

A hármastiszta a Messiásban egy és egész, noha apró tünetkezelésekben figyelhető meg. A MASIACH = Messiás névszó a MÁSACH-igéből származik. Jelentése: megken, olajoz, beken, ken, olajjal leönt, szentel, felken. A Vulgata következetesen *unxit*-tal, a Septuaginta *khrió*-val fordít. Amit olajjal, szertartási jelleggel megkentek, azt Istennek szentelték, azaz hitet tettek a cselekedettel, hogy az a Jáhveé. A kenet Isten tulajdonába helyez át. E szóhoz kapcsolódik a királlyá kenés cselekménye. A király felkenés által nyeri a maga királyi, Istenhez tartozó jellegét és szolgálatát, tisztességét és tekintélyét; mássá: szent emberré, Isten felkentjévé lesz, és nyeri a prófétálás lelkét, vagyis mai nyelven: Szentlélek ajándékát. Az izraeli király Isten Messiása, felkentje, Krisztusa. A kenet egyúttal papi szolgálatra is képesít és kötelez. Felkenésben részesül a próféta is. Az izraeli Messiás állandó feszült várakozásban tartotta a választott né-

pet; Isten személyes megjelenését és népe között való lakozását ígérte. A Messiás sorsára jellemző, hogy Jahveh megharagszik, elveti az ő felkentjét (Zsol. 89, 39), ami mind a Messiás sorsában, testi életében, mind Izrael sorsában bekövetkezett. A felkent tehát a halálra felkentet is jelenti. Végül másiach lehet Czirus perzsa király is. Ebben a szokatlan intézkedésben benne van a pogányok elhivatása. Istennek ebben a szokatlan, értelmetlen intézkedésében találjuk meg Pál apostol szolgálatának hit szerinti értelmét.

A „prófétai“ küldetés jelével többek között 1. Kir. 19, 15; És. 61, 1; 5. Móz. 18, 15 sköv.; Zsolt. 22, 23; 40, 41 és Ésaiás Ebed-énekeiben találkozunk. A próféta hirdet, közöl, tudtul ad, kijelent. Ennek a hírnek tartalma az, hogy Isten ítéletre jön a bűn ellen, s kegyelmesen a megtérő bűnös iránt, és vele együtt érkezik meg az ő országa. Akiben ő megérkezik, az a Messiás, a Krisztosz, a Megváltó, és amit hoz, az az Isten országa, mely soha örökké meg nem romol, más népre nem száll át, megáll örökké.

Az Ótestamentumban előttünk van a papi szolgálat; részeiben zűrzavaros, értelmetlen, s egészében véve is csak úgy van értelme, ha annak középpontjában, tehát az áldozat, áldozás és az áldozatot elfogadó együttesében a Főpap, a Messiás alakját vesszük észre. Tiszta, büntelen életének önkéntes odaajándékozása, halálraadása által értelmet nyer az áldozati rend, és egyben létjogosultságot, míg maga a Messiás testben el nem jön, vala, hogy bemutassa az utolsó áldozatot.

A királyi szolgálat adatszerű előfordulásai: 1. Móz. 49, 10; 4. Móz. 24, 17; 1. Sám. 7, 12; Zsolt. 2. rész; 24, 7; 45, 2—9; És. 9, 6; Zak. 9, 9 stb. A királyi hivatal előképe Krisztusnak. Izrael testi királyt várt a Messiásban, mert nem értette a prófétai szót. Az Ótestamentumi király árnykép, emlékeztető az eljövendő királyra. 4. Móz. 24, 17; 1. Móz. 14, 18 (Nagy András: *A váltáság gondolata az Ótestamentumban.* 176—187).

A zsidó nép a mérhetetlen nyomorúságok és szenvedések között olyan királyt várt, és ami fontosabb: ennek a népnek Isten olyan felkent királyt ígért, aki beteljesíti az Isten akarata szerinti váradalmakat. Krisztus szaba-

dító király, akinek az a hivatása, rendeltetése, hogy megvalósítsa mindazt, amit a Jézus név magában foglal. *Krisztus* = felkent, garancia amellelt, hogy a szabadítás, a kegyelem és békességszerzés végbemehessen. Másokat is neveztek Jézusnak, hiszen eléggé elterjedt név a késői zsidóságban. Az Úr Jézus azáltal emelkedik ki minden hasonló nevű közül, hogy ő ugyanakkor *Krisztus* is, aki hatalmat nyert a szabadításra, melyet tükröz a Jézus név. Innen van, hogy az első keresztyéneknek egyik gyakran használt hitvallása épp ez volt: „*Jézus a Krisztus*“. Nemcsak mondták, hanem teljes lélekkel hitték, hogy őt az Atya felkente elválasztottjainak a szabadítására; felkente arra, hogy a kegyelem és a békesség ajándékával töltsse be a bűn rabságából szabadulás után esengő népét.

1, 3–6 KÖNYÖRGÉS A GYÜLEKEZETÉRT

(3) *Hálát adok az én Istenemnek minden tirólatok való emlékezésében,* (4) *mindenkor minden én könyörgésemben örömmel könyörögvén mindenitekért,* (5) *mivel részt vettek az evangélium ügyében az első naptól fogva mind mostanáig,* (6) *bizodalmam lévén abban, hogy aki elkezdette bennetek a jó munkát, be is fejezi a Krisztus Jézus napjáig.*

3. Háláról, hálaadásról olvasunk egy olyan írásból, melynek minden emberi számítás szerint panaszkodással kellene kezdődnie. A fogoly Pál így szól a filippi gyülekezethez: „*Hálát adok az én Istenemnek*“. De még nem is a hálaadás pusztja ténye a feltűnő, hanem az, hogy Istennek szól a hála. Minden oka meglett volna arra, hogy a Filippibelieknek mondjon köszönetet a személye iránti gondoskodásukért, a kézhez vett támogatásért. Ehelyett pedig Istennek ad hálát.

A hálaadás sajátos jellegzetessége a Pál apostol gondolkodásának. A Róm. 16, 4-től eltekintve a *hálaadás* igéje (*eükháriszteó*) mindig Istennel kapcsolatosan fordul elő, azaz csak neki szól a hála. Tartalma többféle lehet. Vonatkozhatik elvett lelki és testi javakra, de vonatkoz-

hatik olyan dolgokra is, amelyek emberileg kellemetlenek (próbák stb.). Lényege az, hogy kitárul benne a lélek Isten előtt, és elismeri, hogy Istennek minden cselekedete jó és övéinek javára szolgál. A hálában tehát Istenen van a hangsúly. Nyilvánvaló, hogy a gyülekezet dolgaiért, általában a gyülekezetért hangzik a hála szava, de minden fény Istenre esik, minden szó őt magasztalja. Nem vállveregető „elismerés“, nem „nagyrabecsülés“ a hála, sem a rabszolga kényszeredett hangja, hanem a gyermekeknek az atya iránti köszönete és ragaszkodása.

Attól természetesen nem kell félni, hogy *Isten* fogalma valami bizonytalan hangzású szólamná válik. Épp ezért érdemileg tökéletesen mindegy, hogy a kritikai szöveget („Hálát adok az én Istenemnek“), vagy pedig a nyugati szöveget fogadjuk el az apparátus szerint („Én azért hálát adok a mi Urunknak“). „Isten“ neve nem bizonytalan hangzású fogalom; nem ad lehetőséget arra, hogy tetzés szerint értelmezzük, vagy épp a pogány istenekkel összecseréljük. Erre nézve bőséges kezesség az 1. és a 2. vers, ahol az apostol Isten-fogalma világosan előttünk állott. Az az Isten, akinek szól a hála, nem más, mint a „mi Atyánk és az Úr Jézus Krisztus“ (2. v.). Szembetűnőbb azonban a két szövegtípus közötti különbségnél az, hogy míg az apparátusban Pál a „mi“ Urunkról beszél, addig a kritikai szövegben az „én Istenem“ kifejezést használja.

Hálát adok „az én Istenemnek“... Az előző (2.) versben a gyülekezet és a saját maga közös Istenéről beszélt az apostol, amit a többes birtokos névmás (*hémón*) fejez ki (Istentől, a mi Atyántól...). Most az egyes birtokos névmással (*mú*) találkozunk: „az én Istenemnek“... Ez a változás természetesen következik abból, hogy itt mindenestől személyes jellegű az írás. Amennyire szükséges, hogy a keresztyén ember a gyülekezet közösségében gondolkozzék és imádkozzék, éppannyira szükséges, hogy legyenek alkalmak, amikor az egyedüllet csöndjében teljesen közvetlen kapcsolatban álljon Istennel. Aki csak a „mi Istenünkről“ tud bizonyosságot tenni, s közben elhalványodik benne az „én“ személyes „*Istenem*“ képe, annál valami baj van a közösségi élettel. A kétféle megszólítási forma mögött fontos belső tartalom rejtőzik. A

„mi Istenünket“ csak az ismerheti, akinek tudomása van az „én Istenemről“, és fordítva. Az Ige azért mutat rá erre a kettős vonatkozásra, hogy annál tisztábban álljon szemünk előtt az egy-ugyanazon belső tartalom: az „én“ és a „mi Istenünk“, az „én“ és a „mi“ Atyánk, az „én“ és a „mi“ Urunk.

A hálaadás az „emlékezésben“ történik. Ez az emlékezés mindenestre nem a régi vagy közelmúlt idők pusztá felidézése, nem barangolás az emlékek világában, nem boldogító vagy keserű élmények felelevenítése, s mégcsak nem is történelemszemlélet. Nem mintha az „emlékezés“ (*mneja*) szónak valami külön bibliai tartalma volna a mindennapi szóhasználattól eltérőleg. Távolról se. Az emlékezés páratlan sajátosságát az adja, hogy Isten előtt történik, és össze van kapcsolva az Istennek szóló hálaadással. Más szóval így is mondhatjuk: Isten előtt játszódik le az emlékezés, melyet egyébként (a hiten kívül) függetleníteni is lehetne tőle. Ez a tény meghatározza az emlékezés lelki-szellemi folyamatát. Kényszeríti az emlékezőt, hogy minden gondolatát és az emlékezés tárgyát képező gyülekezeti élményeit Isten személyes akaratahoz viszonyítsa. Csak így érthető, hogy „minden“ emlékezésben, azaz minden emlékezés rendjén, alkalmával (*epi* = -nál, -nél, rendjén — időhatározó) a hála csendüljön föl. Emberileg Filippiben is voltak olyan tapasztalatai Pálnak, amelyek némely emlékezését kivonhatnák a hálaérzet köréből (1, 15—16). Mégis fennmarad, hogy „minden“ emlékezésben hálát ad, mert az Isten előtt való emlékezésben a kedvünk ellenére történő dolgok is más megvilágítást nyernek.

4. Az emlékezés keretei között játszódik le az „imádkozás“, melyről a 4. vers beszél; vagy akár meg is lehet fordítani a sorrendet, és ezt mondani: az „imádkozás“ keretei között játszódik le az emlékezés. Hogy Pálnál miképpen történt, azt megállapítani nem lehet, de nem is szükséges, mert a kétféle beállítás között érdemi különbség nincs. Mi magunk a mondat szelleméből inkább az első lehetőséget vesszük alapul: Pál sokszor gondolt, azaz emlékezett a filippiekre, s ez az emlékezés esetenként az imádkozás formájában történt.

„Mindenkor minden én — valamennyitekért elhangzó — könyörgésében...” A „mindenkor” és „minden” nem értelmezhető úgy, hogy Pál apostolnak soha egyetlen imádságából sem hiányoztak a Filippibeliek. Ez is megtörténhetett volna, de maga a vers nem készített ilyen következtetésre. Az apostolnál nem találjuk nyomát annak, hogy ő az imádság tartalmát szolgai módon ismétlődő imádság-tárgyakhoz kötötte volna. Lehet, hogy egyszer az egyik, máskor a másik gyülekezetért könyörgött, ismét máskor mindenikért. A szóban forgó vers azokról a könyörgéseiről tesz említést, amelyekben „mindenkor”, minden egyes alkalommal a Filippibeliekért vagy érettek is imádkozott. A „mindenitekért” többet fejez ki, mint ahogy a fordítás mutatja. Valakiért imádkozni annyi, mint valaki érdekében, valakinek a javára (tehát nem kárára, ellenére) imádkozni. Benne rejlik a meggyőződés, hogy az imádkozás nem valami sablonos jó szó, hanem ténylegesen nagy hasznára van annak, akiért történik. A „könyörgés” (*deészisz* = kérés, könyörgés) főnévi alakjában csak mint imádság szerepel az Újszövetségben. Ez is mutatja, hogy egyedül Isten az, aki segíthet azokban a dolgokban, amelyek kapcsán imádkozik az apostol a gyülekezet tagjaiért. Jól jegyezzük meg: a könyörgés nem az egyik vagy a másik gyülekezeti tagért történik, hanem mindenkiért. Nincsenek csoportok, akiknek vagy már nincs szükségük a könyörgésre, mivel hitben annyira előhaladtak, vagy már annyira közömbösek, hogy érettek nem érdemes imádkozni. Egyetlen élő test az egész gyülekezet, s mint ilyent látja és hordozza szívében az apostol, ti. Isten színe előtt. Imádságában nem a megszokás vezeti, nem terhes kényszernek enged, hanem „örömmel könyörög”. Ennek az örömnek természetesen semmi köze az ún. „világ szerinti” örömhöz. Nem azt jelenti, hogy Pál nevetve ír, sem azt, hogy nagyon kellemesen érzi magát a fogságban; még csak azt sem, hogy a levelét olvasó ismerősei és barátai okozzák benne az örvendezés lelki állapotát. Ez az öröm nincs múló emberi hangulathoz kötve, se pedig nem áll függő viszonyban a változó külső körülményekkel. Ez az öröm Istenben való öröm. Mivel Isten nem változik, azért állandó öröm, amellyel egyébként gyakran találkozunk a



levél további részeiben (1, 18; 1, 25; 2, 2; 2, 17—18; 2, 28—29; 3, 1; 4, 1.). Ilyen biztos fundamentumon áll tehát az apostol öröme. Az a körülmény táplálja, hogy Isten hatalmasan cselekedett a gyülekezetben. Ha Isten nem avatkozott volna be a Filippibeliek életébe, úgy az örömmel való imádkozás a fenti értelemben nagyon visszasan hangzana.

5. Ez a vers az imádság közvetlen okát és alapját állítja elénk. A fordítás körülírással fejezi ki az eredeti szöveget: múlt időt (részt vettek) használ. A valóságos jelentés azonban formailag is együtt tartja a múltat és a jelent. A vers az evangélium ügyében való „*részvételtől*“ (*kojnónia*) szól. Részvételt, részesedést, közösségvállalást, segítő munkát kell értenünk ezen a kifejezésen. A közösségvállalás az evangélium ügyére néz. Az *evangélium* (*eiüangelion*) anyanyelvünkön jó hírt, örömhírt, üdvösséges hírt jelent. Egyetlen szóval fejezi ki mindazt, amit az Úr Jézus születése, élete, halála és feltámadása jelent a hívők számára. Olyan jó hír, amelynek forrása nem a föld alól nyeri éltető vizét, hanem felülről, a cselekvő Úrtól. A *részvétel* tehát ennek az örömhírnek a szolgálata.

Hogy miképpen történhetett a rész-vállalás, arra következtethetünk a levél összefüggéseiből. *Részt vettek* az evangélium ügyében a Filippibeliek azáltal, hogy Pál apostol anyagi szükségéről gondoskodtak, neki szeretetadományt küldöttek. De részt vettek azáltal is, hogy a hirdetett Igét befogadták, a gyülekezeti közösséget ápolták, az evangélium terjesztése érdekében minden tőlük telhetőt megtettek. A részvételnél nemcsak gondolnunk szabad, hanem gondolnunk kell az Isten iránti engedelmes hívő magatartásnak mindazon felsorolt és fel nem sorolt megnyilvánulásaira, amelyek Isten Igéje hirdetésének és befogadásának az ügyét előbb viszik. Gondolnunk kell egyidejűleg nemcsak a Filippibeliek részvételére, hanem arra, hogy miképpen vállaltuk és vállaljuk a „*részvételt*“ mi magunk. Ez az Isten által munkált részesedés az alapja, indító oka az apostol könyörgésének.

A „*mivel*“ jelenti itt szabatos fordítással azt az „alapot“, „indító okot“, mely — amint előbb utaltunk rá — nem a múltnak egy bizonyos ténye, hanem állandóan tartó indító ok. Ti. a „*részesedés*“ nem a múltnak egy bizonyos pontján történt, hanem „*az első naptól mind mostanáig*“ tart. Nem igazi ügyvállalás, amely érzelmi fel-lángolásból tart rövidebb-hosszabb ideig. A keresztyén élet állandó engedelmesség, állandó, azaz kezdettől végig folytatódó részvállalás, cselekvés, munkálkodás Isten akarata szerint. Mihelyst emberi szempontok, idegen ér-dekek vegyülnek a munkába, könnyen adódik a vesze-delem, hogy a részvételben megszakadás következze be. Márpedig a szolgálatnak a mindenkor mostban, a min-denkor mában (*nün*) kell végbemennie. Ha tényleg az „evangélium ügyére“ néz a munka, úgy nem kell félteni a folytonosság megszűnésétől.

6. Ez egy csodálatosan sokatmondó vers. El kellett térnünk a revideált fordítástól, hogy teljes gazdagsága annál inkább kitűnjék. A revideált fordítás „*meg lévén győződve arról*“ kifejezése helyett „*bizodalmam lévén abban*“-t használunk. Így közelebb állunk a revideálat-lan szöveg „*elhívén azt*“ kifejezéséhez. Alapjában nincs érdemi kifogásunk a revideált szöveggel szemben, de a „*meggyőződés*“ túl modernül, túl emberi zöngével hang-zik, holott semmi köze az úgynevezett emberi „*meggyő-ződésekhez*“. Pál apostoltól távol áll arra utalni, hogy van neki egy minden vonatkozásban jól alátámasztott „*felfogása*“, amelynek helyességéről mindenek figyelem-bevétele és alapos megfontolása után meggyőződött, akárcsak egy világnézetnek a kifogástalanságáról. Mond-hatjuk, hogy a pusztá értelmi meggyőződés aktusa ide-genül hangzik ebben az összefüggésben. Helyesebbnek látszik tehát a „*bizodalmam lévén*“ mellett maradni. A revideálatlan fordítás azért áll közelebb az eredetihez, mert a „*bizodalommal lenni*“ (*pepojthenáj a peitho per-fektuma*) ige a hit kategóriájához tartozik. Igaz, hogy benne van a meggyőződés bizonyossága, szilárdsága, de mégis az emberileg bizonyíthatatlanra támaszkodik, ami-ről se másokat, se magunkat nem tudjuk meggyőzni. A „*bizodalom*“ egyedül a mindeneket cselekvő élő Istenen,

a „mi Atyánkon“ (1, 2) nyugszik. Beteljesedésének kezessége az Úr Jézus Krisztus. Lehet, hogy a mindenkori körülmények más irányba mutatnak, vagy épp a „bizodalom“ ellen szólnak, de ez nem befolyásolja erejét. Bár formailag múlt-idejűségről van szó (perf. part.), mégis jelenidejű a jelentés, azaz egy a múltban megtörtént, de a jelenben folytatódó cselekvés, amint ez az eset több más igénél is fennforog. Tehát eleven, lüktető, történő az a bizodalom, amelyet szívében hordoz az apostol. Megfelelője a Heidelbergi Káté „szívbeli bizodalmanak“.

Bizodalmam lévén „*abban*“. Ez az „*abban*“ („éppen abban“) gyakran előfordul Pálnál. Nyomatékosan kiemeli, hogy a bizodalom félreérthetetlenül egy bizonyos pont-ra, „éppen arra“ irányul, nem pedig valami másra, vagy esetleg másokra is. Hogy a mondat további része magyarázza meg a bizodalom biztos irányát, kitűnik a vers szelleméből, de megerősít ebben a „*hogy*“ (*hoti*) kötőszó is. Tehát nem az 5. versre néz vissza a „bizodalom“, hanem előre tekint a „*hogy*“ kötőszó utániakra.

A gyülekezetben megkezdődött a „*jó munka*“ (*ergon* = cselekedet, munka). A munkán azonban ne értsünk egy bizonyos ténykedést (pl. szeretetmunkát), hanem a keresztyén gyülekezet életjelenségeit a maguk összességében. Mindezeknek a „*jó*“-ságát nem valami emberi kritérium biztosítja, hanem az evangéliummal való szoros összefüggésük. Azért jó a „*munka*“, mert az evangéliumból táplálkozik, és az evangéliumra néz (5. v.). Nagyon nyitott füllel és nyitott szívvel kell hallgatni ezt az Igét, hogy borotvaéle a mindenkori egyházban nyilvánvaló lehessen. A munka jóságát tehát nem a külvilág tetszése vagy nem-tetszése dönti el, nem is a gyülekezeti tagok vélekedése, vagy hasonló szempontok, hanem az az egy, hogy miképpen viszonyul az evangéliumhoz.

Ezt a jó munkát Isten kezdette el, „*aki*“ (ő) adja a kegyelmet és a békességet (1, 2), és „*akinek*“ szól a hála (1, 2). Igaz, hogy Pál ment Filippibe, és az irodalomtörténet szerint ő alapította a gyülekezetet; igaz, hogy Pál fáradott és vállalt veszedelmet veszedelem után, s mégis igaz marad, hogy Isten kezdette el a gyülekezet tagjai között a jó munkát. Nagy alázat és élő hit szükséges en-

nek a kimondásához. Mi hozzá vagyunk szokva, hogy természetszerűleg beszéljünk az egyházi munkások (különösen a vezetők és a nagy képességgel felruházottak) „kezdeményező erejéről“. Ezzel nincs baj önmagában, de nagy baj származik belőle, ha nincs a háttérben — vagy jobb esetben nyíltan kifejezve — az aranyfedezet, hogy ti. Isten Anyaszentegyházában minden emberi munka csak eszköz, csak második lépés, csak következmény. A beindító, az igazi ok egyedül maga az élő Isten. Vagy ő indít el egy munkát, s akkor beszélhetünk kezdésről, vagy nem ő indít el, azaz más forrásból táplálkozik a nekilendülés, s ebben az esetben érdemileg semmi sem kezdődik el még akkor sem, ha egetverő templomok és intézmények vagy egyebek igénylik a kezdeményező személy előtérbe helyezését. Röviden: nem a lelkipásztor kezdi el a jó ügyet, sem a püspök, sem pedig az egyház népe, hanem mindenütt és mindenekben a kegyelmes Isten.

Ugy néz ki, mintha a „kezdés“ után az apostol átugraná a folytatást, s egyszerre a „befejezésre“ térne. Ez a befejezés azonban (*epiteleo* — itt fut. — befejezek, valamit egész végig megcselekszem) visszautal mind a kezdésre, mind a folytatásra. Magában foglalja, hogy a jó munka letéteményese és igazi végezője maga Isten. Nem úgy van, hogy ő munkába állít, s azután magunkra hagy, hogy saját belátásunk szerint haladjunk tovább. Az Anyaszentegyház munkája mind kezdésében, mind folytatásában, mind pedig befejezésében Isten hatalmas és mindenekre elégséges erejének a műve. Hányszor látunk félbemaradt életeket és munkákat! Ilyenkor arra kell gondolnunk, hogy Isten nélkül történt az elindulás, vagy később elszakadtunk tőle, vagy ő szakította kettébe a mi nélküle végzett munkánkat. De azt is éppoly biztosan tudnunk kell, hogy az Istennel kezdett munka mindig folytatódik egészen a befejezésig. Lehet, hogy az idők jelei egyebet mutatnak, és meg akarják ingatni hitünket. Az is lehet, hogy sokszor csaknem egészen eltűnnek a munka folyásának a külső ismérvei. Mindez azonban nem ingathatja meg a hívőt, mivel bizonyos afelől, hogy biztos kezekben nyugszik az ügy. Némelykor éppen saját személyünkre nézve ébred föl a kétel-

kedés: Isten levette rólunk a kezét, s nem gondol többé velünk. Ez az Ige mindenesetre egyebet mond. Isten se meg nem únja, amit elkezdett, sem bele nem fárad, se pedig a kényszerítő körülmények folytán félre nem áll. Ő kezdettől „végig“ viszi a mibennünk vagy a miáltalunk beindított munkáját.

Jellemző, hogy Isten munkájában nincsenek pihenők és vakációk. Tart egészen az Úr Jézus „napjáig“. Az Úr Jézus „napja“ az ő visszajövetelének az ideje. Nyilvánvaló, hogy lesz egy ilyen nap. Lesz egy meghatározott idő, amikor Jézus előtt minden térd meghajol, és minden nyelv őt magasztalja. Lesz egy nap, amely a bűn uralmának a végét és Isten országának a valóságos (nem hitben, hanem látásban történő) kezdetét fogja jelenteni. Lesz egy olyan nap, amelyet vártak az apostolok, s amelyet várunk mi magunk is. Ez a nap az Úr Jézus napja. Nem foglalkozik az apostol azzal, hogy mikor következik el. Csak annyit tudunk róla, hogy a küszöbön áll, és készen kell lenni a várásban. Ismételjük: Pál apostol nem időzik a nap idői meghatározása mellett. Ő nem filozofál, nem is jósol, hanem hittel néz a jövőndöbe. Egy azonban egészen nyilvánvaló: az olvasók számára. Jézus Krisztus napja egybeesik a földi sátorház megszűnésének (a halálnak) a pillanatával. Itt félre kell tenni a „tér és idő“ kategóriáját; az örökkévaló isteni időt (az ő országát) nem szabad emberi mértékeinkkel mérni. Jézus Krisztus napját meglátták a Filippibeliek, és meglátjuk mi magunk is. Bár 2000 esztendő választ el, mégis ugyanazt az egy „napot“ látták és látjuk. Sokan kérdezhetik: hogyan, hiszen az idői távolság ezt lehetlenné teszi. Az „idő távolság“, az emberi bölcsesség és a hozzá hasonlók tényleg gondolkozóba ejthetnek, de a hit Isten gondolatainak a szárnyára helyez, s így kételkedés nélkül tudhatjuk, hogy aki a Filippibeliekben bevégezte a jó munkát a Jézus Krisztus napjáig, ugyanő bennünk is bevégzi ugyanazon Jézus Krisztusnak ugyanazon napjáig. Azon a *napon* majd megszűnik „a munka“. Akkor valóságos befejezésről beszélhetünk. Akkor nem lesz szükség sem a Filippibeliek, se mások szeretetadományára; nem lesz szükség se Pál apostol, sem mások leveleire; nem lesz szükség az evangélium hirdetésére, s álta-

lában az Anyaszentegyház munkájára. Mindezek csupán a kezdés, folytatás és befejezés keretei között mennek végbe, és pedig Jézus Krisztus napjáig, amikor minden ő lesz mindenekben, s nem kell a „jó“ és a „rossz“ munka között különbséget tenni. Ezzel a biztos ismerettel azonban a jó munkának haladnia kell az Anyaszentegyházban, a Filippibeliekénél és más gyülekezetekben.

1, 7—8 KÖZÖSSÉG A GYÜLEKEZETTEL

(7) Valóban méltó az én részemről, hogy ezt gondoljam mindenitek felől, mivel én szívemben hordalak titeket, mint akik mind az én fogságomban, mind az evangéliumnak védelmezésében és megbizonyításában velem együtt vagytok részesek a kegyelemben; (8) mert bizonyágom Isten, hogy miképpen vágyakozom mindnyájatok után a Jézus Krisztus szeretetével.

7. Bárki előtt méltán feltűnhet, hogy az „aminthogy“ és a „miképpen“ (káthósz) helyett a „valóban“ kifejezést használjuk. Kétségtelen, hogy szó szerint nem felel meg a görög eredetinek. De szintén bizonyos, hogy értelmileg inkább ezt kell mondani. A káthósznak ugyanis mondatok elején inkább megalapozó és a mondat további részét mintegy igazoló a jelentése (Blass-Debrunner 432: 2). Itt pedig épp erről van szó. „Valóban méltó“, azaz kényszerű belső szükségből következik mindaz, amit mondani fog a továbbiak során. Körülírással így is kifejezhető: az igazság, a méltányosság, a dolgok állása, a körülmények szükségképpen megkövetelik mindazt, amit bevezet az apostol. Ha egyebet mondana, akkor nem járna helyes úton. Isten orcája előtt van egy meghatározott magatartás, amelyet nem szabad mellőzni; van egy eljárás-forma, amit illetlenség és igazságtalanság volna semmibe venni. Úgy kell cselekedni és beszélni nagy és kis dolgokban egyaránt, ahogyan „méltó“ (dikájon), azaz illik Isten gyermekeihez. A „valóban“ azt domborítja ki, hogy ez az egyetlen járható út, és ezen kívül nincs más; ez az egyedül méltó magatartás, és nem valami más. Ezt a

járható utat kellett megkeresnie Pálnak, és ezt kell megkeresniük Krisztus mindenkori tanítványainak.

Méltó az én részemről, hogy „*ezt gondoljam mindentek felől*“. Az „*ezt*“ visszautal az előbbi versekre, s egyúttal meghatározza a „*gondoljam*“ (*froneó* — itt inf.) ige tartalmát. Olyan exegetikai esettel van dolgunk, amikor elsősorban a kontextus magyaráz. Hogy mit olvasunk a szótárban a „gondolkozni“ ígéről, az most alapjában véve nem döntő jelentőségű. Annál lényegesebb viszont, hogy a 2—6 versek szerint mit foglal magában ez a szó. Ilyenképpen az apostol gondolkozásának a tárgya és tartalma ez: hálát ad Istennek a gyülekezet tagjaiért, örömmel imádkozik érettük, szeretettel emlékezik az evangélium ügyében való részvételükre, és kifejezi bizodalmát, hogy Isten munkája teljes befejeződéshez jut közöttük. Ezt *gondolja* tehát Pál a Filippibeliekről. Semmi köze ennek a gondolkozásnak akár a pesszimizmushoz, akár az optimizmushoz, akár valamely más természetű antropocentrikus beállítottsághoz. A gyülekezetnek mind a múltja, mind a jelene, mind pedig a jövője felől Isten akaratára szerint vélekedik. Jóllehet voltak nehézségek és hibák a gyülekezetben, ez a körülmény mégsem gátolja, hogy mintegy csak a jó dolgok töltsék be gondolkodását. Mindig valami baj van azzal a keresztyén gondolkozással, mely a bűn hatalmát és pusztítását annyira túlsúlyban lévőnek véli, hogy épp emiatt nem veszi észre — esetenként akár egyoldalúan is — a pozitív keresztyénség szépségét. A Pál gondolkozása arra mutat, hogy ő ezt észrevette és a gyülekezet építésében fel is használta. Észrevette a jó dolgokat nemcsak egyesekben, hanem mindenkiben, hiszen „mindenikük“ felől egyformán, ti. pozitív tartalommal gondolkodik. Nem mondja, hogy van egy gyülekezeti „mag“, amelyre illik ez a hang, a többiekre pedig nem. Ellenkezőleg: mindenkit a reményteli gondolkozás körébe foglal.

Pál magatartásának az a magyarázata, hogy „*szívében hordozza*“ azokat, akikről és akiknek beszél és ír. „Szívében hordozza“ őket, vagyis közösséget, szívbeli viszonyt ápol velük. Jó reménységgel van felőlük, s úgy tekint rájuk, mint „szentekre“, akik Krisztus érdeméért méltók arra, hogy éppen így, s ne másképp hor-

dozza szívében őket. Az igazi lelkipásztor áll előttünk, aki el van ugyan szakítva testileg gyülekezetétől, de szívében annyira jelen van a gyülekezet, mintha testileg is imaközösségben volna az egyes tagokkal. Nem lehet szó „szívben hordozásról“ ott, ahol valaki csak esetlegesen, „véletlenül“, alkalmanként gondol a másikra. A „szívben hordozást“ talán legjobban visszatükrözi az édesapa lelkülete, akinek állandó gondját képezi gyermekeinek a sorsa. Tudja, ismeri gyermekeinek a hibáit is, de ez a körülmény nem zárja ki az irántuk tanúsítandó szívbeli viszonyt.

A vers további részének magyarázó középpontja a *kegyelem*, melyben részesül nemcsak az apostol, hanem *részeseknek (szünkojnónusz)* látja a Filippibelieket is. Természetesen nem általában kell a kegyelemre gondolni, hanem abban a konkrét megnyilvánulási formában, ahogyan mutatkozik. Kegyelemben részes Pál és vele együtt a gyülekezet tagjai a „fogság“ által. Hogy Rómában volt-e ez a fogság vagy máshol (szerintünk Efézusban), nem központi jelentőségű. Lényeges, hogy Pál a fogságban a kegyelemnek egyik megnyilvánulási formáját ismeri föl. Az evangéliumért megfosztatni a teljes mozgási szabadságtól (hiszen ennél többet aligha jelentett a viszonylag enyhe fogság), nem az ítéletnek, hanem a kegyelemnek a jele. Egyszerűen az evangéliumért szenvedni nem szégyen, hanem dicsőség, sőt a kegyelem ajándéka. És jellemző, hogy a fogságban Pállal együtt részesek a Filippibeliek is. Nem úgy, hogy vele együtt el vannak zárva, hanem úgy, hogy maga mellett tudja őket, mint akik reá gondolnak, szeretetadományokkal támogatják, és a fogság fájdalmát vele megosztják. Éppen ezért a kegyelemnek is részesei. Kegyelem az, hogy így viszonyulhatnak az apostol fogságához, vagyis közvetve részt vehetnek belőle. Jajveszélés és siránkozás helyett mind az író, mind az olvasók Isten gazdag kegyelmében fürödhetnek.

Kegyelemben részes Pál és vele együtt a gyülekezet tagjai az evangélium „védelmezése“ által is. Föltétlenül arra kell következtetni, hogy kihallgatása rendjén Pálnak alkalma nyílt az „apológiára“, a *védelmezésre (apológiá)*. Lehetőséget nyújtott neki a bíróság, hogy szabá-

lyos kihallgatása alkalmával bizonyosságot tegyen arról az ügyről, amelyért szenvednie kell. Ez a lehetőség, ez az alkalom a „kegyelem“ nyilvánvaló jele, amiben szintén részesek a Filippibeliek. A Pál fogsága arra ösztönözte őket, hogy még nagyobb hűséggel álljanak az Úr Jézus mellett. A fogság tehát nemhogy megfélemlítette volna, hanem az ügy érdekében történő bátor kiállásra sarkallta; nem némította el, hanem általa szót ajándékozott Isten az ajkakra, hogy számot tudjanak adni a boldogító hitről (az evangéliumot l. az 1, 7-nél).

Harmadszor kegyelemben részes Pál és vele együtt a gyülekezet tagjai az evangélium „megbizonyítása“ által. Egyedül a kegyelem műve, hogy a „fogság“ és a „védelmezés“ folytán az evangélium „megbizonyítása“ következtetett be. Megmaradtunk e mellett a fordítás mellett, mivel a maga módján helyesen tükrözi az eredeti értelmet. Alapjában véve azonban a „megbizonyítás“ (bebájoszisz) megerősítést, megszilárdítást jelent. Arról van szó benne, hogy az evangélium ügye erősebben, biztosabban, bizonyosabban áll, mint a „fogság“ és a „védelmezés“ előtt. Ahelyett, hogy hanyatlásnak, vagy épp sorvadásnak indult volna a Krisztus ügye, még inkább sziklaszilárdan él a szívekben. Ez is „valóban“ a „kegyelem“ nyilvánvaló jele. Isten jót hozott ki az emberek gonosz gondolataiból és cselekedeteiből, eszközül használván föl mind Pált, mind a gyülekezetet.

Így, azaz mint a kegyelem részeseit hordozza szívében Pál apostol a filippieket, s egyidejűleg mint a saját személyes ügyének a részeseit is. Nem érzi magát elhagyatva, hanem saját maga mellett (szün = együtt), saját magával közösségben lévőknek tudja a levél olvasóit. A „részesek“ szó tehát vonatkozik mind a kegyelemre, mind a Pál személyi életviszonyaira. A kettő szerves összefüggésben áll és egymásra mutat. A kegyelem cselekedete, hogy részesek lehetnek a Pál fogságában, viszont a Pál fogságán át részesíti őket Isten a maga kegyelmében.

8. Hogy mennyire bensőséges közösségben, részességben tudja magát Pál a Filippibeliekkel, elevenen szemlélteti ez a vers. A „mert“ (gár) szócska a 7. versnek arra a közösségére (kojnóniájára) céloz, mely nem hiá-

nyozhatik ott, ahol élő a gyülekezet. „*Bizonyságom Isten...*“! Magyarázkodás és érvelés helyett Istent hívja tanúbizonyságul. Nyilvánvaló, hogy itt nincs szó valami megszokott beszédfordulatról (mint pl. mai nyelvünkben: „Isten bizony“, „szavamra“, „becsületemre“ stb.), amit márcsak az is világossá tesz, hogy alig néhányszor használja Pál ezt a kifejezést (Róm. 1, 9; 1. Thess. 2, 5). Az Istenre való hivatkozás nagyon komoly dolog, s azt sejteti, hogy az olvasók számára semmiféle érvelésnek nincs olyan bizonyító ereje, mint ennek. Maga az élő, ti. a filippiekben élő Isten tanúskodik bennük arról, hogy valóban igaz az, amit Pál ír. Sajnos, a keresztyén gyülekezetekben Isten nevének az ilyen értelmű említése sok kívánnivalót hagy maga után. Ahol viszont egészséges a keresztyén közösség, ott ma sem képzelhető el biztosabb és nagyobb „tanúság“, mint az Istené.

Istent arra hívja bizonyságul, hogy mennyire *vágyakozik mindnyájuk után*. Itt is találkozunk a jellegzetes „*mindnyájuk*“ szóval. Nem egyesek (kevesek vagy többek), hanem mindnyájuk után vágyakozik. Ez a *vágyakozás* mindenestre nem azonosítható, mégcsak kapcsolatba sem hozható a természeti vágyakozással: se a szerelmesével, sem az éhezőével, sem a honvágyat érzők vágyódásával, vagy hasonlókval. Nem azért, mintha a „vágyakozni“ igének valami sajátos bibliai jelentése volna, hanem azért, ami után következik. Nem egyszerűen „vágyakozik“ az apostol, hanem a „*Jézus Krisztus szeretetével*“ vágyakozik. A „*szeretet*“ (*szplángnon* — többszámban = belső rész, szív) talán leghűebben tükrözi (szószertintiség nélkül) az eredeti jelentést. Pál apostol Jézus Krisztussal olyan szerves közösségben él, amelyben vannak a szervezet belső részei. Jézus Pál apostolban lakozik, s könyörületességével egészen magához kapcsolja őt. Pálnak nincs külön önálló, független szíve, hanem csak egy olyan szíve, amelyben Jézus az Úr. Ez az őbenne élő Úr Jézus Krisztus ad színt és tartalmat vágyakozásának. Tehát nem az érzelmek játéka uralja a vágyakozást, hanem a benne lakozó Jézus Krisztus, aki összekapcsolja a gyülekezettel, és szívbeli vágyakozást táplál benne a közösség után. Mintha ezt mondaná: nem az én emberi érzelmeim szerint kívánlak látni és hal-

lani titeket, beszélni veletek, hanem *Jézus Krisztus* cselekszi bennem, hogy a személyes együttlét, a közvetlen gyülekezeti közösség után vágyakozzam. Ahol Krisztusnak ez a szeretete belép a hívők életébe, ott szükségképp fölébred a közösség-érzés azok iránt, akikben ugyanaz a szeretet lakik.

1, 9–11 IMÁDSÁG LELKI MEGGAZDAGODÁSÉRT

(9) És azért imádkozom, hogy a ti szeretetetek még inkább és inkább bővelkedjék ismeretben és minden belátásban, (10) hogy megítélhessétek a fontos dolgokat, s legyetek tiszták és botlás nélkül valók a Krisztus napjára, (11) beteljesedve a Jézus Krisztus által való igazságosság gyümölcseivel, Isten dicsőségére és magasztalására.

9. Az imádkozásnak — ebben az összefüggésben — meghatározott (tehát nem általános) az értelme. „*Azért imádkozom*“ (proszeükhomáj), vagyis egy meghatározott dolgot kérek az imádságban. Tehát kérő, egy adott vágyra néző itt az imádság.

Azért imádkozom, hogy a „*ti szeretetetekkel*“ történjék valami. Nem mehetünk tovább, amíg bár röviden nem foglalkozunk a „*szeretettel*“. Kétségtelen, hogy más a „*szeretet*“, és más a „*szerelem*“. Magyar nyelvünk mai szóhasználatát tartva szem előtt, a „*szerelem*“ (erősz) mindenestől a természeti ember sajátja. Ezzel szemben a „*szeretet*“ (ágápé) forrása Istennél van, és az emberi lélekben mégcsak csírája sem található. Jellemző e tekintetben, hogy a klasszikus görögség irodalmában ezideig egyetlen olyan biztos helyet sem talált a kutatás, mely azt bizonyítaná, hogy a „*szeretet*“ szó főnévi alakjában ott is előfordult volna. De bárhogyan álljon a helyzet, az újszövetségi „*szeretet*“ sajátosan keresztyén tartalmú, amit nem tudhat magyarázni a keresztyénségen kívüli irodalom. Az apostoli korban a „*szeretet*“ szó puszta kiejtése már bizonyos kezességet jelentett a megértéshez. Egészen másra gondolt az, aki ajkára vette a „*sze-*

retetet“, s ismét egészen másra az, aki ugyancsak „szere-
tetéről“ beszélt, de eközben más görög szót használt. A
mi helyzetünk azért nehéz, mert a nyelvfejlődés során a
fogalmak összekeveredtek. Sokszor szeretetet mondunk
ott, ahol szerelemről kellene beszélni, és viszont. Biblia-
fordításunk sem következetes (egyébként érthető módon)
ebben a tekintetben. Ma már a „szere-
tet“ annyira bi-
zonytalan, sokatmondásában gyakran semmitmondó, hogy
valóban „alig volt az egyház történetében olyan hazug-
ság, gyávaság és jellemtelenség, mely ne próbálkozott
volna a keresztyén szeretet jelszavával takarózni“ (Kár-
ner). Tehát nagyon gondosan vigyázni kell a helyes ér-
telemre. Hogy ez világosan álljon előttünk, élesen szem-
előtt tartandó: „Isten szeretet“ (1. Ján. 4, 8). Szeretet az,
amit Isten gondol és cselekszik, amikor önmagát adja ál-
dozatul az emberért. Ez az alaptalan, indokolatlan, meg-
magyarázhatatlan isteni magatartás a szeretet. Ilyen ér-
telemben emberi szeretet egyáltalán nincs. Hogy a Szent-
írás mégis beszél az embernek ilyen értelmű szeretetéről,
az csak az isteni szeretettel magyarázható: abban van
szere-
tet, aki részesül, azaz részt nyer Isten szeretetéből,
s megérti, hogy mit jelent számára Isten szeretete. Aki
viszont ezt megérti, abban életre kel egy új lelkeség, az
Isten szeretetétől átítatott lelkeség, mely érdek nélkül
ragaszkodik Istenhez és felebarátaival. Ennek a szere-
tetnek semmi köze a „spontán érzülethez“, az érzelmek-
hez, az emberi lélek kivetítődéséhez. Ezt a szeretetet nem
én alakítom ki magamban, hanem mintegy idegen elem-
ként Isten helyezi el bennem, sokszor épp saját szerete-
tem ellenére. Ezt a szeretetet reám parancsolhatja Is-
ten. Ezzel a szeretettel lehet ragaszkodni az ellenséghez,
ezt a szeretetet lehet kérni és kormányozni. Röviden: a
szere-
tet nem egyéb, mint Isten szeretete, igen: maga Is-
ten énbennem, és a bennem lévő Isten által meghatá-
rozott lelkület Isten és felebarátaim iránt. Alapjában
véve a szeretetről mindig csak körülírással szabadna be-
szélni mindaddig, amíg tartalma otthonossá válik a köz-
szóhasználatban. A 9. vers erről a szeretetről szól, ezt
a szeretetet nevezi a „ti“ szereteteknek — és a mienk-
nek.

Az apostol azért imádkozik, hogy ez a szeretet „bővelkedjék“. Szerencsés és hűséges ez a fordítás. Nem azt jelenti, hogy szűkösen, kis mértékben van a szeretet, és bőségesse, nagy mértékűvé kell válnia, azaz növekednie kell, hanem azt, hogy az Istentől kinek-kinek adott szeretet egyre inkább gazdagabban, bőségesebben mutakozzék meg „ismeretben“ és „minden belátásban“. Tehát nem a szeretet növekedéséről, gazdagodásáról szól az Ige, hanem a meglévő szeretet gyümölcseinek a mutatkozásáról. Ahol szeretet van, ott lennie kell „ismeretnek“ és „belátásnak“. Márcsak ez a körülmény is amellet szól, hogy a szeretet mennyire nem pusztá érzelmi aktus, hiszen össze van kötve az ismerettel és a belátással. Szokatlan hang, de bibliai. Aki szeret (akiben Isten szeretete munkálkodik), abban bőséggel kell lennie az „ismeretnek“. Nyilvánvaló, hogy az „ismeret“ nem évszámok tudása, nem szaktudományokban való elmélyülés, nem filozófiai és gazdasági rendszerek ismerete, mégcsak nem is theologiai ismeret a szokott értelemben. Eközben távol áll tőlünk, hogy a theologiai ismeretek és tudományok ellen szóljunk, hiszen akkor ennek az exegézisnek sem volna helye.

Az „ismeret“ (*epignószisz*) Isten akaratának világos, értelmes, az Ige prédikálását követő és abból származó, a szóbeli vagy írásbeli bizonyoságtételre alapozott fölismerése. A gyülekezet tagjainak tudniuk kell (még akkor is, ha tudásukat nem képesek az ismeretelmélet követelményei szerint kifejezni), hogy kicsoda Isten, mit akar velük, mit akar a világgal. Egyszóval tisztában kell lenniük annak az Istennek akaratával, akinek a szeretete bennük lakozik. Hogyan is imádkozhatott volna Pál apostol az „ismeretben“ való bővelkedésért a Filippibeliekre nézve, akik egyszerű gondolkozású, különösebb iskolázottság nélküli férfiak és nők voltak?! Ilyen ismeretért viszont imádkozni kellett. Mindenkori figyelmeztetés: ismeretben való bővelkedésért imádkozni! Az „intellektualizmus“ mai világában némelykor úgy véljük, hogy az „ismeret“ kizárólag a tehetség, a tanulás, az emberi fáradozás eredménye. Pálnál viszont a keresztyén ismeretet vagy Isten adja, vagy egyébként sok theologiai tanulmányozás után sem lehetséges. Ez nem zárja ki a

hívók tanulását, ismeretszerzését, de mindenképpen magában foglalja, hogy semmiféle ismeretanyag nem kezeség azon „ismeret“ mellett, amelyet Isten ad övéinek. Máskülönben azt kellett volna írnia az apostolnak, hogy tanuljanak és olvassanak sokat a Filippibeliek, s erős munkával tegyenek szert az ismeretre. Ehelyett pedig imádkozik az „ismeretben“ való bővelkedésért.

Nemcsak az ismeretért, hanem a „belátásért“ is imádkozik. Tudjuk, hogy a „belátás“ nem adja vissza hűen a görög eredetit (*ájszthészisz*), de mégis közelebb áll hozzá, mint az „értelmesség“ (Kecskeméthy „megérzést“, Masznyik „megértést“, Luther „tapasztalatot“, Barth „belátást“ használ). A fogalomtisztaást jelentősen nehezíti, hogy csak itt fordul elő (főnévi alakjában) az egész Újszövetségben. A szótári vizsgálódás szerint az „ismeret“ inkább intellektuális jellegű, míg a „belátás“ gyakorlati vonatkozású. Ha Isten megismeréséről van szó, akkor ismeretről beszélünk, ha viszont a keresztyén élet mindennapi jelenségeinek a megismeréséről, akkor „belátásról“. Isten szeretetét, jóságát „megismerjük“, míg a hűségétől való tartózkodást vagy hasonlókat inkább „belátjuk“, „megítéljük“. Ez is értelmi aktus — emberileg —, de más irányba néz. Lehet, hogy valakinek van „ismerete“, és mégsem tud eligazodni az élet kérdései között. Az „ismeret“ és a „belátás“ egymásmellettsége arra figyelmeztet, hogy mindkettőre vigyázni kell. Nem elegendő az elvi tisztánlátás, hanem az ismeretet helyesen kell alkalmazni. A szeretetnek bőséggel meg kell megnyilvánulnia az „ismeretben“ és a „belátásban“, amiért Istenhez imádkozik az apostol; Istenhez, aki adja mindkettőt.

10. Ez a vers lényegesen hozzásegít a már mondottak tisztább látásához. Arra néz az „ismeret“ és a „belátás“, hogy az olvasók *„megítélhessék a fontos dolgokat“*.

Lássuk előbb a „fontos dolgok“ (*diáferontá*) kérdését. Revidéált fordításunk a „jó“ és „rossz“ közötti különbségtételről beszél. Nehéz volna állítani, hogy ez helytelen értelmezés, de mégsem eléggé hűséges. Fontos és lényeges dolog a jó szembesítése a rosszal, de emellett vannak a fontos dolgok a kevésbé fontosakkal, a lényeg-

telenekkel szemben is anélkül, hogy ez utóbbiak (a lényegtelenek) rosszak lennének. A „fontos dolgok“ ellentéte a „közömbös dolgok“ (ádiáforá). Közömbös dolog, hogy mikor és hol tiszteltem az Urat, de fontos, hogy tiszteljem; közömbös dolog, hogy ki adja át a szeretetadományt, de fontos, hogy legyen a hitnek ilyen gyümölcse. Nem vonjuk kétségbe, sőt állítjuk, hogy minden „jó“ kifejezően fontos a „rosszal“ szemben, de ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy épp ebben az összefüggésben szükséges különbséget tenni az érdemi jelentőség nélküli dolgok és a fontosak között. Ezt az elválasztást kell gyakorolniuk azoknak, akik részesek a kegyelemben. Meg kell ítélniük, hogy mi a fontos a nem-fontossal szemben, mi a jó a rosszal szemben. A „megítélek“ (dokimádzó) helyesen fejezi ki azt a kettős folyamatot, mely a görög szóban hangzik. A görög szó ugyanis azt jelenti, hogy valamit gondosan megvizsgálók, minden oldalról megnézek; megpróbálom, mérlegelem, s azután mellette vagy ellene állást foglalom. A „megítélés“ mindezt felöleli. Meg kell vizsgálni az élet dolgait, és megállapítani, hogy mi a fontos, mi a jó, s mi a szükséges. A megítélés az „ismeret“ és a „belátás“ (9. v.) segítségével történik. Az „ismeret“ kölcsönzi a tiszta látást, a „belátás“ pedig a különbségtétel döntését. Itt a helye, hogy felfigyeljünk a keresztyén kritikára, hiszen más szóval arról beszél az apostol. Mindent meg kell vizsgálni, és a dolgok között különböztetni. Gyakorolni kell ezt magunkkal és másokkal kapcsolatban egyaránt.

A mondottak célja az, hogy a Filippibeliek „tiszták és botlás nélkül valók legyenek a Krisztus napjára“. „Tiszták“ (ejlikrinejsz) azok, akikben nincs tisztátalanság. Nyilván nem testi, hanem lelki tisztaságról van szó. Igen jellemző itt a szó etimológiája: *hélios* = nap, *krinó* = ítélek. E két szó összetételéből származik a tisztaság. Tiszta az, amit a nap fényébe állítanak, és ebben a világosságban tisztának bizonyít az ítélet. Tiszta az az ember, aki Isten világosságába állítva, az ítélet alatt tisztának bizonyul. A tisztaság mellett említi Pál a „botlás nélküliséget“. Ilyeneknek (áproszkopoj) kell lenniük a levél olvasóinak. Ne legyen bennük semmi, ami botránkoztató, visszataszító volna. Mind a tisztaság, mind a

botlásnélküliség Krisztus napjára szól, amikor mindenki szemtől szemben áll Krisztussal, aki a fénylő „nap“, és aki mindenkit átvilágít. Tiszta és botlás nélküli az lehet, aki az „ismeret“ és a „belátás“ ajándékával meg tudja különböztetni a tisztát a tisztátalantól, a botránkozás-nélküliséget a botránkoztatótól. Hogy pedig eközben mennyire nem valami „erkölcsi“, magunk szerzette tisztaságról beszél az apostol, azt félreérthetetlenül hirdeti a következő vers.

11. „*Beteljesedve a Jézus Krisztus által való igazságosság gyümölcsével*“. Az a „tisztaság“ és „botlásnélküliség“, melyet „ismeretben“ és „belátásban“ bírunk, Krisztus igazságossága gyümölcszeként adatik nekünk. Azáltal leszünk tiszták és botránkozásnélküliek (akikben nem kell megbotránkozni Istennek), hogy az „igazságosság“ (*dikájoszüné*) gyümölcsével beteljesedünk. Krisztus igazsága nem más, mint a nekünk tulajdonított igazság. Mi nem vagyunk igazak, tiszták és botlásnélküliek önmagunkban, de mégis van igazságunk, ti. a Krisztus által ajándékozott igazság, ami azt jelenti, hogy Krisztus igazságát Isten úgy tekinti, mint a mi saját igazságunkat. Aki beteljesedik, vagyis akinek lelke csordultig megtelik ennek az igazságnak a gyümölcsével, azaz az igazsággal, az tisztán és botlás nélkül áll a Krisztus napjára. Úgy nézhet halála órájára, mint akit megtisztított Krisztus igazságossága. Le kell mondani minden saját igazságról és erre irányuló erőfeszítésről, hogy teljesen betöltsön Krisztus igazságossága, azaz semmi helyet ne adjunk önámító saját igazságunknak. Röviden: Krisztus igaz, és mi nem vagyunk, nem lehetünk igazak. De Krisztus nemcsak igaz, hanem igazságos is, amikor saját igazságát ingyen nekünk adja, hogy általa mi is igazak lehessünk, vagyis az igazságosság gyümölcsével beteljesedjünk. Ez a folyamat most játszódik le, amikor Krisztus napjára nézve élünk. Nem csupán reménységről van itt szó, hogy ti. Krisztus napján nekünk tulajdoníttatik majd Krisztus igazsága, hanem hitről, mely ama napra néz ugyan, de itt, a földön, a gyülekezetben hiszi, hogy mindenestől már az övé Jézus Krisztus igazságosságának a gyümöl-

cse. Ezért „szentek“ a Filippibeliek (1. v.), s ezért lehetünk azok mi is.

A keresztyén ember tisztasága és igazsága „Isten dicsőségére és magasztalására“ szolgál. Isten „dicsősége“ (*doxa*) az ő páratlan fensége. Lehet dicsősége a napnak, földi uralkodóknak és egyebeknek, de a „dicsőség“ egyedül Istené. Egyedül ő tudja igazzá tenni az embert, s egyedül ő képes megszabadítani a halál ítéletétől. Minden igazsággal, ti. Krisztus igazságával felruházott ember Isten dicsőségét tükrözi, vagyis az ő páratlan hatalmát a bűn fölött. Minél többen beteljesednek Krisztus igazságosságának a gyümölcsével, annál inkább tündököl Isten dicsősége az emberek között. Isten dicsősége nem lesz nagyobb, hiszen az emberektől függetlenül áll az ő dicsősége, és nincs szüksége, hogy emberek növeljék azt. De az emberekre nézve, az emberek között nyilvánvalóvá lesz ez a dicsőség, azaz látják, akik eddig nem látták, elismerik, akik eddig nem ismerték el.

Továbbá a keresztyén ember igazsága Isten „magasztalására“ szolgál. Isten magasztalása nem valami nagy-lelkű elismerés az ember részéről; nem lelkendezés, rajongás. A hála és csodálat tölti ki a magasztalást. Ha Jézus Krisztus igazságát az emberre ruházza Isten, az ember számára nem marad egyéb hátra, mint a hála és a csodálat hangján szólani órála és őneki, azaz magasztalni őt. Ahol nem magasztalják Istent, ez annak a jele, hogy Krisztus igazságosságának a gyümölcsével még nem teljesedtek be. Ahol azonban Krisztus igazságosságában részesülnek a hívők, ott az imádság és a dicséret hálaadásában magasztaltatik az Úr.

1, 12—14 MAGASSÁG A MÉLYSÉGBEN

- (12) „Akarom pedig, hogy tudjátok atyámfiái; az énrajtam esett dolgok inkább az evangélium előmenetelére szolgáltak,
(13) úgyannyira, hogy az én fogságom Krisztus által nyilvánvalóvá lett a testőrség egész házában és minden mások előtt,

(14) és többen az atyafiak közül, az Ūrban bizalmat meritvén az én fogságomból, még inkább merik félelem nélkül szólni Isten Igéjét“.

12. Az „*akarom pedig, hogy tudjátok*“ kifejezés lényegesen egyebet jelent, mint a „*tudtotokra akarom pedig adni*“. Ez utóbbi a pusztá közlés tényét foglalja magába, miáltal az apostol bizonyos dolgokat tudomására hoz a gyülekezetnek anélkül, hogy különösképpen igénybe venné lelki viszonyulásukat. Előbbi esetben viszont többről van szó, s a szó szerintiség ezt a „többet“ igazolja. A „*tudjátok*“ (*ginószkó* — inf.) jelentése a pontos, biztos megismerés, belátás, felismerés, megtapasztalás. A gyülekezet tudja és ismeri Pál apostol fogságának külső körülményeit. Csak az nem bizonyos, hogy helyesen tudja értékelni, azaz Isten akarata szerint nézi-e minden szempontból. Az apostol most arra hívja föl a Filippibelieket: tudják meg, ismerjék föl a lényeget, amely által más beállításba kerülnek a külső körülmények.

A fölhíváshoz („*akarom*“) az adja a jogalapot, hogy „*atyafiakat*“ lát a Filippibeliekben. Az atyafi nem vér szerinti testvért, nem is ugyanazon néphez (zsidó, görög) való tartozást tételez föl, hanem hit-közösséget. Miképpen a vér szerinti testvérek közvetlen kapcsolatban állanak egymással az anyakebel útján (*delfüsz* = anyakebel, s innen az *ádelfosz* — testvér, atyafi, anyafi), ugyanúgy az „*atyafiak*“ átvitt értelemben ugyanazon családhoz, a keresztyén gyülekezethez, az anya-szent-egyházhoz tartoznak, s mindnyájukat köti, meghatározza a közös anyai táplálék és a közös hit. Természetes igény, hogy a család minden tagjának pontosan meg kell ismernie azt, amit a család Atyja szükségesnek lát. Az Atya, akinek jelenléte kezesség az atyafiság, a testvérek egymáshoz tartozása felől, ez az Atya nem Pál apostol, hanem Isten, aki testvért, atyafit formált az apostolból és a filippiekből. Ez a jogcím ahhoz, hogy Pál „*akar-hasson*“, ti. azzal az akarattal, melyet Isten formált ki benne. Amennyiben nem engednek a felhívásnak, aligha lehet többé beszélni a közös hit által meghatározott atyafiakról.

A továbbiakban azt látjuk, amit a Filippibelieknek jól meg kell érteniük: „*az énrajtam esett dolgok inkább az evangélium előmenetelére szolgáltak.*“ Tehát nem a Pál dolgairól beszél az Ige! A *tá kát' eme* azt jelenti, hogy ami történt, azt nem Pál akarta, hanem mintegy akarata ellenére estek meg a dolgok, ti. az ő próbatételei. Ezek nem a Pál dolgai, legalábbis nem csak az övé. Ezek érdeklik, érdekelniük kell az atyafiakat is, mivel közös ügyről van szó. Nem tévedünk, ha magyarázatként azt mondjuk, hogy *azok a dolgok* Isten rendeléséből történtek Pállal. Valószínű, hogy a Filippibeliek ezt nem látták tisztán, vagy pedig épp arra gondoltak (kevesen vagy többen?), hogy az apostol fogsága nehezen elviselhető és csak panaszra, részvétre okot adó rossz. Pál útját vágja az ilyen gondolkodásnak, midőn azt akarja megértetni, hogy épp ellenkezője az igaz. A vele történt dolgok nem csupán szomorúságra okot adó jelenségek, hanem sokkal „*inkább*“ (*mállon* — van benne valami a superlativusból is) az evangélium előmenetelére történtek.

Az „*evangéliumnak*“, Isten megváltó és boldogító beszédének terjednie kell. Az „*előmenetel*“ (*prokopé*) igei alakjában (*prokoptein*) előrejutást, előre-haladást, előre-lépést jelent. Így kell előbb jutnia az evangéliumnak hitből hitbe, mind a föld végső határáig. Az evangélium hódító útját nem gátolja az a körülmény, hogy Pál akadályozva van a missziói tevékenységben. Az evangélium így is terjedhet, miként ez a Pál apostol esetében történt. Ezt kell tudniuk a Filippibelieknek, s a meddő siránkozás vagy sajnálkozás helyett észre kell venniük a lényegét: az evangélium előmenetelét (l. 1, 17).

A Károli-fordítás „*előmenetelére lőnek*“ kifejezése helyett az „*előmenetelére szolgáltak*“ kifejezést használjuk. Ez sem szó szerinti fordítás, de mégis konkrétabban érzékelteti, hogy az események jöttek (*erkhomáj* = jövek, megyek, itt perf.) és mentek, zajlottak, peregtek, mozgásban voltak és vannak. Az egész történet, annak minden egyes mozzanata, mégha emberileg szomorú is, az evangélium *szolgálatát*, terjedését eredményezte.

13. Az „*úgyannyira* (*hószte* = úgy hogy, olyanképpen hogy) arra figyelmeztet, hogy amit bevezet, az az előbbi

megállapítás függvénye. Tehát az evangélium előmenetele abban is megmutatkozik, hogy az „*én fogságom*“ (*deszmosz*, többes számban = börtön) „*Krisztus által nyilvánvalóvá lett a testőrség egész házában*“. Ennek a mondatnak a „*Krisztus által*“ (*en Khrisztó*) kifejezés ad világosságot. Némelyek „Krisztusért“ való fogságot fordítanak (Kecskeméthy), ami azonban nem állja meg a helyét. A Károli fordítás (Krisztusban) jó lenne, de az a nehézsége, hogy nem eléggé kifejező; nem lehet belőle eléggé megérteni azt, amit hordoz. Igaz, maga a görög szöveg szerint is bizonytalan hangzású a „Krisztusban“, ha a többféle nyelvi lehetőség közül ki nem választjuk a helyeset. Az „*en*“ szócskának itt instrumentális a jelentése. Arra a módra figyelmeztet, ahogyan valami történik. Vagyis Krisztus cselekedte, Krisztus munkálta (= Krisztus által történt), hogy a Pál fogsága nyilvánvalóvá lett a testőrség egész házában. Krisztus cselekedte, hogy Pál apostol ne csak egyszerűen egyik legyen a többi fogoly között, hanem híre menjen, miszerint ő az evangélium ügyének a képviselője. Ezt Pál saját erejéből nem hozhatta napvilágra. A „*nyilvánvalóvá*“ lételnek ellentéte a „*rejtve-maradás*“, a véka alattiság. Krisztus gyújtott lángot a Pál szívében, és ugyancsak ő cselekedte, hogy ez a láng ne maradjon rejtve, hanem láthatóvá váljék éppen azok előtt, akik el akartak zárkózni előle.

A „*testőrség egész háza*“ megtudta, hogy miért van fogságban az apostol, s ezzel a tudomásulvétellel bejutott az evangélium fénykörébe, hatósugarába. Nincs arról szó, hogy a testőrség háza el is fogadta az evangéliumot, hanem csak arról, hogy találkozott vele. Vagy elfogadja, vagy nem, de a döntés lehetősége megadatott, mert a fülekig „*előre*“-hatolt az evangélium. A „*testőrség háza*“ (*praetorium*) az a palota, mely egyszersmind császári házat jelentett, a császári család vidéki helyét, s ugyanakkor azt az épületet, ahol lakott a római helytartó. Itt voltak a helytartóság biztonságát őrző római csapatok. „A bevádolt egyéneket ideiglenesen itt szokták vizsgálati fogságba vetni“.

Kétségtelen, hogy a szöveg a testőrség házáról, azaz épületről beszél, de csak átvitt értelemben, mert rajta a testőrség házának a lakóit kell értenünk, nem pedig a

köveket és a falakat, amelyeknek semmi közük a Pál fogságához. Ezek előtt a lakók előtt lett nyilvánvalóvá a Pál fogsága a fenti értelemben.

A Cselekedetek könyve Pál apostolnak két fogságáról beszél. Egyik Cézáreában volt, a másik pedig Rómában. Cézárea azért esik el kezdettől fogva, mert nem bizonyítható, hogy ott praetoriánusok tartózkodtak volna. Problematikus azonban, hogy nem volt-e mégis praetorium az Agrippa király cézárei palotája (Csel. 23, 35)? A praetorium — amint már említettük — azt az épületet jelenti, melyben a császári helytartó is lakott. Ha csak erről — vagy a Heródes palotájáról — lenne szó, úgy nyomós érvünk lenne Cézárea mellett. Viszont a praetorium itt — ti. a Fil. 1, 13-ban — nem épületet jelent, hanem azokat a testőröket, akik a praetoriumban szolgáltak. Továbbá az sem bizonyítható, hogy császári ház lett volna ebben a vidéki városcában, jóllehet Pálnak a zsidók elleni kifakadása erőteljes zsidó környezetre mutat.

Rómában már voltak praetoriánusok, hiszen ők őrizték az apostolt. Császári ház is volt Rómában. Ott lakhattak a császár hozzátartozói, valamint a hivatalnokok és a szolga-személyzet. Viszont Róma szintén aligha szerepelhet fogsági helyként. Egyfelől nehezen érthető, hogy olyan nagy távolságból az apostol miképpen állott élénk összeköttetésben a Filippibeliekkel? Másfelől még kétségesebbé teszi Róma lehetőségét az az ismert tény, hogy Pál apostol onnan Hispániába akart menni, és így leveleiben aligha írhatta, hogy közelebbről meglátogatja a filippieket.

A mondottak után elesik mind Cézárea, mind Róma. Más fogsághelynek az említésével viszont nem találkozunk az Újszövetségben. Ez azonban nem zárja ki, hogy ne lehetett volna fogva más helyen is az apostol. A császári házzal kapcsolatosan gondolhatunk nemcsak a római palotára, hanem arra is, hogy a császárnak vidéken szintén lehettek birtokai és hozzátartozói. Így aztán a császári ház elképzelhető Rómától távol is a maga személyzetével együtt. Egy Filippihez viszonylag közel fekvő olyan helyen kellett írnia levelét, ahol fogságot szenvedett, noha ennek a fogságnak nincs kézzelfogható nyoma az Újszövetségben. Legnagyobb valószínűség szerint

Efézus ez a város. Efézusban volt császári ház, és voltak testőrök is. Az Újtestamentum nem ad teljes életrajzt Pálról. Efézusnak mint fogsági helynek a föl nem jegyzése nem tekinthető eléggé nyomós ellenérvnek. Mindenestre bizonyos, hogy a fogsági hely kérdésessége érdemileg nem befolyásolja az Ige üzenetének a megértését.

Az evangélium előmeneteléből érthető, hogy a testőrség lakóin kívül „*minden mások előtt*” is nyilvánvalóvá lett az apostol fogsága. Ezek a „*mások*” valószínűleg a többi fogoly, akikről a levél záró részében (4, 22) megemlékezik. Fogságát Krisztus felhasználta arra, hogy fogolytársaihoz szintén eljusson az evangélium. Itt sem tudjuk a vers alapján megállapítani, hogy kik fogadták el, és kik utasították vissza, de biztosan megállapítható, hogy a testőrség katonáin kívül mások is találkoztak a hozzájuk eljutott megváltó üzenettel. Sőt, a következő (14.) versre való kitekintéssel még tovább kell mennünk és arra gondolnunk: a „*minden mások*” magukba foglalhatják a város lakóit is. Nagyobb ügyről van szó, sem-hogy be lehetne szorítani a praetorium falai közé. Azon pedig nem kell csodálkozni, hogy az apostol a fogságban miképpen lehetett tájékoztatva a külvilágról. Ugyanis fogsága nem valami tökéletes elszigeteltség, amit jelez márcsak az a körülmény is, hogy leveleket kap és küld, üzeneteket vesz és továbbít. Ilyenképp a távoli Filippi-belieket tájékoztathatta a körülötte zajló életről.

Kissé álljunk meg a „*fogságnál*”. Mennyi életet sugároz! Nem az elkeseredés szörnyű útvesztője, hanem Isten kegyelmének áldott eszköze. Mintha a fogság csak mellékkörülmény volna a fontosabbak mellett. Igaz, egyelőre nem „*gályarabság*”, nem is a „*máglyák*” borzalma, de mégis a halál előhírnöke. A Pál magatartását nem lehet, főként pedig nem szabad lelki erővel, fanatizmussal és ehhez hasonlókkal magyarázni. Ő Isten „*szolgája*” (1. v.), s egyedül innen magyarázható, vagyis hívó és küldő Urából érthető az ő magatartása.

14. Az evangélium előmeneteléhez tartozik, hogy a fogság helyéül szolgáló városban lévő gyülekezet tagjai között nagyobb erőre kapott az evangélium. Ezekre a gyülekezeti tagokra céloz a „*többen az atyafiak közül*”.

A „többen“ nem úgy értendő, hogy a gyülekezetből némelyek, azaz egy-kettővel szemben többen, hanem a gyülekezet tagjainak többsége, nagyobb része áll az apostol szemei előtt. Olyan jelentős volt az evangélium előmenetele, hogy a tagok nagyobb része nyíltan merte vállalni a bizonyágtételt.

A bizonyágtételnek az a magyarázata, hogy „az Úrban bizalmat“ merítettek. „Az Úrban“ (*en Kurió*), vagyis az Úr által, az Úr cselekedete folytán lettek képesek arra, hogy a fogság miatt ne bátortalankodjanak, hanem épp bizodalmat merítsenek arra, hogy az apostol fogsága ne készítse visszahúzódnásra őket. Ha Pál nem szégyenli az evangéliumot, akkor nekik még kevésbé van okuk a szégyenkezésre. Bizalmuk van abban, hogy a fogság erősíteni, ösztönözni fogja őket az Úr ügyének a szolgálatában (1. 6. v.). Ilyen bizodalomtól áthatva „még inkább merik félelem nélkül szólni Isten Igéjét“. A „még inkább“ a kiáradó bőséget jelenti. Egyébként is szólották az Igét, de a nyert bizalom folytán a bizonyágtétel ereje megsokasodott. Eddig lehettek különféle gátlásaik, megfontolásaik, de most csordultig telt szívükből kiárad a bizonyágtétel.

Az evangélium szolgálata „félelem nélkül“ történik. Lehet, hogy valakit aggodalom és szorongás vesz körül, és mégis teljesíti kötelességét. Most ez a félelem hiányzik. Szívük nem retteg, mert tudják, hogy maga Isten cselekszik általuk.

Nyilvánvalóan nem akármilyen beszédet szólnak, hanem „Isten Igéjét“; azt a beszédet, üzenetet, melyet Istentől hallottak, s amelynek hirdetéséhez Isten iránti „bizodalom“ szükséges. A keresztyén egyház igehirdetésének a sorsa azért rendíthetetlen ügy, mert mögötte a hatalmas Isten áll. Jellemző és érdemes figyelni arra, hogy ebben a versben a keresztyén bizonyágtételre éppen a „szólni“ (*lálejn*) ige szolgál. Mutatja, hogy az igehirdetés valóban a szónokiasságok és cicomák nélküli természetes, mesterkéetlen beszéd. Amit meghallottak és megértettek Isten Igéjéből, azt természetesen, a mindennapi beszéd, az egyszerű továbbadás formájában mondják tovább.

1, 15—17 KRISZTUST HIRDETNI

(15) Némelyek ugyan irigységből és versengésből is, mások pedig jóakaratból is hirdetik Krisztust. (16) Ezek ugyanis szeretetből, tudván, hogy az evangélium védelmezésére vagyok rendelve, (17) azok pedig versengésből prédikálják Krisztust, nem tiszta lélekkel, azt vélvén, hogy nyomerúságossá teszik fogságomat.

Lényeges eltérést mutat ez a fordítás a Károli szöveghez viszonyítva. Az eltérés azonban indokolt.

15. Kik azok a „némelyek“, akiket először említ a 15. vers? Semmiképp sem lehetnek abból a „többségből“ valók, akikről az előbbi vers megemlékezett. A keresztyén gyülekezethez tartoznak, hiszen Krisztust prédikálják, de keresztyénségükkel valami baj van. Érdekes, hogy az apostoli bizonyásgtétel szerint a kettő nem zárja ki egymást. Azért van baj keresztyénségükkel, mert „irigységből“ és „versengésből is“ táplálkozik a Krisztus prédikálása. A maguk nemében jó keresztyének lehettek, de az apostolhoz való viszonyuk után ítélve mégis fogyatékosak. Az a széltében hosszában hangoztatott felfogás, hogy pusztá irigység és versengés állott prédikálásuk mögött, azaz semmi kapcsolatban nem voltak magával az „üggyel“, aligha jöhet szóba. Ebben az esetben épp az apostol tette volna kérdésessé, hogy ők „Krisztust“ prédikálják. Azt állította volna róluk, hogy Krisztus nevének cégére alatt a Sátánt szolgálják. Ezt azonban nem mondja. Elismeri róluk, hogy Krisztust hirdetik, előtte és érette járnak hírnöki követségben. A szigorú ügyszeretet mellett viszont szívükbe férközött az irigység és a versengés, ti. az apostolhoz való viszonyukban. Irigység vett erőt rajtuk az apostol irányában. Irigyelhették, hogy a gyülekezet többsége hűséggel mellette áll és fogságából erőt, bátorságot merít. Föltétlenül nézeteltérésnek kellett lennie az apostol és közöttük. Versengés lett úrrá rajtuk, azaz Pálban — valószínűleg az ő eltérő véleménye miatt — versenytársat láttak, aki bizonyos kérdésekről tőlük eltérően taníthatott. Az „is“ szócskának csak így van értelme a mondatban. Tehát egyfelől Krisztust prédikál-

ták keresztyéni hivatásuk szerint, de másfelől irigységből és versengésből is, hogy az apostol fogságát, távollétét kihasználva, a maguk táborát erősítsék, és így a versengésből mintegy győztesen kerüljenek ki.

„*Mások pedig jóakaratból is hirdetik Krisztust*“. Ezek a „*mások*“ olyan gyülekezeti tagok, akik prédikálják Krisztust egyfelől az ügy iránti buzgóságból, de másfelől a Pál apostol iránti jóakaratból is. Náluk tehát irigység és versengés helyett az játszik szerepet, hogy ragaszkodnak az apostolhoz, és mert ő fogoly, annál inkább mindent elkövetnek az evangélium prédikálása érdekében.

Mindkét előbbi esetben „*Krisztust hirdetik*“. Nem a fogoly Pál mellett csinálnak propagandát, nem saját elképzelésüket terjesztik, hanem „*Krisztust*“ szölik: Krisztust a felkentet, a hatalmas királyt, akit Isten arra rendelt, hogy övéit kiszabadítsa a bűn fogságából. Amint a 2. vers magyarázata rendjén említettük, a „*Krisztus*“ név kezessége annak, hogy Jézus ténylegesen véghez tudta vinni azt a szabadítást, melyet neve (Jézus) is kifejez. Miként az ókori királyok győzelmét a népnek hírnökök jelentették, akik a dicsőségesen bevonuló király előtt szaladtak, ugyanúgy most „*hírnökök*“ jelentik a felkent király—Krisztusnak a szívekbe való bevonulását az o feltámadás-győzelme után. Ezt fejezi ki a „*hirdetik*“ (*kérüszszűsin*). A hírnök, a követ (*kérűksz*) tevékenységét hordozza a „*prédikálás*“, a követségben járás, a hírüladás. Ahogyan napjainkban bizonyos közérdekű dolgokat közhírré kiáltanak a falvakban, ugyanúgy kiáltják közhírré, azaz prédikálják Krisztust azok, akik az ő legközérdekűbb ügyének a szolgálatában állanak és előtte járnak.

16. „*Ezek ugyanis*“, ti. azok, akik „*jóakaratból*“ prédikálják Krisztust. A Károli-fordítás bizonytalanságban hagy afelől, hogy kik lehetnek az „*ezek*“, vagy legalábbis nem föltétlenül mutatja, hogy a 16. és 17. versben szintén ugyanarról a két csoportról van szó (= „*némelyek*“ — „*mások*“), akikről beszélt a 15. vers. A föltétlen visszautasítás hangját kell hordoznia a fordításnak, ami még erőteljesebbé válik, ha a kritikai szöveget követve a 17. verset a 16-al kicseréljük. A Textus Receptusban a 16—

17. versek így hangzanak: „Némelyek (= azok pedig) versengésből prédikálják Krisztust, nem tiszta lélekkel, azt vélvén, hogy nyomorúságossá teszik fogságomat, (17) de mások (= ezek ugyanis) szeretetből, tudván, hogy az evangélium védelmezésére vagyok rendelve.“ A kritikai szövegben előbb áll a 17. vers, és utána következik a 16: „Ezek ugyanis (= de mások) szeretetből, tudván, hogy az evangélium védelmezésére vagyok rendelve; (17) azok pedig (= némelyek) versengésből prédikálják Krisztust, nem tiszta lélekkel, azt vélvén, hogy nyomorúságossá teszik fogságomat.“

Mindeneket szem előtt tartva, az „ezek“ visszaütal az előbbi versben ismertetett második csoportra, vagyis azokra, akik „jóakarattal“ vannak Pál iránt (Blass—Debrunner 250). Ezek „szeretetből“ (1, 9, v.) cselekesznek, ami megfelelője annak, hogy „jóakarattal“ viseltetnek az apostol személye iránt. Az Istentől nyert szeretet kapcsolja őket Pálhoz, és ez a szeretet kizárja, hogy idegen szempontok érvényesülhessenek a prédikálás indító okai között. Legkevésbé érvényesülhet az irigység és a versengés, hiszen tudják, hogy az apostol fogsága az „*evangélium védelmezését*“ szolgálja. Nem látszik indokoltnak az a föltevés, hogy az evangélium védelmezésére „vagyok rendelve“ kifejezés csak általánosságban mozog, anélkül, hogy kapcsolatban állana a fogsággal. Az egész kontextus arra indít, hogy mind a „védelmezést“, mind a „vagyok rendelve“ kifejezést szorosan az adott helyzethez viszonyítsuk. Bizonyos, hogy jelen esetben nem általános értelemben vett küldetésére utal a 16. vers.

17. Az „*azok pedig*“ szintén visszaütal a 15. versre. „Azok“-ról van szó, akik irigységből és *versengésből* is hirdetik Krisztust. A „versengésből“ azt jelenti, hogy összekülönbözések adódtak az e csoporthoz tartozók és Pál között. Egyik is, másik is védte a maga igazát, de aligha lehetett szó különösebben lényegbevágó dolgokról, hiszen így Pál nem ismerné el újólag, hogy ezek is Krisztust prédikálják. A versengésre olyan kérdések adhattak okot, amelyeket Kálvin az *Institutió*ban másodrendű fontosságúaknak nevez (pl. a halottak mikor támadnak föl, eledélek kérdése stb.). Mindenesetre, az ilyen másodrendű

kérdésekben jelentkező eltérés is elégséges volt ahhoz, hogy fájdalmas egyenetlenséget okozzon. Pál azonban értékeli az ilyenek szolgálatát. Mindössze azt jegyzi meg, hogy nem „*tiszta lélekkel*“ prédikálnak, vagyis nem „szentül“, nem a Krisztusban szentekhez méltón (1. v.). Keresztyén erkölcsi magatartásukra vet árnyékot a megbélyegzés. Az evangéliumhirdetés etikájához nem illik, hogy emberi véleményeltérések ösztökéljék a szent szolgálatot. Maga a véleménykülönbség és a kapcsolatos viták nem zárják ki a Krisztus-prédikálás lehetőségét, de a „tisztaság“, „szentség“ rovására mennek, mihelyt személyi dolgok ösztönzik az igehirdetést.

Még súlyosabbá válik a helyzet azáltal, hogy az ilyen igehirdetők úgy vélik: meggyőződésük erőteljes prédikálása által nyomorúságossá teszik az apostol fogságát. Nem arról beszél a vers, hogy az apostol fogságának „nyomorúságait megnövelik“, hanem arról, hogy ilyen nyomorúság-érzést keltenek föl, ébresztenek föl az apostolban. Nemcsak lehet, hanem úgy kell értenünk ezt a mondatrészt, mint amelyben Pál így szól: én nem valami nyomorúságot, hanem az evangélium dicsőséges előmenetelének nyilvánvaló eszközét látom az én fogságomban. Mások vélhetik, hogy engem megkeserítenek, de ez csak „vélekedés“, csak a „nem tiszta lélek“ gondolata. Az én fogságom nem nyomorúság, amelyet növelni vagy enyhíteni lehet, hanem olyan fogság, melynek Krisztus által nyilvánvalóvá kell lennie (13. v.), és az evangélium ügyének „védelmezésére“ kell szolgálnia (16. v.).

Megfigyelhető, hogy az igehirdetés kifejezésére a 14. versben az egyszerű, „szólani, beszélni“ (*lálejn*), a 15-ben a „hirdetni“ (*kériüsszein*), s itt a „*prédikálni*“ (*katangellein*) ige szolgál. Nehéz eldönteni, hogy az utóbbi kettőnek melyik a helyesebb magyar megfelelője. Magunk részéről a váltakozó szóhasználatot sem tartjuk kifogásolhatónak, mivel nincs érdemi különbség a prédikálás és a hirdetés között. A hirdetés tartalmára rámutattunk a 15. versnél. A prédikálásnak is ugyanaz az értelme, hiszen a „követ“, a „küldött“ előre megy és tudtul adja küldőjének az akaratát. A *kátá* igekötő (*kátángellúszin*) arra figyelmeztet, hogy a küldönc szolgálata ismételten, állandóan tart. Tehát nincs arról szó, hogy a prédikálás

ünnepélyesebb lenne, mint a hirdetés, hanem a cselekmény állandóan ismétlődik, amiként az igehirdetésnek szüntelenül ismétlődnie, állandóan történnie kell az egyházban. Akár hirdetésről, akár prédikálásról legyen szó, mindkét esetben Krisztusra vonatkozik, és pedig nem mint elvont képzeletbeli tárgyra, hanem mint élő személyre. Ő küldi mind a hírnököt, mind a prédikátort, és pedig azzal a megbízatással, hogy épp róla adjon hírt, és tegyen jelentést.

1. 18–20 A PRÉDIKÁLÁS HATALMA

(18) Mi történik hát? Mindenesetre az, hogy így vagy úgy, akár látszat szerint, akár igazán, Krisztus prédikáltatik, és ennek örülök; nemcsak, hanem örülni is fogok; (19) mert tudom, hogy ez nékem idvességemre lesz a ti könnyörgésetek által és Jézus Krisztus Lelkének a segedelmével, (20) amaz én esengő várásom és reménységem szerint, hogy semmiben meg nem szégyenülök, hanem mint mindenkor, úgy most is egészen nyilvánosan fog magasztaltatni Krisztus az én testemben, akár életem, akár halálom által.

18. „Mi történik hát?” Mi az, amiről az előző versek beszéltek? Hogyan kell értékelni azt, hogy egyesek irigységből, mások pedig jóakaratból hirdetik Krisztust? Vajon az következik-e ebből, hogy az evangélium szolgálatában megállapítsuk a fájdalmas egyenetlenséget, és afölött töprengjünk? Vagy az, hogy az irigységből és versengésből is prédikálókat keményen elítéljük, a jóakaratból szólókat pedig megdicsérjük? Mindez nagyon természetes volna, de Pál egyiket sem teszi. Semmiképp nem eshetett jól neki a személye ellen irányuló magatartás, ami viszont nem vonja maga után, hogy az ügyet személyi beállításban nézze.

Az apostol kikapcsolja a személyes vonatkozásokat, s megállapítja: „mindenesetre” történik annyi, hogy „így vagy úgy”, de Krisztus prédikáltatik. Az „így vagy úgy”, a „minden módon” a formára, a módra utal. Egyesek így, azaz irigységből, mások úgy, azaz jóakaratból hirdetik

Krisztust. Ez a Pál apostol személye iránti kétféle magatartás nyer kifejezést az „*akár látszat szerint, akár igazán*“ bővítményben. Krisztus prédikálásának — ti. a versengőknél — az a látszata, mintha nem állana mögötte az apostol iránti versengés és irigység gondolata. Ez természetesen egészen más, mint ha azt mondjuk, hogy „színből“ prédikálnak, azaz nincsenek belső kapcsolatban magával a hirdetett Igével. Krisztushoz való kapcsolatuk megvan, de egyéb szempontok is befurakodtak. Ezzel szemben „*igazán*“, azaz hamisság nélkül, az igazsághoz méltó módon prédikálnak azok, akiknél nincs takargatni való hátsó gondolat, hiszen igehirdetésükkel nem akarnak szomorúságot ébreszteni az apostolban. Akár egyik, akár a másik eset forogjon fönn, Pál csak az ügyre tekint, és elismeri, hogy így is, úgy is Krisztus prédikáltatik. Az emberi gyarlóságok nem változtatnak ezen semmit. Távolról sem helyesli a mellékszempontok helytelen jelenlétét, de föléjük emelkedik, s az ügyért hordozott felelőssége megóvja attól, hogy egyébként érthető gondolatok között órlódjék.

Nagyon érett keresztyén lelkület szükséges ahhoz, hogy valaki ennyire Krisztus „szolgája“ (1. v.) tudjon maradni. Ilyen érett lelkület mellett tanúskodik az is, hogy a már ismertetett helyzetnek az apostol „örül“. Elmondható, akárcsak a 4. versben, hogy ez az öröm nem emberek szerinti, hanem Istentől jön. Emberileg egyáltalán nincs oka az örvendezésre, mivel épp a nyomorúság érzését akarták benne felköltetni. Minden elképzelés szerint inkább szomorkodnia kellene a visszás helyzetben. Ehelyett azonban mégis örül, mert látja, hogy előre halad az ügy. Ő személyileg hátul maradhat, lealacsonyodhatik, de előbbre jut és fölemelkedik az Úr Jézus Krisztus az emberek között. Innen táplálkozik az érthetetlenül érthető öröm.

„*Nemcsak, hanem örülni is fogok*“ (Blass—Debrunner 48: 6). Ez szorosan összefügg ugyan a látott örömmel, de mondatтанilag mégis inkább a következőkre néz, mint az előzőkre. Ezután is az evangélium előmenetele fölött örül, de azért (és most ez az „*azért*“ igen fontos), mert „tudja, hogy ez neki üdvösségére lesz“. Tehát olyan örömről van szó, melyről jövő időben is beszélni lehet. Emberi

síkon aligha mondható ki fenntartás nélkül az „örülni fogok“. Az öröm mindig külső körülményektől függ. A külső körülmények kedvezőtlen alakulása szükségképpen vonja maga után az örvendezés kikapcsolódását. Itt viszont más örömmel van dolgunk. Ez az öröm nem a múltó élet változó eseményeinek a függvénye, nem emberek jó- vagy rosszakaratának a játékszere. Az az „ügy“ melyhez kapcsolódik a jövőre tekintő öröm, biztos alapon áll. Az evangélium előmeneteléhez nem férhet kétség, amiért bátran mondhatja Isten szolgája: „örülni is fogok“.

19. Az örömnnek van egy mélyről fakadó forrása. Örül az apostol, mert „tudja, hogy ez neki üdvösségére lesz“. „Tudom“ — hangzik a leghatározottabban. Biztos tudás! Nem adatismereteken nyugszik, nem logikai érvekre támaszkodik, egyszerűen nem úgynevezett modern ismeretkritikai tudás. A hit tudása szólal meg benne. Tud valamit, mert Isten megajándékozta ezzel a tudással. Fogalma sincs a fogság kiszámíthatatlan következményeiről; halvány tudása sem lehet életének ilyen vagy olyan alakulásáról; még azt sem tudhatja, hogy egyáltalán életben fog-e maradni. S ilyen, a tudás szempontjából bizonytalan helyzetben határozottan leírja: „tudom“. Tudja, hogy „az neki üdvösségére lesz“. „Ez“, „vagyis minden, ami vele történik és történhetik“. A Jób könyvéből vett szó szerinti idézetről van szó a Septuaginta szövege szerint. Örvend, mivel tudja, hogy bárhogyan folytatódik és végződjék fogsága, bármint viszonyuljanak hozzá jóakarói és rosszakarói, mindez üdvösségére fog válni, vagy szó szerint: „kimenni“. Az események haladnak egy bizonyos cél felé. Kimenetelük végpontján azonban nem lehet egyéb, mint az üdvösség. Az „üdvösségnél“ ne gondoljunk csupán a halállal bekövetkező örök életre, hanem arra az üdvösségre, amely már ezen a földön kezdetét veszi. Az említett körülmények ugyanis mind növelik az apostol szívbeli bizonyosságát, hogy őt Krisztus szabadította meg bűnei bilincseiből, s így a Sátán hatalmából. Tudja és tapasztalja, hogy üdvbizonyossága a szenvedések között erősödik. Így kapcsolódik be az apostol személyes élete az ügy nagy összefüggéseibe. Hogyan is lehetne másképp megállani és örvendeni, ha nem ezzel a

szilárd üdvbizonyossággal?! Krisztus követségében csak az tud hódító erővel szolgálni, akinek lelke ennyire csordultig telítődött a megváltás ajándékával.

Az üdvbizonyosságnak két támaszát emeli ki Pál. Egyik a gyülekezet tagjainak a „könyörgése“, a másik pedig „Jézus Krisztus Lelkének a segedelme“.

A helyes értelmezés megkívánja, hogy kikapcsoljuk azt a maga helyén szükséges megfontolást, mintha Szentlélek mellett a hívők könyörgése külön helyet foglalna el. Pál nem gondolt erre, és így nekünk sem szabad az exegézisben ezzel foglalkozni. Aki a Szentírás világát ismeri, tudja, hogy a kettő nem zárja ki egymást, de a kegyelem mégsem függvénye az imádságnak.

Az apostol számára egyik segítő ajándék a Filippibeli „könyörgése“, kérése. Az apostoli kornak egyik sajátosan jellemző vonásával találkozunk itt. Pál biztosan tudja, hogy üdvösségéért nemcsak ő maga, hanem a filippiek is imádkoznak. Kéri Istent, hogy a fogság külső viszontagságai között erősítse meg benne a megváltott ember hitét; kéri Istent: mutassa meg Pálnak, hogy a próbák között erősen kell állania, sőt bizonyosnak kell lennie afelől, hogy Isten mindeneket az ő javára, azaz üdvösségére fordít. Micsoda győzedelmes hit lehetett, ahol így tudtak könyörögni, s erről a könyörgésről épp így gondolkozhatott az, akiért a könyörgés történt! Láthatjuk, hogy nemcsak Pál könyörgött a Filippibeliekért (4. v.), hanem azok is könyörögtek őérette. Nem látták és nem hallották egymást, s mégis a szó legteljesebb értelmében vett imaközösségben találkoztak. Nagy figyelemztetés ez a XX. század hívői számára, bárhol és bárkik legyenek.

Láthatjuk továbbá, hogy a könyörgés nem valami ködbevesző üres szószaporítás. Ahelyett, hogy nyomtalanul eltűnne a szóáradatok sokaságában, Istenhez jut, és Isten — tanú erre Pál apostol — meghallgatja, s a kérést teljesíti. Pál azért olyan mozdíthatatlanul szilárd a saját üdvbizonyosságában, mert a filippiek könyörögnek érte, és Isten meghallgatja a könyörgést. Isten tanít könyörögni Szentleke által (Róm. 8, 26), s ő ezt a könyörgést kedvesen fogadja, hogy atyai jóságából teljesítse.

Az apostol üdvbizonyosságának másik támasza „Jézus Krisztus Lelkének a segedelme“. Jézus Krisztus Lelke nem más, mint az ő láthatatlan jelenléte miközöttünk. Jézus Krisztus nincs előttünk és mellettünk testben, de Szentlelke által mind a világ végéig velünk és bennünk marad. Most tehát Szentlélek segedelméről beszél az apostol. Krisztus Lelke nem valami kitalált fogalom, nem dicsőséges eszme, nem az emberi agy vetülete, hanem az Úr Jézus Krisztus miközöttünk, azaz élő személy, aki cselekszik, beszél, meghallgat. Jézus Krisztus Lelke tényleges „segedelmet“, „támogatást“ jelent. Az apostol önmagában állva bizonytalankodhatott, kétségkedhetett, hitében gyöngélkedhetett. De megjelent Jézus Krisztus Lelke, és tántorgásában megtámogatta. Bauer szótárában a „segedelem“ a „támogatásra“ utal. Erre csupán a kifejező erő szempontjából hivatkozunk. „Támogatás“ (Unterstützung) a német szó fölbontása után alulról való megtámasztást jelent. Jézus Lelke nem alulról, hanem felülről támogat, de kétségtelenül támogat és segít, jobban, mint a leghatalmasabb gótikus támpillér. Ilyen támasz mellett biztos lehetett és biztos volt az apostol üdvbizonyossága.

20. Hogy a fogsággal kapcsolatos kiszámíthatatlan események „üdvösségére lesznek“, ez nem a levél írása alkalmával tudatosodott benne, hanem kezdettől fogva ilyen biztos tudatban élt. Ezt mutatja az ő „esengő várása és reménysége“, hogy „*semmiben meg nem szégyenül*“. Tudta, hogy „*semmiben sem szégyenül meg*“. „*Megszégyenül*“ az, akinek váradalmi, reményei széjjelfoszlanak, és elhagyatottságában egyedül marad; meg-szégyenül az, akit barátai elhagynak, aki csalódik és gúny tárgyává lesz. Pál tudta, hogy nem fog megszégyenülni (futurum). Kezdetlől fogva tudta, hogy hitének egyetlen pontján se, azaz „*semmibe se*“ fog szégyent vallani. Reménysége nem foszlik széjjel; barátai elhagyhatják, ellenlábasai irigységgel és versengéssel gondolhatnak rá, sőt: ki is gúnyolhatják, de semmiképp nem hagyja el, nem csalja meg, nem teszi gúny tárgyává őt Isten. Ismételjük: „*semmiben*“. Ebben benne foglaltatik: abban sem, hogy mindenképp üdvösségére lesznek. Kezdetlől

fogva esengő várással és reménységgel gondolt tehát arra, hogy semmiben se fog megszégyenülni. Az „esengő várás” (ápokárádokiá = előrehajtott fővel várni valamire — Rienecker) a lelki állapot feszültségét, intenzivitását, teljességét hordozza. Az esengve várakozó nem közömbösen várakozik, nem azzal a mellékgondolattal, hogy várakozása esetleg céltalan is lehet, hanem előre hajtott fővel, mintha már előtte volna várakozásának a tárgya. Biztosan tudja, hogy amire vár, be fog következni. A „reménység” hangsúlya azon van, hogy tárgya láthatatlan, érzékelhetetlen. A reménykedőnek semmi kézzelfogható támasza nincs. A jövőre néz, az emberileg beláthatatlanra, de úgy, mint tartalommal teli jövődre, és beláthatatlanul beláthatóra. Ilyen esengő várakozással és reménységgel csüngött Pál azon, hogy nem fog megszégyenülni. Ez a váradalom és reménység igazolódott abban, hogy valóban mindenek üdvösségére történtek és történnek.

A megszégyenülésnek épp ellenkezőjét várta és remélte az apostol, hogy ti. megszégyenülés helyett örömmel szemlélheti Krisztus fényes alakjának egyre dicsőségesebbé válását. Tehát nem azért nem szégyenül meg, mert ő — Pál — nyertesen kerül ki a fogságból, hanem azért, mert a vele lévő Krisztus egész bizonyosan öregbedik dicsőségében az ő — Pál — dolgai által. Ezért írja: *„hanem mint mindenkor, úgy most is egészen nyilvánosan fog magasztaltatni Krisztus, akár életem, akár halálom által“.*

A középpont tehát: *„magasztaltatni fog Krisztus“.* A megnövelek, megnagyobbítok, nagygyá teszek (fut. pass) ige szenvedő alakja érzékelteti, hogy nem Pál teszi nagygyá Krisztust, hanem Krisztus fog nagygyá lenni az apostolra következő dolgok nyomán. „Neki növekednie kell, nékem pedig alászállnom” — cseng fülünkbe az evangéliumból. Krisztus azáltal nő, hogy emberi szívekbe költözik, emberek hajolnak meg előtte, ügye ismertessé válik hívők és hitetlenek előtt; neve a középpontba kerül, még akkor is, ha ellene fordulnak és üldözik a pogányok. Ez a növekedés állott az apostol váradalmának és reménységének a zászlaján. Erre várt, ebben reménykedett! Olyan növekedésre gondolt, amelyik „egészen

nyilvánosan“ történik. Tehát nem Pál apostol magasztalta Krisztust „nagy bátorsággal“ (Károli), hanem maga Krisztus teszi nagygyá magát (= magasztaltatni fog) „egészen nyilvánosan“. A „nyilvánosan“ ellentéte: rejtetten, titokban, láthatatlanul. Titokban magasztaltatik Krisztus, ha nagygyá lesz egy emberi szívben, amiről azonban nem tudnak mások; ha rejtve dolgozik a világban, de senki sem tud róla, vagy esetleg csak néhány kegyes ember. De „egészen nyilvánosan“ magasztaltatik, ha ismertté válik a római helytartó udvarában, a katonák, a foglyok és a bíróság előtt. Krisztus rejtve is nagygyá tud lenni, de itt Pál azt mondja, hogy vele kapcsolatosan „mindenkör“ s így „most“ is egészen nyilvánosan, mindeken szeme láttára és füle hallatára lett és lesz nagygyá.

Emlékezzünk az apostol életére megtérésétől fogságáig, s akkor fölöttébb természetesnek, helyénvalónak találjuk ezt a hangot. Ellenség és barátok között egyforma „szolgai“ hűséggel járt, s Krisztus növekedése útjának mondhatjuk egész életét. Krisztus egészen nyilvánosan növekedett Antiochiától Korinthusig, Efézustól Filippiig és Jeruzsálemtől Rómáig; Krisztus egészen nyilvánosan növekedett a ráeső kövek, az ostorcsapások és a hajótörések között. Csupa nyilvánosság! Így fog magasztaltatni (= nagyobbá, dicsőségesebbé lenni) Krisztus a fogság vizsontagságaiban is „az ő testében, akár élete, akár halála által“. Jó hangzás céljából nem térünk el a Károli fordítás „testemben“ kifejezésétől. Megmaradhat, de azzal a magyarázattal, hogy lokális értelmezés helyett instrumentálisan kell nézni. Nem az a mondanivalója, hogy őbenne, az ő életében magasztaltatik azaz növekedik Krisztus, hanem az ő életén át, az ő életének eszközül használásával: rajta kívül éppúgy, mint őbenne. A „testemben“ ezt jelenti! A „testen“ tehát, nemcsak fizikumát értjük, hanem egész valóját: húsát-vérét, mely fáj az ütések alatt; szívét, mely sajog a bántások miatt, és örvend az örvendezőkkal. Pál egészen Krisztusé, amiből következik, hogy egész valóját felhasználja Krisztus a maga dicsőségére. Itt az „egészen“ van a hangsúly, amint ez kitűnik az „akár életem, akár halálom által“-ból. Nincs semmi kötöttség. Krisztus az emberileg remény-

telen és az evangélium ügyére nézve hátrányosnak látszó dolgokban is növekedik. Ha Pál életben marad a fogság után, és dúsgazdag missziói munkáját folytathatja, kétségtelenül magasztaltatni fog Krisztus. De ha keserves halállal végződik a fogság, ami emberileg súlyos veszteséget jelentene és fölöttébb káros következményekkel járna az ügy szempontjából, Krisztus akkor is, azáltal is magasztaltatni, növekedni fog. Látjuk, hogy Pál számol mindkét eshetőséggel. Az evangélium előmenetelét nem kötötte hozzá sem az egyikhez, sem a másikhoz. Igen, mert engedelmes szolga volt.

1, 21–26 A GYÜLEKEZETÉRT ÉLNI

(21) Mert nékem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség. (22) Ha pedig e testben való életem munkámat gyümölcsözteti, hogy melyiket válasszam, nem tudom. (23) Mert szorongatatom e kettő által: kívánván elköltözni és Krisztussal lenni, mert ez sokkal inkább jobb, (24) de testben megmaradnom szükségesebb tiérettetek. (25) És ebben bízva tudom, hogy megmaradok és együtt maradok mindnyájatokkal a ti hitben való gyarapodásotokra és örömtökre, (26) hogy a ti dicsekedétek bővülködjék a Krisztus Jézusban énfelelem, az én tinalatok való újabb megjelenésem által.

21. Könnyen kivethető a mondatból — márcsak a puszta grammatika alapján is —, hogy a 21. vers visszanéz a 20-ra. Szinte ezt mondhatjuk: az apostol azért írja a 21–26-ig terjedő verseket, hogy a 20. vers „akár életem, akár halálom által“ kitételét szemléletesen megmagyarázza. Mintha így szólna: én joggal állítom, hogy „Krisztus fog magasztaltatni az én testemben, akár életem, akár halálom által“ (20. v.), „mert nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség“.

→ „Az élet“ ugyanazt jelenti, mint az előző versben, vagyis lélegzést, gondolkozást, mozgást, munkát, egyszóval életben maradást a halállal szemben. Ezt az életet Pál nem tekinti sajátjának, amellyel ő rendelkezik, amelyért ő aggódik, amellyel neki egyéni céljai volnának. Számára

nincs autonóm lét, amit ha tetszik Istennek szentel, ha pedig másként vélekedik, akkor belátása szerint használ fel ilyen vagy olyan elgondolással, vagy ha úgy tetszik, akkor ki is olt egyik pillanatról a másikra. A „modern“ és „liberális“ embernek nyomát sem találjuk az apostolban. Neki nincs saját „személyisége“, nincs saját „életbölcsellete“, és egyáltalán semmije, ami az „önmagára talált embert“ főként a felvilágosodás óta jellemzi. Röviden: neki nincs saját élete, hanem rá nézve „az élet Krisztus“. Ő maga mindenestől meghalt, azaz egyéni akarásai, elgondolásai megsemmisültek, és helyüket elfoglalta Jézus Krisztus élő személye. Testben jár ugyan, szíve van, gondolkodik, de testét Krisztus hajlékának tekintti. Szívét Krisztus ejtette foglyul, és gondolkozását Krisztus irányítja. Minden, amit cselekszik: Krisztus akaratának a tükrözője; minden amit akar: Krisztus parancsa iránti engedelmesség. Tehát nem valami homályos miszticizmus szólal meg benne, hanem egészen racionális, ti. a Krisztus uralma alatti racionális beszéd. Nincs arról szó, hogy visszavonul az élettől, hanem mindkét lábbal az életben maradva, Krisztust engedi érvényesülni. Az ilyen életről tényleg állíthatta, hogy Krisztus fog magasztaltatni általa.

Mindenesetre csodálkozhatunk, hogy a Krisztussal telített ilyen élet mellett hogyan említheti a *meghalást mint nyereséget*? Lehet-e egyáltalán nyereségről vagyis többletről, pluszról beszélni ott, ahol Krisztus minden?! Pedig a „nyereség“ többletet hordoz magában még akkor is, ha „theologiai“ megfontolásunk tiltakozik ellene. Nyereség a halál, mégpedig nem azért, mintha minőségileg olyan többletnek, plusznak juttatna a birtokába, melyet a Krisztusban folytatott élet nem ismer. Minőségileg az örök élet sem tartalmaz többlet és egyebet, mint a hitben folytatott élet. Következésképpen a meghalás nem azért nyereség, mivel a hit számára ismeretlen mennyei ajándékoknak a belépő ajtaja. Viszont mégis nyereség a halál, mert nyomában következik a szemtől-szemben való látás: valóságos beteljesedése mind annak, amit e földi életben hiszünk. Most hitben bírjuk Istent, akkor pedig látjuk; most hit által vagyunk bűn nélküli szentek, akkor pedig valósággal; most hit által

uralkodunk a bűn fölött, akkor pedig nem lesz bűn. Ezért nyereség a halál, mely nem az élet vége, hanem kezdete, nem a Sátán diadalának az eszköze, nem a Pált fogságban tartók hatalmának a bizonyítója, hanem minden szomorúsága és sötétsége mellett is átalmenetel az örök életre, azaz nyereség. Az ilyen hittel várt meghalás által tényleg Krisztus magasztaltatik.

22—24. Láttuk, hogy a meghalás az apostolra nézve nyereség. Természetesnek tűnik, hogy az a kíváncsabb, ami nyereséggel jár. Logikusan gondolkozva, Pálnak úgy kellene folytatnia, hogy a nyereség után vágyakozik, s szívesebben veszi, ha fogsága meghalással végződik, hiszen így legfőbb vágya beteljesedik. Ha így folytatódna, akkor „páli misztikáról“ beszélhetnénk, mely kimerül az egyénnek Jézus Krisztusban való felolvadásában. Pál azonban másképp folytatja, mint ahogyan várnánk. Személyi vágyait, egyéni „nyereségét“ nem mellőzi ugyan, de nem merül ki abban. Krisztushoz való személyi viszonyulása mellett az ügyre tekint, ti. az evangélium előmenetelére (12. v.). Ezért veszi fontolóra azt a másik lehetőséget is, hogy mi történik, ha „meghalás“ helyett életben marad.

Az életbenmaradás gondolata nem ejthető el azért, amiért a meghalás személyi síkon nyereséget jelent. Az életbenmaradás személyileg nem nyereség, hanem nyilvánvalóan hátrány, azaz kevésbé kíváncs. Viszont az evangélium ügyének a nagy összefüggésében az életbenmaradás kikerül a személyi érdek (páli misztika) szűk keretei közül. A „*testben való élet*“ így már nem veszteség a nyereség mögött, hanem gyümölcstermésnek a lehetősége az evangélium szolgálatában végzett munka mezején. A meghalás a gyümölcstermő munka lehetőségét megszünteti, míg a testben való megmaradás ennek a lehetőségnek az útját tárja föl. Ilyen beállításban (és ez a Pál beállítása) már nem „logikus“ és nem „természetes“, hogy azt kívánja, ami „nyereséggel“ jár, ti. személyileg. Mintegy belső harc kezdődik a személyi érdek (= halál = nyereség) és az ügy érdeke (= testben maradás = személyi veszteség) között. Ezt a belső harcot tükrözi a „*nem tudom, hogy melyiket válasszam*“.

A „választás“-ban nincs arról szó, hogy Pálnak módjában állott volna az élet és a halál között választani. A döntés Isten kezében nyugszik. Viszont módjában állott, hogy akár az egyik, akár a másik — egyforma eséllyel fennforgó — lehetőséget előnyben részesítse, jobban kívánja, imádságában érte fohászkodjék. Nem cselekszik Isten akarata ellenére az, aki kívánczik a meghalás után, hogy aztán legnagyobb nyereségképpen szemtől-szemben láthassa az Urat. De az sem cselekszik Isten akarata ellenére, aki napokat kér napjaihoz, hogy tovább szolgálhasson az evangélium ügyében. Pálban erős volt mindkét vágyakozás. Ezért életének egy adott pillanatában nem tudja eldönteni, hogy a kettő közül melyiket válassza. Nem, mert a „*szorongattatni e kettő által*“ (szünekho = összetartok, együtt tartok, szorongatok, szilárdan tartok — pass.) két oldalról nehezedő nyomást jelent. Egyforma erővel jelentkezik mind a meghalás, mind a testben való maradás vágya. Mondhatjuk: gyötrődik, vívódik a kettő között, mert mindkettő egyszerre és együtt (szün) szorítja őt. Egyfelől vágyakozás, szívbeli kívánság ég benne, hogy teste szétbomljék, a szervezet rendje megszűnjék, egyszóval: meghaljon és „*Krisztussal legyen*“. Nem magáért a meghalásért vágyódik, mintha az számára önmagában gyönyörűségnek látszott volna. Ha valahol, akkor épp Pál apostolnál a halál önmagában mindig sötét rém, melytől csak borzadni és irtózni lehet. Tehát valóban nem magáért a halálért vágyakozik a meghalás után, hanem azért, mert túlnéz a halálon Krisztusra. Vágyik a meghalás után, mivel így Krisztussal lesz együtt szemtől-szemben. Ez a Krisztussal való együttlét sokkal inkább jobb! Nem a meghalás a jó, hanem a Krisztussal való együttlét. Személyileg ez sokkal jobb, mint a testbenmaradás, ahol nehéz harcot kell vívnia a bűn ellen, és sok szenvedést kell hordoznia.

Másfelől azonban szorongatja, fogva tartja az a gondolat, hogy testbenmaradása szükségesebb az ügyért, a Filippibeli és más gyülekezetekben való evangéliumi szolgálathoz. Erről már nem mondja, hogy „jobb“, hanem: „*szükségesebb*“. Nem azért szükségesebb, mert ő — Pál — úgy látja helyesnek, hiszen ő maga nem tudott dönteni (22. v.). A „szükség“ kívülről, felülről adódik, mint-

egy feleletképpen egyéni vívódására. Amiért azonban kívülről adatik, nem hozza magával, hogy az apostol idegenkedik tőle. Szívében lakik a szükségességet kívülről és felülről parancsoló Krisztus. Még több: életévé lett (= *nékem az élet Krisztus*)! A szükségesség tehát nem valami idegen dolog, hanem saját ügye. Ez a szükségesség azt jelenti, hogy életben kell maradnia az evangélium további megbizonyításáért a Filippibeliek (és mások) között. A szükségesség legyőzhetetlen kényszere Istentől jön, de oka a gyülekezet, mert a gyülekezetért történik, amelyért szolgálnia kell. Lehet, hogy testben sose jut el többé Filippibe, de életbemaradásával járó bizonyágtételének az ereje föltétlenül el fog érkezni valamennyi gyülekezetéhez.

25. „*És ebben bízva*“ ... Már előbb (6. v.) említettük, hogy a „bízni, bizalommal lenni“ ige a hit kategóriájához tartozik. Pál apostol teljes bizodalmat hordoz (= hisz), azaz egészen bizonyos (nem bizonytalan) afelől, hogy az Isten által meghatározott „szükségesség“ (24. v.) esete fennforog. E felől a szükségesség felől nem kétségeskedik, mert Isten nyitotta föl a szemét, hogy az egyébként személyi bizonytalankodásban ezt feleletképpen meglássa. Teljesen bízik abban, hogy az ügyért szükségesebb neki testben maradnia. Jól jegyezzük meg: nem a bíróság igazságszeretetében, nem a római impérium igazgatszolgáltatásában, nem a véletlen szerencsében, vagy ehhez hasonlóknak bízunk, hanem abban, hogy testbenmaradása szükségesebb a gyülekezetért. Ez a szívbeli bizodalom eloszlatja a máskülönben bizonytalan kimenetelű fogsággal járó kérdéseket. Nem találgtatja és számígtatja: vajon meg fog-e halni? Nem, mert *tudja* (= tudom) azt, ami következik.

Mindenesetre sajátos tudásról van szó, ami nem támaszkodik tapasztalati tényekre, adatismeretekre, ismeretelméletekre és egyáltalán semmire, amit közelebbről a felvilágosodás óta a tudás alapjának tekintünk. Ez a tudás egyedül a „bizalomra“ támaszkodik. Annyira bizonyos az apostol Isten akaratának az ereje felől, hogy arra éppoly szilárdan ráhelyezkedik, mint bárki más a „tapasztalati tényekre“. Így szólhat biztos hangzással ajkán: „*tudom*“.

itt: a bizonytalan kimenetelű fogságban, elzárva a külvilágtól, és kiszolgáltatva a rágalmaknak, éppen itt „tudom, hogy megmaradok“ (fut.). Tudja, hogy a szükségesség folytán testben fog maradni, azaz nem végződik halállal a fogsága. Ebből a szempontból már nem érdekli, hogy mivel vádolják és milyen ítélettel sújtják. Életbenmaradásának a ténye felől nem bizonytalankodik.

Nemcsak megmarad az apostol, hanem „*együttmarad*“ a levél olvasóival. Az „*együttmaradás*“ nem értelmezhető úgy, hogy állandóan együtt lesz Filippiben a filippiekkel. Ő nemcsak a Filippibelieké, hanem sok más gyülekezeté. Bár egy adott gyülekezetnek ír, mégis nyilvánvaló, hogy az evangélium ügyének az egésze lebeg szeme előtt. „Együtt maradok“ (fut.), azaz „*mindnyájatokkal*“ együtt, akár távol, akár közel, de mégis mellettetek és veletek. Ti már most (= a fogság ideje alatt) tudhatjátok, hogy életbenmaradásom nem lesz pusztá kikerülése a halálnak, vagyis pusztá „megmaradás“. A „*megmaradás*“ úgy is lehetséges, hogy távoli vidékre számúzetik, és a gyülekezetek nem hallanak róla semmit; a megmaradás úgy is lehetséges, hogy hitét megtagadja, és folytatja életét az ügy iránti közömbösségben. Azonban az „*együttmaradok mindnyájatokkal*“ kizárja ezeket és a hasonló eshetőségeket. Így az együttmaradás azt hordozza magában, hogy pontosan a gyülekezet tagjaiért, azok érdekében, azok közösségében, egyszóval Krisztus testében, az Anyaszentegyházban marad meg. Ha ez nem volna igaz, úgy üres és fölösleges szószaporítást kellene látnunk a „megmaradok“ után az „*együtt maradok mindnyájatokkal*“ kifejezésben. Igen, reménye van afelől, hogy személyesen is elmehet Filippibe, de az „*együttmaradás*“ akkor sem lesz hamis beszéd, ha a testi találkozás elmarad.

„*A ti hitben való gyarapodásotokra és örömtökre...*“ Ez még inkább az ügy friss árába kapcsolja be az apostolt. Nem azért marad meg, hogy elkerülje a halált, hanem valóban a gyülekezetért. A gyülekezetért marad meg abban az értelemben, hogy megmaradása mindenestől a Filippibeliekre (és általában a gyülekezetekre) néz. Megmaradása által nemcsak az evangélium halad előre (12. v.), nemcsak az evangélium diadalútja válik telje-

sebbé, hanem egyidejűleg előbbjutnak, „gyarapodnak“ a Filippibeliek is. Ha eddig erőtelenek voltak, most Krisztusban megerősödnek; ha eddig békételenségben éltek, most lelkük megbékél; ha eddig a bűnök súlya alatt rab-ságban jártak, most a kegyelem gyermekeiként örven-deznek; ha eddig aggodalommal tekintettek az apostol fogságára, most bizonyosak lehetnek afelől, hogy az be-letartozik az evangélium hódító útjába. Ezt jelenti a hitben való gyarapodás. Jól értsük meg: nem anyagiak-ban, nem tudásban, hanem „hitben“ lesznek gazdagab-bak a Pál életben maradása által. Isten szolgálói arra ren-deltettek, hogy munkájuk nyomán a belső ember gyara-podjék.

A hitben való gyarapodás mellett a hitben való „öröm-re“ néz az apostol testbenmaradása. Nagyon fontos tud-ni, hogy nem egyszerűen örömről, hanem hitben való örömről van szó. Van ugyanis öröme a bűnnek, a sötét-ségnek is. Ezt az örömet jól ismerik a Filippibeliek ab-ból az időből, amikor még távol állottak Krisztustól, és jól ismeri minden ember a maga életéből, hiszen ezer megnyilvánulási formája lehet. Némelyek a lopásban ör-vendeznek, mások a káromkodásban, a gyűlölködésben, az Istentől függetlenített életfolytatásban és így tovább. Pálnak az életben maradása — ismételjük — a hitben való örömről néz. A Krisztusban hívő örvend mindenek-előtt annak, hogy megtalálta Urát. Ezzel együtt aztán örömmel telik el a szíve mindenért, ami a hit világában osztályrészül jutott. Örvendeni tud a napfénynek és ál-talában a természetnek, hiszen hitével Isten dicsőségét szemléli mindenütt; örvendeni tud a ruházatnak, az ele-delnek, s általában a gondviselés minden ajándékának, hiszen ismét csak Isten kezét látja mindezekben; és ör-vendeni tud a fogságnak, a szenvedésnek (példa rá Pál apostol), mert itt is fölismeri az Úr Jézus kegyelmét. Ez az öröm nem a nevetésben, nem valami könnyű kedély-állapotban nyilvánul meg, hanem belső, lelki öröm, mely átragyog a könnyeken, s valamiképp megnyilvánul a vi-lág szerinti legboldogtalanabb állapotban is. Az Úr Jézus szolgálói ezt az örömet táplálják és erősítik a rájuk bízot-takban. Ezért mondja Pál apostol, hogy „megmara-dok... a ti hitben való... örömtökre“.

26. „Hogy a ti dicsekedésetek bővelkedjék a Krisztus Jézusban énfelőlem“. Érzi az olvasó, hogy mennyire nehéz vers, ha ti. épp azt akarja megérteni, amire a leírás-kor gondolt az apostol. Kisebb-nagyobb kérdőjel nélkül aligha lehet vállalkozni a minden kétséget kizáró fordításra és magyarázatra. A kérdőjel nyitottságával azonban mégis igyekeznünk kell, hogy kereken 20 évszázad burkát feltörjük s az apostollal együtt gondolkozzunk.

A Filippibeliek „dicsekedéséről“ beszél az Ige. De nem egyszerűen dicsekedésről, hanem Jézus Krisztusban való dicsekedésről! Nehezíti a megértést az a körülmény, hogy magyar nyelvhasználatunkban a „dicsekedésnek“ elég rossz a hangzása. Emiatt önkéntelenül is a szokványos „dicsekedés“ fogalma jelentkezik gondolkozásunkban. Az ilyen rossz hangzású dicsekedés mellett van azonban egy másik „dicsekedés“, mely ha nem is sokszor, de viszonylag gyakran előfordul a Szentírásban mind igei, mind főnévi alakjában. Minden esetben irányadó, hogy „senki se dicsekedjék emberekkel“ (1. Kor. 3, 21), aki pedig dicsekedik, „az Űrban dicsekedjék“ (2. Kor. 10, 17; Gal. 6, 14; Fil. 3, 3). E között a két határvonal között foglal helyet a bibliai dicsekedés. Krisztus nélkül nem szabad dicsekedni se Pállal, sem más valakivel. „Krisztusban“ viszont szabad dicsekedni, adott esetben épp Pál felől. Így nem kell félni attól, hogy háttérbe szorul az, akié egyedül minden dicsőség; sem attól, hogy emberi hiúságok öltözhetnek krisztusi álarcba. A filippiek Krisztusban dicsekednek az apostol felől, vagyis Krisztusnak adnak hálát azért, hogy Pál életben maradása folytán hitben való gyarapodásuk és örömük kiteljesedett. Itt magunk elé kell képzelnünk a Filippibeli szenteket úgy, mint akik tudomást szereznek a Pál életben maradásáról; mint akik egymással beszélgetnek, és dicsérik az Urat, hogy Pált megszabadította; hálát mondanak, hogy igehirdetésében és pásztori gondozásában részesülhetnek. Ez lehetett — és nem más — a filippiek dicsekedése, mely határos itt a hálaadással.

A Krisztusban való dicsekedésnek bőséges a mértéke. Ahogyan a teletöltött edényből kifolyik a víz, ugyanúgy a megtelt szívekből ki kell áradnia a dicsekedésnek. Ha a szeretett testvér, az imádságban hordozott apostol is-

mét „megjelenik“ Filippiben, akkor ott lesz a dicsekedés alkalmas ideje. Ez olyan ok, mely csordulásig tölti a dicsekedés edényét: a hívó lelket. Nem Pál fog dicsfényben sütkérezni, s még kevésbé a Filippibeliek, hanem Jézus Krisztus, akiben dicsekednek.

1, 27–28 KRISZTUSHOZ MÉLTÓN JÁRNI

(27) Csakhogy a Krisztus evangéliumához méltón viseljétek magatokat, hogy — akár oda menvén és látván titeket, akár távol lévén — azt halljam felőletek, hogy egy lélekben állotok, egy értelemmel viaskodván az evangélium hitéért, (28) és meg nem rettenvén semmiben az ellenségtől, ami azoknak a veszedelem jele, nektek pedig az üdvösségé, és ez Istentől van.

27. A „csakhogy“ (a monosz = egyedül, semleges nemű alakja, adverbális értelemben) körülhatárolja, összeszűkíti a mondottakat. Tehát igaz, hogy dicsekedniük lehet és kell Jézus Krisztusban (26. v.), de (= csakhogy) ha ezt teszik, szükségképp vigyázniuk kell, nehogy megcáfolják életükkel szavaikat. Ahol Krisztusban dicsekedik a keresztyén ember, ott az életfolytatásnak igazodnia kell a dicsekedéshez. Ezért írja Pál: „csakhogy a Krisztus evangéliumához méltóan viseljétek magatokat“ (1, 7).

A „méltón“ (áksziósz) megvilágítása végett szemléltetésül gondoljunk a magyar nyelvben is meghonosodott két filozófiai szakkifejezésre: az „ontológiára“ és az „axiológiára“. Az ontológia (lételmélet) azoknak a dolgoknak a foglalatja, amelyek mint kész adottságok léteznek. Az ontológia köréhez tartozik az egész élet a maga puszta megjelenési formájában: az emberek, az állatok, a növények, a természet, a szeretet, a lopás stb. Az axiológia körébe azok a dolgok tartoznak, amelyek adottságként nem léteznek, de meg kell lenniük mint követelményeknek: pl. keresztyéni önfeláldozás, krisztusi szeretet stb. A természeti szeretet nem érték önmagában, hiszen gonoszságoknak a beindítója és táplálója is lehet, míg a krisztusi szeretet már érték, mivel csak jó származhat belőle. Ugyanígy a természetes életfolytatás (on-

tológiai tényező) nem érték önmagában, de értékke válik, ha Krisztus szolgálatába állítjuk (axiológiai tényező). Ehhez képest a „méltón“ követelményt foglal magában, azaz egy ontológiai (van) tényezőt egy axiológiai (kell) tényezőhöz viszonyít, ahhoz méri, ahhoz alkalmazza. Minőségi követelményt állít föl egy adott ontológiai valósággal kapcsolatosan.

Jelen esetben az életfolytatásról, a magaviseletről van szó: „*viseljétek magatokat méltón...*“ A „magát viselni“ mindenestől ontológiai tényező. Bizonyos magaviseletet tanúsít a tolvaj éppúgy, mint a mások javát tiszteletben tartó; a gyűlölködő ugyanúgy, mint a békességre igyekező. A tulajdonjog tiszteletben tartása azonban adott körülmények között nagyon torz magatartásnak is lehet az alapja, s a békességre igyekvés szintén bűnné válhat, mihelyt a gonoszságok előtti szemhunyást vonja maga után. A „méltón“ határozó kizárja az akármilyen „*magaviseletet*“. Felállítja követelményként, hogy a Filippibelieknek Krisztus evangéliumához méltón kell viselniük magukat. Nem akármilyen hitet, hanem épp a Krisztus szerinti hitet kell ápolniuk; nem akárhogyan, hanem épp Krisztus akarata szerinti viszonyban kell élniük mind egymással, mind a pogányokkal. Ez más szóval azt jelenti, hogy a keresztyén ember magaviseletét, életfolytatását nem ilyen vagy olyan etikai megfontolások, színes vagy színtelen társadalmi szokások, változó koreszmék vagy ehhez hasonló határozzák meg, hanem *Krisztus evangéliuma*. Krisztus evangéliuma a követelmény mértéke. Akik megismerték az üdvözítő evangéliumot, Istennek az egész életre igényt tartó üzenetét, megváltó beszédét, azoknak úgy kell járniuk, hogy magaviseletük megfeleljen a mértéknek. Hogy ez gyakorlatban mit jelent, arra nézve a Szentírásban foglalt evangélium igazít el úgy, amint a mindenkori hív igehirdetés nyilvánvalóvá teszi.

A gyülekezet magatartása legyen mentes bármely hamis tekintettől. Semmiképp ne váljék „vasárnapi keresztyénséggé“, mely bizonyos idői keretek közé zsugorodik. A „radikális“ (gyökeres) exegézisnek ezt világosan kell látnia. A modern vallásosságban meghonosodott, hogy van egy hétköznapi és egy ünnepi magatartás. Egészen

más a gyülekezet képe pl. egyházi ünnepélyek, egyházi vizsgálatok alkalmával, amikor hivatalos egyházi személyek meglátogatják, és újra más az ún. közönséges vásárnapokon, nem is szólva a hétköznapiokról. Ezt a kettőséget vagy hármasságot a Krisztus evangéliumához méltó magaviselet legfennebb kísértés formájában ismerheti. Ezért állítja föl Pál apostol a követelményt: mind hozzájuk menetele és közöttük léte, mind pedig távolléte alatt ugyanazt a magatartást kell tanúsítaniuk, s így akár oda menvén, akár távol lévén, „*azt halljam*“ (*akuo* — conj. Blass-Debrunner 369:2) felőletek — mondja Pál —, hogy „egy lélekben állotok“.

A fordítással járó nehézséget Kecskeméthy úgy igyekezett áthidalni, hogy „*egy lélekben*“ helyett „*egy szellemenben*“-t fordított. A nehézség ugyanis ott adódik, hogy „Szentlélek“ és a „lélek“ számára a magyar nyelvnek csak egy szava van, míg a görögnek — vagy akár a németnek is — kettő (*pneüma* — *pszükhé*; Geist — Seele). Talán még tovább lehet — és kell — menni, s azt is megállapítani, hogy a magyar szintén ugyanazzal a szóval fejezi ki a természet szerinti lelket, és a Krisztus Lelke által meghatározott lelket. Ilyen helyzetben kénytelenek vagyunk a magyarázat segítségével kifejezni azt, amire a pusztá fordítás nem képes. Egyes esetekben lehetne ahhoz a megoldáshoz folyamodni, hogy lélek helyett „Lelket“ írunk (nagy betűvel). Azonban így is fennmarad a hiány, amikor a Krisztus által újjáteremtett emberi lélekről van szó.

Jelen esetben megmaradunk a Károli fordítás mellett, amely szerintünk jó („*egy lélekben*“). Ez a „*lélek*“ mindenestre nem a természet szerinti emberi lélek, hanem Szentlélek mibennünk, azaz az Istentől ajándékban vett, ajándékul nyert „új lélek“ (a *pneüma*). Aligha tartható a Kálvin véleménye, miszerint a „lélek“ az „ismeretre“ vonatkozik. Az „ismeret“ benne foglaltatik a „lélekben“, de ez annál mégis több. Jelenti azt az egész lelkeséget, amelyért nem mi fáradozunk, amelyet nem mi alakítunk ki magunkban könnyű vagy nehéz munkával, hanem Isten ajándékozza nekünk ingyen kegyelemből. Ebben a lélekben, azaz a bennük lakozó Szentlélekben kell megállaniuk a Filippibelieknek. Szilárdan kell állaniuk, mint

az a katona, akit őrhelyére állítanak, s onnan egyetlen lépésre se távozzhat, bármilyen nagy legyen a veszedelem. Nemcsak egyiknek vagy másiknak, hanem az egész gyülekezetnek így kell állania. Nincsen két „lélek“, hanem csak egy! A Krisztus evangéliumához méltó magatartást az mutatja: megvan-e az egység ebben a „lélekben“. Lehetnek kísértések, különféle nehézségek, de nem lehet, hogy két Léleknek engedelmeskedjenek a tagok. Lehet, hogy Szentlélek akarátanak a megismerésében kisebb-nagyobb különbségek mutatkoznak, de nem lehet, hogy kétféle Lélekre hallgassanak, s így alapjában véve kettős lelkiületet tanúsítsanak.

Ahol „egy lélekben“ állanak, ott szükségképp adódik, hogy „egy értelemmel“ (*pszükkhé*) legyenek. Kálvin szerint ez inkább az „akaratra“ vonatkozik, nem pedig az „érzésre“ (Károli ford.). Amikor az ember elismeri Szentlélek igényét, akkor kialakul benne egy új „akarat“, egy új „egy értelem“, mely bizonyos célnak a szolgálatába állítja a gondolkozást. Amit az „egy lélekben állás“ jelent, azt az „egy értelemmel“ való cselekvés meg akarja valósítani, vagyis a hívő magát Szentlélek szolgálatába állítja. Az „egy értelem“ tehát közös erőfeszítést, közös fáradozást, közös akarást von maga után. Nincs „egy értelem“ ott, ahol elismerik ugyan Szentlélek igényét, de a különféle emberi megfontolások útját állják a közös cselekvésnek; ahol egyéni tetszések vagy nemtetszések (harag, sértődés, érdekellentétek stb.) lehetetlenné teszik a Szentléleknek való engedelmisséget. Az „egy lélekben“ az alapot, a kiindulási pontot, a fundamentumot adja, míg az „egy értelemmel“ a fundamentumra való építés módját, ízét, szellemét határozza meg. Ha hiányzik az egyértelmű, az egymást Szentlélek szerint megértő akaráss, úgy csak ellentétek és visszavonások közötti hánnyakodás származik, ami ellentétben áll az „egy lélekkel“. Összegezve a mondottakat: kell lennie egy Krisztus által teremtetett léleknek (= egy lélekben), és kell lennie egy közös akarásnak, egy megegyező értelemnek, mely az újjáteremtett lelket érvényesíti, a mindennapi életben szóhoz juttatja (= egy értelemmel).

A szóban forgó vers összefüggésében az „egy értelemnek“ a közös harcban, a közös viaskodásban kell meg-

nyilvánulnia: „egy értelemmel *viaskodván*“ (*szünáthlún-tesz*) az evangélium hitéért. A „viaskodás“ az antik sportéletből vett kifejezés. A sportolók küzdenek, harcolnak, viaskodnak a babérért, akárcsak a katona a győzelemért. Az igazi küzdő minden erejével és igyekezetével azon van, hogy a győzelmet megszerezze. Így viaskodnak a keresztyének is: minden erejükkel, egész lényükkel. Ez a viaskodás azonban nem egyéni, elszigetelt küzdelem. Akik „egy lélekben“ állanak, és „egy értelemmel“ vannak, azok „*együtt*“ viaskodnak. Közös az ügy, és közös a harc. Egymás kezét fogva, egymást segítve (= egymást nem akadályozva) harcolnak. Ha hiányzik az együttjárás, akkor valami gyökeres hiba van, ami győzelem helyett a vereség árnyékát vetíti elénk. A viaskodásban mindenesetre egyéni célok nincsenek, amiként emberi közösségi célok sem lehetnek. A küzdők Jézus Krisztus követői, amiért egyéni babérokra nem törekedhetnek. Ők „*az evangélium hitéért*“ viaskodnak. Nem állíthatják, hogy van egy saját hitük, melyet sok tanulás, évszázados tapasztalatok után magukban kialakítottak. Nem mondhatják, hogy van egy a görög vagy zsidó, germán vagy szláv lelkiségnek, kultúrának, világnézeti beállítottságnak megfelelő korszerű hit, s azért harcolnak. A „*hit*“ kimondottan az „*evangélium hite*“, melyet nem ők alakítanak, hanem Jézus Krisztus ajándékozza nekik. Egyszóval a hit nem emberi produktum, ide-oda hajlítható, így is, úgy is gyúrható anyag. És ezért a hitért — jóllehet ajándék — viaskodni kell. Igen, mert a Sátán épp a hit ellen viaskodik, épp ezt a hitet akarja elragadni, amint ez a következő versből még világosabban kitűnik (az evangéliumot l. 1, 7-nél).

28. „*És meg nem rettenvén semmiben az ellenségtől...*“ Íme, a küzdők magatartása! A hit harcában lehetnek nagyon súlyos nehézségek, látszólagos vereségek, de alapjában véve még sincs megrettenés. Legalábbis az a parancs, hogy ne legyen. A „megrettenés“ erősebb kifejezés, mint a „félelem“. Magában hordozza a félelmet is, de annál több. Bőséges oka volt az apostolnak, hogy így írjon, hiszen abban az időben ha nem is kezdődtek meg a néhány évtizeddel későbbi értelemben vett rend-

széres keresztyénüldözések, mégis igaz marad, hogy a keresztyének ki voltak téve a próbáknak. A Pál apostol élete szintén annak a bizonyossága, hogy az I. században egyáltalán nem volt kényelmes dolog keresztyénnek lenni. Kit ne rettentettek volna az ütlegetések, a megkövezések, az állandó áskálódások és egyebek? Az „ellenséges“ indulatúak (*ántikejmáj* = ellenséggént szemben állok, ellenséggént szembehelyezkedem = itt part.) sokan voltak a Pál esetében. Köztük folyik az evangélium hitéért történő viaskodás (27. v.). Láthatjuk, hogy nincs megkímélve Pál a próbáktól, hiszen evangéliumi hite nem biztosít számára nyugodt életet. Ellenkezőleg: kezdettől fogva tudnia kell, hogy útja a próbák között halad át. Ez a tény viszont nem lehangolja, nem rettegéssel tölti el, hanem atlétai erősséggel és szívóssággal folytatandó küzdelemre sarkallja.

Tehát megrettenésnek nincs helye, éspedig „semmiben“ (*en médeni* = mégcsak egyetlen dologban se). A kiutat kereső ember hajlandó arra, hogy különbséget tegyen kis és nagy ellenségek között, s aztán levonja a következtetést: egyik esetben szabad, másik esetben nem szabad megrettenni. És ki volna, aki nagy veszedelmek látán ne esne ebbe a kísértésbe? Az Isten iránti bizodalom azonban nem ismeri az ellankadást.

Nem mintha túl erősek és bátrak volnának a keresztyének; sem azért, mert hatalommal és fegyverrel rendelkeznek, hanem azért, mert „egy lélekben“ (27. v.) állanak, és azt a lelket Krisztus teszi szilárdná és legyőzhetetlenné bennük Szentlelkével.

A fentiek sem voltak maguktól érthető dolgok. Ami pedig a következő mellékmondathoz hangzik, az még kevésbé természetes: „ami azoknak a veszedelem jele, nektek pedig az üdvösségé“. Az „ami“ a keresztyének küzdelmére vonatkozik. Az a tény, hogy nem rettennek meg, biztos jele az Ige szerinti „veszedelemnek“. Ez a veszedelem mindenesetre nem téveszthető össze a mindennapi értelemben vett veszedelemmel, mintha szemünk láttára következne be valami katasztrófa. A „veszedelem“ eszkatologikus jelentésű. A gonoszra, a Sátánra végül is örök romlás és kárhozat következik.

A keresztyének rettenthetetlen szilárdsága ugyanakkor biztos jel a saját „üdvösségük“ mellett is. Akit Isten megerősít és alkalmassá tesz arra, hogy küzdeni tudjon az evangélium hitéért (mint pl. Pál apostol vagy a Filippibeliek), ez számára bizonyosság az üdvösség mellett. Az Ige nem azt mondja, hogy üdvössége felől csak az lehet biztos, aki csendes magányban ápolja hitéletét; aki a hit dolgaiban mintegy megállapodott; aki a hitet zavartalanul birtokolja, hanem az, aki küzd az evangélium hitéért. A külső és a belső lelki harcok bizonyosságai annak, hogy Isten részéről megadatott a legnagyobb ajándék: az üdvösség. Az „üdvösség“ eszkatologikus hangzású ugyan (egyébként nem volna üdvösség), de — akár csak a 19. versben — már most benne és általa élnek a filippiek.

„*És ez Istentől van*“. Az „ez“ a közvetlen előtte lévő mellékmondatra vonatkozik. „Istentől van“, azaz Isten cselekszi, hogy a keresztyének magatartása bizonyíthassa, jelezhesse Isten fiainak az üdvösségét. Isten cselekszi, hogy szemünk megnyíljen, és olyan jeleket lássunk, amelyek csak a hit szemével láthatók. Aki előtt Isten nyilvánvalóvá teszi a dolgok igazi értelmét, annak számára bármely életviszony biztos „jellé“ lesz, mutatván a „veszedelmet“ és az „üdvösséget“. És ez valóban „Istentől van“.

1, 29–30 KRISZTUSÉRT SZENVEDNI

(30) *Mert néktek adatott kegyelemből, hogy Krisztusért nemcsak higgyetek benne, hanem szenvedjete is őérette, (30) ugyanazon tusakodásotok lévén, amilyent láttatok énnálam, és most hallotok énfelőlem.*

29. „*Néktek adatott kegyelemből*“ vagy szó szerint: „néktek ajándékozott“ (aor. pass.). Olyasvalamit nyertek ingyen, ajándékképpen, amire egyáltalán nem szolgáltak rá. Nem hivatkozhatnak arra, hogy bizonyos egyéni arravalóságaik kedvesek voltak Isten előtt; sem arra, hogy bizonyos fáradozásaik elismerésre találtak nála. A kegye-

lemből adás, az ajándékozás mindezt kizárja. Egyszerűen semmit sem mutathatnak föl, semmire sem hivatkozhatnak, ami Isten részéről indokolná az ajándékozást. Egyszóval ingyen, azaz ellenszolgáltatás nélkül vesznek valamit.

Mielőtt tovább mennénk, meg kell állanunk a fordítás mellett. A „Krisztusért“ grammatikailag nem a „nektek adatott kegyelemből“-re vonatkozik, azaz nem azt akarja mondani, hogy „Krisztusért“ adatott valami a Filippibeli-eknek. A „kegyelemből“ való „adás“ önmagában kezes-ség mellett, hogy tényleg Krisztus érdeméért, azaz ingyen kaptak valamit a filippiek. A „Krisztusért“ a „szenvedésre“ vonatkozik, márcsak grammatikai alkatánál fogva is. Mintegy így gondolkozhatott Pál apostol: „Néktek adatott kegyelemből, hogy Krisztusért szenvedjete.“ Ugyanaz a Krisztusért való szenvedés, melyre utaltak az előző versek. Mielőtt azonban leírta volna a „szenvedést“, közbeiktatta: „necsak higgyetek őbenne“, s ezután folytatta tulajdonképpen mondanivalóját: „hanem szenvedjete is őérette“. Tehát a „Krisztusért“ a szenvedésre vonatkozik, és csupán a közbeiktatott mondat miatt kell elmaradnia mellőle a „szenvedésnek“.

A tisztánlátás érdekében szükséges a fordítási megjegyzés, de érdemi eltérést nem von maga után. Így is, úgy is két „ingyen“ (revideálatlan fordítás) nyert lehetőség-ről beszél az Ige. Először *kegyelemből*, azaz ingyen kapták a lehetőséget, hogy Krisztusban *higgyenek*. Hinni annyit jelent, mint bizalommal lenni Krisztus iránt, hitelt adni neki, őt elfogadni mint Krisztust, mint a szabadítás felkent Királyát. A hit tehát nem egy tág fogalom, amibe belefér az ún. vallásosság minden gondolata, hanem nagyon is körülhatárolt, ajándékképpen gyakorolható cselekedet: bízni Krisztusban, ragaszkodni őhozzá mint bűneinkből kiszabadító Urunkhoz. Ezt önmagától nem cselekedheti senki. Ilyen lelakiségre semmiféle szellemi próbálkozással vagy kegyes gyakorlattal nem tudjuk magunkat föltornászni. Ezt ajándékként kapja a hívő: tökéletesen ingyen, teljesen reászolgáltatás nélkül.

Másodszor szintén kegyelemből kapták a Filippibeli-ek azt a lehetőséget is, hogy „Krisztusért“ = „őérette szenvedjenek“. Mennyire idegenül hangzik, hogy a Krisztu-

sért való szenvedés ajándék, kegyelmi adomány, lehetőség! Igaz, hogy a keresztyén embernek imádkoznia kell a szenvedéstől való szabadulásért — ahogyan az Ó- és Újszövetségben történik —, de az is igaz, hogy akit szenvedések közé vezet Isten, ti. Krisztusért való szenvedések közé, annak számára a szenvedés kegyelmi ajándékká lesz. Sehol se mondja az apostol, hogy keressétek a szenvedést. Nem! Az ajándék, a kegyelem nem az én kezdeményezésemnek a következménye. Isten adja és tölem azt várja, hogy mint ilyent fogadjam el. Aki valaha is szenvedett — akárcsak a legkisebb dologban — Krisztusért, nagyon jól tudja, hogy a szenvedés, a mások által okozott testi vagy lelki fájdalom minden mélysége mellett is tükrözi Isten kegyelmét. Pál mindenesetre megismerte a szenvedés ajándékát (Csel. 16, 22. köv). Krisztusért szenvedni annyi, mint az ő ügyéért, azaz nem saját érdekből viselni próbatételt.

30. A Filippibeliek szenvedésére utal az apostol, amikor így ír: *„ugyanazon tusakodásotok lévén, amilyent látatok énnálam, és most hallotok énfelőlem“*. A „tusakodás“ itt nem a mi „tusakodás“ fogalmunkból nyer fényt. Átvitt értelemben veszedelmekkel járó szenvedést fejez ki. Az apostolnak ilyen „tusakodásban“ volt része sokszor — a Cselekedetek könyve szerint. Ezt tudják róla a levél olvasói. Emellett azonban most azt is hallják, hogy ők sincsenek megkímélve a próbáktól. Nem tudjuk ugyan, hogy milyen szenvedéseken vezette át őket Isten kegyelme, de az apostol szavaiból nyilvánvaló: a gyülekezetben kellett lenniük olyanoknak, akik szintén kiűritették a megverettetésnek és egyéb nyomorúságnak a poharát. Az *„ugyanazon tusakodásotok lévén“* erre enged következtetni.

2, 1–4 „UGYANÚGY GONDOLKOZNI“

(1) *Ha tehát helye van Krisztusban az intésnek, ha helye van a szeretet vigasztalásának, ha helye van a Lélekben való közösségnek, ha helye van a szívnek és a könnyörületességnek,* (2) *teljesítsétek be az én örömemet, hogy ugyanúgy gondolkozzatok, ugyanazon szeretettel viseltetvén, egyértelemmel, egyet gondolván,* (3) *semmit sem versengésből, sem hiábavaló dicsőségből, hanem alázatosan egymást különbnek tartván ti magatoknál,* (4) *nem nézvén ki-ki a magáét, hanem mindenki a másokét is.*

1. Ez a vers sok gondot okozott a szövegkutatóknak, mivel a négyszer előforduló „*tisz*“ (*ti*) határozatlan névmás utolsó helyen is egyes számban áll, holott többesben kellene állania. A megoldásra többféle próbálkozás történt. A fordítások aszerint különböznek, amint az egyes fordítók az egyik vagy a másik (egyébként lehetséges) utat járják. Mi magunk csatlakozunk ahhoz a föltevéshez, hogy egy ragozhatatlan „*tisz*“-ről van szó, mely a mondanivaló erősítésére, nyomósítására szolgál. Így aztán a második helyen található „*ti*“-nél szövegromlást tételezünk föl (Blass-Debrunner 137), ami a szigma elejében mutatkozik.

Ezt a megjegyzést szükségesnek tartottuk előrebecsátani, hogy ilyen kiindulással átvehessük a revideált Károli szöveget, mely a nyomósítást tükrözi, és így híven adja vissza az eredetit.

A „*tehát*“ szócska figyelmeztet, hogy a gondolat az 1, 27–30. versekhez kapcsolódik. Ott felhívja Pál a gyülekezetet: Krisztus evangéliumához méltón kell járni. Most erre a felhívásra céloz, amidőn mondja: „*ha tehát helye van ... az intésnek ...*“ A „*ha*“ nem kérdést vezet be, se nem teszi problematikussá a következőket. Nem azt kérdezi az apostol, hogy vajon helye van-e az intésnek, s nem is bizonytalankodik ebben a tekintetben, hanem épp ellenkezőleg: megállapítja (= *ha tehát ...*), azaz valóban helye van az intésnek, hiszen ezt már előzőleg elfogadták, „*tehát*“ helyet adtak, vagyis magukra nézve elismerték az intést. Az „*intés*“ ehhez képest hozzátar-

tozik a keresztyén gyülekezet életéhez. Ne gondoljunk jelen esetben dorgálásra, hanem figyelmeztetésre, amely azonban alkalmasint dorgálás is lehet. De akármilyen formában nyilvánuljon meg az intés, bizonyos, hogy indokoltság esetén szükségességét önmagára nézve elismerni a gyülekezet. Ez döntő jelentőségű a fegyelmezett keresztyén magatartás szempontjából. Az egészséges fegyelmezés gyakorlásának első feltétele, hogy ne a büntető ostor szerepét játssza, sem a rákényszerített vesszőét, ami ellen lázadoznak a tagok, hanem legyen az atyai szeretet eszköze, amit viszont elvár a hívő ember. Ehhez természetesen ismernie kell az intés értelmét és célját. Egyébként csak idegenkedve gondolhat rá.

Az intés értelmét és célját félreérthetetlenül határozza meg az a körülmény, hogy „Krisztusban” megy végbe. Az intésre az ad lehetőséget, hogy mind az intő, mind az intettek Krisztusban vannak, Krisztushoz tartoznak. Az apostol nem a maga egyéni intelmeit tolmácsolja, hanem az intésben Krisztus parancsát teljesíti. A keresztyén gyülekezetben csak az nevezhető intésnek, ami az Úr Krisztusban gyökerezik, tőle ered és hangzik gyermekei számára.

Az intés után említi Pál a „vigasztalást”. Biztatásról (bátorításról) is lehet szó itt, de a vers összefüggésében mégis vigasztalással van dolgunk. Csupán azt kell szem előtt tartani, hogy most sem valami emberi jószándék lebeg az apostol szemei előtt, hanem a Krisztusban történő vigasztalás. Föltétlenül ez az értelme annak, hogy egyszerű vigasztalás helyett a „szereetet vigasztalásáról” olvasunk. A szeretet (9. v.) nem érzelmi megnyilatkozás, hanem a bennem lakozó Isten által ajándékozott lelkiiség felebarátaim iránt. Ahol jelen van a mindeneket megcselekedni tudó Úr, ott valóban lehetséges vigasztalni, mások után mélységekbe szállani, másoknak a kezét megfogni, másokat erősíteni, mások fájdalmában részt venni, egyszerűen másokat szeretettel vigasztalni. A szeretet nélküli vigasztalás mindenestől emberi cselekedet. Ebben lehet képmutatás, hiányozhat belőle az őszinteség, és megnyilvánulhat mint pusztán udvariassági forma. A szeretet vigasztalása mind ennek az ellenkezője. Olyan ajakról hangzik, mely az Istentől vett szeretet ki-

apadhatatlan forrásából táplálkozik. Ezt a más minőségű vigasztalást megérzi a keserűségben hányatott lélek. A szeretet összekapcsolja a vigasztalásra szorulókat a vigasztalóval, hogy mindkettőben Krisztus legyen jelen, aki a vigasztalás igazi ajándékozója.

És helye van a „*Lélekben való közösségnek*“. Emlékezzünk az 1, 27-ben mondottakra! Az apostolban és a Filippibeliekben lakozó Szentlélek cselekszi, hogy mindnyájan érezzék: ugyanaz a Lélek tartja őket össze és vezeti mindnyájukat. Következésképpen valamennyien együvé tartoznak. Nem a barátság, nem az emberszeretet, nem a népiség, nem a társadalom, sem semmi hasonló, hanem Szentlélek kapcsolja egybe a tagokat. Mindnyájuk számára közös az elhívó Úr, közös az eléjük szabott út, közös a cél; mindenük-mindenük közös, mivel egyazon szív dobog keblükben, melyet Szentlélek jegyzett el magának. A Lélek közössége kizárja a gyülekezetben a különféle csoportosulásokat; kizárja, hogy némelyek csak fél lábbal tartozzanak együvé. Olyan ez a közösség, mint egy egészséges család, mint Istennek a gyülekezetben jelentkező nagy családja. Lehetnek tékozló fiak és engedetlen gyermekek. Sok furcsaság történhet az eklézsiában, de mégis, a Sátán bármely kísértése ellenére megmarad a „*Lélek közössége*“, melyet nap-nap után helyreállít a közösséget életre hívó és megtartó Szentlélek. Ezért nevezzük a „*Lélek (= Szentlélek) közösségének*“.

Végezetül helye van a „*szívnek és könnyőületességnek*“. A „*szív*“ itt nem a vérkeringés motorját (a testi szívet) jelenti, hanem átvitt értelemben az együttérzés, az egymás iránti részvét és ragaszkodás foglatát. Szoktuk mondani, hogy valakinek jó a szíve, érző szíve van. Most épp' erről az érző szívről szól az apostol. Az együttérzés fölébresztője és táplálója azonban ismét csak Jézus Krisztus. Amiképpen Krisztus határozza meg az „*intést*“, ugyanúgy ő határozza meg az együttérzést, az egymás iránti nyíltságot, az egymás örömében és bánatában való részvételt is. Ez a szív kizárja az érzéketlen keményszívűséget, a visszautasító rideg magatartást. A szív jelenléte melegséget, közvetlenséget, egymás iránti készséget kölcsönöz a gyülekezeti tagoknak. Nehéz dolog egymás-

sal közösségben élni ott, ahol hiányzik egymás számára a közös szív. Nehéz egymáshoz őszintén szólani, ha hiányzik ugyanaz a szív. Pál apostol azért tudhat nyílt bizalommal fordulni a Filippibeliekhez, mivel létezik „szív“.

Van szív és „könyörületesség“! A könyörületesség eléggé elvont fogalom. Tartalma nem annyira kéznélfekvő, mint például az intésé vagy a közösségé. Ilyen esetekben az Újszövetség is él azzal a nyelvi lehetőséggel, hogy többes számba teszi az elvontabb tartalmú szót. A többes szám (*ojktirmoj*) a maga pusztja jelenlétével mintegy példákra utal, amelyek az elvont fogalom mögött állnak, azaz konkretizálják azt. Hogy milyen konkrét esetekre gondolhatott az apostol a könyörületességnél, ezt kellő adatok hiányában nem állapíthatjuk meg. Az egész Újszövetségben csak itt és a Zsid. 10, 28-ban találkozunk a könyörületesség szóval, ti. emberekre vonatkoztatva. Istennel kapcsolatosan többször előfordul, de az emberek viszonylatában nem. A Zsid. 10, 28 szerencsére kellően útbaigazít. Ott arról van szó, hogy aki megveti Mózes törvényét, az „könyörület nélkül meghal“. Tehát a könyörületesség a könyörületnélküliségnek az ellentéte, amikor nem érvényesül a méltányosság. Egymás iránt a megbocsátás és elnézés lelkével kell viseltetni. Lehet, hogy valaki helytelenül cselekszik a gyülekezetben, de ezt nem szabad az igazság kérlelhetetlen mértéke szerint elítélni, hanem tekintettel kell lenni az emberi gyöngeségekre. Az igazságot méltányossággal és szeretettel kell alkalmazni, de így az alkalmazás kötelesség. Legyenek könyörületesek a tagok egymás iránt! Ha Krisztusban történik a könyörületesség, akkor nincs mit tartani a bűnök előtti lelkiismeretlen szemhunyasztól.

2. Mivel tényleg helyet adtak a Filippibeliek az intésnek, a vigasztalásnak, a közösségnek, a szívnek és a könyörületességnek (7. v.), ezért szólíthatja fel őket az apostol: „*Teljesítsétek be az én örömemet*“. A „*beteljesíteni*“ (aor. imper.) itt azt jelenti, hogy egy megkezdett dolgot véghez kell vinni (*ad finem perducere* — Schmolter). Az apostolnak eddig is volt öröme, mégpedig Istentől nyert öröme (1, 4). Ezt nem a filippiek adták, és nem

is nekik kell mintegy elmélyíteniük. Tehát nem az öröm tökéletesítését célozza a vers. A víz lehet egy apró csepp vagy tengernyi ár, mégis mindenképp víz marad. Az öröm is lehet kisebb vagy nagyobb, de tartalma szerint ugyanaz, ha ti. valóban Istentől származik. A „beteljesítés“ arra irányul, hogy ez a meglévő valóságos öröm vonatkozzék minden tekintetben a Filippibeliekre. Hiába örvend az apostol egyébként, ha épp a gyülekezet miatt szomorkodnia kell. Ez az eset természetesen nem forog fenn, hiszen a Filippibeliekre való tekintettel is örvend az apostol. Viszont voltak olyan jelenségek a gyülekezet életében, amelyek akadályozták Pált, hogy azoknak szintén örvendezzen. „Teljesítétek be az én örömömet“, azaz ha eddig részben okoztatok nekem örömet, ha csak részben éltetek úgy, hogy miattatok örvendeztem, akkor most haladjatok tovább a megkezdett jó úton, s így egész magatartásotok legyen számomra az örvendezés alkalmá. A parancsoló mód (teljesítétek be) nyilván mutatja, hogy nem valami bizonytalan hangzású kéréssel van dolgunk, hanem az előző versből szükségképpen következő igénnyel. Ha tényleg helyet adtak az „intésnek“, a „vigasztalásnak“, a „közösségnek“, a „szívnek és könnyőreleteségnek“ — márpedig helyet adtak! —, akkor nem térhetnek ki az igény elől. Engedniük és engedelmeskedniük kell, azaz be kell teljesíteniük az apostol örömét a vázolt értelemben.

Az öröm beteljesítése néhány evangéliumi követelmény iránti engedelmisségben áll:

„Ugyanúgy gondolkozzatok“, vagy szó szerint: „ugyanazt gondoljátok“. Irányítsátok figyelmeteket a központra, az egy szükséges dologra. Ez a követelmény képezi az alapját a mindjárt utána következőnek. Végeredményében meglehetősen tág keretek között mozgó parancs, amit önmagában nem lehet kellőképp szemléltetni. Hogy mit jelent „ugyanúgy“ gondolkozni, az egy szükséges dologra gondolni, annak szemléltető (gyakorlati) magyarázatát az utána következő konkrét parancsban látjuk. Innen következethetünk arra, hogy a gyülekezet egysége nem volt teljes. Voltak kérdések, amelyekben nem ugyanúgy, azaz nem egészen Krisztus szerint gondolkoztak. Az egyház történelme bizonyoság amellet, hogy

milyen sokszor adódtak ellentétek kisebb-nagyobb kérdésekben, mégpedig nemcsak formai, hanem tartalmi vonatkozásban is. Hogy milyen értelemben forgott fenn ez az eset Filippiben, csak tapogatózva állíthatjuk a „szereetre“ és egyebekre történő felhívásból. Lényeges, hogy a nehézség létezett az első keresztyéneknel éppúgy, mint évszázadok alatt a késői utódoknál. Ebből a nehézségből egyetlen út vezet ki: „ugyanúgy gondolkozzatok“! Nem ugyanúgy, mint Pál vagy mint a rómabeliek, hanem amiként Krisztus akarja és parancsolja. Őreá nézzenek a szemek, őt hallgassák a fülek, és neki engedelmeskedjék mindenki. Így alakulhat ki az az átminősült gondolkozás, melyből következik az egységes (közös, ugyanaz), a Krisztus iránti hűségben végbemenő magatartás.

Az egészséges magatartásnak kell megnyilvánulnia főként a szeretetben: „*ugyanazon szeretettel viseltetvén*“. Ugyanazon szeretet legyen mindenkinek a lelkében egymás iránt. Nincs többféle szeretet, amelyek között válogatni lehetne. Kizárólag egyetlen szeretet létezik az eklézsiában: a Krisztusé, az Istentől vett szeretet (9. v.). Ennek kell lakoznia a lelkekben. El kell jutniuk a gyülekezeti tagoknak egyen-egyen a hálaadó hitvalláshoz: én birtokolom az ajándékul vett szeretetet; nemcsak másban, hanem énbennem is élettényezővé lett a szeretet (2, 1). Ezt a szeretetet nem váltogathatják másféle szeretetek. Ez mindig „*ugyanaz*“, mely nem hiányozhat sem rövidebb, sem hosszabb ideig. Tehát legyen állandó (stabil) a szeretet, nem pedig a kedvező vagy kedvezőtlen körülményekhez igazodó, ide-oda módosuló érzés. Ennek a szeretetnek a birtoklása az állandó jelenben történik. Reám bízott és használatra nekem ajándékozott kincs a szeretet, és mint ilyenit kell megőriznem. Ne másképp, hanem éppen így gondolkozzanak a Filippibeliek a szeretetről.

Továbbá legyenek „*egyértelemmel*“. Itt nyelvi szempontból az a lényeges nehézség, hogy ebben a formájában az „*egyértelemmel*“ szót nem találjuk sem a Septuagintában, sem általában a keresztyén irodalomban (Bauer). Jelentése az „*unanimitas*“, az egyhangúság. Választásoknál szoktunk beszélni „*egyhangú*“ választásról, amikor mindenkinek a lelke megegyezik, mintha ugyanazon

Lélek lakozna mindenkiben. Ez szükségképpen következik abból, hogy valamennyiünkben Szentlélek lakozik, és így a Szentlélek által hordozott emberi lélek is az egység képét mutatja. A lelkek nem egymástól elszigetelve egyértelműek, hanem együtt, egyetlen közösségben, egymáshoz kapcsolódva, egymáshoz tartozva, és Krisztushoz igazodva.

Az egyértelem mellett említi az apostol, hogy „*egyét gondoljanak*“. Kérdezhetjük: vajon nem ugyanazt ismétli-e, mint amit az „ugyanúgy gondolkozatok“-ban kifejezett?! A kérdés jogos, mert érdemileg tényleg ugyanarról van szó, de mégis árnyalati különbség található a kettő között. Az „ugyanúgy gondolkozatok“ inkább általános jellegű, míg az „*egyét gondolván*“ egy meghatározott pontra irányul. Az „ugyanúgy“ kifejezés Krisztusra és a Krisztus által meghatározott gondolkodásra figyelmeztet a maga általánosságában, míg az „egy“ határozó valamely konkrét esetet tart szem előtt. Amiben egyértelemmel vannak, fejezzék ki azáltal, hogy ténylegesen, azaz gyakorlatilag is egyet gondolnak és egységes magatartást tanúsítanak. Példával kifejezve mintegy a következőkről van szó: A gyülekezetet foglalkoztatja az apostol fogsága és azzal kapcsolatosan az evangélium ügye. Ebben a kérdésben „ugyanúgy gondolkozzanak“, vagyis Krisztus szerint; „ugyanazon szeretettel viselkedjenek, azaz Krisztusnak a szeretete határozza meg magatartásukat; egyértelemmel legyenek, azaz a Krisztus szerinti gondolkodás vonja maga után a tagok lelki közösségét; és egyet gondoljanak, azaz a közös nevezőre jutott lelkek egyetlen formában nyilatkozzanak meg. Látható, hogy valóban csak árnyalati különbség választja el az egyes kifejezéseket. Azonban akár külön-külön tárgyalva, akár szétválasztás nélkül szemlélve, ugyanazon dologra vonatkoznak, ti. a Krisztus által életre hívott belső egység követelményére.

A 3.—4. vers negatív beállításban adja elő az egységről mondottakat. Tehát arról van szó, hogy miben mutatkozik az egység fogyatékosága.

Az egységet rontja a „*versengés*“. Ugyanis a versengésből hiányzik az „ugyanúgy-gondolkodás“, a Krisztus.

szerinti gondolkozás. Ahol versengés jelentkezik, ott a versengők Krisztus igazsága helyett a maguk igazságára törekeshetnek, és saját magukat képviselik. Nem „egyre“ gondolnak, hanem mindenki másra, ti. a magáéra. Innen van, hogy egyes kutatók „önzéssel“ fordítanak, ami az önérvényesítést jelenti. Mi megmaradunk a „versengés“ mellett, mivel nem lehet bizonyosan eldönteni, hogy az apostol önzésre gondolt-e vagy versengésre. A versengés magában foglalja az önzést is. Ezért tanácsosabb a tágabb — és biztosabb — lehetőség mellett dönteni. Egyébként az összefüggésből valószínű, hogy az apostol az önzésből táplálkozó versengést tartotta szem előtt. Az egység érdekében ettől kell óvakodniuk a Filippibelieknek. Itt is szembetűnik a páli leveleket jellemző teljesség. Nem úgy van, hogy bizonyos tekintetben ki kell küszöbölni a versengést, míg más dolgokban helyet lehet adni neki. Ellenkezőleg: „*semmit*“ se versengésből! Egyetlen dolog se legyen (egy sem = semmi), melyben felüthetné fejét a versengés.

Az egységet továbbá rontja a „*hiábavaló dicsőség*“ keresése, szó szerint: az üres dicsőségvadászat. Üres egy edény, ha nincs benne az a folyadék, melynek tartására készült. Minden edénynek az az értelme, hogy valamit tartalmazzon. Egyébként „üres“ edény, azaz nem tölti be rendeltetését. Ugyanígy vagyunk az üres beszéddel, melyben a szóképek nem hordozzák azt a tartalmat, amelyért léteznek. Átvitt értelemben ilyen üres és jogtalan bármely emberi dicsőségvadászat. Ahol Krisztus dicsőségének a keresése helyett saját dicsősége után szalad a hívő, ott föltétlenül megbomlik a gyülekezet egysége (2, 2).

A versengés és hiábavaló dicsőségkeresés helyett ajánlja Pál, hogy „*alázatosan egymást különbnek tartsák*“. Az „*alázatosság*“ az egység felé vezető útnak a kezdete. Alacsony, kicsiny és jelentéktelen a magas mellett a törpe, a gazdag mellett a szegény, a hatalmas mellett az erőtlen, a tudós mellett a tudatlan. Ilyen keveset kell tartania magáról a keresztyénnek, és ilyen alacsonyan kell gondolkoznia. Más szóval az önzés visszaszorítására utal az alázatosság. Megtörténhet, hogy valaki nagyra-becsül másokat, de még sincs benne alázatosság. Lehet-

séges, hogy mintegy nyeregben ülve, önmagunkat túl sokra értékelve viseltetünk nagyrabecsüléssel mások iránt, azaz végeredményében önmagunknak igényeljük a nagyobb megbecsülést. Az ilyen nagyrabecsülésnek semmi köze az alázatossághoz. Az is lehet, hogy magunknál többre becsülünk bizonyos személyeket, de eközben az önmagunk nagyrabecsülését is elsőrendűen fontosnak tartjuk. Ennek a fölfelé tekintő nagyrabecsülésnek se lehet köze az alázatossághoz. Az alázatosság ott kezdődik, ahol magamról alacsonyan gondolkozom, a magam fontosságát háttérbe szorítom. Az „én“-nek le kell tennie a fegyvert a „te“ előtt, és fegyvertelenül, helyesebben a szeretet és igazság fegyverével kell közeledni egymáshoz. Csaknem elképzelhetetlennek tűnik ez a magatartás, mely veszélyezteteti mindazt, ami az egyéniség és személyiség szokványos kifejezéseéhez tartozik. Aki nem ismeri a szóban forgó önvesszélyt, annak nem lehet kapcsolata az alázatossággal.

Az alázatosság mélységében megszűnik annak lehetetlensége, hogy egymást különbnek tartsuk magunknál; „egymást“, azaz nem magunkat, hanem másokat! Másokat különbnek tartani! Az alázatosság — amint láttuk — kizárja, hogy mintegy fokozásra gondoljunk, azaz magunkat nagyra becsüljük, de másokat még nagyobbra. Szó sincs róla! Az „én“ nem az öntetszelgés magaslatából beszél, hanem az alázatosság evangéliumi mélységéből. Másokat „különbnek“, felülállónak, nagyinak kell tartani. Nyilvánvaló, hogy nem akárhol vagyunk, hanem épp a keresztyén gyülekezetben. Pál nem akar lovat adni a zabolátlan gyűlölködők vagy épp vérengzők és hasonlók alá, mintha őket különös tiszteletben kellene részesíteni. Itt azokról a másokról van szó, akik bűneik és nyomorúságaik között ugyan, de „egy Lélekben“ járnak. Ez a megszorítás föltétlenül szükséges.

A versengéssel szemben azt ajánlja az apostol, hogy „ne nézze ki-ki a magáét, hanem mindenki a másokét is“. A Károli-fordítástól azért térünk el, mivel abban elszűkül a tartalom. A „ne nézze ki-ki a maga hasznát“ fölöttébb anyagi ízt kölcsönöz a szövegnek. Semmi lehetlenség sincs abban, hogy valaki a „magáét“ keresse, jóllehet nem származik belőle haszna. Saját elképzelé-

seit haszon nélkül is görcsösen védelmezheti az ember. Éppen ezért helyesebb a tágabb értelmezésre lehetőséget nyújtó és szöveg szerint is megfelelőbb fordítás: „ne nézze ki-ki a *magáét*“. A „*nézés*“ nem azonos az érdektelen szemlélődéssel. Ellenkezőleg: egy meghatározott célra való törekvést jelent. Magáéra néz, aki pl. egyéni világszemléletének önkényes érvényesítéseért küzd, vagy aki bármely adott kérdésben saját egyéni véleményét erőszakosan akarja előtérbe helyezni. Hasonlóképp a magáéra néz, aki anyagi érdekeinek biztosításaért, egyéni kényelmének megóvásaért, s általában egyéni céljainak eléréseért másokra való tekintet nélkül munkálkodik. Hogy a szóban forgó vagy a hasonló esetek közül melyik állott az apostol szeméi előtt, azt immár képtelenség eldönteni. Nincs kizárva, hogy az egyéni célok kergetését általában említi, és a gyülekezetre bízza a konkretizálást. Bárhogyan is lett légyen, nekünk a legtágabb értelmezés mellett kell döntenünk, hiszen ez a legvalószínűbb. Tehát senki se legyen rabja önmagának, senkit se bilincseljen le az egyéni és közösségellenes célok önző kergetése.

Az „*én*“ megfőkezése után önként adódik a parancs: „*mindenki — nézze — a másokét is*“. A fordítás könnyen félreérthető. Ugyanis az a jelentése, hogy ne csak magára nézzen az ember, hanem másokra is. Tehát mindenki nézheti ugyan a magáét, de vigyáznia kell, hogy másokra is tekintettel legyen, azaz bizonyos kíméletet kell tanúsítania mások iránt is. Ez az értelmezés a magyar fordítás alapján szükségképp következik az „*is*“ szócskából. Viszont a versnek más a tartalma. A „*hanem ... is*“ kifejezésnek az a szerepe, hogy az utána következő mondatrészt nyomatékosan kiemelve (Blass—Debrunner 448: 6). Tehát azt domborítja ki, hogy mindenki nézze a másokét, azaz legyen tekintettel másokra. Nem magára és másokra is, hanem magára nem, de másokra igen. Szabatos fordítással az „*is*“ minden további nélkül elhagyható. Csupán a szószerintiség készlet visszaadására.

A parancs mindenkire kötelező. Az egység elképzelhetetlen ott, ahol egyesek engednek az evangélium igényének, míg mások különféle indoklással kitérnek előle. A gyülekezetben nincsenek egész- és félkeresztyének, hanem egyszerűen keresztyének, akik helyet adnak az in-

tésnek, és engedelmeskednek. Botlások előfordulnak mind Filippiben, mind máshol, de megmarad Isten parancsának az érvénye. Megmarad az apostoli mérték, amelyhez mindenkinek igazodnia kell.

2, 5—11 HITVALLÁS KRISZTUSRÓL

Úgy gondolkozzatok magatok között, amint Jézus Krisztusban [gondolkoznotok kell], (6) aki mikor Istennek formájában volt, nem tekintette zsákmánynak, hogy Istennel egyenlő, (7) hanem önmagát megüresítette, szolgai formát vévén föl, emberekhez hasonló lévén. (8) És mikor olyan ábrázatban találtatott, mint ember, megalázta magát, engedelmes lévén a halálig, mégpedig a keresztfának haláláig. (9) Annakokáért Isten is fölmagasztalta őt, és ajándékozott neki oly nevet, amely minden név fölött való, (10) hogy a Jézus nevére minden térd meghajoljon: mennyieiké és földieké és föld alatt valóké, (11) és minden nyelv vallja: Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.

5. Lehet beszélni arról, hogy helyes-e ez a fordítás, de nem férhet kétség ahhoz, hogy a Károli-szöveg alkalmatlan. Más dolog ugyanis az „indulat“, és újra más a „gondolkozás“. Az indulat egy lelki magatartás, mely aszerint alakul, hogy milyen valakinek a gondolkozása. Más az indulata annak, aki Krisztus szerint gondolkodik, s ismét más annak, aki gondolkozásában saját mértékéhez igazodik. Ebben a versben arról a gondolkozásról van szó, amely mintegy megelőzi az indulatot: „*úgy gondolkozzatok*“; szó szerint: azt gondoljátok magatok között, amit Krisztusban gondolnotok kell.

Egy paranccsal van dolgunk, mely a gyülekezeti tagok értelmére támaszkodik. Feltételezi, hogy ők Krisztus uralma alatt állanak. Egész gondolkozásukat igénybe veszi. Tehát nem az a követelmény, hogy egyik vagy másik kérdésben miként gondolkozzanak, hanem általában felölel minden lehetséges kérdést; „*magatok között*“, azaz a ti gyülekezeti közösségeitekben. Itt is az előbbi versek

hátterét kell szem előtt tartani. Valami veszélyeztette, vagy legalábbis zavarta a belső egységet. Kisebb-nagyobb eltérés lehetett a tagok gondolkozásában, akár az apostol fogságával, akár egyebekkel kapcsolatban. A „magatok között” ezt a gyülekezeti vonatkozást juttatja szöhoz. S épp ezt téveszti szem elől a Károli-fordítás „bennetek” kifejezése. Ha „bennetekkel” fordítunk, úgy el is tekinthetünk a filippiek egymáshoz való viszonyától, és mint önmagukban álló egyéneket nézhetjük a levél olvasóit. A „magatok között” azonban erre nem nyújt lehetőséget. A tagokat a gyülekezeti közösségben kell nézni, azaz egymáshoz való viszonyukban.

A gondolkozás meghatározója az a tény, hogy a Filippibiek „Jézus Krisztusban” vannak. Erőtelen hasonlat tal ezt mondhatjuk: a környezet megszabja az ember magatartását, sőt gondolkozását is. Más irányba terelődik a gondolkozás, ha valaki a templomban ül, s ismét más irányba, ha valamely szórakozóhely jelenti a környezetet. Másképp gondolkodik az ember keresztyének között, s újra másként a nem-keresztyének között. A templom és a keresztyén környezet nem ad lehetőséget sem a libertinus, sem a hit-ellenes magatartásra. Ha pedig valaki *Jézus Krisztusban van*, azaz tagja az ő földi testének: az Anyaszentegyháznak, vagy még pontosabban: ha valaki szőlővessző a szőlőtőn, akkor Jézus Krisztus irányítása alá helyezi gondolkozását. Egyszerűen az a parancs (= úgy gondolkozzatok), hogy Krisztushoz méltóan gondolkozzanak a gyülekezeti tagok. Eközben nem Krisztus utánzására hív föl, hanem Krisztus iránti engedelmességre.

A szóban forgó értelmezést zavarja a görög eredeti szóállomány. Ugyanis hiányzik belőle a mondat végén az ige (= úgy gondolkozzatok magatok között, amint Jézus Krisztusban...). Ennek a csonka mondatnak az igéjét pótolnunk kell a „gondolkoznotok kell” kifejezéssel (Barth). Itt utalunk arra is, hogy a fordításban vissza nem adott „is” szócska, melynek újtestamentumi használata esetenként elég sok gondot okoz (Bauer és Blass—Debrunner), valószínűleg a parancs nyomatékos kiemelésére szolgál, akárcsak az előző (4.) versben.

6. Ennek a versnek a megértését nehezíti az a körülmény, hogy a XX. századi ember gondolkodásvilága merőben más, mint az I. századié. A filozófia sok problémája, és általában a szellemi élet fejlődése maga után vonja, hogy olyan dolgokkal foglalkozzunk, amelyek az apostoli korban föl se merültek. Az „unitarizmus“ kérdése például egyáltalán nem érdekelte sem Pált, sem a Filippibelieket. Minden további nélkül beszéltek és írtak Istenről, az Atyáról, Jézus Krisztusról és Szentlélekről anélkül, hogy eszükbe jutott volna a „három Isten“ logikátlansága. Minthogy nem filozófiai problémával foglalkozunk, hanem Istennek a Szentírásban adott Kijelentésével, ezért szükséges kerülni a Bibliától idegen kérdezősködéseket. Ez más szóval azt jelenti: át kell ugorunk az I—XX. századokat, hogy így bármely „kiegyenlítési“ szándék nélkül lehessünk Krisztus „szolgái“ (1, 1), egészen egyszerűen gondolkozó, vagyis a Kijelentés gondolatvilágában megmaradó tanítványok.

Jézus Krisztus — olvassuk — „Istennek formájában volt“. A „forma“ jelenti általában a testek külső alakját, de találkozunk emberekre és angyalokra való alkalmazásával is. Minden esetben a valóságos létezésnek a kifejezője. Most átvitt értelemben használja az apostol Krisztusra vonatkoztatva. Jézus Krisztus testi megjelenése előtt is Jézus Krisztus volt. Léte nem születésével kezdődik, hiszen ő „kezdetből“ fogva „Istennek formájában“ létezett, azaz „volt“. Kálvin szerint Istennek formája itt a fenséget jelenti. Amiként mi az embereket megjelenési formájuk szerint ismerjük meg — írja Kálvin —, ugyanúgy az a fenség, mely Istenről reánk ragyog, az ő formája. Következésképpen Jézus Krisztus Isten dicsőségének, fenségének, formájának a hordozója volt már testté létele előtt. Ez nem valami filozófiai tétel, hanem a hit beszéde. Aki úgy véli, hogy Krisztus csupán az emberi történelemnek idői korlátok közé zárt egyik nagy alakja, annak nem lehet fogalma az ő személyéről. Emberi szemek még nem láthatták, de ő „Isten formájában“ már akkor is volt. Hogy közelebbről mit fejez ki az *isteni forma*, azt félreérthetetlenül elénk tárja az „Istennel egyenlő“ kifejezés. „Egyenlő“! Ez a határozó tulajdonképp nem két dolognak az egymáshoz való vi-

szonyulását, hanem azonosságát mutatja. Ha azt mondjuk, hogy „ugyanaz a szeretet“, akkor egyazon szeretetről (azaz nem kétféléről) beszélünk. Ha Jézus Krisztus Istennel egyenlő, akkor a teljes azonosságot kell tudomásul vennünk. A XX. század egyháza problémát csinálhat magának a szóban forgó hitvallásból, de az apostoli korban a bizonyágtevők hittől izzó lelkét nem zavarták bölcseleti megfontolások. Számukra (akárcsak a reformáció idején) Jézus Krisztus Istennel egyenlő, azonos, ugyanaz az Isten, akinek Lelke a teremtés hajnalán a vizek felett lebegett.

Ezt a formát és egyenlőséget Jézus „nem tekintette zsákmánynak“. „Zsákmány“ az, ami után az ember esdekelve vágyik; mikor aztán megkapja: görcsösen ragaszkodik hozzá mint idegen tulajdonhoz. Jézus Krisztus számára nem volt zsákmány az ő istensége. Nem volt idegen tulajdon, melyet csupán egy bizonyos idő óta birtokolt. Istensége öröktől fogva sajátja. Mint ilyenhez nem kellett görcsösen ragaszkodnia, rettegve attól, hogy elveszítheti. A tudós hiába megy tudatlanok közé, mert ezáltal nem vesz el tudása. Az arany hiába jut a sárba, mert ott is arany marad. Ha viszont valamely test csak mintegy zsákmányként, azaz idegen tulajdonként birtokolja az aranyozott külsőt (tehát nem egyenlő, nem azonos az arannyal), akkor féltetni kell, hogy aranyozott külsejét, tartalom nélküli „formáját“ elveszíti. Jézusnak nem kellett tartania az isteni forma elvesztésétől, mivel ő mindenestől egyenlő Istennel. Nála hiányzott az idegen zsákmány. Ezért természetes, hogy istenségét nem tekintette veszélyben forgó zsákmánynak. Ezt nagyon világosan kell látni a következők megértése végett.

7. Ha Jézusnál idegen zsákmány lett volna az istenség, akkor félnie kellett volna elvesztésétől. De annyira nem félt, hogy önmagát veszély nélkül megüresítette. Itt minden szó különös nyomatékkal bír. Ő üresítette meg önmagát! Tehát nem valaki más üresítette meg őt! Nem valaki más (Isten) kényszerítette az önmegüresítésre, hanem ismét csak ő üresítette meg önmagát. Még pontosabban kifejezve: Isten üresítette meg önmagát. Ezt pedig tudniuk kell azoknak a Filippibelieknek, akik között

versengés és hiábavaló dicsőségkeresés ütötte fel a fejét. Ha náluk ugyanaz a szeretet és ugyanaz a gondolkodás van jelen, akkor nem kell félteniük másoktól a maguk igazát. Attól sem kell tartaniuk, hogy alázatos magatartásuk miatt veszélybe sodródnak. Féltetni csak a zsákmányt kellene! Aki Jézus Krisztusban van (5. v.), annak Krisztus alázatosságára kell törekednie. Krisztus alázatossága pedig abban tükröződik, hogy önmagát megüresítette; „megüresítette“, levetette isteni formáját. Az isteni fenségnek legparányibb részecskéje nélkül szállott emberek közé. Kitétte magát annak, hogy kétségbe vonják istenségét, sőt, emberileg joggal állítsák róla: ő nem Isten.

A megüresítés azáltal lett teljessé, hogy az isteni fenség helyett „szolgai formát vett föl“. A szolga itt az embert jelenti, szemben az Úrral, Istennel. Emberi (= szolgai) ábrázatban jelent meg a saját istenségét nem féltő Jézus Krisztus. Ő, aki láthatatlan volt (= isteni forma), láthatóvá lett (= emberi, szolgai forma); ő, aki végtelen hatalommal rendelkezett (= isteni forma), az ellenség dühének kitett erőtelenségben járt Palesztina földjén (szolgai forma); ő, aki halált nem ismert (isteni forma), vállalta a keresztet és annak minden velejáróját (szolgai forma). Egyszóval olyan volt, amint hit nélkül őt egyáltalán látni lehet: mint egy nyomorult ember a többi között. Ki volt szolgáztatva az embereknek, akár csak a rabszolga. „Hasonló“ lett az emberekhez. Nem egyenlő, hanem hasonló! Istensége, melyet nem kellett féltenie (6. v.), nem tűnt el és nem szűnt meg. Emberi szemek számára csupán ember volt, de a hit szemével látni kell: mindössze hasonlóvá lett az emberhez anélkül, hogy csak ember maradt volna. Szolgai formában is Jézus Krisztus az ő neve, aki Istennel egyenlő. Erre nézve bőséges magyarázatot ad nemcsak a János evangéliuma, hanem általában az evangéliumok. Az emberihez hasonló formában benne volt az ő elveszítethetetlen isteni fensége. Ha istensége zsákmány lett volna, úgy elveszett volna a megüresítéssel egyidejűleg. De nem! A szolgai formában is sajátja maradt. Pál apostol aligha gondolt arra, hogy a „hasonlatosság“ kifejezést boncolgatni fogják olvasói. Mindössze annyit fejez ki vele, hogy istenségének

feladása nélkül (a világ számára pedig istenségének kockára tevésével) emberi testet öltött magára. Olyan volt testben, mint az emberek, azaz ugyanazon emberi törvényszerűségek alá vetette magát. Úgy járt, úgy beszélt, úgy sírt, úgy örvendett, mint az emberek. „Eközben ismét meg kell jegyezni, hogy önmagának ez a lealacsonyítása szabad önelhatározásból történt“ (Kálvin).

8. „*És mikor olyan ábrázatban találtatott, mint ember, megalázta magát*“. A revideálatlan szöveg itt nagyobb hűséggel tükrözi az eredetit, amidőn „állapot“ helyett „*ábrázatot*“ használ. Igaz, hogy a görög szónak (*szkhema*) „állapot“, „magatartás“ jelentése is van, de a fentiek összefüggésébe inkább beillik, vagyis a szöveg belső vonala inkább azt kívánja, hogy „*ábrázattal*“ fordítsunk. Ez megfelel a szolgai formának éppúgy, mint a hasonlóságnak. Krisztus ábrázatja teljesen emberi volt, de állapotában, habitusában, magatartásában már nem volt teljesen emberi. A Kecskeméthy „külső megjelenésre“ kifejezése szintén a tömörebb „*ábrázatot*“ juttatja eszünkbe. Tehát ilyen emberi ábrázatban találtatott, azaz ilyen szolgai formát láttak benne. Azt gondolták róla, hogy ő nem több, mint az ácsmester fia, vagy jobb esetben egy nagy próféta; egy részeges ember, vagy jobb esetben egy szent férfiú. Íme a megüresítés következménye! Íme istenségének az emberek szemében való kockáztatása!

Ebben az ábrázatban pedig *megalázta magát*. Nem igyekezett mentegetőzni, magyarázkodni. Nem takargatta szolgai formáját. Nem akarta mindenáron bizonyítani a benne lakozó istenség fenségét. Királyi hatalmát nem akarta rákényszeríteni senkire. Mindez ellentétben állna önmegüresítésével, de nyilvánvaló, hogy nem is volt szüksége rá. Ha nem zsákmány az istenség, nem kell aggodalmaskodni afelől, hogy milyennek (ti. Istennek vagy nem Istennek) találtatik az emberek előtt. Önigazolás helyett megalázta magát.

Ismét előttünk áll a jellegzetes „*önmagát*“. Amikor mások megalázták és úgy vélték, hogy hatalommal rendelkeznek fölötte, akkor végeredményben ő alázta meg önmagát. A megalázás szó szerint azt jelenti, hogy lealacsonyította magát (1. 3. v.). Kierkegaard ebben az

összefüggésben így ír: „Krisztus alacsonyította le saját magát, nem pedig őt alacsonyították le mások“. „Ő végzetlen fenség, akiről parancsoló szükségességgel elmondhatjuk: senki sem volt a mennyben, a földön és a mélységben, aki képes lett volna őt lealacsonyítani“ (Barth). A lealacsonyításnál azonban ne csak arra gondoljunk, hogy kiszolgáltatta magát a gonosz önkénynek, hanem arra a mindent meghatározó tényre, hogy testté lett, azaz a magasságból a földre szállott, s egyidejűleg vállalta mindazt, ami a szolgai formával együtt jár. Így áll előttünk Krisztus az ember, Krisztus az ács fia, Krisztus a testvér, a gyermek, a zsidó férfiú.

Ez az ember, akiben a dicsőséges Ūr szállott alá, *engedelmes volt a halálig*. Volt valaki, ti. egy valaki, akiről hirdetni lehet és kell: engedelmes maradt mindhalálig. Maradék nélkül engedelmeskedett, mégpedig nemcsak az egyik vagy a másik döntő pillanatban, hanem mindig; nemcsak Galileában, hanem mindenütt; nemcsak könnyű helyzetekben, hanem minden körülmények között. Engedelmes volt Isten iránt, aki benne lealacsonyította magát. Nem kell félni Krisztus isteni és emberi természetének összetartott megkülönböztetésétől! Igen, az ember-Krisztus engedelmeskedett a szétválaszthatatlanul hozzátartozó Isten-Krisztusnak. Ez is a megüresítéshez tartozik. Engedte, hogy kizárólag csak embert lássanak benne; csak megalázott és hajlék nélküli embert, aki nem parancsol királyi hatalommal, hanem engedelmeskedik szolgai kiszolgáltatottságban és magárahagyatottságban. Egy szóval az ember-Jézus engedelmeskedett, s engedelmesége tényével a benne testté lett Krisztus (= Isten) üresítette meg magát. Engedelmességével visszamutatott az elveszett paradicsomra, az első Ádámra, aki szintén jó volt, mert engedelmes volt. Krisztusnak ez az engedelmessége ajándékozott hit által a Filippibelieknek, akik saját engedelmességükre nem hivatkozhattak, de hivatkozhattak erre a tökéletes engedelmességre, amennyiben elfogadták mint nekik ajándékozott engedelmességet. Mit jelenthetne egyebet a Krisztus Jézusban való gondolkodás?! (5. v.)

Jézus Krisztus engedelmességének utolsó állomása a *keresztfa halála*. Ő nem akárhogyan halt meg, hanem épp

a keresztfán. Mennyire döbbenetesen hangzik: az önmagát lealacsonyító Isten meghalt a keresztfán. Nem azért páratlan ez a halál, mivel a keresztfán ment végbe. Abban az időben sokakat feszítettek keresztre. Végeredményében az emberi gonoszság a Krisztus halálánál rettenetesebb halálnemeket is kitalálhat. A kereszthalál azért páratlan és összehasonlíthatatlan, mert épp Krisztusnak a kereszthalála. Isten vállalta, hogy őt halottnak véljék és egyszer s mindenkorra végezzenek vele. Annyira szeretete az ellene lázadó embert, hogy eddig a legmélyebb pontig jött el érte. Így szenvedett — ezzel az önmegüresítéssel — az emberért. Hogy miért? — ezt soha senki meg nem magyarázhatja. Ha van titok, akkor ez örök titok; örökre érthetetlen és indokolatlan. Ezért kegyelem, ezért szeretet.

9. Az „*annakokáért*“ mellérendelt mondatot kapcsol az előzőhöz. Az „*is*“ nem úgy értendő, mintha Istenen kívül még valaki másra is gondolna az apostol. Szorosan az „*annakokáért*“-hoz tartozik a mellérendelt mondat bevezetése céljából.

A figyelmes olvasó előtt feltűnik, hogy az eddigiekben Krisztus cselekedett, amidőn ő üresítette meg önmagát, ő vette föl a szolgai formát, és ő alázta meg önmagát. Mindenik esetben ő a cselekvő. Most megváltozik a helyzet, amennyiben Isten cselekszik vele, miközben felmagasztalja őt, és nevet ajándékoz neki. Olvassuk: „*Annakokáért Isten is felmagasztalta őt.*“

Az „*annakokáért*“ úgy hangzik, mintha egy megfizetést vagy megjutalmazást vezetne be. Jézus engedelmes volt, és engedelmségét Isten megjutalmazta. Ezt a csálóka képet viszont már az eredeti szöveg alkata is kizárja, nem beszélve a kontextusról. Az „*annakokáért ... is*“ azt jelenti, hogy ami utána következik, természetes folyománya az előbbieknek. Emberi számítás szerint az volna a természetes következmény, hogy Jézus meghal a kereszten, s ezzel befejeződik a tragikus történet. Igen, de Jézusnál az istenség nem volt zsákmány (6. v.), amelyet mostoha viszonyok között mintegy elveszíthetett volna. Innen (= ezokáért) van, hogy a tragikus vég he-

lyett csodálatos kezdet bontakozik ki: *Isten felmagasztalta* őt.

Az az Isten, aki megüresítette önmagát, éppen ez az önmagával szabadon cselekvő Isten magasztalta fel őt, azaz Jézus Krisztust. Ha a 7. és 8. vers nem gátolna, azt is állíthatnánk, hogy a megalázott Krisztussal cselekszik a dicsőséges Isten. Így viszont azt kell megértenünk, hogy Isten önmagával cselekszik. Jézus Krisztusban saját magát (= őt) magasztalja föl. A *felmagasztalás* (*hüperüpszoo* = mérték feletti módon felemelni) a feltámasztás és a mennybemenetel csodáját tartalmazza. A szolgálai forma megszűnik, helyét elfoglalja a dicsőséges test. Isten nyilvánvalóvá teszi, hogy túl korai volt a Sátán örvendezése. Jézus Krisztusban nincs elveszíthető zsákmány. Ugyanaz az élő Isten, aki vállalta a legnagyobb mélységet, most a legnagyobb magasságban tündököl. Hadd lássák mind a Filippibeliek, mind más gyülekezetek, hogy ő győzött a kereszt felett. Aki Krisztusban van, annak nem kell félnie a mélységtől — még a halál mélységétől sem —, mivel érette adatott Jézus Krisztus, akinek felmagasztaltatása az ő felmagasztaltatása is. Amiként felmagasztaltatott Jézus Krisztus, ugyanúgy felmagasztaltatik az ő testének minden egyes tagja.

„*És ajándékozott neki oly nevet, mely minden név fölött való.*“ A felmagasztaltatáshoz tartozik, hogy megszűnik a „szolga“ (7. v.), s helyébe lép egy minden név fölött való név. Itt valóban talál a „*nomen est omen*“ (= a név jel; benne foglaltatik a jelentés). Ha mindenek felett való a név, akkor hordozója is mindenek felett való. Nálánál nincs nagyobb! Nem úgy van, hogy az ő neve fölött áll Istennek a neve. Ővé a legnagyobb, az egyedüli, mert az ő neve azonos Istennek a nevével. Aki önmagát szolgálai formában ismertette meg, ő most dicsőségben és hatalomban tesz bizonyosságot önmagáról. A királyok és más — látható vagy láthatatlan — hatalmaságok neve szóba sem jöhet mellette. A „*minden*“ (*név*) kizár bármely versenytársat. Nem egy „*név*“ sok más között, hanem az egyetlen név a sok más fölött.

Fölösleges aggodalmaskodni az *ajándékozás* kifejezése miatt. Ez semmiképp nem gyöngíti a mondottakat, mint ha valami jutalmazásra emlékeztetne. Ha mindenképp

konkretizálni akarunk, akkor az „én szerelmes Fiam“-ra kell gondolnunk. A minden név fölött való nevet csak az egyszülött Fiú kaphatja, azaz kizárólag maga a testté lett élő Isten méltó erre a névre, mivel egyedül csak ő kedves a saját szemei előtt.

10. „Hogy a Jézus nevére minden térd meghajoljon.“ A „Jézus nevére“ (szó szerint: Jézus nevében) meg kell hajolniuk a térdeknek. A „ban-ben“ meglehetősen tág teret enged ahhoz, hogy Károlival együtt a Jézus nevére fordítás mellett dönthessünk. A „névnél“ Jézus nevének minden más név fölött való voltára utal a vers, vagyis az ő nevének páratlan fenségére és hatalmára. Mintha ezt mondaná: a mindeneknél hatalmasabb és páratlan dicsőségű Jézus előtt minden térdnek meg kell hajolnia. Tehát nem az az értelme, hogy Jézus nevének a kiejtésekor a test tagjainak meg kell hajolniuk, hanem egészen általánosan és mégis nagyon konkrét formában Jézus páratlan hatalmát és istenségét hirdeti a vers. Kálvin találóan írja: Istent nemcsak a szív belső magatartásával kell tisztelni, hanem külső hitvallással is. Isten tisztelete nem szorítható csupán a titkos kamarába, a templomokba és imaházakba. Isten olyan tiszteletet vár, mely a térd meghajtása által külsőképpen is kifejezést nyer. A *térdhajtás* mindenesetre nem korlátozható a látható térdeplésre. Ez túl könnyű magatartás volna. Térdet hajt Jézus előtt az, aki hitét bátran megvallja akár Filippiben, akár Rómában, zsidók és görögök vagy rómaiak között egyaránt. Térdet hajt Jézus előtt az, aki alkalmas és alkalmatlan időkben neki engedelmeskedik, őt elismeri, és nevét nem szégyenli. Jól jegyezzük meg: a térdhajtás valóban Jézus előtt történik, nem pedig a római császár előtt, sem a filozófiák oltáránál.

A „minden térd“ jelentős exegetikai problémát állít elénk, mivel a mennyiek, a földiek és a föld alatt valók térdére vonatkozik. Bizonyos, hogy a szóban forgó kifejezés Jézus hatalmának az egyetemességét tartja szem előtt. Még ha nem is tudnánk maradék nélküli tiszta képet alkotni a részletekről, érdemileg nyilvánvaló a vers mondanivalója: kivétel nélkül mindeneknek térdet kell hajtaniuk Jézus hatalma előtt; tehát mind a láthatók-

nak, mind a láthatatlanoknak. Nincs olyan *név* (= olyan személy), akire ne vonatkozna a térdhajtás. Isten hatalmi igénye egyetemes. És ezt az igényt nem szabad csupán eszkatologikus értelemben szemlélni. Minden vitán felül áll a hit számára, hogy az utolsó napon Jézus hatalmát azok is elismerik, akik őt átalszegezték. Az igény azonban már most érvényes. Isten azt akarja, hogy őt itt és most elismerjük mint mindenek fölött valót. Ezt az igényt egyáltalán nem zavarja az a körülmény, hogy sok térd hajol meg idegen istenek előtt. Pál apostol bármely tévelygéstől függetlenül magasztalja Isten páratlan hatalmát. **S** ebben áll a vers érdemi tartalma! De a továbbiakban látnunk kell a részleteket is.

Felmerül a kérdés: a „*mennyeiek, földiek és föld alatt valók*“ csupán az emberekre vonatkoznak-e? A páli levelek szem előtt tartásával és az Újtestamentum egészére figyelve, a szóban forgó kifejezés nem vonatkoztatható kizárólag az emberekre. A mondat szelleme is inkább a tágabb körre figyelmeztet. Az Újszövetség ismeri a láthatatlan hatalmasságokat, a gonosz szellemeket, amelyek valósággal léteznek és kapcsolatban állanak az emberrel. A „*mennyeiek, földiek és föld alatt valók*“ ezt a tágabb szemléletmódot feltételezik. A „minden térd“ nem ismer kivételt.

A „*mennyeiek*“ azok a láthatatlan lények, melyekről az efézusi levél beszél (Ef. 6, 12; 3, 10). Nyilvánvaló, hogy ezek nem emberek, hanem Istennel szemben álló ellenséges hatalmak, melyek uralmuk alá akarják hajtani az embert. A megboldogult lelkekre és Isten angyalaira aligha gondolhatunk, hiszen ők önként hajtanak térdet Isten előtt. Márpedig a vers feltételezi, hogy olyanokról van szó, akik még nem hajtottak térdet. Nem tesz említést a vers arról, hogy a térdhajtás önkéntesen történik-e, vagy pedig Isten hatalmának kényszerű elismerése folytán. Bizonyos azonban, hogy egyszer az összes mennyeiek térdet hajtanak. A hívők ezt dicsekedve vallják, és Isten végtelen fenségét annál biztosabban hirdetik.

Akik amellet vannak, hogy a „*mennyeiek, földiek és föld alatt valók*“ csak az emberekre vonatkoznak, azok

szerint olyanokra kellene gondolni, akikről a Fil. 1, 23 beszél, vagyis akik már ezen a földön annyira vágyakoznak a mennyek után, hogy „kívánnak elköltözni“ és Krisztussal lenni. Nyelvtanilag ugyan ez sincs kizárva, hiszen a mennyek azokat is jelenthetik, akik lélekben a mennyekhez tartoznak. Viszont jelen esetben nem így értelmezendő a vers. Az elköltözött lelkek kétségtelenül mennyek, s az ő dicséretüket is hallanunk kell az üzenetben, de végeredményében mégis a láthatatlan hatalmasságokkal van dolgunk.

A „földiek“ (földi az, ami a földön van, mégpedig mint Isten hatalmának elismerésére képes és alkalmas élőlény) az embert foglalják magukban. Nem állítható, hogy a hívők nem volnának a földiek között, jóllehet már tényleg hajtottak Isten előtt. Viszont a vers éle azokra mutat, akik még nem ismerték meg az Urat. Az apostol szerint ők is találkozni fognak vele, amint ezt a Jel.-ben olvassuk (Jel. 1, 7). Hallaniuk kell: amaz utolsó napon a makacs szívek megaláztatnak. Minden térd meg fog hajolni. Eközben Jézus Krisztus a hit számára már most ugyanaz, aki lesz az ő dicsőséges visszajövelekor. Ez annak a biztos győzelemnek az evangéliuma, amelyet annak idején hirdetett Pál apostol, s azóta is hirdettetik mind a föld végső határáig, a Csel. tanúsága szerint (Csel. 1, 8). A győzelem azon a tényen alapszik, hogy Jézust Isten felmagasztalta (2, 9). Ő már most az, aki előtt valamennyi térd meghajol: a kapernaumi századosé (Mt. 8, 5—13), a filippibeli börtönőré (Csel. 16, 27—33), Zsidóké és görögöké egyaránt (Róm. 1, 16).

Legnehezebb feladat elé állít a „föld alatt valók“ kiétel. Kicsodák ezek a föld alatt valók? Szó szerinti értelemben csak itt találkozunk ezzel a kifejezéssel az Újszövetségben. Az apostoli atyáknál is csupán egyszer találjuk (Ignatius: Trall. 9, 1).

Azonban a szószerintiségtől eltekintve, más szavakkal mind az Újszövetség, mind az apostoli és egyházi atyák iratai beszélnek föld alatt valókról. „Valóban megfeszített és meghalt — írja Ignatius —, miközben reátekintettek a mennyek, a földiek és a föld alatt valók“ (Ignatius: *i.m.* 9, 1). „Hirdette az Igét azoknak, akik elaludtak“ — olvassuk a Péter evangéliumában (Harnack: *Dog-*

mengeschichte, I. 195.). Irenaeus szerint vannak, akik „a föld alatt vannak“ (*Contra haereses*, IV. 27. 2.). Péter első levele pedig a tömlöcben lévő lelkekről szól (1. Pét. 3, 19). Nem az exegézishez tartozik a kérdés dogmatikai összefüggése. Közelebbről csak az érdekel, hogy az első századok irodalmi utalásai tükrében a föld alattiak olyan embereket jelentenek, akik se nem mennyeiek, se nem földön élők, hanem „föld alattiak“. A kifejezéshez hozzá-
tapadhat ugyan több-kevesebb kortörténeti salak, mely-
hez képest régen földalatti városokban képzeltek azokat a megholtakat, akik Krisztus ismerete nélkül költöztek el. Mindazáltal valóság marad, hogy vannak emberek, akiket „földalattiaknak“ nevez a Szentírás, mint akik meghaltak testben, és még nem hajtottak térdet Isten előtt. Ezt a tényt nem lehet kitörölni sem a Fil. levélből, sem Péter leveléből. Az exegézis nem lépheti túl saját kereteit azáltal, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyja a Szentírásban előadottakat; sőt azáltal sem, hogy többet igyekszik mondani a Biblia nyilvánvaló üzeneténél. Je-
len összefüggésben ez azt jelenti, hogy az exegézisnek meg kell elégednie a pusztá megállapítással: vannak „földalattiak“, vagyis olyan emberek, akik nem mennyei-
ek, azaz nem Isten országában élnek, és nem is földiek, azaz nem a földön élnek, hanem éppen „föld alatt valók“. Valahol és valami módon, de tényleges létezési formá-
ban úgy vannak, hogy még nem hajtottak térdet Isten előtt, jóllehet nekik is térdet kell hajtaniuk — önként vagy önkéntelenül.

11. „És minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.“ A „minden nyelv“ igen nyomós érv azok mellett, akik állítják, hogy az előző (10) versnek mindhárom csoportjában emberekről van szó. Ti. a „minden nyelv“ átvitt értelemben így is fordítható: minden ember. Ez a körülmény viszont nem zárja ki, hogy a „minden nyelv“ összesítő kifejezésébe beleértsük a már említett láthatatlan hatalmasságokat is, akik számára szintén el fog jönni az idő (akárcsak az emberek részére), amikor el kell ismerniük az Úr Krisztus fölöt-
tük álló nevét.

A „vallja“ itt azt jelenti, hogy valaki valamit elismer, és az elismerést kifejezi a megvallás által. Nem lehetséges, hogy bizonyos emberek és hatalmasságok sohasem győződnek meg Jézus mindenek fölött álló nevééről, de azért tettetésből vallani fogják ezt a nevet. Ellenkezőleg, lesz egy idő, amikor akarva, nem akarva meg kell győződniük az igazságról, és el kell ismerniük Istent a maga páratlan hatalmában. Ennek a meggyőződésnek és elismerésnek kifejezést kell adniuk a mindenek fölött álló név megvallásával: „Jézus Krisztus Úr“ (lásd 1, 2. magyarázatát).

Utalva az 1, 2-ben mondottakra, most csupán arra mutatunk rá, hogy az „Úr“ ugyanaz, aki a 2, 5—8. versek szerint önmagát megüresítette. A testté lett Igét vagy elismerjük, vagy visszautasítjuk. Amikor Isten szolgai formába öltözött, önként kitette magát annak, hogy az emberek mellőzzék és visszautasítsák. Most azonban, amidőn úgy bizonyítja meg saját magát, mint Úr, aki többé nem szolga, immár nincs helye a visszautasításnak. A büszke szívek megalázkodnak, a hatalmasságok erőtelenné lesznek, és minden nyelv elismeri, hogy *Jézus Krisztus Úr*. Ő akkor is Úr, ha nem vallják az emberek, közelebbről pedig mindenképpen úr az Anyaszentegyházban. A levél eddigi részéhez viszonyítva, ebben a versben az az új szempont, hogy Jézus nemcsak önmagában (= az emberek elismerése nélkül) Úr, hanem éppily bizonyosan igaz: az ő urasága nyilvánvalóvá és mindenki által elismertté lesz a maga idejében.

Még hozzáteszi az Ige: „az Atya Isten dicsőségére“. A „szolgának“ nem jutott dicsőség. Az Atya dicsősége láthatatlan volt a Fiúban épp a szolgai forma miatt. Ezért volt utált és megvetett. De a megvetettségnek immár vége! Ami eddig láthatatlan volt, az most láthatóvá lesz, hogy így mindenek fölött ragyogjon az Atya dicsősége, aki megüresítette magát a Fiúban, miközben emberekhez hasonlóvá lett. Amiképpen a szolga és az Úr egy, ugyanúgy egy és ugyanaz az Úr (Jézus Krisztus) és az Atya dicsősége, hogy ily módon csak egyetlen név legyen, aki minden mindenkiben.

2, 12—13 AZ ÜDVÖSSÉG ÖSVÉNYE

(12) Ezért, szertteim, amint mindenkor engedelmeskedtetek, nem mintegy az én jelenlétemben csupán, hanem most sokkal inkább az én távollétemben, félelemmel és rettegéssel vigyék véghez a ti idvességeketek; (13) mert Isten az, aki munkálja bennetek mind az akarást, mind a munkálkodást jótetszéséből.

12. Ezért, vagyis nem másért! Amit mondani fog, annak biztos alapja van. Csupán az a kérdés, hogy mire vonatkozik az „ezért”. Mondhatni egyforma eséllyel kínálkozik két megoldási lehetőség. Egyik szerint az „ezért” az 5. versre mutat vissza: ezért, vagyis mivel Jézus Krisztusban vannak a Filippibeliek; mivel Jézus Krisztus meghatározza egész gondolkozásukat és magatartásukat. A másik lehetőség szerint az „ezért” a 9—11. versekhez kapcsolódik: ezért, vagyis mivel Jézus Krisztus uralkodik mindenek felett. Mi inkább ez utóbbit tartjuk valószínűnek, bár az előbbi végeredményében éppoly indokolt. Mindenképp arról van szó, hogy Pál apostol a már mondottakhoz kapcsolódik, és azokban látja az alapját annak, amiről most szó van. A Jézus Krisztusban való élet és az ő Ur-voltának az elismerése olyan meghatározó körülmény, amire lehet alapozni és építeni. Itt pedig építéssel van dolgunk: a filippi gyülekezet építéséről.

A „szeretteim” összefüggésében arra is figyelni kell, hogy a megszólítás a sajátos újszövetségi szóhasználatot tükröző ágápéval (= szeretet) áll szoros kapcsolatban. Tehát akár a szülők-gyermekek, akár a testvérek bensőséges viszonyát tartjuk szem előtt, sem az egyik, sem a másik esetben nem az érzelmi vagy a hús-vér viszonyulás a döntő. Az Ige azt emeli ki, hogy a *szeretettek* egyfelől a Krisztus által szerzett ingyen való, érdem nélküli kegyelmi közösségben vannak Istennel, ti. az ágápé alapján, s másfelől ugyanennek a szeretetnek az aranyszálai kapcsolják őket mind az apostolhoz, mind egymáshoz. Sokféleképpen különbözhetnek egymástól: nyelvben, vallási és más szokásokban (amit az I. században a különbözőségek sokasága szemlélhető pl. a zsidókeresztyén és a po-

gánykeresztyén hívők között), de mindezek a létformák éppúgy nem bonthatják meg a „szeretteim“ kojnóniáját, ahogyan a különbözőségek nem szüntették meg az első pünkösdi gyülekezet csodálatos valóságát. Napjainkban elfakulóban vagy épp kiküszöbölődő állapotban szemlélhető a töről metszett apostoli megszólítás, de az élő gyülekezetekből sose szabad hiányoznia.

Az Úr Jézusban való közösség szükségképpen maga után vonja, hogy az apostol *szeretteimnek* nevezze a gyülekezet tagjait. A „szerelmeseim“ kifejezést is használhatjuk ugyan, de mivel a mai nyelv lényeges különbséget tesz a szerelmes és szeretett között, tanácsosabb áttérni a tényleges nyelvhasználat útjára. Ezt a magatartást márcsak az a körülmény is indokolja, hogy az Újszövetség szintén az apostoli korban beszélt mindennapi nyelvet használja. Szükségtelen ugyan fölszámolni minden archaizmust, de éppoly szükségtelen mindenáron ragaszkodni valamennyihez. A „szeretteim“ megszólítás a bensőséges testvéri viszonyt fejezi ki. Szülők és gyermekek, valamint testvérek között van az igazi helye. Minthogy a gyülekezeti közösség éppoly bensőséges, mint a családi együttlét, ezért a „szeretteim“ elterjedt szólásformává lett a keresztyén gyülekezetekben. Szeretettek a Filippibeliek, mert az apostollal együtt Jézus Krisztusban, az ő nagy családjában vannak. Ahol a lelkipásztor nem szólíthat minden egyháztagot szeretettnek, vagy ahol a tagok nem ismerik magukat ilyen szeretetteknek, ott valami baj van a testvéri közösséggel. Pál apostol mindenestre így szólította meg a filippieket, akik szintén szeretetteknek ismerték magukat, azaz egymáshoz és Pálhoz való viszonyukban testvéreknek.

„Amint mindenkor engedelmeskedtetek...“ Az „amint“ itt nem összehasonlító jellegű. Tehát nem az az értelme, hogy amiként mindenkor engedelmeskedtek, aképpen kell most is engedelmeskedniük. Inkább indokló és megalapozó tartalmú. Vagyis az engedelmesség tényéből következik egy bizonyos magatartás, amiről alább lesz szó. Láthatjuk, hogy a mondatkezdő „ezért“, az azt követő „szeretteim“, valamint az „amint“ mennyire szilárd fun-

damentumra helyezik mindazt, ami a 12. verssel kezdődik.

Az *engedelmesség* bár szó szerint az apostol iránti engedelmességet jelenti, mindazáltal tartalmában tovább mutat ennél. Az 1. 1-ben láttuk, hogy Pálnak nincs autonóm személyisége. Ő az Úr Jézus szolgája. Amit mond: küldő Urának a parancsára mondja. Ki van zárva bármely autonómia, mintha a saját személye iránti engedelmességre utalna. Mindenkor engedelmeskedtek a Filippibeliek, de nem valamely egyházi vezető jól átgondolt és bölcs intézkedéseinek, hanem a „szolgának” és általa az Úr Jézusnak. Ez az engedelmesség nem szorítható idői keretek közé. Ideje a „*mindenkor*”. Nem mintha a Filippbeliek sohasem estek volna engedetlenségbe, hiszen a sorok között már eddig is láttuk, hogy a gyülekezetben komoly intelmekre okot adó bajok voltak. Tehát az engedelmesség nem jelent valami makulátlan büntelenséget, de föltétlenül jelenti a hűséges ráfigyelést, ráhallgatást (*hüpakuo*) az Úr Krisztusra. Az Istennek engedelmeskedő ember a bűnvalló imádság szerint sokszor (minden napon) áthágja Isten akaratát, de mégis engedelmeskedik. Más szóval: nem azért vét az Úr törvénye ellen, mivel engedetlen, hanem azért, mert erőtelen. Ha ezt nem tartjuk szem előtt, könnyen a perfekcionizmus hibájába esünk. Az engedelmesség tehát az Úr igényének tökéletes elismerése: reáhallgatás és reáfigyelés, nem pedig saját magunk tökéletességének csalóka álma.

Hogy mennyire nem az apostol személyének szól az engedelmesség, még világosabban kitűnik a közbeiktatott mondatból: „*Nem mintegy az én jelenlétemben csupán, hanem most sokkal inkább az én távollétemben.*” Ha az apostol személyi varázsa vagy vezető egyházférfiúi szerepe volna mérvadó, úgy ez a közbevetett mondat kiváncskodna az összefüggésből. Hacsak jelenléte alkalmával engedelmeskednének, azaz nem mindenkor, úgy csupán emberi orcára tekintenének. Nincs igazi gyülekezet ott, ahol személyeken múlik az engedelmesség, mégha magáról Pál apostolról volna is szó. A személyekre épített engedelmesség a személyekkel áll vagy esik. Innen érthető, hogy kártyavárként omlik össze az élet abban a gyülekezetben, ahol a lelkipásztor önmaga köré gyűjti

a tagokat, s nem Krisztus mellé és elé. Itt a tagok lehetnek a pásztor „szerelmesei“, de nem lehetnek „szeregettjei“; itt lehet beszélni rokonszenvről, de nem lehet beszélni engedelmességről. A tulajdonképpeni engedelmisség azzal kezdődik, hogy bizonyos személyek helyett az Úr Jézusra tekint. Valamely hűséges szolgának a jelenléte kétségtelenül erős gyámolító eszköze az engedelmisségnek, de semmiképp sem kezessége. Egészséges viszonyok között a személy hiánya nemhogy megszakítaná az engedelmisséget, hanem sokkal inkább megerősíti. Gyámolító eszköz nélkül még inkább az Úrhoz kell kapcsolódniuk a tagoknak. Ez pedig a vers összefüggésében nem valami követelmény, csupán ténymegállapítás. A Filippibelieket úgy ismeri Pál, mint akik valósággal engedelmeskedtek és engedelmeskednek, azaz szívük szerint figyelnek az evangéliumra. Ez az az alap, amelyen állva folytatja:

„*Félelemmel és rettegéssel vigyétek véghez a ti üdvösségeteket*“. Méltán megdöbbenhetünk ennek az engedelmisségben elhangzó parancsnak minden egyes szaván. Sem a félelem, sem a rettegés nem tartozik a keresztyén ember tulajdonságai közé. Egyik sem válik díszére a Krisztus által ajándékozott békességnek és nyugalomnak. A parancs azonban fennáll. Nekünk tehát szembe kell néznünk mind a félelemmel, mind a rettegéssel, még ha meg is döbbenenek a kifejezések.

„*Félelemmel és rettegéssel!*“ Aszerint, hogy az egyes magyarázók milyen dogmatikai beállítottságúak, különféle értelmezést adnak ebben az összefüggésben. Ez egyébként természetesnek látszik, ha meggondoljuk, hogy milyen jelentős súlya és szerepe volt a 12. és 13. versnek a dogmatika történetében. Csakhogy az exegézis nem dogmatika. Leghelyesebb a tárgyilagos magyarázás mellett maradni, természetesen az exegetikai múlt szem előtt tartásával.

A *félelemnek* az Újszövetségben többféle a jelentése. Félelemnek nevezzük a rabszolga nyomorult lelkiségét az élete-halála fölött rendelkező ura iránt, úgyszintén a büntetés miatti szorongást. Félelemnek nevezzük a szülők iránti tiszteletet, és a hatóságok iránti engedelmisséget. A minket jelenleg foglalkoztató „félelmet“ azonban nem

lehet maradék nélkül feloldani sem az egyik, sem a másik fogalomban. A nyelvészet nem igazít el, mivel a 12. versnek nincs igazi parallelje az egész Szentírásban. Barthnak az a megállapítása, hogy az 1. Kor. 2, 3, a 2. Kor. 7, 15 és az Ef. 6, 5 parallelnek tekinthető, megállja a helyét formailag, de nem tartalmilag. Formai parallelleket a Septuagintából is lehet fölsorakoztatni (1. Móz. 9, 2; 2. Móz. 15, 16; 5. Móz. 2, 25 stb.), de ezek sem visznek közelebb a „félelem“ jelentéséhez. A formai észrevételek azért fontosak, mivel figyelmeztetnek arra, hogy a bibliai szóhasználatban egységként (együtt) szerepel a „félelemmel és rettegéssel“ kifejezés.

A tartalmat az az összefüggés is megvilágítja, amelyben helyet foglal a forma. Jelen esetben tehát a *félelem* magában foglalja a gyermekek tiszteletét a szülők iránt, az állampolgárok engedelmességét a hatóságok iránt, valamint a büntetéstől való visszariadást. Igaz, hogy nem félelemnek lelkét adta az Úr, de az is igaz, hogy a bölcsesség kezdete Isten féelme. Az így értelmezett félelem nem küszöbölhető ki a vers magyarázatából. Ennek a félelemnek mindenestre nincs köze a rabszolgák rettegéséhez, sem az ostorcsapások alatt kínlódó állat szorongásához. Ez a félelem az „Úr Jézus Krisztusban“ (11. v.) önként vállalt szolgaságnak a féelme, az atyát szerető gyermeknek a féelme, nem pedig a dorgálástól és büntetéstől való félelem.

A kegyelem megtapasztalása mindazáltal nem vezethet arra a következtetésre, hogy semmi se marad a szokott értelmű félelemből az Úr iránt, aki mind a testet, mind a lelket megölheti. Az apostol szerint félni csak az tud, aki már találkozott az 5—11. versek Krisztusával, s aki tudja, hogy mit jelent az 1, 1. v. szolgasága és szentsége. Ahol nincs ilyen félelem, ott félős, hogy világnézzetté válik a keresztyénség, s az Úr fényessége és hatalma csak emberi megfontolások szűrőjén át érvényesül.

A „*rettegés*“ erősebb kifejezés, mint a félelem, bár nincs benne újabb tartalmi elem. Viszont a félelem tartalmát aláhúzza és nagyobb erőre emeli, el egészen a teljes belső megrendültség állapotáig. Az Újszövetségben — Mk. 16, 8-at kivéve — minden esetben a félelemmel együtt található. Ez a puszta formai szempont is arra

készítet, hogy ne keressünk benne külön tartalmat, hanem csak fokozást. Mint fokozást azonban nagyon komolyan kell venni, hiszen arra figyelmeztet, hogy Istennel nem szabad és nem lehet tréfálkozni. A „modernség“ egyik gyakori vonása, hogy Istent nem veszi komolyan. Úgy véli, hogy Istennel alkudozhat vagy épp rendelkezhet, s mintegy kegyet gyakorol iránta, ha pártjára áll. Ez a magatartás merő ellentéte az Ige üzenetének. Az Úr nincs rászorulva, hogy bárki is pártjára álljon, mintha neki kellene félnie és rettegnie, nehogy eltávolodjanak tőle a tömegek. Ellenkezőleg: az igehirdetésnek nyilvánvalóvá kell tennie: Isten a Filippibeliek és mindenek fölött álló Úr, aki előtt félnie és rettegnie kell a reá tekintőknek. Ez a félelem és rettegés Jézus Krisztusban tűnik el, de mint ilyen megszüntetett félelem és rettegés mindig jelen van a hívő lelkében.

Félelemmel és rettegéssel telik meg a szív Isten hatalmának és bűn elleni haragjának a láttán. Viszont a félelem mindannyiszor semmivé lesz, valahányszor Jézus Krisztus semmivé teszi. Ilyen értelemben kell rettegéssel és félelemmel véghez vinnünk a mi üdvösségünket. Emberileg tehát minden okunk meg volna arra, hogy nyugtalankodjunk üdvösségünk felől. Nem következhet olyan idő, amikor nyeregben érezhetnénk magunkat, mint tökéletes és szeplőtelen keresztyének. Az idvességet nem vásárolhatjuk meg, sem valami más módon nem biztosíthatjuk. Szerencsésen adja vissza az eredeti jelentést a „*vigyétek véghez*“ kifejezés. Nincs megállás. Nem következik be soha nyugalmi állapot. Nem sütkérezhetünk a szerzett érdemek fényében. Véghez kell vinni, azaz egészen végig harcolni és munkálkodni az üdvösségért.

Az üdvösség már a Filippibelieké. Nem ezután szerzik meg. Nem félelemmel és rettegéssel végzett munkájuknak lesz az eredménye, hanem már korábban nekik adott. Mint ilyen kétségtelenül birtokolt üdvösséget viszik véghez, azaz úgy élnek mindvégig, amint az üdvösség birtokában élniük és munkálkodniuk kell. Aki úgy véli, hogy a kegyelem birtokában (mint „befutott“) bármit cselekedhetik, vagyis nem számol a félelemmel és a rettegéssel: önmagát csalja meg és szakítja ki a kegyelem-

ből, melyet csak látszat szerint birtokolt. Tehát Isten kegyelme nem eredményez tétlenséget, szemlélődést, passzivitást, hanem erős harcot, kitartó munkát és önátadást. Ez a fáradozás nem a kegyelem növelését vagy tökéletesítését célozza, hanem a már elnyert kegyelem átölelését, a hozzá való ragzkodást, az illő keresztyén élet ápolását, egyszerűen az Úr Jézus iránti engedelmesség komolyanvételét, és pedig mindvégig, szüntelenül. Aki a cselekedetek érdemszerző erejétől félti az Igét, az még nem érthette meg, hogy mit jelent evangéliumi keskeny ösvénynyen véghez vinni az üdvösséget.

13. „Mert Isten az, aki munkálja bennetek mind az akarást, mind a munkálkodást jótetszéséből.“ Ez a vers egyenes folytatása az előzőnek. Mintha így hangzana: ne gondoljátok, hogy a ti félelemmel és rettegéssel végzett munkátoktól függ üdvösségetek. Távolról se, mert Isten az, aki dolgozik bennetek. Nem ti szereztek üdvösséget magatoknak, nem is Pál apostol, s még kevésbé a lelkipásztor vagy bárki más, hanem egyedül Isten. Ő az, aki elkezdette bennetek a jó dolgot, és ugyancsak ő az, aki folytatja és befejezi. Egyszerűen ő munkálkodik bennetek. Ő a cselekvő alany, aki kezében tartja az üdvösség fonalát. Munkája az állandó jelenben megy végbe (pres. part.). Nem úgy van, hogy egy ideig ti vagytok az alanyok, azután esetleg Pál apostol, s némelykor Isten is. Ugy sincs, hogy az üdvösség egyik részét ti munkáljátok, a másikat pedig Isten. Szó sincs róla! A munkáló egyedül Isten. Magyar nyelvünkben is meghonosodott az energia szó. Jelenti az erő forrását, a hajtóerőt, a gépek mozgásának biztosítékát. Jelen esetben gépek helyett emberek szerepelnek, s az energia (*ho energón*), vagyis a munkáló, a mozgató, a cselekvő alany maga Isten. Ő az oka és állandó biztosítója annak, hogy ti egyáltalán akarthattok és a véghezvitelt cselekedhetitek. A két főnevesített infinitivus, ti. az akarás és a munkálkodás, nyelvtani alkatuknál fogva arra utalnak, hogy olyan dologról van szó bennük, ami már előbb említettett, vagy ha kimondottan nem is említettett, de föltétlenül általánosan ismeretes. Most a szóban forgó dolog tényleg említettett a 12. versben. Az „*akarás*“ és „*munkálkodás*“ ugyanis

szorosan hozzákapcsolódik a „vigyétek véghez a ti üdvösségeketek“ kifejezéshez. Az a pusztá tény, hogy ti „akarok“ félelemmel és rettegéssel cselekedni, azaz van ilyen belső elhatározások, ez nem töletek származik. Az akarást Isten ébreszti föl bennetek, nem pedig ti vagy másvalaki. Saját akaratok egészen más irányba vezetne, ti. az üdvösség elvetésének az irányába.

Nemcsak az akarást munkálja Isten, hanem a „munkálkodást“ is. A ti energiátok Isten energiájának a következménye. Az ő segítsége nélkül nem tudnátok mindig megmaradni az üdvösségben. Ha csak egy pillanatra levennie rólatok a kezét, képtelenek lennétek megállni. Hogy ti egyáltalán munkálkodni tudtok, vagyis megvalljátok hiteteket, gyakoroljátok a szeretetet, várjátok az Úr visszajövetelét, és bizonyosak vagytok üdvösségetek felől, mindezt Isten munkálja bennetek, és pedig jó-tetszésből. A Károli-fordítás a „jókedvéből“ szót használja. Helyesebb azonban (Kecskeméthyvel együtt) a „jó-tetszés“ mellett maradni. A kifejezésnek ugyanis az az értelme, hogy Isten nem emberi törekvésekre, érdemekre és egyéb arravalóságokra tekint, hanem saját jótetszéséből, azaz szabadon, saját magától cselekszik. Neki úgy tetszik, hogy kegyelemmel viseltessék az ember iránt, munkálván benne az üdvösséget. Kálvin szóhasználatában „Isten kegyelmes jótetszéséről van szó, nem pedig az emberek jóakarató elhatározásáról... Így kell eltűnnie minden olyan gondolatnak, mintha a kegyelem jutalmazása volna az elől járó érdemnek. Pál azt tanítja, hogy egész életünket Isten irányítja, és pedig az ő ki nem érdemelt kegyelme és jósága által.“

2, 14–16 FÉNYLŐ CSILLAGOK

(14) Mindeneket zúgolódás és vonakodás nélkül cselekedjete, (15) hogy legyetek feddhetetlenek és tiszták, Istennek szeplőtelen gyermekei az elfordult és megromlott nemzetség közepette, akik között fényletek, mint csillagok a világban, (16) az élet beszédéhez ragaszkodván, dicsekedésül nekem a Krisztus napjára, hogy nem futottam hiába, sem nem fáradoztam hiába.

14. „Mindeneket zúgolódás és vonakodás nélkül cselekedjete.” „Mindeneket”! Íme Isten igényének az egyetemessége. Benne foglaltatnak nem csupán az ún. vallási dolgok, amelyek szorosabb értelemben az üdvösségre tartoznak, hanem valóban minden. Hadüzenet a kétszínű keresztyénség ellen, mintha létezhetnének olyan nem-vallási dolgok, amelyek függetleníthetők az üdvösség véghezvitelétől. Eközben nincs szó az adiafórákról, de föltétlenül szó van a keresztyén élet egészének a felöléséről. Beletartozik a „mindenekbe” a filippiek szorosabb értelemben vett istentisztelete éppúgy, mint gyülekezeti és társadalmi forgolódásuk.

Csodálkozhatunk, hogy miért emeli ki Pál apostol épp a „zúgolódást és vonakodást”. Azért, mert ezek lehettek a legszembetűnőbb fogyatékoságok, amelyek következményei a versengésnek és a hiábavaló dicsőségkeresésnek (2, 3). A zúgolódás akkor lép föl, amikor nem tesz valami. A zsidók zúgolódtak Jézus miatt, mivel kifogásolták magatartását. A zsidó- és pogánykeresztyének között zúgolódás támadt, mivel nem tudtak egységre jutni. A vers nem foglalkozik a zúgolódás okával, de az olvasók tisztában vannak konkrét helyzetükkal, s jól tudják, hogy mire irányul az apostol fölhívása. Minket természetesen a saját gyülekezetünk viszonyai foglalkoztassanak. Lényeges, hogy a keresztyén gyülekezet tagjaihoz nem talál a zúgolódás. Mindeneket úgy kell cselekedni, hogy az áldatlan jelenség elmaradjon, s másokban se ébresszünk kellemetlen érzéseket, azaz ne adjunk okot a zúgolódásra. Az apostoli tanítás szerint a zúgolódás összeegyeztethetetlen az Úr Krisztusban való járással.

Vonakodás helyett Károli versengést használ. Bizonyos azonban, hogy a görög eredeti nem a versengést tartja szem előtt. Inkább a visszavonásra, az ellentétes gondolkozásra, a vonakodó és testvérietlen magatartásra utal. Kétségtelen, hogy Istentől függetlenítetett gondolatok jutnak előtérbe ott, ahol lábra kap a vonakodás. Az evangéliumi igény pedig az, hogy Isten iránti engedelmisségben (azaz függő viszonyban) járva, vonakodás nélküli magatartás valósuljon meg egymás közösségében.

15. „Hogy legyetek feddhetetlenek és tiszták...”
„Feddhetetlen” az, akit nem kell feddeni, elmarasztalni, hibáztatni; akinek nem lehet szemére vetni, hogy zúgolódó és vonakodó. Mindenesetre a feddhetetlenségből helytelen volna arra következtetni, hogy Isten előtt feddhetetlenné teheti magát az ember. Ennek nincs nyoma az apostolnál. Feddhetetlenségre szól a fölhívás, vagyis parancsolja a zúgolódás és a vonakodás levetkőzését, mint amelyek nem tartoznak az üdvösséges élet folytatásához.

Folytatólag említi Pál a másik parancsot: *legyetek tiszták*. A szó alapjelentése a vegyítetlenség, az elegyítetlenség. Ne engedjék a Filippibeliek, hogy összeelegyedjék lelkükben a gonosz a jóval, a tisztátalan a tisztával. Legyenek tiszták, mint az a forrásvíz, amelybe nem elegyült szennylé. Innen magyarázható, hogy vannak kutatók, akik a „hamisítatlanban” látják a görög eredeti értelmét. Tehát tiszták legyenek, azaz idegen elemek keveredésétől mentesek.

„Istennek szeplőtelen gyermekei [legyetek] az elfordult és megromlott nemzetség közepette.” Az 5. Móz. 32, 5-höz kapcsolódik (a LXX szerint) ez a mondatrész (ami még világosabban kitűnik az apparátusban lévő olvasatból: *ámómétá*). A szeplőtelenység átvitt értelmű szóhasználat. Alapjelentése a hibátlanság és kifogástalanság. Az ótestamentumi áldozat-bemutatásnál hibátlan, ép áldozatokra volt szükség. Ilyen hibátlanságot kíván Isten az ő gyermekeitől. Hadd legyenek mentesek azoktól a hibáktól, amelyekben ő nem gyönyörködik. Aki gyermekként bele akar illeszkedni Isten családjába, alkalmazkodnia kell a család rendjéhez, az Atya akaratahoz. A szeplőteleniséget nem úgy kell biztosítani, hogy kivonulnak a világból, vagy elzárkóznak tőle. Ez fölöttebb kényelmes magatartás lenne. Az askétizmus végeredményében kitérés az Úr akarata elől. Istennek az a parancsa, hogy az „elfordult és megromlott nemzetség közepette” maradjanak az ő gyermekei, a mindenkori jelenben.

Először *elfordult nemzetségnek* mondja az Ige a környezetet. Természetesen a *nemzetségnek* jelen összefüggésben semmi köze a fajisághoz és a nemzetiséghez. Az

apostol nem célzott sem a zsidókra, sem a görögökre, sem a rómaiakra mint külön faji-nemzeti csoportra. A „nemzetség“ fogalma megfelel a mi „generáció“ és „nemzedék“ kifejezéseinknek. Azokat az embereket foglalja magába faji, nemzeti és társadalmi különbség nélkül, akik általában ugyanannak a kornak a gyermekei. Ebbe a nemzetségbe tartoznak a fiatalok éppúgy, mint a középkorúak és az öregek, a zsidók ugyanúgy, mint a görögök és a rómaiak, a szegények nem kevésbé, mint a jómódúak vagy a fehérek és a színesek. Erről a nemzetségről halljuk, hogy *elfordult*. Elfordult az, ami nem egyenes, hanem görbe (ti. alapjelentése szerint). Elfordult nemzetség az, amely Isten egyenes útja helyett a saját görbáját választja. Az elfordulás tehát itt az Úrtól való elfordulással azonos.

Másodszor *megromlott nemzetségnek* mondja az Ige azt a környezetet, melyben a Filippibeli gyülekezet tagjai éltek. A *megromlott* szó (*diáosztrefó* = meghajlítani, elhajlítani) itt átvett értelemben szerepel. Görög megfelelőjét azokra a korongon lévő agyagedényekre szokás alkalmazni, amelyek még nincsenek készen, vagyis a formálódás állapotában vannak és elkészülésükig értéktelenek. Akkor válnak értékessé, amidőn kikerülnek a fazekas kezéből, és rendeltetésük szerinti formájukban megszilárdulnak. Ilyen hajlékony, meg nem állapotodott, célját el nem ért nemzetség között él a keresztyén gyülekezet Filippiben. Mindenesetre vigyázni kell az átvitt értelmű szóhasználatra. Nem arra utal az apostol, hogy a megromlott nemzetség a fejlődésnek egy kezdetleges állapotában található, de rövidesen eljut a rendeltetése szerinti életformához. Ellenkezőleg a nemzetség sajátossága: nem engedi, hogy a fazekas alakítsa. Éppen ezért megromlott. Hogy miben mutatkozik a romlottság, azt a Szentlélek vezetése alatt járó levélolvasóknak látniuk és tudniuk kell anélkül, hogy Pál részletezésekbe bocsátkozna. Az 5. Móz. 32. alapján a romlottság konkretizálására is gondolhatunk. Ez azonban nem föltétlenül szükséges, mivel magából a 2, 15-ből nem vonható le biztos következtetés. Lényeges, hogy a mindenkori olvasó épp a saját maga nemzetségét helyesen ismerje meg az Ige világosságában.

„*Akik között fényletek, mint csillagok a világban*“. Az „*akik között*“ az elfordult és megromlott nemzetiségre vonatkozik. Ezek között, ezekbe beleékelődve fénylenek a Filippibeliek. Nem azt mondja az apostol, hogy fényleniük kell, vagy fényleni fognak valamikor, hanem megállapítja: *ténylegesen fénylenek*. Ahogyan a csillagok fölragyognak a sötét éjszakában, és gyönyörűen tündökölnék az ég boltozatán, ugyanúgy fénylenek — hivatásuk szerint — a keresztyének. Nem szabad eggyé olvadniuk (miként ezt nem tehetik a csillagok sem) a sötétséggel. Csillagvoltukkal együtt jár a fénylés. Magatartásuk megkülönbözteti őket másoktól. Látszania kell, hogy ők csillagok, mégpedig nem a láthatatlanság és rejtettség homályában eltűnő egyháztagok, hanem nagyító nélkül is könnyen fölismerhető tükrözői a mennyei világosságnak. A *világ (koszmosz)* itt a csillagokra vonatkozik, s ehhez képest a világmindenséget jelenti, melyben helyet foglalnak az égitestek.

16. „*Az élet beszédéhez ragaszkodván*“. Ez nem egyéb, mint maga a fénylés lényege. A filippiek azáltal fénylenek, hogy mindennapi magatartásukban ragaszkodnak az élet beszédéhez. Napjainkban azokat szokták — egyházi viszonylatban — fénylő csillagokhoz hasonlítani, akik valami kiváltképpen cselekedetükkel kiemelkedtek az átlag-egyháztagok közül. A kifogástalan családi élet, a tudományos felkészültség (pl. lelkipásztoroknál), a szeretetmunkában való buzgóság, és ehhez hasonlóak jelentik azokat a minősítő szempontokat, amelyek egyeseket érdemessé tesznek a hasonlatra. A vers azonban más irányba mutat. Nem kiemelkedő személyekről szól az apostol, hanem minden gyülekezeti tagról, valamennyi keresztyénről Filippiben. Ők nemcsak mindnyájan szentek (1, 1), hanem egyszersmind mindnyájan fénylenek. Nem ilyen vagy amolyan rátermettségükkel teszik magukat érdemessé a hasonlatra, hanem egyszerűen azzal, hogy ragaszkodnak az élet beszédéhez.

A ragaszkodást kifejező görög ige (*epekhó* — part.) azt jelenti, hogy az illető személy szilárdan tart valamit; ragaszkodik hozzá, nem engedi el. Jelen esetben így ragaszkodnak a Filippibeliek az élet beszédéhez. Ez a ra-

ragaszkodás tehát állandó magatartás, vagy más szóval: a keresztyének életformája. Központi jellegzetessége, hogy egyfelől elfogadták Isten Igéjét, másfelől őrzik azt, mint drága kincset. Nem akármilyen vallási bölcsülethez ragaszkodnak, hanem kimondottan az élet beszédéhez. Tudják, hogy számukra a ragaszkodás életkérdés, mivel Isten beszéde az élet beszéde. Enélkül is van élet, ami azonban pusztán testi-szellemi létezés az életet minősítő Szentlélek nélkül. Az apostol *élet*-fogalmának az Ūrhoz való viszonyulás ad tartalmat. Igazi élet szerinte ott van, ahol hirdetik és hallgatják Isten beszédét, s ragaszkodnak hozzá. Jelen összefüggésben az életnek nincs kimondottan eszkatologikus értelme. Tehát nem az örök életre figyelmeztet mint eljövendőre, hanem azt állítja elénk, hogy az élet beszéde itt van a világban, mint hallható szó, amelyhez ragaszkodni lehet és kell.

„Dicsekedésül nekem a Krisztus napjára.“ Emlékezünk az 1, 26-ra, ahol láttuk a dicsekedés lényegét. Ott a Filippibeliek dicsekedéséről hallottunk, akik dicsekedhettek Pál apostollal. Itt pedig a Pál dicsekedéséről hallunk, aki a filippiekkel dicsekedhetik. Ez utóbbi azonban formailag sokkal merészebb és szembeszökőbb, mivel a *Krisztus napjára* néz. Könnyen úgy érthető, hogy az apostol az Ūr Krisztus napján akar dicsekedni. Végeredményében ez sem mondható kizártnak, ha a dicsekedés a hálaadással határos és semmi köze a saját dicsekedéshez. De ebben a versben még sincs szó a Krisztus napján (Károli) való dicsekedésről, hanem a *Krisztus napjára* néző dicsekedésről (*ejsz hémerán...*). Krisztus napján az apostol is csak azt mondhatja a többi szenttel együtt: „Uram, mikor láttunk, hogy éhezted, és tápláltunk volna?“ (Mt. 25. f.). Maga mellett semmit sem hozhat föl, nemhogy dicsekedhetne. Viszont dicsekedhetik és hálát adhat arra a napra nézve; dicsekedhetik most a börtönben, hogy Krisztus napján nyilvánvalóvá lesz, miszerint „nem futott hiába, se nem fáradozott hiába“. Mindez csak akkor lesz kétségtelenül nyilvánvalóvá. A földi vándorlás idején sok eredménytelenség megszomoríthat. Sokszor úgy látszik, hogy az evangélium szolgálata gyümölcs nélküli viaskodás. Krisztus napja azonban mindent napfényre hoz. A hitban járó szolga bármely

nyomorúságos helyzet ellenére meg van győződve, hogy egyéni benyomásainál sokkal fontosabb, sőt egyedül fontos az, amit mutat majd Krisztus Jézusnak a napja.

Az Úr Krisztus napja meg fogja szüntetni a látszatokat. Ott majd kitűnik, hogy Pál apostol nem futott hiába. Hiába fut az, aki a biztos cél tudata nélkül szalad, s mintegy az ürességbe rohan. Hiába fut a versenyző, ha azzal a gondolatnál indul el és halad tovább, hogy nem nyeri el a babért. Hiába fut a lelkipásztor, aki azzal a tudattal néz a jövőre, hogy szolgálatának „úgysem” lesz eredménye. Hiába fut az egyházban mindaz, aki Krisztus nélkül fut, azaz önmagára tekintve. És kicsoda volna — beleértve Pált is — az a szolga, akit teljességgel érintetlenül hagyna a kísértés? A kísértés jöhet, mint fény mellett az árnyék, de a *Krisztus napjára* való tekintés épp azt hozza magával, hogy a kísértést elnyeli a hit, mely kiküszöböli a kétségeskedést. Röviden: nincs hiábavaló futás. Bármely jövőre nézve célt ad a futásnak az Úr Krisztus napja. Megszünteti az ürességet (*kenosz* = üres, hiábavaló), s az önemésztő gondolatok helyett azt diktálja, hogy az élet beszéde nem tér vissza üresen még akkor sem, ha ezerszer nagyobbak látszik — emberileg — az üresség.

És „nem fáradoztam hiába“! Csak árnyalati különbség a futáshoz viszonyítva. Az evangéliumi szolgálatnak nem az egyik vagy a másik ágára és esetére vonatkozik, hanem a szolgálat egészére. Ez az egész szolgálat az állandó fáradozás jegyében megy végbe. Aki fáradtság nélküli könnyű munkát keres, az félreismeri Isten beszédének a szolgálatát. De aki úgy véli, hogy értelmetlen törődés a szolgálat, az hasonlóképp nem juthatott érdemi kapcsolatba vele. A fáradozás eredményét Krisztus napja (lásd az 1, 6 exegézisét) hozza felszínre, mégpedig mint pozitív eredményt, mely mentes a hiábavalóságtól.

Mind a futásban, mind a fáradozásban előttünk áll a felelősség. Tudnia kell minden szolgának, hogy Krisztus napján akarva, nem akarva számot ad munkájáról. Ilyen felelősséggel járva, mindenestől Krisztus mértékéhez igazodik. Az a célja, hogy Krisztus mértéke alatt sem futása, sem fáradozása ne találtassék hiábavalónak.

2, 17—18 EGYÜTTES ÖRÖM

(17) *De ha kiontatom is italáldozatként a ti hitetek áldozatánál és papi szolgálatánál, örülök és együtt örülök mindnyájatokkal.* (18) *Azonképpen ti is örüljetek és együtt örüljetek velem.*

17. A „de“ (állá) itt kétségtelenül olyan gondolatot vezet be, mely ellentétben áll a korábban (előbb) mondotakkal. Kissé nehézkesnek látszik a visszatérés, de a vers tartalma arra késztet, hogy átugorva a közvetlen megelőző szakaszokat, az 1. fejezet 24—26. verseire gondoljunk. Ezekben arról beszélt az apostol, hogy életben fog maradni, és biztosan meg van győződve életben maradása felől. Meggyőződését most sem változtatja, de (ellentétképpen) fölemlíti azt a lehetőséget is, hogy részesülhet a mártírhálában (valószínűleg a fogságból való szabadulás után). A „de“ ezt az ellentétet vezeti be.

„Ha kiontatom is italáldozatként.“ Ezt Kecskeméthy (Masznyikkal és több külföldi fordítóval együtt) így adja vissza: „Ha kiontatik és vérem mint italáldozat.“ A két-féle fordítás között nincs tartalmi eltérés. Mindenképp a saját mártírhálálára céloz Pál, mégpedig feltételesen, azaz anélkül, hogy biztos lenne felőle („ha... is = *ej káj* Blass—Debrunner 374). Egyelőre életben maradása felől van meggyőződve (1, 24—26), ami viszont nem zárja ki a későbbi vértanúságot. Kálvin arra hívja föl a figyelmet, hogy a régiek áldozattal pecsételték meg a szövetségeket. Ehhez képest az apostol feltételezett halála az Isten és a gyülekezet közötti szövetségnek lenne a pecsétje. Végeredményében nincs kizárva, hogy Kálvin helyes utalást közöl, mindazáltal erőltetettnek látszik exegézise. Pál apostol egyszerűen az ószövetségi italáldozat képét használja, hogy megmutassa: nemcsak életben maradása, hanem halála is a gyülekezetért történne. Amiként az italáldozat bemutatása nem önmagáért megy végbe, hanem azokért, akik áldoznak, ugyanígy az apostol halála is a gyülekezetért történne. A gyülekezetekért „fut“ és „fáradozik“, s szintén a gyülekezetekért beszél vértanúságának a lehetőségéről. Saját érdeke azt kívánná, hogy

ennek a halálnak még a gondolatát is eltávolítsa. Viszont az ügy maga után vonja, hogy önmagát eszköznek tekintse Isten kezében a gyülekezet érdekében. Ezt még világosabban kifejezi, midőn így folytatja: kiontatom „a ti hitetek áldozatánál és papi szolgálatánál.”

A „nál,-nél“ (*epi té*) időhatározó. Eközben az apostol nem gondol egy meghatározott napra vagy alkalomra, hanem általában beszél egész szolgálati idejéről, melynek rendjén halála bekövetkezhetik. A Filippibeliek hívő magatartását úgy tekinti, mint *hitük áldozatát*. A hit áldozata az, hogy csillagokként fénylenek az élet beszédéhez való ragaszkodásuk által (2, 15—16), és Isten gyermekeiként élnek az elfordult és megromlott nemzetség közepe. Ez az áldozat (élő hálaáldozat), melyről a Róm. 12, 1-ben olvasunk. Ennél az áldozatnál jelen van az apostol, hiszen ő prédikálja az élet beszédét, ő szólja a hitet tápláló Igét, ő fut és ő fáradozik.

A gyülekezet istenfélő életét másfelől a hit „*papi szolgálatának*“ (*lejturgiá*) nevezi Pál. Többé nincsenek áldozati állatok és áldozatokat bemutató papok. Ehelyett a gyülekezet Krisztus-követése tárul elénk, mint papi szolgálat. Állatok helyett önmagukat, élő hitüket viszik Isten elé a hívők. Ennél a szolgálatnál jelen van Pál, mint aki fut és fáradozik. Amint a Róm. 15, 16-ban mondja: „Hogy legyek a Jézus szolgálója a pogányok között, munkálkodván az Isten evangéliumában, hogy legyen a pogányok áldozata kedves és Szentlélek által megszentelt.” Ebben a sürgős tevékenységben említi tehát vértanúságának a lehetőségét.

Jöhet a „*kiontatás*“, mert ebben az esetben is „*örülök és együtt örülök* — mondja az apostol — *mindnyájatokkal.*“ Milyen csodálatos és emberileg mennyire érthetetlen! Újból el kell mondani, hogy ennek az *örömn*nek semmi köze az úgynevezett örömhöz. Végeredményében a józan emberi értelem nem gondolhat örömmel a mártírhálálra. Jelen esetben valami evangéliumi bolondságról van szó. Nem azt írja, hogy véghetetlen boldogsággal és ragyogó orcával fog rálépni a máglyára, vagy belépni a vadállatok közé. Távolról sem. Pál nem megszállott álmodozó. Inkább azt írja, hogy a halál rettenetes kilátásai sem gátolják az örvendezésben. *Örülök, most örülök,*

éppen ebben a helyzetben örülök (*khájró*, pres.). Az én örömemet Isten adja és táplálja, s nem a halál, mely legfennebb elszomoríthatna és kétségbe ejthetne. De nemcsak „örülök“, hanem „*együtt örülök mindnyájatokkal*“. Az apostol, és vele együtt minden evangéliumi szolga, nem magános hős, nem a tömegek fölött vagy előtt álló kivételes egyéniség. Ellenkezőleg: mindkét lábával a gyülekezetben áll. A gyülekezethez minden tag hozzátartozik. Nemcsak a presbiterekkel, nemcsak egyes jeles személyekkel, hanem mindenkivel együtt örül. Ez a kép reánk nézve lehet megszégyenítő vagy reménytkeltő, tetszhetik vagy nem tetszhetik, de mindenképp a Pál apostol képe, az örömnak kottanélküli diadaléneke (Az örömmel kapcsolatosan lásd az 1, 5. és az 1, 18. verseket).

18. „*Azonképpen ti is örüljetek*.“ Jól értsük meg, hogy „*azonképpen*“-ről beszél Pál apostol (*to de aüto!*), nem pedig „*hasonlóképpen*“-ről. Az ő és a gyülekezet öröme között nincs minőségi különbség. Nem arra szólítja föl, hogy valamiképp a maguk módján és tetszése szerint örüljenek, hanem *azonképpen*, vagyis éppen úgy, ugyanúgy. A gyülekezet örömének a forrása ugyanaz az élő Isten. Egyébként csak sajnálkozhatnak és rémülözhetnek a vértanúság miatt. Mivel azonban ugyanabból a forrásból táplálkozik a két öröm, azért együtt kell örvendezniük a levél írójával. Ők sem az apostol halálán örvendeznek, hanem a halállal járó szenvedések ellenére is az Úr Krisztus kegyelmének és békességének. Megfigyelhető, hogy az örvendezésnek nem szükségképpen velejárója a testi együttlét. Ha egyáltalán találkozni fognak, akkor sem maradhatnak huzamosabb ideig egymás mellett, hiszen az apostol még sok más gyülekezetnek eljegyezte magát. Ez a körülmény viszont nem vonja maga után az együtt-örülés kiesését. Ahol a hitnek van áldozata és papi szolgálata (17. v.), ott — és csakis ott — lehet beszélni a szóban forgó közös örömről. Ahol pedig van Isten akarata szerinti öröm, ott bizonyosra vehető, hogy az élő hitnek van áldozata és papi szolgálata.

2, 19–24 TIMÓTHEUS A SZOLGATÁRS

(19) Remélem pedig az Úr Jézus Krisztusban, hogy Timótheust nemsokára elküldhetem hozzátok, hogy én is megviduljak, tudomást szerezvén a ti dolgaitokról. (20) Mert nincs mellettem senki vele egyenlő lelkületű, aki igazán szíven viselné dolgaitokat. (21) Mert mindenki a magát keresi, nem a Krisztus Jézusét. (22) Az ő kipróbált voltát pedig ismeritek, hogy mint atyjának a gyermek, [úgy] szolgált velem az evangélium ügyében. (23) Azért remélem, hogy elküldöm őt tüstént, mihelyt áttekinthetem az én dolgaimat. (24) Bizom pedig az Úrban, hogy magam is nemsokára el fogok menni.

19. Remélem, vagyis nem én vagyok az ura annak, amire néz a reménység. Én a fogság zárai között tartózkodom, és semmivel sem rendelkezem, hanem mások rendelkeznek velem. Ha tehát valamit ígérek nektek — Filippibelieknek —, azt csak a reménység fejében ígérhetem. Így viszont ígérem és írom, mivel biztos alapon nyugszik a reménységem. Nem reménykedem a vaksorsban, a véletlen szerencsében, az emberek jóságában, a világrengető eseményeknek személyes helyzetemre való kihatásában, egyszerűen semmiben-semmiben, amiben általában reménykedni szokás. Reménykedem egyedül az Úr Jézus Krisztusban. Ha valami felől reménységet hordozok szívemben, annak egyetlen alapja, hogy Jézus Krisztusban vagyok. Ő vezet engem, ő határozza meg gondolkodásomat, tőle jön mindaz, amit mondok. Ő ébresztette fel bennem a reménységet még abban az esetben is, ha hétköznapi dolgokra vonatkozik. Röviden: Pál apostol Jézus Krisztustól, azaz nem mástól várja reménységének a megvalósulását.

A reménység szerint „Timótheust nemsokára elküldhetem hozzátok, hogy én is megviduljak, tudomást szerezvén a ti dolgaitokról.” Az „én is” nyilvánvalóvá teszi, hogy az apostolnak kettős a célja: egyfelől saját magának, másfelől a gyülekezetnek a megerősítése. A Filippibelieknek is meg kell erősödniök, és Pálnak is meg kell erősödnie. Kálvin találóan írja: „Miképpen háborúban a segítségbe vetett reménység fenntartja a

harcolók bátorságát..., úgy bátorságot kell öntenie a Filippibeliekbe annak a gondolatnak, hogy nemsokára jönni fog valaki, aki szembeszáll az ellenség mesterkedéseivel.“ Ez a valaki *Timótheus*, aki vagy Pál apostollal együtt volt a fogságban, vagy a fogság városában tartózkodott, s Pállal valamely kapcsolatban állott. Sajnos, az idevágó adatok túl gyérek ahhoz, hogy biztos történelmi helyzetről beszélhetnénk. Mindez azonban nem érinti a lényegét: Pál apostolnak a gyülekezet iránti gondoskodását. Hogy miért épp „nemsokára“ (*tákheosz* = gyorsan, késedelem nélkül, sürgősen, nemsokára), azt történelmileg szintén nem tudjuk hitelesen magyarázni. De a szóban forgó határozószócska (nemsokára) föltétlenül a pásztori felelősséget tárja elénk. Ég a vágytól, hogy minél előbb küldhesse a segítséget. Nem halogat semmit. Nem mondja, hogy csendesebb időkre vár, hanem lehetőség szerint azonnal cselekszik.

Timótheus elküldésének a másik célja, hogy „*én is megviduljak*“. Nemcsak ti — a gyülekezet —, hanem én is. Felvidulok, azaz bátor és vidám vagyok. Nem csupán a gyülekezet szorul rá a bátorításra és erősítésre, hanem az apostol is. A pásztort megerősíti és felvidítja, ha jót hall a gyülekezetről. A „*ti dolgaitok*“ a jó hír föltétele alatt értelmezendő, hiszen nem beszélne így az apostol, ha rossz hírekre számítana. Tehát arra várt, hogy örvendeztető és bátorságra ösztönző híreket vesz Timótheus útján. A lelkigondozók általában inkább azal foglalkoznak, hogy ők hirdetik az Igét, ők futnak és fáradoznak a reájuk bízottakért. Ritkábban forgatják elméjükben, hogy számukra is mennyire szükséges a gyülekezet lelki támogatása. Pál erősebbnek érezte magát, ha arról hallhatott, hogy a Filippibeliek szilárdan állanak a hitben, a kisebb-nagyobb sűrlődások megszűntek, az ellenség előtt nem hódoltak be stb. Ha ilyen és hasonló vidámító híreknek szükségét érezte Pál apostol, mennyivel inkább ez a helyzet a késői bizonyágtevők esetében!

20. *Mert nincs mellettem senki [vele] egyenlő lelkületű.*“ Szó szerint: Mert senki egyenlő lelkületűt nem bírok. Mintegy visszariadunk a nagyon éles *senki* szótól.

Senki, vagyis egy se, senki sem. A Károli-fordítástól főként azért tértünk el, hogy a „senki“ élességét szöveg-hűen adhassuk vissza. Ugyanis nehezen, sőt egyáltalán nem állítható, hogy senki se lenne Timótheushoz „hasonló indulatú“ (Károli). Föltétlenül voltak hasonló indulatúak, de senki sem volt vele *egyenlő lelkületű*. Téves volna ebből a megjegyzésből azt a messzemenő következtetést levonni, hogy a szóban forgó körben egyetlen gyülekezeti tag sem nevezhető Krisztus hűséges gyermekének. Az apostol most nem a gyülekezeti tagokról beszél általában, hanem az evangélium hivatalos szolgálóiról. És róluk szintén nem általában szól, hanem sajátos értelemben. Nem azt írja, hogy egyáltalán senki olyan munkatársa nincs, aki Timótheussal *egyenlő lelkületű* volna, hanem közvetlen környezetében, azaz fog-sága városában nincsen ilyen munkatársa. Mindezt fontos világosan látni, márcsak az őskeresztyénség helyes értékelése szempontjából is.

A „senki“ fogalomkörét még inkább elszűkíti a bővitmény: „*aki igazán szívében viselné dolgaitokat*“. Más dolgokat szíyükön viselhettek a szolgatársak, sőt a maguk nemében igen buzgók lehettek, de ebben a vonatkozásban lemaradtak, mivel hiányzott belőlük a Filippibeliek iránti fokozott felelősségtudat. Hogy aztán a felelősségtudat hiánya abban mutatkozott-e, hogy nem akarták vállalni a Filippiig tartó terhes utazást, vagy talán otthonukhoz ragaszkodtak mérték fölött, ezt nem tudjuk. Bizonyos, hogy valami baj volt. Erre a bajra utal a következő vers, de az sem ismertet meg a konkrét helyzettel. Akár így, akár úgy, kétségtelen, hogy közvetlen környezetében senki nincsen, aki „*igazán*“ szívében viselné a filippiek dolgát. Igazán, vagyis helyesen, megfelelően, mindenben hiánytalanul. Anyanyelvünkön szokás mondani: „megtestesült becsületesség“, „igazi testvér“, „kifogástalan magatartás“. Ezeknek és hasonló jelzőknek tömör összesítője az „*igazán*“.

Egyáltalán nem vigasztaló jelenség a szóban forgó helyzet. Az első keresztyén gyülekezetre is talál, hogy az aratnivaló sok, de a hív munkás kevés. Vannak munkások, de nem igaziak. Ha volnának, akkor akadna közöttük Timótheussal *egyenlő lelkületű*. Érdekes, hogy az

apostol nem önmagához hasonlítja a szolgatársakat, hanem egy másik szolgatársához! Az a baj, hogy a sáfárok nem viselik eléggé szívükön a Filippibeliek dolgát. Más szóval: nem gondoskodnak féltő szeretettel. Igazán gondoskodik gyermekéről a szülő. Igazán szívén viseli testvére dolgát a jó testvér. Ez a gondoskodás hiányzik jelen esetben. Ilyen fogyatékossgal hiába küldene bárkit Filippibe, mivel nem tudná teljesíteni azt a megbízatást, melyet Isten a szolgák vállára helyez.

21. „Mert mindenki a magát keresi.“ Mindenki, azaz mindazok, akiről most szó van. A „mindenki“ tehát nem üres általánosítás, sem nem azt fejezi ki, hogy valamenynyí gyülekezeti tag a saját hasznát és előmenetelét keresi. A „mindenki“ azokra a munkatársakra vonatkozik, akik Timótheus mellett szóba jöhetnének, hogy Filippibe menjenek. Ezek mind a „magukét keresik“. A kifejezésnek jelen összefüggésben nincs anyagi háttére, mint ha arra célozna, hogy anyagi javak gyűjtésével és nyereszkeskedéssel lennének lebilincselve mindnyájan. Végeredményben az ilyen föltevés sincs kizárva teljességgel, de az apostol valószínűleg egyébre utal. A „magukét keresik“ azt jelenti, hogy saját gondolataikra hallgatnak, saját egyéni elképzeléseiket védelmezik, saját terveiket akarják megvalósítani. Ezek a gondolatok állhatnak az evangélium szolgálatában is, de mindenesetre „saját“ és „egyéni“ jellegűek. Nincs kizárva, hogy Isten fölhasználja az ügy előbbvitelében, de ez a körülmény mégse menti a „magukét keresőket“. Nem, mert amidőn saját gondolataik szerint akarnak szolgálni, és önmagukat helyezik előtérbe (esetleg jóhiszeműen), akkor nem azt keresik, ami a Krisztusé, hanem ami az önmaguké. Lehetnek egetverő terveik, igehirdetési célkitűzéseik, missziói elképzeléseik, mindazáltal baj van szolgálatukkal, mivel nem a *Krisztus Jézusét keresik*, azaz nem az ő akaratát. Amikor beáll valaki a barázdába, senki másra nem tekinthet, mint a küldő Úrra. A theologiai nyelvhasználatban is gyökeret vert „autonóm személyiségeknek“ el kell tűnniük. Krisztus akarata előtt nincsenek — nem lehetnek — egyéni akarások. Egyébként fölhangzik a szóban forgó vers kemény ítélete.

Nincs módunkban közelebbről megállapítani, hogy konkrét formában mire gondolt Pál apostol, amidőn *Krisztus* akarátát szembeállította kinek-kinek a saját akarátával. Tehát általánosan kell értenünk az Igét, mely általánosságában is egészen kéznél fekvő üzenetet hordoz. *Krisztus Jézus* akarata mindaz, amit evangéliumában előnk tár. Ez az akarat kétségtelenül konkrét feladatok elé állította mind Pált, mind munkatársait. Ha nem is mérhető föl (jelen esetben) a munkatársak feladatköre, mindazáltal fölmérhető a magunk mai hivatása, melyben a *Krisztus Jézus* akarátát kell keresnünk. Az exegézis nemcsak tárgyi adatközléssel foglalkozik, hanem leírja (le kell írnia) a Szentírás és Szentlélek egybehangzó bizonyágtételét. Ilyen alapon állítható, hogy a mai szolgálóknak is azt kell akarniuk, amit *Krisztus* akar; amit pedig ő nem akar (= ami nem a *Krisztus Jézusé*), azt nem szabad akarniuk a szolgálóknak sem, még ha legféléstebbek gondolataikról kellene is lemondaniok.

22. *Timótheus* (istenfélő) úgy áll előttünk, mint aki a *Krisztus Jézusét* keresi. Ezért írja vele kapcsolatban az apostol: „Az ő kipróbált voltát pedig ismeritek.“ A *Timótheus* kipróbált voltát nem szabad összetéveszteni a megbízhatósággal vagy hasonló elszűkített fogalommal. A „kipróbáltság“ (*dokimé*) hüen adja vissza a görög eredetit. Kipróbált az, akit vagy amit előzetesen megvizsgálunk, és ebben a vizsgálatban megállja a helyét. *Timótheusról* tehát azt halljuk, hogy ő ilyen kipróbált. Pál apostol mellett sokféle próbán esett át. Mindig olyannak bizonyult, mint a nemes érc, amelyet nem olvaszt meg — egyéb anyagokkal együtt — a tűz. Az állandó munkatársi készség, a fogság elszenvedése, a hithűség és kitartás azok a vonások, amelyekben világosan szemlélhetjük a *Timótheus* kipróbáltságát (2. Tim. 3, 10; 1. Thess. 3, 2; Csel. 18, 5; 1. Kor. 4, 17; 16, 10; Zsid. 13, 23). Míg némelyek elestek a próbák között, addig *Timótheus* mindvégig állhatatosnak bizonyult, és pedig minden vonatkozásban. „Megbízható“ az is lehet, aki nem mutat különösebb szorgalmat az Ige szolgálatában. *Kipróbált* ellenben csak az, aki az evangélium egyetemes igénye alatt megállja a helyét. Erről a kipróbáltság-

ról tudomásuk van a filippieknek, akik Timótheust ilyennek ismerik. Az evangélium szolgáit sohasem szabad önmagukban nézni. Ők bele vannak ágyazva a közösségbe, amelynek a jó bizonyossága fontos. Ez a jó bizonyosság az *ismeret* (= ismeritek); olyan ismeret, amely nem azonosítható a tömeghangulat szeszélyes formáival. A tömegek az egyházban gyakran nevezik az igazat hamisnak, a hűtelent hűségesnek, a hívőt hitetlennek, és fordítva. Amidőn Pál azt írja, hogy „*ismeritek*“, a tömeghangulat helyett a Filippibeliek jó bizonyosságára gondol. Ők tisztában vannak a Timótheus kipróbált voltaival, amelyet most megerősít az apostol tanúságtétele is.

A kipróbáltságnak egyik jele, „*hogy mint atyának a gyermek, [úgy] szolgált velem az evangélium ügyében*“. *Mint atyának a gyermek!* Ezt a képet használja az apostol, hogy közelebből megvilágítsa a Timótheus kipróbáltságát. Bizonyos, hogy nem akármilyen gyermeknek a képe áll előttünk. Alapvonásait az ötödik parancsolatból és az Újszövetség keresztyén házi rendjéből lehetne megrajzolni. Az Atya iránti tisztelet és engedelmeség tükröződik annak a gyermeknek orcáján, akihez Timótheus hasonlítható. Amiként édesatyjának engedelmeskedik a gyermek, úgy engedelmeskedik Timótheus az evangélium ügyének. Nem Pálnak engedelmeskedett tehát, hanem Pállal együtt *szolgált (szűn emoji)*. Emlékezzünk az 1, 1-re, ahol ezt olvastuk: „Pál és Timótheus, Jézus Krisztus szolgálói“. Amiként ugyanannak az Úrnak a szolgálói mindketten, ugyanúgy együtt kell szolgálniuk. Ez az „együtt“-szolgálás nem valami homályos értelmű viszonyulást fejez ki. Ismeretes az egyház történetében azoknak az együttsszolgálása, akik egymást nem szeretik, sőt gyűlölik, vagyis akik lélekben nem egyek. Az ilyenek csak látszat szerint szolgálnak együtt, de érdemileg csak egymás mellett állanak. A Pál és Timótheus együttsszolgálása kizárja a tettetett egymásmellettséget. Igen, mert „*az evangélium ügyében*“ (szó szerint: az evangélium ügyére nézve) szolgálnak mindketten. Csak egy a cél: az evangélium; csak egy az érdek: az evangélium; csak egy a mérték: az evangélium; csak egy a kapocs: az evangélium (tehát nem átfutó érdek-barátság, nem

szimpátia, nem rokonság és hasonlók). Így nevezhetők mindketten a szó igaz értelmében vett szolgatársaknak (szünduloj).

23. „Azért remélem, hogy elküldöm őt tüstént, mihelyt áttekinthetem az én dolgaimat.“ Az „őt“ visszatul a 2, 19-re, ahol a Timótheus névvel találkozunk. Ugyanaz a remény, ugyanaz a küldés. A különbség mindössze az, hogy itt megmagyarázza: miért küldi később, azaz nemsokára, s nem most, azonnal.

Az apostol benne él a világban. Tudja, hogy az evangélium szolgálata nem légüres térben történik, sem a kegyes képzelgések és ábrándok légkörében. Ha nem számolna a tényleges helyzettel, akkor mintegy vallási fanatizmussal azt is ígérhetné, hogy föltétlenül megkeresi az azonnali küldés lehetőségét, mégha a börtön kapui állanak is útjában. Azonban Pál nem a vallási fanatizmus képviselője, se nem rajongó és ábrándozó, hanem Jézus Krisztusnak éppen a római birodalomban élő szolgálója, aki — ismételjük — számol a mindenkori adottságokkal. Hogy ez a számolás miben állott közelebbről, nem vehető ki a szűkszavú tájékoztatásból. Viszont arról értesít: előbb bevárja, „*hogy dolgait áttekinthesse*“. A mi nyelvünkön ez azt jelenti, hogy egy bizonyos szolgálatot függővé tesz a „*körülmények alakulásától*“.

Az ilyen magatartást némelyek számítgatásnak és megalkuvásnak nevezik. Rosszabb esetben erről is lehetne szó, ha ti. nem a szolgálat lelkével történik a körülmények mérlegelése. Ha azonban Istenre néző tekintettel és engedelmességben megy végbe a döntés, akkor az ilyen magatartás nem megalkuvás, hanem a világban történő keresztyén életfolytatásnak és evangéliumi szolgálatnak szükségképpen velejárója. A 2, 19. v. „nemsokára“ és „remélem“ kifejezései biztosítékai, hogy távol állunk bármely opportunizmustól. Nincs feladva semmi, de mindent a maga valóságos helyzetében és összefüggésében néz az apostol. Innen érthető tehát, hogy bevárja, míg dolgait áttekintheti. Egyelőre fogságának az ügye annyira kialakulatlan és áttekinthetetlen, hogy várnia kell a Timótheus elküldésével. Még nem nélkülözheti hűséges szolgatársát. De mihelyt áttekinti a maga dolgait, azaz

megérik a helyzet, tüstént küldeni fogja. Nem azt mondja, hogy „majd meglátom, mikor“, „majd ha elérkezik az ideje“, hanem tüstént, vagyis egy perccel sem később, mint amikor az Úr Jézusban hordozott reménységgé beteljesedik.

Jelen összefüggésben még utalni kell röviden az evangélium szolgálói közötti viszony természetére, vagy maibb nyelven: a szolgálati viszonyra.

Kétségtelen, hogy Pál és Timótheus a szó igazi értelmében vett testvérek, akik a lehető legközvetlenebb kapcsolatban állanak egymással. Ahhoz sem férhet kétség, hogy egyik sem érzi magát nagyobbnak a másiknál. Az üres tekintélytisztelet várásának (ti. a Pál részéről), vagy adásának (a Timótheus részéről) nincs semmi nyoma. Nincs tekintélyfeltés (presztizs-kérdés). Mindez viszont nem teszi fölöslegessé a munka rendjéből következő szolgálati viszonyt. Ez a szolgálati viszony annyira természetesen és önmagától érthetően simul az üggyhöz, hogy egyáltalán föl sem tűnik, hanem egyszerűen csak létezik. De létezik! Pál irányítja a szolgálatot, visszatartja Timótheust, dönt a küldés időpontja felől, és mérlegeli a körülményeket. Anélkül, hogy Timótheus az ő szolgája lenne, mégis igazodik öhozzá. Bátran föltehető, hogy közös tanácskozások eredménye volt egy-egy döntés. Akár így, akár úgy, kétségtelen az egészséges szolgálati viszony. Ha nem volna megterhelve sok (indokolt és indokolatlan) előítélettel a kifejezés, azt is mondhatnánk, hogy a Szentírásban vannak felettes hatóságok és alárendelt szervek. Az előítéletek szem előtt tartásával azonban csak annyit szabad mondani, hogy a szolgatárs-Pál tanácsát híven követi a hasonlóképp szolgatárs-Timótheus. Éppen ezért Krisztus egyházában nincsenek „felettesek“, hanem a hívségben és tudásban előljárók, irányító szolgatársak.

24. *„Bizom pedig az Urban, hogy magam is nemso-kára el fogok menni.“* A *„bizom pedig az Urban“* érde-mileg azonos szóhasználat az 1, 6. vers *„bizodalmam lé-vén“* kifejezésével (lásd az 1, 6. magyarázatát). Az *Urban* nyugszik az apostol bizodalma. Ezzel nem mond le a római birodalom, vagyis az egykorú államhatalom tör-

vényes igazságszolgáltatásáról, de mégis fennmarad, hogy az egyetlen érdemi támaszpont az Úr ereje. Az eszközöket látja, tiszteli és igénybe veszi, de az Úrtól (1. 1, 2. magyarázatát) várja szabadulását, ami felől nem is kétségeskedik (1, 25), hiszen nemsokára Filippibe *szándékszik menni*. Kényszer alatt tartja az evangélium ügye. Az evangéliumért, az evangélium érdekében akar eljutni a gyülekezetbe. Nem baráti látogatásra készül, nem anyagi javak megszerzésére gondol, nem pihenőszabadságot akar biztosítani magának, mégcsak nem is önérdékű theologiai munkásságot akar kifejteni a csendet biztosító környezetben. Reménység alatti terveit az evangélium ügye határozza meg. Amit elvár Timótheustól, ugyanazt végzi saját maga is: épít és sokrétűen szolgál az Úr Krisztus követségében.

2, 25—30 EPAFRODITUS A SZOLGATÁRS

(25) Szükségesnek tartottam pedig, hogy Epafroditust, az én atyámfiát és munkatársamat és katonatársamat, nektek pedig követeket és szükségeimről gondoskodó szolgát, hozzátok küldjem, (26) mivel vágyva vágyott mindnyájatok után, és gyötrődött amiatt, hogy meghallottátok, hogy beteg volt. (27) Mert bizony beteg volt, halálhoz közel. Azonban Isten könyörüen raita, nemcsak őrajta pedig, hanem énrajtam is, hogy egyik szomorúság a másik után ne érjen. (28) Még inkább sietve elküldtem tehát, hogy meglátván őt, ismét örüljete, és én is szomorúságmentesebb legyek. (29) Fogadjátok azért őt az Úrban teljes örömmel, és az ilyeneket megbecsüljétek, (30) mert Krisztus ügyéért jutott oly közel a halálhoz, kockára tévén életét, hogy pótolja a ti hiányzásotokat az értem való szolgálatban.

25. A másik szolgatárs, akiről (Timótheus után) említést tesz az apostol: *Epafroditus*. Az egész Szentírásban csak a Filippibeliekhez intézett levélben találkozunk vele. Ily módon élete külső körülményei ismeretlenek. A róla szóló néhány sor azonban elének tárja lelki arcát,

hogy benne is láthassuk az evangélium szolgáitól megkívánt magatartás egyes vonásait.

Epafroditus ugyanolyan szolgálati viszonyban áll az apostollal, mint *Timótheus*. Pál az előljáró és irányító. Jelen összefüggésben azt a megbízást nyeri, hogy az előttünk fekvő levél kéziratát vigye el és adja át a Filippibelieknek. *Timótheus* marad, neki pedig mennie kell (hogy miért, arról a következő vers tájékoztat). *Epafroditus* tehát az evangélium postása, aki jó hírt visz a gyülekezetnek. Ebben az egyszerű tényben is fölcillan annak a sürgős munkának a fénye, amelyet a keresztyénység első századában a hivatalos szolgák végeztek. Mai értelemben vett posta nem volt, de a levelek mennek és jönnek; rádió sem volt, de a gyülekezetek eleven kapcsolata mégsem hiányzik; nem volt minden gyülekezetnek lelkipásztora, de mégis folyik a lelkigondozás írásban és szóban egyaránt; mai értelemben vett egyházkormányatról sem beszélhetünk, s mégis jól átgondolt egyházkormányzás örökdik a gyülekezetek sorsa fölött. Ilyen viszonyok között veszi át *Epafroditus* a Pál apostol levelét. Elindul Filippibe (vonat és autó nélkül), a mai ember számára elképzelhetetlen veszedelmek és távolságok ellenére.

A levélvivő „*atyjafia*“ az apostolnak (l. 1, 12. v.). Az atyafiság nem valami külön megtisztelő cím, amely csak *Epafroditust* illeti. Ugyanígy nevezi másutt az összes gyülekezeti tagot (1, 12. 14). *Epafroditus* is beletartozik az Atya fősége alatti nagy családba, ahol mindenki atyjafia a másiknak. Véleményünk szerint a 25. versben előforduló megnevezések közül Pál céltudatosan teszi első helyre az „*atyámfia*“t. Előbb atyafinak kell lennie annak, aki később külön megbízást nyer az evangélium szolgálatára. A mi időnkben a „testvér“ és az „atyafi“ annyira elveszítette sajátos keresztyén tartalmát (lásd 1, 12 exeg.), hogy az igehirdetésektől eltekintve, különösebb tartalmi igény nélkül, sőt az „atyafi“ pejoratív értelemben is hangzik. Nem ez a helyzet azonban az őskeresztyéneknél, ahol bár sokféle (s némelykor szokatlanul nagy) kísértések és bűnök között vergődtek a tagok, mégis csengése és ereje volt a szónak. Az apostoli levelek alapján ez nem vonható kétségbe. A mindenkori egy-

házban újra meg újra vissza kell adni az *atyafiság* igazi jelentőségét és gyakorlatát. Amidőn Pál apostol atyafinak nevezi Epafroditust, ezzel feladatunkká teszi Istennek az atyafisággal kapcsolatos parancsát.

Epafroditus továbbá „*munkatárs*“; olyan valaki, aki együtt (*szün*) fut és fáradozik (2, 16), együtt halad a jó munkában (1, 6), együtt dolgozik az evangélium előmenetelért (1, 12) az apostollal. A szolgák tehát nem egymás mellett dolgoznak, mintegy elkülönülve, s még kevésbé egymás ellen, hanem együtt, karöltve, egymást támogatva, mivel így kívánja a közös ügy. Ez a munkatársi viszony csupán példázója az ügy egyetemességének. Nem a rokonszenv vagy a vérbeli rokonság, hanem a közösnek fölismert és elismert szolgálat teszi munkatárssá az apostolt és tanítványát.

Végül Epafroditus „*katonatárs*“. Lehet, hogy egyelőre idegenül hangzik „*bajtárs*“ helyett (rev. Károli) a „*katonatárs*“ kifejezés. Mégis ezt használjuk, mivel kifejezőbb és nagyobb hűséggel tükrözi az eredetit. A revideálatlan Biblia vitézkedésről beszél. Ez a maga korában helyes volt, mivel a „*vitéz*“ ugyanazt jelentette, mint napjainkban a katona. De bármint lett légyen a XVI—XVII. században, ma a „*katonatárs*“ az a szó, amely értelmesen és félreértés nélkül mutatja a görög eredetit. A „*bajtárs*“ nem annyira a hadakozásra utal, mint inkább a bajra és a bajban való egymásmellettiségre. Itt pedig együtt-harcolásról és együtt-küzdésről van szó. Nem együtt ontják a vért, nem együtt dorbézolnak és rabolnak, hanem a hit fegyverével együtt harcolnak a bűn ellen, és az evangélium diadaláért. Ölnék, de csak a bűnt; támadnak és védekeznek, de csak a bűn ellen; hódítanak, de csak Krisztus parancsa szerint; hadjáratot folytatnak, de Krisztus fővezérsége alatt. A vezér tehát Krisztus, és nem Pál. Mind Pál, mind Epafroditus egyszerű közkatonák az Úr Krisztushoz való viszonyukban. „Az evangélium szolgái — írja Kálvin — állandó harcban állanak, mert a Sátán nem tűri, hogy harc nélkül terjesszék az evangéliumot. Ezért mindazok, akik magukévá tették, hogy a gyülekezetet építsék, jól gondolják meg: nekik meg van üzenve a háború, mely minden pillanatban kitörhet. Minden keresztyénre vonatko-

zik, hogy ő Krisztus harci táborában szolgál, mert a Sátán mindenki ellen készíti a háborút, de különösképpen áll ez az Ige szolgálaira, akik a csapattesteket vezetik, és a zászlót elől hordozzák.“ Röviden: Pál azt mondja Epafroditusról, hogy vele együtt katonai szolgálatot teljesít Krisztus harci táborában a Sátán ellen. Tehát nem teljesítenie kell (optativusban), hanem ténylegesen teljesít (praesensben); nem katonatárs lesz, hanem már katonatársa Pálnak a sürgős szolgálatban.

Másfelől látjuk Epafroditusnak a Filippibeli gyülekezethez való viszonyát. Ő ebben a tekintetben mindenk előtt „követ“ (áposztolosz), kiküldött, megbízást teljesítő képviselő. Nem saját feje szerint jár el, amidőn Pál apostolt fölkeresi. Megbízást hajt végre. Végeredményében Isten küldi, de mögötte áll a Filippibeli gyülekezet mint élő, akaró és cselekvő közösség. Nem a népakarat küldi tehát Epafroditust, hanem a Krisztusban lévő és neki engedelmeskedő szentek közössége. Ennélfogva Epafroditus valóban képviseleti alapon jár el, mintha személyében jelen volnának a filippiek mindnyájan.

A küldés arra irányul, hogy papi szolgálatot végezzen a kiküldött. A „szükségeimről gondoskodó szolga“ (leiturgosz = papi minőségben eljáró = liturgus) arra mutat, hogy az Epafroditus szolgálata, vagyis az ő Pálhoz való menetele és az adományok átnyújtása éppoly szent és Istennek tetsző munka, mint az ószövetségi áldozatok bemutatása. A szeretetszolgalat ebben a beállításban jut igazi értelméhez. A *szolga* kifejezés az apostol szükségeiről való gondoskodásból nyer fényt, nem pedig a Filippibeliektől. Ezért kellett eltérni a revideált fordítástól, mely szerint a „szolga“ elsősorban a filippiekhez igazodik. Az apostol nem arra gondol, hogy Epafroditus a filippiek *szolgája* (= szükségemben áldozatot hozó szolgátokat...) és mint ilyen jár el, hanem arra, hogy ő kiküldött személy, és mint ilyen: a szükségéről gondoskodó *szolga*. A kettő között lényeges a különbség. A szolga itt más beállításban szerepel, mint pl. az 1, 1-ben, ahol az úr és a szolga közötti viszonynak a hordozója. Jelen esetben a szolgálat természetét (= papi szolgálat, szent szolgálat) mutatja.

26. „Mivel vágyva vágyott mindnyájatok után...” A „mivel” okhatározó. A küldés közvetlen okát vezeti be. Pál azért küldi Epafroditust Filippibe, mivel Epafroditus vágyva vágyott a Filippibeliek után. A küldés alkalmát beállítja ugyan az evangélium szolgálatába, de mégis igaz marad, hogy az Epafroditus egyéni magatartására is tekintettel van, amidőn őt küldi. Bizonyára visszatarthatta volna, de nem teszi. Számol a körülményekkel, akárcsak a 23. versben. Igazodik az adott helyzethez. Az apostol nem kíméletlen hadvezető, aki előtt a katonatársak pusztá bábok, hanem atyafi, aki tekintettel van az atyafiakra, jó és rossz tulajdonságaikkal együtt szemlélve őket. Látja Epafroditusban, hogy vágyva vágyott Filippibeli testvérei után. Ezt a személyi mozzanatot veszi figyelembe.

Igen találó kifejezés a „vágyva vágyott”. A segédigével összekötött participiumos szerkezet (*epipothón én* — part. pres.) a mondanivaló kiemelését, vagyis adott esetben a vágyódás fokozott mértékének a kidomborítását szolgálja. Epafroditus úgy vágyott a Filippibeliek után, mintha fájó honvágy kinozta volna. Egyes magyarázók (Barth) a vágyakozásban a missziói szolgálat rovására menő lelkiséget gyanítanak, amellyel megszakad a tulajdonképpeni misszió útja. Az összefüggésből azonban aligha juthatunk ilyen következtetésre. Ha a vágyakozás gátlóná az evangélium ügyét, akkor Pálnál is hiányozna a pozitív hang. De nemhogy elítélné Pál Epafroditust (bár a sorok között), hanem magatartásában fölismeri a saját gyülekezete után vágyódó, mégpedig az ügyszeretetből vágyódó pásztort. Epafroditust ugyanis nem a honvágy űzi, hanem hittestvérei iránti ragaszkodása. Minél előbb vissza akar jutni — küldetésének teljesítése után — saját gyülekezetébe és munkahelyére. Ő nemcsak az apostol közvetlen közelében „munkatárs” (25. v.), hanem ott-honában is. Az együttműködés tehát nem köthető a személyes együttlétéhez.

Az Epafroditus pásztori arca még élesebben jelentkezik, ha az ő gyötrődésére figyelünk: „*gyötrődött amiatt, hogy meghallottátok, hogy beteg volt.*” A gyötrődés szinte érthetetlenül erős kifejezés. Jézusról olvassuk az evangéliumban, hogy halála előtt gyötrődött a Gecsemáné

kertjében (Mt. 26, 37). Milyen óriási a különbség a Jézus és az Epafroditus gyötrődése között! És mégis: ugyanaz a kemény szó fejezi ki az Epafroditus lelki állapotát. Micsoda szeretet loboghatott szívében gyülekezete iránt, ha gyötrődni tudott azért a viszonylag jelentéktelen dologért, hogy gyülekezete tagjai tudomást szereztek betegségéről. Igyekezzünk beleélni magunkat mind az Epafroditus, mind a gyülekezet lelkébe. A szolga biztosra veszi, hogy szeretett gyülekezetét mérték fölött nyugtalanítja a pásztor betegsége. A gyülekezet féltő szeretettel hordozza szívében a távolban lévő órállót. Csak Jézus Krisztus teremthet olyan közösséget, amelyben így viszonyulnak egymáshoz a tagok. Mindezt pedig tisztán látja Pál, s ezért küldi vissza Epafroditust.

27. „Mert bizony beteg volt, halálhoz közel.“ A „mert bizony“ a mondat tartalmának kiemelésére és erősítésére szolgál. A betegség nem volt alaptalan, kósza hír. Anynyira beteg volt, hogy közel járt a halálhoz. Isten választottjai nincsenek megkímélve a testi erőtelenségektől. Ők is szenvednek és kínlódnak a betegségek nyomorúságában. Őket is fenyegeti a halál, melynek nincs ugyan fullánkja (hiszen Pál vágyakozik meghalni és az Úrral lenni, 1, 23), de mégis megmarad mint utolsó ellenség, mint leküzdendő rettenetes valóság. Pál most ilyen beállításban szól a halált megelőző betegségről. Ezt még világosabban jelzi a vers második része: *Azonban Isten könyörült rajta.*

Tehát a halál föltartóztatása Isten könyörületességének a jele. Igaz, hogy a halál „nyereség“ (1, 21), igaz, hogy a hívő ember a halált Krisztushoz vezető átmenetnek tekinti (1, 23), de mindez nem zárja ki, hogy az életbenmaradás mégis ajándék, azaz a testi haláltól való szabadság Isten könyörületességének a bizonyossága. A logikai ellentétet nem lehet, de nem is szabad megszüntetni. Maga a halál ténye csak borzalommal tölthette el mind Pált, mind Epafroditust, mind a Filippibelieket. Tehát nem maga az elmúlás és a vele járó szenvedés a nyereség, hanem a hozzá kapcsolódó reménység. Magát a halált sehol sem nevezi gyönyörűségnek a Szentírás, ha-

nem a sírás és a gyász alkalmának. Innen érthető, hogy Epafroditusnak a haláltól való szabadulását így fejezi ki az apostol: *Isten könyörült rajta*. Más szóval: jót tett vele, kiemelte a nyomorúságból, bekötözte vérző sebeit, meghosszabbította életét.

Pál apostol egy lépéssel tovább megy, amidőn ezt mondja: „*Nemcsak őrajta [könyörült] pedig, hanem én-rajtam is, hogy egyik szomorúság a másik után ne érjen.*“ A halál nemcsak az elköltözőt érinti, hanem a hitben testvéreket is. A halállal egyébként megbékélő lélek nem ismeri a közömbösséget, sem a keményszívűséget. Az apostol nem úgy nyilatkozik, hogy Epafroditus életben maradt ugyan, de esetleges halála miatt sem kelene bánkódni. A filippieket nem dorgálja meg azért, hogy szeretett pásztoruk betegeskedése miatt bánkódtak. Ellenkezőleg: szomorúságnak (*lűpé*) és gyásznak tartotta volna, ha Epafroditus meghal. Szolgatársának a fölgyógyulását tehát úgy tekinti, mint Istennek a maga (Pál) személye iránt gyakorolt könyörületességét. Aki úgy véli, hogy az atyafiak halála fölött csak a pogányok bánkódnak, az súlyos tévedésben botorkál. Az apostolt nem valami elérzékenyülés vezette, amidőn Epafroditus betegsége kapcsán szomorkodott. Magatartása nem emberi gyöngeség, hanem a keresztyén élet szerves tartozéka. Ha valaki nem tud bánkódni testvéreinek a halála miatt, aligha értheti meg a Pál apostol mélységes szomorúságát.

Sem a versből, sem a kontextusból nem állapítható meg, hogy milyen szomorúságra utal az Ige az „*egyik szomorúság a másik után*“ kifejezéssel. A fogsági állapot bőséggel nyújt támaszpontot, hogy sejtésekbe bocsátkozunk. Azonban a föltevések fölöslegesek. Megelégszünk azzal, hogy az apostolnak más szomorúsága is volt, melyet csak tetőzött volna az Epafroditus halála. Észrevehető tehát, hogy a levél alaphangját képező öröm nem zárja ki a *szomorúságot*. Ez az, amit emberi elmével nehéz fölmérni. Csak álmélkodhatunk, hogy Isten gyermekei számára a mélységben is van magasság, s a magasságban mélység, a szomorúságban öröm, s az örömben szomorúság.

28. „*Még inkább sietve elküldtem tehát őt*“. Szembeötlő itt a sietve fokozása: *még inkább sietve*. Ha csak annyit írna, hogy sietve, abban is benne volna a sürgősség. Az apostol azonban szükségesnek tartja a fokozást, hogy ezáltal nagyobb nyomatékot adjon cselekedetének. Eközben nyilvánvaló, hogy a nyomatékos kifejezés nem Pálért van, sem Epafroditusért, hanem a Filippibeliekért. Velük akarja közölni, hogy érettük cselekszik, és javukat akarja munkálni az Epafroditus sürgős visszaküldése által. Olyan közvetlen cél lebeg előtte, amelynek elérése csak a gyülekezet pásztorának minél előbbi megérkezésével érhető el. Ha késik Epafroditus, akkor hátrányt szenved az ügy. A munkatárstól és katonatárstól való megváltás bizonyára áldozatot kívánt Páltól, de mindez nem jön számításba. Kétségeskedés nélkül meghozza az áldozatot, mivel így kívánja a gyülekezeti érdek. Ez az érdek pedig abban áll, hogy *meglátván őt, ismét örüljete*k, és *én is szomorúságmentes legyek*.

A „*meglátván*“ össze van kapcsolva az „*örömmel*“. Nemcsak az apostol örömét zavarja a szomorúság (2. v.), hanem a Filippibeliek örömét szintén keresztezi a szeretett pásztor betegeskedése és távolléte miatti aggodalmaskodás. Nem az Úr Jézusban való öröm szűnik meg, hanem az emberi értelemben vett örömmel van baj. Az Istenben való öröm nem vonja maga után az emberi értelemben vett állandó örvendezést, amelyet próbára tesz a halál, a betegségek és egyébek. Bizonyos azonban, hogy ennek az örömtelen állapotnak nem szabad állandósulnia, sőt inkább meg kell szűnnie, nehogy veszélyeztesse az Istenben való örömet. Ezt akarja elérni Pál. Hadd lássák meg a filippiek Epafroditust. Hadd tűnjék el aggodalmaskodásuk, s megbizonyosodva Isten könyörületessége felől, *ismét örüljenek*. Igaz, némelykor próbákkal látogat meg Isten, de egyszersmind gondoskodik külső megvigasztalásunkról is. Amidőn mégcsak nem is sejtjük, ő már elkészíti megvigasztalásunkat. Még nem tudják a filippibeliek, hogy *mi* lesz Epafroditussal, de a Pál elhatározása folytán már útban van felénk a vigasztalás. Krisztus gyermekeinek sohasem szabad szem elől téveszteniük Istennek ezt az irgalmas aláhajlását.

Az Epafroditus elküldése nem csupán a gyülekezetnek hoz enyhülést, hanem Pálnak is. Az apostolnak nyilvánvaló gondot, sőt *szomorúságot* okoz a filippiek aggodalmaskodása. Együtt érez a gyülekezettel. Nem csinál titkot abból, hogy az ő szívéről is teher fog lehullani, amikor nekik örömet szerez az Epafroditus megérkezése. Ezt fejezi ki a *szomorúságmentesebb* szó. Most szomorúság honol szívében, de mihelyt ott lesz Epafroditus, megszűnik a szomorúság. Más vonatkozásban lehetnek aggasztó gondjai, de a Filippibeliekre nézve mentes lesz a szomorúságtól. A megnyugtató helyzetben együtt fog örvendeni a gyülekezettel.

29. „*Fogadjátok azért őt az Urban teljes örömmel.*” Csodálkozhatunk, hogy egyáltalán mi teszi szükségessé ezt a megleghangú ajánlást, hiszen az előbbiekből az tűnik ki, hogy a gyülekezet féltő szeretettel veszi körül távolba szakadt pásztorát. Az ajánlásnak azonban sajátos a jelentősége. Ti. érkezésekor a Filippibeliek esetleg így gondolkozhatnak: végre nincs okunk az aggodalmaskodásra; immár nyugodtan élhetünk, hiszen visszaérkezett lelkipásztorunk. Ez a magatartás helyes, de nem szükségképpen hatja át a *teljes öröm*.

A *teljes örömmel* való fogadás feltételezi, hogy egész horderejében fölmérjék a pásztor visszaadását, vagyis azt a tényt, hogy nem maradtak árván és megfosztva az Ige tolmácsolójától. Ennek a tudatnak *teljes*, azaz kiáradó és hiánytalan örömet kell jelentenie, akárcsak a gyermek számára az édesapa hazaérkezése. Nincs helye a közömbösségnek. Ilyen öröm viszont csak úgy lehetséges, ha az *Urban* történik a fogadtatás. Ha pusztán a viszontlátás emberi érzése áll a háttérben, akkor lehet szó pillanatnyi lelkesedésről, de nem teljes örömről. Abban az Urban kell örvendeniök, aki Epafroditust kiragadta a halál torkából és visszavezérelte övéi közé.

„*És az ilyeneket megbecsüljétek.*” Íme, kiszélesedik a látóhatár. Saját lelkipásztoruk személyében előttük áll az Igének valamennyi hűséges szolgálója: az összes munkatárs és katonatárs. Ezekre vonatkozik az „*ilyeneket*” kifejezés. Nem azokat kell becsülni, akik megvetik atyjukfiat, s nem vállalják a közös szolgálatot (1, 15—17),

vagy akik saját érdekeiket (család, érvényesülés stb.) az igazi szolgálat elé helyezik, hanem akikben testvéri szív dobog, és megosztják a munka terhét, hogy együtt harcoljanak Krisztus fősége alatt (2, 25). Az ilyen pásztori tulajdonságoknak szól a tisztelet. Távol áll Páltól, hogy akár saját személyét bálványoztassa, akár az Epafroditusét. A klerikusok kultusza idegen az egész levélben. Ez azonban nem zárja ki, hogy az Úrnak hívségben és élő hittel engedelmeskedő szolgákat *meg kell becsülni*, tiszteletben kell tartani (*entimusz ekhete*). Az értéket (*ti-mé*) föl kell ismerni, s hordozójára úgy tekinteni, mint magára az értékre. Ahol hiányzik a valóságos (azaz nem a kitalált és színlelt) érték, ott nincs helye az értékelésnek. Krisztus egyházában idegen kovász, ha a megbecsülés az „értéket“ nélkülöző klérusnak szól. Az „ilyeneket“ szó kizárja az alaptalan magatartást. A palást és a kézrátétel kétségtelenül külső jele az elhívásnak, de az „érték“ nem köthető sem az egyikhez, sem a másikhoz. Sok kár származik az egyházban akár a kijáró megbecsülés elmaradásából, akár az alaptalan megbecsülésből. Természetesen az apostol eközben föltételezi a nagykorú gyülekezetet, mely képes fölismerni az értékeket. Távol áll tőle, hogy a tömeghangulat játékanak tegye ki a pástorokat, vagy hogy idegen értékeket (= értéktelenséget) helyezzen a megbecsülés alapjául.

30. A megbecsülés alapját még kézzelfoghatóbban mutatja: „*Mert Krisztus ügyéért jutott oly közel a halálhoz, kockára tévén életét, hogy pótolja a ti hiányzásotokat az értem való szolgálatban.*“ A halálhoz való közeljutás (*engidzó* = közel lenni) az Epafroditus betegségére vonatkozik. Amint láttuk: halálos beteg volt. Betegségét azonban nem pusztá betegségnek nevezi Pál. Halálos betegségét az emeli ki a közönséges betegségek sorából, hogy *Krisztus ügye miatt következett be*. Ha Epafroditus nem vállalja, azaz visszautasítja a küldetést, s Filipiből nem indul vándorútra a fogoly apostolhoz, ha nem vállalja a közös munkát és harcot, akkor nem mondható róla, hogy Krisztus ügyéért jutott olyan közel a halálhoz. Így viszont mondható, mivel papi szolgálatot teljesít, s eközben jut a halál torkába.

Nehéz dolog biztos igényű magyarázatot adni a „*kockára tévén életét*“ kifejezésről. Kétségtelen, hogy Pál nem ok nélkül ír így. Kálvin szerint Epafroditus jól tudta, hogy a túlméretezett erőfeszítések ártanak egészségének. Mégis inkább elhanyagolta egészségét, semhogy elmulassza kötelességét. Ehhez képest tehát a túlfeszített munka jelentené az élet kockára tevését.

A Kálvin magyarázata helyesnek tűnik a nyelvi megfigyelések tükrében is. A „*kockára tenni*“ ige a „vakmerő, kockára tevő“ melléknévből származik (*párábolosz* = merész, veszedelmes, vakmerő; igei alakban a jelzett tulajdonságokat vállaló személy álljon előttünk.) Az élet itt természetesen a földi életet jelenti. Vagyis a maga földi életét nem tartotta elsőrendűnek, hanem mintegy vakmerősködött saját létére nézve. Mi ezt az értelmezést fogadjuk el, nem zárva ki, hogy Pál apostol esetleg valami egészen konkrét eseményt tartott szem előtt (hajójút? ellenségek dühe?), amit — sajnos — nem tudunk bizonyítani az Újszövetségből.

Az élet kockáztatását azért is vállalta Epafroditus, hogy *pótolja a Filippibeliek hiányzását*. Végeredményében azt is mondhatjuk, hogy az apostolt „kárpótolja“ (Károli), hiszen neki jelentett hiányérzést, hogy az ajándékot nem magától a gyülekezettől vehette át személyesen, hanem a kiküldöttől. Ez a fordítás azonban túl szabad. Arról van szó, hogy fennforog egy „*hiány, hiányzás*“, azaz valami, ami hiányzik. Ez a hiány abban áll: a Filippibeliek nem indulhattak útnak — a dolog természete szerint — azért, hogy Pál apostolhoz személyesen juttassák el szeretetadományukat. Ez nem mondható Pálra nézve kárvallásnak, hanem csupán olyan *hiánynak*, amelyből egyáltalán nem származik kárvallás. Epafroditus azáltal *pótolja (ánápléroó* = kitöltök, kiegészítek) a hiányt, hogy a gyülekezet nevében Pálhoz megy, s úgy adja át a küldeményt, mintha ezt a szolgálatot (*lejturgiá*, lásd a 25. versben a *lejturgoszt*) maga a gyülekezet teljesítené közvetlenül. Istennek tetsző élő hálaáldozat mind az Epafroditus közvetlen szolgálata, mint a Filippibeliek közvetett „lejturgiája“.

3, 1–6 FÉLTŐ GONDOSKODÁS

(1) *Továbbá, atyámfiai, örüljete az Urban. Ugyanazokat írni nektek én nem restellem, nektek pedig biztonságos.* (2) *Őrizkedjete az ebektől, őrizkedjete a gonosz munkásoktól, őrizkedjete a szétvagdalástól.* (3) *Mert mi vagyunk a körülmetélkedés, akik Isten Lelke szerint szolgálunk, és Jézus Krisztusban dicsekedünk, s nem a testben bizakodunk,* (4) *jóllehet nekem van bizakodásom test szerint is. Ha valaki más mérséssel testben bizakodni, én sokkal inkább;* (5) *körülmetélttem nyolcadnapon, Izrael nemzetségéből, Benjamin törzseből, héberből való héber, törvény tekintetében farizeus,* (6) *buzgóság tekintetében az egyházat üldöző, a törvénybeli igazságosság tekintetében feddhetetlen voltam.*

1. Ennek a versnek az első felét némely magyarázók élesen elkülönítik a második résztől. Indokolásul föl említik, hogy az első rész a már eddig mondottaknak a bezárója, míg a második a 2. verssel kezdődő új gondolatsornak a bevezetője. Ehhez képest a „végezetül“ kifejezéssel adják vissza a mondatkezdő görög szót. Maga Kálvin nem ennyire merev a szétválasztásban, de nála is látjuk, hogy az új kezdést szintén a vers második felétől veszi. Más írásmagyarázók (ide tartozik Károli is) a 3, 1 verssel kezdik az új szakaszt, s ehhez képest a mondatkezdő görög szót (*to lojpon*) „továbbá“-val fordítják.

Mi az utóbbi utat látjuk járhatóbbnak, mivel a „továbbá“ a nyelvészet tükrében arra is szolgál, hogy átmenetet képezzen egyik gondolatkörből a másikba (Bauer). Tehát nem arról van szó, hogy az előbbieken mondott az apostol valamit, és most „végezetül“ következik egy záró rész, hanem arról, hogy az eddig mondotokról új gondolatra tér át a „továbbiakban“, s az új gondolatsort ehhez a már ismert mondáshoz fűzi: „*Atyámfiai, örüljete az Urban*“.

Az „*atyámfiai*“-val kapcsolatosan utalunk az 1, 12 és a 2, 25-ben adott magyarázatra. A filippiek itt is ugyanazok a hit szerinti testvérek, akik a levél első két fejezetében voltak. Ugyanaz a lelki-szellemi légkör itt is,

mint előbb. A gondolatsor változhatik, hiszen a gyülekezet élete újabb meg újabb feladatok elé állítja az apostolt, midőn más és más kérdésekkel kell szembenéznie. Ismételjük: a körülmények változhatnak, a levélírás tárgya új területre vezethet, de a légkör, az evangélium levegője ezen az új területen is a régi marad: „örüljetekek az Urban“.

Az örömmel már többször találkoztunk (1, 18; 2, 17; 2, 28). Itt a kifejezés csak annyiban újszerű, hogy kimondottan jelzi: az „Urban“ kell örvendeni. Ha ez másként volna, azaz a mindennapi értelemben vett emberi örvendezésről szólna az apostol, akkor egyáltalán nem találna a jelen összefüggésbe. Ugyanis inkább aggodalomra és szomorúságra okot adó dolgokról ír a következőkben, amelyek semmi öröme okot adó mozzanatot nem tartalmaznak. De mivel az „Urban“ való örömről van szó, azért épp most, épp az aggodalomra okot szolgáltató dolgok leírásának a homlokzatán van helye az apostoli figyelmeztetésnek: „örüljetekek“. Örüljetekek, hogy van Uratok, akinek öleiben biztonságban lehettek; van Uratok, aki megváltott titeket, és uralkodni fog dicsőségben; van Uratok, aki visszaadta pásztorotokat, és szeretetszolgálatokat papi szent szolgálatként elfogadta. Ti ezt jól tudjátok, s ezért és ennek az Úrnak örüljetekek, mégha ezerszer súlyosabb kérdésekkel kellene is szembenéznetek.

A „súlyos“ kérdések nem ismeretlenek a Filippibeliek előtt. Talán egy más — előttünk ismeretlen — levélben írt már ezekről az apostol. Most pedig újból ír: „Ugyanazokat írni nektek én nem restellem“.

„Ugyanazokat!“ Így szól tehát az a Pál, aki zsenialitás szempontjából nem marad hátra a lángelmék sorában. A „modern“ időkben általánosan elterjedt követelmény az igehirdetők számára, hogy „ne ismételjék magukat“, igehirdetésük legyen „széles skálájú“ és változatosan újszerű. Ugyanakkor Pál azzal kezdi az új gondolatkört, hogy ismétlésbe bocsátkozik, sőt hozzáfűzi: *nem restelli* a már egyszer vagy többször hallottakat megismételni. Mintha így szólna: nekem eltérők a megfontolásaim; én nem érzem magam kinos helyzetben az ismétlések miatt; én nem vehetem figyelembe még azt se, ha közületek némelyek bármely oknál fogva megró-

nának magatartásomért, vagy épp helytelenítenék azt.

Láthatjuk, hogy az igehirdetésben helye van az ismétlésnek, sőt kikerülhetetlen. Csupán azt kell világosan szem előtt tartani, hogy az apostol nem saját bölcsességét ismétli, hanem Isten akarátának a tolmácsolását. Ha saját magát szólná, akkor restelkedhetne. Így viszont „*ugyanazokat*“ újból leírja anélkül, hogy *restellendő* (oknérosz = kínos, terhes, kellemetlen) volna számára.

Az ismétlés rendjén döntő szempont, hogy a már halott dolgok „*nektek bátorságosak*“. Tehát amit mond, mindaz a gyülekezet építésére szolgál. A „bátorságos“ nem szó szerint adja vissza az eredetit (ászfálész), melynek alapjelentése: biztos, szilárd. Gondolhatunk a magyar nyelvben meghonosodott „aszfalt“ szóra, mely a szilárd, sármentes járdát jelenti a puha, feltörhető földúttal szemben. Amit ismételni akar Pál, az a filippieknek erősségül, szilárdságul, biztonságos és járható út gyanánt szolgál. Erősebb fundamentumon fognak állani, ha az ismétlődő dolgokat meghallgatják és elfogadják. Ilyen átvitt értelemben veendő, ha a Károli fordítás „biztonságos“ kifejezését halljuk.

2. „*Őrizkedjete a kutyaíktól*“, szó szerint: figyeljete a kutyaíkra! Jól nyissátok ki a szemeteíket, nehogy látván ne lássátok és ne vegyétek észre a köztetek járó ideígeneíket. Jól nyissátok ki fületeíket, nehogy hallván ne halljátok és ne vegyétek észre az ideígen hangokat. Legyeítek ébereí, vigyázzátok, figyeljete, és magatokat őrizéítek attól, hogy a kóbor és gazdátlan kutyaíkat öísszetéveszéítek az atyafiakkal. Egyáíttalan nem mondható udvarias hangnak. Az a Pál, aki a szereteteí, a mindenki írányában való béíesséíet hírdeti, most a kutyaíkhöz hasonlííta a gyülekezet rontására töíró ideígeneíket. Alig páírszor találkoíszunk az Úíjszöíveítségben a „kutya“ szóíval, de minden alkalommal valami rossíznak, megvetendeínek a kiemeléseíre (Mt. 7, 6; Lk. 16, 21; 2. Pét. 2, 22; Jel. 22, 15). A kutya a tíisztáíatlan állatok sorában a szenyínyesség kifejezőíje. Ilyen megkereszteíletlen tíisztáíatlanok azok, akiket föl kell ísmerni, és tőlük óvakodni kell. Óvakodni kell, akáírcsak a harapós kutyaíktól. Ők tíisztasáígot követelnek a törvéíny zsidós betartásának a híír-

detésével, de alapjában véve tisztátalanok, mert megvetik a szent Istent és az ő gyermekeit. Ellenük fordítja saját fegyverüket, amikor a tisztaság és törvényszerintiség hirdetőit tisztátalan kutyáknak nevezi.

„*Őrizkedjetek a gonosz munkásoktól.*“ „Gonosz“ az az evangéliumban szereplő szolga, aki számítva arra, hogy késik az ura, üti és veri szolgatársait, egyszóval megrontásukra tör (Mt. 2, 48. sk.). Gonosz „munkások“ azok, akitől őrizkedniük kell a levél olvasóinak, akárcsak a kutyáktól. Úgy tűnnek föl, mintha egy bizonyos nemes ügyet képviselnének és abban fáradoznának, dolgoznának. Követelik a törvényben előírt és kínos aprólékos-sággal betartandó cselekedeteket, s magukat úgy mutatják, mint akik szüntelenül az ilyen törvényhű élet betartása érdekében munkálkodnak. Mégis „gonosz“ munkások, mert megrontják azokat, akikért meghalt Jézus Krisztus, akitől el akarják szakítani a Filippibelieket. Gonoszok tehát azért, mert építés helyett a rombolást, a Krisztushoz kapcsolás helyett a Krisztustól való elszakítást munkálják.

„*Őrizkedjetek a szétvagdalástól.*“ Lehet, hogy ez a fordítás idegenül hangzik, s talán nem is megfelelő, de mindenképp jobb, mint a „megmetelés“, mely egészen tarthatatlan. Tarthatatlan azért, mert a görög szöveg „szójátéka“ (Bauer) egyáltalán nem jut kifejezésre benne, jöllehet a szójáték igen sokatmondó. A „körülmetélkedés“ (*peritomé*) helyett „szétvagdalást“ (*katátomé*), darabokra való szétvágást ír szójátékkal az apostol. Ezzel az a célja, hogy félreérthetetlenül mutassa: valóban a körülmetélkedést hirdetőkről beszél, de a hasonló szó (szójáték) segítségével azt is kifejezi, hogy a körülmetélkedést hirdetők megbontják a gyülekezet egységét, szétvagdalják, darabokra szedik az egységes testet, miközben részeket vágnak le róla. Hogy pedig a „megmetelés“ mindezt nem fejezi ki, ez külön magyarázat nélkül is bizonyos. Az érdemi szempont azonban az, hogy a görög szó a „szétvagdalással“ azonos. A keresztyének között zsidós szokásokat meghonosítani akaró zsidó tanítókra — túlzásokba menő zsidó keresztyénekre? — utal Pál. Ők azt akarják, hogy a keresztyének körülmetélkedjenek, a zsidós étkezési, ünneplési és egyéb szokásokat megtart-

sák, s a farizeusi cselekedet-keresztyénség ingoványos útjára térjenek. Mintha ma a szombatosokról és hasonlókról tanítana. Hogy mekkora veszedelmet jelenthettek az ilyenek, nem tudjuk megállapítani, de bizonyos, hogy akár léteztek épp Filippiben, akár nem, a veszedelem mindenképp fennforog. Az erős kifejezések arra engednek következtetni, hogy távolról vagy közlelől, de a veszély komoly volt, amitől óvni kell a gyülekezetet.

3. Pál apostol nem dolgozik pusztá negatívumokkal. Ő nem a nagyhangú ostorozások embere. Ha csak annyit mondott volna, amennyit a 2. versben láttunk, akkor aligha juthatott volna előbb az építő munkában. Nem elegendő „kutyáknak“ és „gonosz munkásoknak“, vagy mai nyelven „szektásoknak“, „lézengőknek“ nevezni azokat, akik Jézus Krisztustól idegen tanítás szolgálatába szegődnek. Ennél sokkal több szükséges. A rosszal szembe kell állítani a jót, a tisztátalannal a tisztát, a tévelygővel a helyesen járót. Ez a pozitív magatartás, melyet Pál apostol követ. Enélkül csak üres szó marad minden heveskedés. Látni fogjuk a következőkben, hogy miben mutatkozik az apostol pozitívuma.

Az előbbi vers szójátékához kapcsolódik az apostol: „mert mi vagyunk a körülmetélkedés“. Kétségtelen, hogy az Ószövetségben a körülmetélkedés Isten szövetségének a külső jele. Az is kétségtelen, hogy a zsidók a választott nép. Továbbá hasonlóan bizonyos: a választott néphez való testi hozzátartozás páratlan ajándék, mivel tetszett Istennek, hogy épp a zsidó népben jelenítse ki magát. Hogy ez tetszik-e nekünk vagy nem, vannak-e ellenvételeink vagy nincsenek, semmit sem változtat a valóságon. Érthető tehát, ha a zsidók ragaszkodnak a választott nép fogalmához. Azonban Jézus Krisztus gyökeres változást hozott. Benne szemléletően tetszett Istennek, hogy mostantól fogva a testi Izrael kiteljesedjék, céljához jusson a lelki Izraelben, az Ószövetség folytatódjék az Újszövetségben. A testi Izraelhez való tartozás ezután is megmarad Isten kegyelmi ajándékának, de a megtartatás többé nem a testi, hanem a lelki Izraelben történik. A testi körülmetélkedés helyét elfoglalja a lelki körülmetélkedés. Az újjászületett lélekben kell meglátszania,

hogy valóban Isten szövetségének a hordozója. A testi hovátartozás önmagában semmit se jelent. A zsidók többé nem mondhatják: „mi vagyunk a körülmetélkedés“. De mondhatják és mondaniuk kell a keresztyéneknek: „*mi vagyunk a körülmetélkedés*“.

„*Mi*“ és nem más. Nem felerészben, hanem egészen „*mi*“. Mi, akik testileg nem vagyunk körülmetélve; mi, akik test szerint nem vagyunk zsidók; mi, akik nem gyakoroljuk az ószövetségi kultuszt; mi, akiknek nincsenek étkezési és mosakodási szabályaink, zsidó ünnepeink; egyszóval mi, akik a testi Izraelhez nem tartozunk. Tehát nem mondunk le a körülmetélkedés által jelzett új szövetségről, hanem szigorúan ragaszkodunk hozzá. Nem engedhetjük, hogy ezt a szövetséget mások sajátítsák ki maguknak alaptalanul.

A vers második fele azt mutatja, hogy miben nyilvánul meg a lelki körülmetéltség, miből ismerhetők föl azok, akik lélekben vannak körülmetélve.

Mi — keresztyének — vagyunk azok, „*akik Isten Lelke szerint szolgálnak*“. Figyelemre méltó, hogy a „*szolgálók*“ (laterüő) ige az egész idevágó irodalomban kimondottan istentiszteleti szolgálatot jelent. Pál tehát célozni akar a zsidó kultikus életre, a ceremóniákra, valamint a különféle vallási gyakorlatokra. Mindezek azonban csak külső gyakorlatok, melyek a testi körülmetélkedéshez tartoznak. Többé nem képezik a helyes istentiszteleti „szolgálatot“. A keresztyének nem ilyen „szolgálatot“ végeznek, hanem „*Isten Lelke szerint*“ szolgálnak. A „szolgálók“ igének az előbbieken jelzett vallási jellege biztosíték amellet, hogy valóban az élő Isten helyes tiszteletéről, a neki való helyes szolgálatról van szó, mégpedig egyrészt a szorosabb értelemben vett istentisztelet keretében, s másrészt az egyéni kegyesség síkján.

A lelki körülmetélkedés fiainak az istentiszteleti szolgálata is lelki. Nem abban nyilvánul meg, hogy az Ószövetség előírásai szerinti kultikus életet gyakorolják, hanem a közös imádságban, az Ige hirdetésében és hallgatásában, valamint a sákramentumokkal való élésben. Aki Isten Lelke szerint „szolgál“, ilyen értelemben szolgál az istentisztelet rendjén.

A „szolgálat“ kiterjed az egész életfolytatásra, mely a maga egészében Istennel való járás. Amint Kálvin mondja: az Isten Lelke szerinti szolgálat „az Isten iránti bizalomból, Isten segítségül hívásából, az önmegtágadásból és a tiszta lelkiismeretből áll“. Mindez egyetlen szerves istentiszteleti szolgálat. A Károli szöveg az apparátusban található olvasatra támaszkodva fordít: „akik lélekben szolgálnak Istennek“. A kritikai szöveg viszont az eltérő olvasatra támaszkodik, miközben „Isten Lelke szerinti szolgálatról“ beszél. A hangsúly tehát azon van, hogy nem a törvény előírásai, hanem Jézus Krisztus Szentlelke vezeti a keresztyéneket, amidőn a lelki körülmetélkedéshez híven imádják az Urat. Ahhoz tartják magukat, amit Jézus Krisztus tanított, s amit most Szentlelke visz véghez bennük.

A lelki körülmetélkedés továbbá abban nyilvánul meg, hogy „Jézus Krisztusban dicsekedünk és nem testben bizakodunk“. Az egységet megbontani akaró zsidók származásukkal, körülmetélkedésükkel és hasonlókkal dicsekednek. A keresztyének ezzel szemben „Jézus Krisztusban dicsekednek“. Nem hivatkoznak zsidó származásukra, sem körülmetélkedésükre, hanem egyedül arra, hogy Jézus Krisztus az ő Uruk, akinek nevét megvallják, és előtte térdet hajtanak (2, 10—11), mint aki őket megszentelte, s akitől nyertek kegyelmet és békességet (1, 1—2); ő az, aki elkezdette és befejezi bennük a jó munkát (1, 6). Egyszóval Jézus Krisztusban dicsekednek, mégpedig nem önmagukkal, nem bizonyos kiválóságaikkal, se bizonyos személyekkel (pl. egyházi vezetőikkel, tudósaikkal), hanem Jézus Krisztussal. Krisztus az ő dicsőségük, aki miatt nem szégyenkeznek. (A dicsekedésre nézve lásd az 1, 26. v. magyarázatát.)

A Jézus Krisztusban való dicsekedés kizárja a *testben való bizakodást*, vagy amint a vers szövege hangzik: „*nem testben bizakodunk*“. Testben bizakodik, aki faji hovatartozását vagy társadalmi helyzetét és egyéb testi dolgokat tart szem előtt. Testben bizakodnak a zsidók, amikor származásukat és az abból folyó külső állapotukat tekintik elsőrendűnek és Isten előtt fölemlíthetőnek. Testben bizakodik, aki gazdagságában vagy szegénységében, műveltségében vagy műveletlenségében, osztályában vagy

osztályonkívüliségében véli fölfedezni Isten előtti kedvességének a biztosítékát. Ilyen magatartás távol áll a keresztyénektől. Ők Istenbe vetik bizodalmukat (l. 1, 6. v. magyarázatát), mert hitük szerint egyedül Isten lehet kezessége szentségüknek, békességüknek és üdvösségüknek. Testük és testi tulajdonságaik, képességeik és adottságaik megannyi eszköz-számba mennek Istennél, nem pedig a békességes és üdvösséges élet támaszpontjai, amelyekben bizakodni lehetne.

4. Hogy Pál apostol így beszélhet, annak megvan a biztos alapja. Ha egy görög szólana így, akkor az ellenség könnyen szemére vethetné, hogy önérdékből beszél, mivel a testi bizakodásra nincs lehetősége. Ilyen kifogásokat tarthat szem előtt Pál, amikor hangsúlyozza: „*nekem van bizakodásom test szerint is*“. Nem azt mondja, hogy test szerint is bizakodik, hanem csak figyelmeztet: neki az ilyen bizakodáshoz is megvan az ellenség felfogásán nyugvó jogalapja. „*Ha valaki más merészel testben bizakodni, én sokkal inkább*.“ Senki nincs inkább följogosítva a testiekben való bizakodásra, mint ő. Következésképp senki sem tehet neki szemrehányást, mint ha önérdékből szállana síkra a testiekben való bizakodás ellen. „Nem elégszik meg azzal, hogy másvalakivel egyenlőnek tekintse magát, hanem jóval elibük helyezi magát. Így kell eltűnnie bármely gyanúsításnak, miszerint irigyelné előnyeiket, vagy azért emelné mindenek fölé Krisztust, hogy azáltal jelentéktelennek tüntesse föl azt, ami nála hiányzik. Amint mindjárt látni fogjuk, nekik semmijük sem volt, amivel ő — Pál — nem rendelkezett volna, sőt: sok tekintetben előnyt élvezett velük szemben.“ (Kálvin) Tehát testi síkon, azaz pusztán emberi beállításban az ellenség álláspontjáról nézve is „*sokkal inkább*“ joga van szavát hallatni, mint bárki másnak. Ime a dolgozó, a vitatkozó, a hitet minden rendelkezésre álló eszközzel védelmező szolga: Pál apostol.

5. „*Körülmétléttem nyolcadnapon*“, szó szerint: körülmételkedés tekintetében nyolcadnapos (*peritomé oktáémerosz*). A „*körülmételkedés*“ dativusos alakja azt a viszonyt fejezi ki, melyben az apostol áll a körülmételke-

déssel kapcsolatban. Tehát a körülmetélkedéshez az a viszonya, hogy nyolcadnapon körülmetéltetett (Blass—Debrunner 197.). A törvény előírása szerint ugyanis minden férfit körül kellett metélni a születés utáni nyolcadik napon, jeléül az Isten és a választott nép közötti szövetségnek (1. Móz. 17, 10—14; 3. Móz. 12, 3). Ebből a szempontból Pál nincs hátrányban a zsidós tanítókkal szemben. Valóban nem azért harcol a körülmetélkedés ellen, mert ő nincs körülmetélve, hanem azért, mert Isten Lelke szerint akar engedelmeskedni. A nyolcadik nap említése azért fontos, mert azok a pogányok, akik a zsidósághoz tértek, a dolog természete szerint csak felnőtt korukban részesülhettek a körülmetélkedésben (prozeliták). Pál nem prozelita, hanem a törvény szerinti időben körülmetélt férfiú. Erre utal azáltal is, hogy „*Izrael nemzetségéből*“ valónak mondja magát. „*Izrael a zsidó népnek, mint Isten választott népének különös neve*“ (Masznyik). Lehet, hogy valaki idegen származású is körül volt metélve nyolcadnapon, de ez a körülmény nem hozza magával szükségképpen a zsidó származást. Pál ellen ilyen vádat nem emelhet az ellenség. Ő származása tekintetében is dicsekedhetne a testiekkel.

Egy lépéssel még tovább megy Pál a részletezésben, amikor „*Benjámin törzséből*“ való származására hivatkozik. Kálvin szerint nem szabad arra gondolni, mintha a Benjámin törzse különb volna a többinél, hanem egyszerűen a benjáminita törzshöz való tartozás kezesség az izraelita eredet mellett. Ha viszont figyelembe vesszük az előző vers „sokkal inkább“ kitételét, úgy valószínűbbnek látszik, hogy a Benjamin törzsét mintegy kiemeli Pál a többiek közül. Az 1. Kir. 12, 20—24 ugyanis elbeszéli, hogy amikor az izraeliták elszakadtak a Dávid házából való Roboámtól (Salamon fia), akkor a Juda háza és a Benjámin törzse hűséggel kitartott a dávidi király mellett. Föltehető, hogy Pál ezt a kiváltképpeni helyzetet vette figyelembe, amidőn benjáminita származására utal. Mintha azt mondaná: izraelita vagyok, mégpedig a javából.

Származása tekintetében még egy utolsó megjegyzéssel találkozunk: „*héberből való héber*“. A Károli szöveg „*zsidóból való zsidó*“ fordításától azért térünk el, mert

a 4. vers „sokkal inkább“ szóhasználata itt is elővigyázatosságra int. Föltételezhető, hogy Pál megfontoltan használja a „héberből való hébert“ a „zsidóból való zsidó“ helyett, bármennyire is igaz marad, hogy a kettő érdemben ugyanazt jelenti. Lehet, hogy a zsidó népet jelölő legősibb elnevezésre céloz (1. Móz. 14, 13 — Kálvin), de még kéznél fekvőbb, hogy az anyaországhoz és annak zsidó kulturájához, vallásához való ragaszkodás jut kifejezésre. A Filippiben és más görögországi városokban, azaz a szétszórtságban élő zsidók könnyen idegen hatások alá kerülhettek, azaz hellenizálódhattak. Ezekhez viszonyítva az anyaországiak *héber*ek, nyelvük pedig a „héber dialektus“. Pál kora gyermekéveiben Jeruzsálemben (az anyaország fővárosába) került, s így tősgyökeres héber környezetben nevelkedett. Igaz, hogy szülei Tarsusban éltek, és ő is ott született, de sose idegenedett el az anyaországtól. Nem lett az idegen görög műveltséget jobban kedvelő hellénista zsidóvá sem ő, sem szülei, akiket szintén töről szakadt zsidóknak, azaz hébereknek mond (Masznyik: *Pál apostol* . . .).

„*Törvény tekintetében farizeus.*“ A farizeusság nem hivatásbeli elnevezés, mint pl. az írástudó és a pap. Lehetnek farizeusok az írástudók és a papok is, amiként a farizeusok foglalkozás szerint lehetnek akár írástudók, akár földművesek vagy más hivatáshoz tartozók. A farizeusi rendhez tartozók arra kötelezték el magukat, hogy legnagyobb aprólékossággal vigyáznak a törvény betartására. Sokszor kínos kicsinyességgel óvakodnak attól, nehogy áthalgják a törvény legjelentéktelenebb előírását se, és pedig aszerint, amint az írástudók magyarázták azt. Innen nyer világosságot a „*törvény tekintetében*“ kifejezés. Vagyis olyan viszonyban állottak a törvénnyel, amilyent a farizeusi ügybuzgóság magával hozott. A „*törvény*“ természetesen nemcsak a 10 parancsolatot foglalja magában, hanem az egész mózesi törvényt, és pedig a hozzá fűzött későbbi magyarázatokkal együtt. Elmondható, hogy a farizeusokhoz hasonló buzgóságú keresztyén közösség rokonszenvesebb volt a zsidók számára. Ez a körülmény újabb fényt vet tehát az előző (4.) vers „sokkal inkább“ kifejezésére. Mások lehettek zsidók vagy héber~~ek~~, de Pál azok között is elől járt, mert farizeus volt.

6. „Buzgóság tekintetében az egyházat üldöző.“ A „buzgóság“ (dzélosz) mind hímnemű (ho), mind semleges-nemű (to) alakjában használatos a korabeli görög nyelvben (Blass—Debrunner 51). Ennélfogva nincs érdemi különbség az apparátus olvasata és az alapszöveg között. Nem egyszerűen farizeus volt Pál apostol, aki megelégedett a törvény szerinti étellel, azaz csak saját cselekedetével és saját hűségével foglalkozott. Túlzó buzgósága arra készítette, hogy tovább menjen, és erőszakkal szerezzen érvényt a farizeusi életformának. Útjában állottak elsősorban a keresztyének, akik saját kegyességük helyett Krisztusban bíztak, a törvénynek való farizeusi engedelmesség helyett Krisztus iránti engedelmisséget hirdettek. Mi sem természetesebb, mint hogy a „buzgó“ Pál üldözi a keresztyéneket. Nemcsak azok ellen fordul, akikkel találkozik, hanem föl kutatja, kinyomozza őket, és kivégzésükben részt vesz (István vértanú). Tehát nemcsak a szellem fegyverével küzd, hanem a durva erőszakot veszi igénybe — mindezt pedig ügybuzgóságból. Ilyen előzmények után ki vonhatná kétségbe, hogy ő testben nem dicsekedhetne? Ellenkezőleg: sokkal inkább, mint akár a farizeusok legnagyobb — kevésbé buzgó része. Ő a szó szoros értelmében keresztyén-üldöző volt. Üldözte mindazokat, akiket Isten kiválasztott, a zsidók és a pogányok közül kihívott, vagyis üldözte a kihívottak seregét, az eklézsiát, az egyházat. Éppen azokat üldözte, akiknek most szószólója, védelmezője és pásztora. Megjegyezzük, hogy az „*egyház*“ itt nem az egyik vagy a másik gyülekezettel azonos, hanem a gyülekezetek összességével: az Anyaszentegyházzal. Mivel némelyek azt a véleményt képviselik, hogy az Újszövetség csak a „gyülekezet“ fogalmát ismeri, nem pedig általánosságban az egyházét, ezért nyomatékosan utalunk arra: a szóban forgó vers az egyházzal, a kiválasztottak seregéről mint keresztyénekről beszél általánosságban, azaz nem valamely konkrét gyülekezetről.

Végül azt mondja Pál, hogy „a törvénybeli igazságság tekintetében feddhetetlen“ volt. Aligha lehetne a görög eredetű nagyobb hűséggel visszaadni, mint ahogyan a Károli-fordításban találjuk (= törvénybeli, vagy a revidélatlan szerint: „törvényben való“). Mégis a görög

szöveg jobban kiemeli, hogy itt olyan igazságosságról van szó, mely szemben áll egy másik igazságossággal, ti. a Krisztuséval. Körülírva így fordíthatnánk: *a szerint az igazságosság (1, 11; 3, 9) szerint, amely a törvényben van; a törvényben, vagyis nem Krisztusban. A törvény igazságossága tükrében „feddhetetlen“ (ámemptosz = akit nem kell feddeni, mivel nincs rá ok) az, aki minden vonatkozásban eleget tesz a felállított törvényes előírásoknak: csak Jáhvét tiszteli, az ünnepeket megtartja, nem gyilkol, adóját megfizeti, a tisztasági szabályokat betartja, tiltott eledelektől tartózkodik stb. Mindezekre az előírásokra nemcsak igyekezett vigyázni, hanem emberi — farizeusi — mérték szerint egyet sem hágott át közülük. Feddhetetlen volt, azaz kifogástalan, vádolhatatlan, teljes értékű törvényhű zsidó. Ennél nagyobbbat és szebbet el sem lehet képzelni a törvénybeli igazságosság szempontjából. Ennek a törvénybeli igazságosságnak azonban semmi köze a Jézus törvénymagyarázatához, vagyis a betölthetetlen törvényhez. Nem a törvény rossz, sem annak igazsága, hanem rossz az a betölthetőnek vélt törvény, amelyre ráépült a farizeusi életgyakorlat, azaz a rosszul értelmezett törvény. Ennek a rossz értelemben vett törvénynek volt követője és betartója Pál, s e szerint a helytelenül értelmezett törvény szerint volt ő feddhetetlen. Tehát ilyen szempontból is dicsekedhetett volna „testben“. A „feddhetetlenség“ egyébként megfelelője a múlt századi (és a jelenkorban sem ritka) „erkölcsösségnek“. Erkölcös ember az, aki nem vét az ún. „vallásos-közerkölcs“ ellen, aki „mocsoktalan nevet“ hagy maga után, aki „jó“ ember, egyszóval: aki „erkölcsös“. Pál apostol ilyen „feddhetetlen“, „erkölcsös“ zsidó volt az Úr Krisztus megismerése előtt.*

3, 7—11 MÚLT ÉS JÖVENDŐ

(7) *De ami nekem [egykor] nyereség volt, azt Krisztusért veszteségnek ítélttem. (8) Nemcsak, hanem [most] is veszteségnek ítélek mindent, Jézus Krisztusnak, az én Uramnak mindenneket felülmúló ismerete miatt, akiért mindennek veszteséggé let-*

tek számomra, és szemétnek ítélem [azokat], hogy Krisztust megnyerjem, (9) és találtassam öbenne, mint akinek nincsen saját igazságosságom a törvényből, hanem [van igazságosságom] a Krisztusban való hit által, Istentől való igazságosságom a hit alapján, (10) hogy megismerjem őt és az ő feltámadásának erejét, és az ő szenvedéseiben való részesülésemet, hasonló lévén az ő halálához, (11) ha valami módon eljuthatnék a halottak feltámadására.

Nehéz szakasz. Nem lehet eldönteni, hogy a fordítás nehezebb-e vagy a magyarázat. Mindenesetre az Ige mondanivalójának a megértése nélkül nincsen — egyáltalán nem lehetséges — pusztán nyelvészeti ismeretekre nyugvó fordítás.

7. „De ami nekem [egykor] nyereség volt.“ Ez éppúgy nem szó szerinti fordítás, mint a Károlié. Szó szerint így hangzik a szöveg: „de amelyek nekem [egykor] nyereség volt“. Vagyis többes számra egyes szám következik. Eközben nincs szó se szövegromlásról, sem helyesírási fonákiságról. A klasszikus görögben sem idegen nyelvhasználat, hogy többes után bizonyos esetekben egyes szám következik. Ez a számunkra idegen nyelvi sajátosság a magyarázatot biztosabb alapra helyezi. A többes számú „amelyek“, vagyis az „ami“ visszamutat az 5—6. versben mondottakra: a testi körülmétkedésre, a származásra, a farizeusi törvényhűsége, a buzgóságra és az egyház üldözésére. Mindezeket — azaz több dolgot — egykor úgy tekintette, mint „nyereséget“. Boldog volt, hogy nem körülmétketlen; boldog volt, hogy zsidónak született, s nem pogánynak; boldog volt, hogy a farizeusok közé számíthatta magát, s mint ilyen részt vehetett a keresztyének üldözésében, és igaznak tarthatta magát. Másokhoz viszonyítva előnyös a helyzete, akár csak a római birodalomban az állampolgári jogokat élvező római polgáré, vagy a rasszizmus világában a fajiság élvezőié. Mindez azonban már a tovatűnt és személyére nézve az örökre letűnt múlté. Mert ami „egykor“ nyereség volt, azt „Krisztusért veszteségnek ítéli“. Nincs benne a görög eredetiben, de az értelemhű fordításban mégis ki kell tenni az „egykor“-t. Ugyanis az „ítéltem“ (hégémáj —

perf.) ige egy a jelenben folytatódó múltra figyelmeztet. Volt egy meghatározott idő a múltban, amikor lényeges változás történt. Eltűnt a régi Pál, és helyét elfoglalta az új. Nem azt mondja, hogy „ítélem“, hanem „ítéltem“ (perf.), de úgy, hogy ítélete ma is érvényes. Most emlékezik a történetekre, az azóta is érvényes nagy fordulóra. Az „ítélni“ ige élesebben rávilágít arra a határozott szellemi-lelki magatartásra, melyről most szó van, mint a „tartani“ (Kecskeméthy), „Veszteségnek“ ítéli mindazt, ami eddig nyereségnek látszott előtte.

A „veszteség“ (dzémia = jelen esetben inkább „vesztesség“, mint „kár“, ami következik abból is, hogy a „nyereség“ ellenpárját jelenti) magában hordozza a nyereséggel kapcsolatos feszültséget. Veszteségnek, káros, ártó, hátrányos gondolkodásnak és lelkiségnek minősítette életének egy adott forduló pontján, hogy korábban önértéket tulajdonított testi körülméletelkedésének és származásának. Nem körülméleteltetését és származását ítélte veszteségnek, hanem az ezekhez fűződő magatartását. Veszteségnek ítélte továbbá farizeusi buzgóságát, önelégültségét és keresztyénellenes gorombaságát. Micsoda változás! Az ég és föld közötti úr, a világosság és a sötéttség közötti különbség meredezik a „nyereség volt“ és a „veszteségnek ítéltem“ között. Nem a cselekedeteket, nem a törvény szerinti egészséges életfolytatást veti el, hanem azt az alaptalan bizodalmat, mellyel csüngött születési adottságain és jó vagy rossz cselekedetein.

Radikális, gyökeres az „elvetés“! Jól meg kell figyelni, hogy Pál apostol nem azt mondja: „ami nekem nyereség volt“, azt most közömbösnek, fontosságnélkülinek tekintem; nem, hanem *veszteségnek*. Bűnbánatot tartani nem azt jelenti: liberálissá lenni, közömbössé válni a sötét múlt iránt, hanem elszörnyülködni és bánkódni fölötte; nem azt kell belátni, hogy a múlt már semmit sem jelent, hanem hogy gonoszt jelent. Mélység az a vélt magasság, amelyen állottam; elveszettség az a biztonság, amelyben éltem; sötétség az a világosság, mely az enyém volt. Nem nulla lép a plusz helyére, hanem maga a plusz alakul át mínusszá. Nem a tökéletlenségnek, hanem a bűnösségnek a fölismerése (Barth).

Mindez pedig „Krisztusért“! Az „...ért“ (diá) — accusativussal — jelenti mind az „alapot“, mint a „cél“ (Blass-Debrunner). Krisztus az alapja, az oka, a beindítója, de egyben a célja is annak, hogy veszteségnek ítélte a nyereséget, kárnak a hasznot, boldogtalanságnak a boldogságot. Krisztus cselekedte mindezt öbenne. Nem magától és magáért, nem saját belátásból és egyéni előnyeinek a biztosításáért, hanem „Krisztusért“ cselekedett; Krisztus útbaindításával és Krisztusra nézve, azaz mivel meglátta az egyetlen nyereséget: *Krisztust*.

8. Ami azonban a múltban — egykor — történt, az nem egy kalandos életnek aktualitás nélküli lezárt eseménye, amit be lehet osztani a jó vagy a rossz emlékek közé. Az előző versben leírt történés nem az apostol jelenétől független életrajzi adat, amelynek immár nincs jelentősége. Ellenkezőleg: olyan esemény, amely a múltban egykor megtörtént, de azóta is szakadatlanul történik (praes. perf.) Mit jelenthetne egyebet a Pál apostol határozott szókimondása: „*Nemcsak, hanem [most] is veszteségnek ítélek mindent*“. Nem bánta meg, amit cselekedett, nem változtatta meg véleményét, nem jutott tisztultabb meggyőződésre.

A Károli-szöveg „sőt annak felette“ kifejezéssel vezeti be ezt a mondatot. Más fordítók (Barth) a „de most is“ kifejezést használják. Mi a „nemcsak, hanem [most] is“ fordítási lehetőség mellett döntünk, mégpedig azzal a megfontolással, hogy megfelelőbbnek tartjuk. Megfelelőbb azért, mert a „nemcsak, hanem“ benne van a mindennapi közönséges nyelvjárásban, míg a „sőt annak felette“ már nem annyira közhasználatú, és tartalmilag sem egészen helytálló. Az az értelme, hogy valami olyan dolgot vezet be, amely pluszként jön a már mondottakhoz, mintegy fölötte áll azoknak. Pedig jelen esetben nincs szó többletről, valami másról, hanem ugyanannak a dolognak a folytatólágosságáról. Ezt a folytatólágosságot aláhúzottan kiemeli a „nemcsak, hanem [most] is“ kifejezés (*állá menünge káj* — Blass—Debrunner 448: 6 és Bauer). Körülírással szólva, mintha így írta az apostol: nem férhet kétség ahhoz (vagyis nyilvánvaló, természetes, bizonyos), hogy nemcsak a múltban voltam

így, hanem most is ugyanígy gondolkozom. Most is, a jelenben is, e sorok írásakor is „veszteségnek ítélek *mindent*“. „*Mindent*“, kivétel nélkül mindent. Mégcsak kis részben sem változott meg a magatartásom. Senki sem állíthatja, hogy nagy körvonalakban megmaradtam korábbi álláspontom mellett, de mégis tettem bizonyos engedményeket. Nem, mert itt nem az én álláspontomról van szó, hanem arról a gyökeres fordulópontról, amelylyel Isten megajándékozott, s ahonnan nézve új fényt nyert egész életem. *Mindent* — felsoroltakat és fel nem soroltakat —, azaz korábbi énemet a maga egészében veszteségnek „*ítélem*“. Ugyanaz a „veszteség“, ugyanaz az „*ítélés*“, mint a 7. versben, csupán jelen időben (*praesensben*), a bizonyoságtétel idejében, a még tartó mában. (A revideálatlan Károli a szó szerinti fordítást adja. mindeneket kárnak ítélek lenni.)

„Jézus Krisztusnak, az én Uramnak [*mindeneket*] *felülmúló ismerete miatt*“ van az, hogy most is veszteségnek ítélem mindazt, amit annak ítélttem egykor. Az előző versben csak annyi volt, hogy „Krisztusért“, most pedig ezt részletesebben kifejti.

Az „*ismeret*“ (*gnóosz*) tartalmát az szabja meg, hogy Jézus Krisztusra vonatkozik. Pálnak volt ismerete Krisztussal való találkozása előtt is, hiszen gondos nevelésben részesült. A zsidós tanítóknak is volt ismeretük a maguk módján, ahogyan minden kor emberének megvan a maga sajátos ismeretanyaga éppen a hit dolgai tekintetében. A Jézus Krisztus ismerete nem ezeknek az ismereteknek egy magasabb fokú kibontakozása, nem egy vallástörténeti fejlődésnek a csúcspontja ugyanabban a síkban, hanem minden más ismeret felett álló, azokon túl lévő, azokkal össze nem hasonlítható ismeret. A mi fordításunkban a „*felülmúló*“ szó melléknév, azaz tulajdonságjelző. Pedig a görög szöveg főnevesített alakban használja: Krisztus ismeretének a mindeneket „*felülmúló volta*“ miatt. Ebből a szempontból — ti. grammatikailag — megfelelőnek látszik Krisztus ismeretének a „gazdagságával“ (rev. Károli) fordítani, vagy még inkább „nagy voltával“ (rég. Károli). A nehézség csak az, hogy egyik sem domborítja ki a másféle ismeretekhez való páratlan viszonyulást, ami kétségtelenül benne van a gö-

rög eredetiben (Blass-Debrunner 263:2). Ez az ismeret tartja kényszer alatt Pál apostolt. Ez teszi hajlíthatatlanná és állandóvá benne a régi elvetését és az új megtartását.

Nem vétünk az Ige ellen, ha azt mondjuk, hogy „Jézus Krisztus ismeretét“ egyfelől genitivus objectivusos, másfelől genitivus subiectivusos szerkezetnek tekintjük. Más szóval: igaz, hogy Pál apostolnak Jézus Krisztusra vonatkozó ismeretéről van szó, melynek a tárgya (objektuma) Jézus Krisztus, akire néz az ismeret, de éppoly igaz, hogy ez az ismeret Jézus Krisztusnak az ajándéka, Jézus a forrása, mint akitől származik az ismeret, azaz Jézus az alanya (szubjektuma). Egy hűséges bizonyosságtétel aligha mondhat le mindkét oldalnak a kiemeléséről. De bármiként álljon a helyzet, bizonyos marad, hogy a „mindent felülmúló ismeret“ „Krisztusnak“ nevezi Jézust, és „Jézusnak“ Krisztust, aki választottjainak „Ura“ (lásd az 1. 2. v. magyarázatát). Aki ennek az Úrnak a „szolgája“ (1, 1) lett: annál az ismeret mentes a futó hangulatoktól és benyomásoktól. Nem a Krisztus-kép változik az alakuló, „fejlődő“ ismeret nyomában, hanem épp fordítva: a tegnap és ma és örökké ugyanaz az Úr Jézus Krisztus határozza meg az ismeretet. Nemcsak lehetséges, hanem egészen bizonyos, hogy fejlődés van az emberi ismeretekben, legyenek azok vallásos vagy nem-vallásos természetűek, de a Jézus Krisztus ismerete fölötte áll ennek a fejlődési folyamatnak, azaz nem függvénye annak. Nem „teória“ ez, hanem hitvallás, a Krisztus által megragadott, foglyul ejtett Pál apostolnak a hitvallása.

A hitvallási jellegzetesség mutatkozik — akárcsak előbb — az egyes számú első személyben: „*akiért mindenek veszteséggé lettek számomra*“. Ismét csak az „*akiért*“ (= „Krisztusért“ 7. v., „Krisztus ismeretéért“ 8. v.), aki a mozdíthatatlan központ, aki körül forog az apostol bizonyosságtétele. Őérette, őmiatta, őreá nézve lettek veszteséggé „mindenek“. „*Mindenek*“, amik az 5—6. versek összefüggésében említettek vagy nem említettek, de oda tartoznak. Minden-minden, ami Krisztussal szemben áll, amit Krisztus az apostol múltjában és jelenében elítél. Mindezek „*veszteséggé lettek számomra*“. Szívesen

csatlakoznánk a Károli-fordításhoz, ha azt mondaná: „mindent elveszni engedtem“ (nem pedig „kárba veszni“). Kálvin a „kárnak tekintetem“ („für Schaden gerechnet“) kifejezést használja, ami nyilvánvalóan helyesebb. Mégis megmaradunk a „mindenek veszteséggé lettek számomra“ mellett. A görög ige (*dzémioó*) csak szenvedő (passzív) formában fordul elő az Újszövetségben, s ennek kifejezésre kell jutnia a fordításban. Nem a magától jobb belátásra jutott Pál cselekszik, hanem a fegyverletételre kényszerített Pállal történik valami, amit ő maga ismer el önmagáról. A régi Pál azt mondaná: nem engedem „kárba veszni“; a jobb meggyőződésre jutott Pál így szólna: „kárba veszni“ engedem; de a Krisztus által foglyul ejtett Pál ezt mondja: akaratom ellenére, cselekvési szándékom (aktív) ellenére „veszteséggé lettek számomra“ (aor. pass.), „kárrá lettek számomra“. Röviden: elismerem, hogy eldobni való ócskaság volt korszerűségem; veszteség volt minden nyereségem. Mind ezt őszinte bűnbánattal elismerem. Nemcsak elméletben van ez így, hanem ténylegesen, valósággal.

Ilyen „elismerésre“ következik a „szemétnek ítéltet [azokat]“. A „szemét“ összesítő fogalom. Magában hordozhatja a „ganéj“ (rég-i Károli) képét éppúgy, mint másféle eldobásra szánt hulladékokat. Mindenképp súlyos kifejezés, mely a megvetésnek és az undornak a képzetét eleveníti föl. Megvetéssel néz Pál apostol arra, amit egykor nyereségnek tartott. Amiért egykor képes volt életet kioltani, azt most szemétnek bélyegzi. Látszik, hogy a bűnnel szemben éppoly kíméletlen, mint a bűn képviselőivel (3, 2). Elfordul a tisztátalantól, nem vállal közösséget a bűnnel. Amint a szemetet összegyűjtik és eldobják, nehogy betegségek terjesztője és melegágya legyen, úgy dobja el egykori múltját az apostol, hogy „Krisztust megnyerje“.

Ahol szemét van, ott nincs tisztaság; ahol a szemetet szeretik (átvitt értelemben), ott nincs Krisztus. Krisztus új szívet, szemét nélküli szívet, azaz a bűnt utáló és megvető szívet akar. Ezt jól tudja az apostol. Amit tesz, azért teszi, hogy övé lehessen Krisztus, azaz hogy megnyerje Krisztust. A „megnyerés“ természetesen nem azonos a sorsjátékok „lutrijával“, sem a szokott értelemben

vett nyereszkezdésekkel. A „nyereség“ (7. v.) igei alakjára gondoljunk, hiszen a fentiekben látott „nyereséghez“ simul a „megnyerni“ ige. Már övé a „nyereség“, már övé Krisztus, és mégis őt akarja megtartani. A következő vershez tartozik ugyan, de már itt utalnunk kell arra, hogy „őbenne [akar] találtatni“. Nem véletlen, hanem tudatos összekapcsolása a két képnek, amit gyöngít a Biblia versbeosztása, ketté vágván a képet. Egész egyszerűen ezt mondhatjuk: a kép egyik része szerint Krisztusnak Pál apostolban való lakozásáról- (= hogy Krisztust megnyerjem, hogy Krisztus az enyém legyen), a másik szerint Pál apostolnak Krisztusban való lakozásáról van szó. Krisztus akkor marad az övé, vagyis ő úgy marad a nyereség birtokában, ha valóban és igazán szemétnek ítéli egykori énjét minden velejárójával együtt.

9. „*És találtassam őbenne*“. Ennek a mondatrésznek sem az az értelme, hogy még nincs Krisztusban, de Krisztusban akar lenni. Pál már Krisztus Jézusban, az ő közösségében él. Rajta kívül, tőle függetlenül nem tud és nem akar létezni. Egyetlen vágya, hogy Krisztus ajkáról hallja: tényleg őbenne van. Az ige passzív alakjának (aor. conj.) a figyelmeztetése szerint Pál arra helyezi a hangsúlyt, hogy Krisztus szemszögéből nézve legyen olyan, mint aki Krisztusban van. Sokan állíthatják magukról, hogy Krisztusban vannak, s mégis távol állanak tőle. Ha azonban valakiről maga Krisztus elismeri, hogy hozzá tartozik, őbenne él, neki engedelmeskedik, akkor nem férhet kétség a benne folytatott élet valóságához.

Hogy a vers összefüggésében mit jelent a Krisztusban-találtatás, ezt Pál így fejezi ki: „*mint akinek nincsen saját igazságosságom a törvényből, hanem [van igazságosságom] a Krisztusban való hit által, Istentől való igazságosságom a hit alapján*“. Csak az van Krisztusban, akinek nincs saját igazságossága. Aki saját „farizeusi“ (5. v.) vagy másféle igazságosságával van eltelve, és azzal meg van elégedve, az Krisztus ítélete szerint nincs, nem lehet Krisztusban. Körülírással úgy is mondhatjuk: aki Krisztusban találtatik, immár olyan (kitűnik gondolkodásából és magatartásából), „*mint akinek nincs saját igazságossága*“.

Az „igazságosság“ (*dikájoszüné*) nem azonos az „igazsággal“ (*áléthejá*). Igazságos az a bíró, aki az igazságot (a törvény szerinti mértéket) tartja szem előtt az ítélet meghozásakor. Igazsága van annak, aki a törvény parancsolatait, a törvény igazságát elfogadja és ahhoz hiánytalanul alkalmazkodik. „Saját“ igazsága van annak, aki föltételezi önmagáról (tehát nem Krisztus mondja róla, nem Krisztusban találta olyannak, hanem saját-magának a véleménye az irányadó arra nézve), hogy mindenben megüti a törvény mértékét, azaz teljesíti a törvényt. Ilyen „saját“, „törvényből“ való igazság nincs. Lehet, hogy saját igazsággal kérkedik az ember — mint egykor Pál —, de Krisztus szemében úgy találta, mint akinek nincs saját igazsága (*áléthejá*), mivel önmagában és önmagától semmiképpen nem lehet igaz. Nem lehet saját igazsága egyszerűen azért, mert nem tudhatja betölteni a törvényt. A saját igazság csak olyan torzó lehet, amilyen volt a Pálé, vagy amilyen a „kutyáknak“ és a „gonosz munkásoknak“ nevezett keresztyéneké.

Az igazság (*áléthejá*) helyett létezik az igazságosság (*dikájoszüné*). Ennek értelme — lévén szó jogi kifejezésről — az, hogy a törvényszéki bíró valakit igaznak nyilvánít. Mivel senki sem igaz, ezért az ítélő bíró — Isten — senkit sem nyilváníthat igaznak, vagyis senki sem rendelkezhetik saját igazságossággal. Sem az igazság, sem az igazságosság (= az igazzá nyilvánítás) nem származik saját forrásból. Mégcsak felerészben sincs saját igazságosság, mintha bizonyos mértékig reá lehetne szolgálni a bírói fölmentésre és az együttjáró igazzá nyilvánításra. Innen érthető, hogy az apostol nem azt mondja: „igazságosságom“ felerészben vagy bizonyos hányadában a sajátom, mint törvénytiszteletnek, kegyes életnek az eredménye. Nem, hanem egyáltalán nincs igazságosságom. Az én feltételezett igazságosságom nem egyéb, mint merő öncsalás, Krisztuson kívüli önámítás.

„Hanem [van igazságosságom] a Krisztusban való hit által“. Tehát mégis van igazságosság, de nem egyszerűen hit által, hanem a „Krisztusban való hit által“. A XX. századi nyelvhasználatban a „hit“ (*pisztisz*) fogalma elmosódott, sőt zavarossá lett. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy hajlamosak vagyunk egy önmagában létező hitet

föltételezni. Márpedig az apostolnál a hit vagy „Krisztusban való hit“, vagy egyébként nem hit. A szóelemzés nagyon keveset segít a fogalomtisztázásnál. Valósággal belegyökerezett a köztudatba, hogy a hit az emberi oldalhoz tartozik, míg a kegyelem az istenihez. Nem vonható kétségbe, hogy a hit mint „biztos ismeret“ és „szívbeli bizodalom“ valóban magában foglalja az ember aktív magatartását, de a káté-felelet központja mégis arra int, hogy a hitet „Szentlélek gerjeszti föl bennem“. Más szóval: a hit „*Krisztusban való hit*“, ajándék-hit.

A hitnek nemcsak a tárgya Krisztus (akiben hiszünk), hanem az alanya is ugyanő (aki hitet ad nekünk). Ő a hit tulajdonosa (gen.), s annak adja, akinek akarja. Igaz, hogy szől a fölhívás: higgyetek; igaz, hogy hitetlenségünk menthetetlen; de mégis igaz, hogy a hit alanya Jézus Krisztus, aki elkezdí és bevégzi övéiben a jó dolgot. A „Krisztusban találkozás“ ily módon nem érzelmi ellágyulás, nem saját kegyes gondolatoknak a buzgó ápolása, nem „pietizmus“, nem „orthodoxia“, nem néphit, egyáltalán nem emberi vállalkozás — bárhonnan is jöjjön —, hanem ajándékképpen, azaz Krisztustól származó megismerése és biztos tudása annak, hogy ő (Krisztus) az én Szabadítóm, Jézusom; ő az én felkent Királyom, Krisztusom, és az én Uram. Amelyik hit nem ebben a „*Krisztusban való hit*“, az lehet fanatikus, halált megvető ragaszkodás egy bizonyos Isten-fogalomhoz, lehet megnyugtató vagy nyugtalanító világnézet, lehet pogány vallási képzet vagy keresztyén színezetű rajongás, de nem lehet a Pál apostol szerinti „hit“. A hitet adó és a hit tárgyat képező Krisztus az, akiről a 2, 6—11 beszél, nem pedig az árják krisztusa, sem a forradalmár, sem a nagy vallásalapító, sem általában a liberális theológusok zseniális prófétája, a vallástörténelem csúcspontja, az észproduktum, hanem ismét csak az Úr Jézus Krisztus, aki a saját igazságát és szentségét ajándékozza övéinek. A Krisztusban való hit által bírni az „*igazságosságot*“ azt jelenti, hogy Krisztus igazságát elfogadom és sajátomnak vallom. Nem zsidó származásom, nem törvénytiszteletem, erkölcsösségem, buzgóságom, egyáltalán semmiféle törekvésem vagy képességem nem tesz igazzá Isten előtt, hanem azáltal leszek igaz, hogy Krisztusnak az igazsága

— mint tőlem független igazság — nekem tulajdonította, az enyémmek mondatik. Itt valóban talál, hogy idegen tollakkal ékeskedem, ti. *Jézus Krisztussal*. Nem azért vagyok igaz, mert tényleg igaz vagyok, hanem azért, mert egy idegen igazságot átöllelhetek, és megvallhatom, hogy ezt az idegen igazságot Krisztus nekem ajándékozta. Ezt jelenti a „*van igazságosságom a Jézus Krisztusban való hit által*“.

Hogy semmi félreértés ne legyen, Pál még hozzáteszi: „*Istentől való igazságosságom a hit alapján*“. Ha valaki kételkedne az előbb mondottakban, most félreértésmentesen hallhatja, hogy az „igazságosság Istentől“ van, amint a Krisztusban való hitben szemlélhető, megismerhető. Az „*Istentől való igazságosság*“ Krisztusban konkretizálódik, viszont a „Krisztusban való igazságosság“ elembesítésétől megóv az „Istentől való igazságosság“. A két kifejezés ugyanazt az egy „igazságosságot“ hirdeti, mégpedig mint „nem saját“ igazságosságot.

A „*hit alapján*“ arra figyelmeztet, hogy Isten kegyelmesen igénybe veszi az embert, és akarja, várja az ő döntését. Aki megismerte az Istentől való igazságosságot, annak állást kell foglalnia saját igazságossága ellen, és az Istentől való igazságosság mellett. Isten nem fatuskókat akar, hanem az ő ajándékát elfogadó gyülekezeti tagokat.

10. „*Hogy megismerjem őt.*“ Ez szorosan kapcsolódik a 9. vershez. Krisztust az ismeri meg, aki találkozott a „Krisztusban való igazságossággal“. Egyébként ismerete nem több, mint vallásos és nem-vallásos elmélkedés, babona vagy teozófia és hasonlók. Az írásmagyarázók meg-egyeznek abban, hogy a szóban forgó megismerés nem valami pusztá értelmi aktus, ami egyébként az összefüggésből is következik. Krisztust nem lehet „*megismerni*“ (gnónaj — aor. inf.) sem írástudói arravalósággal, sem az ismeretkritikával; Krisztust nem lehet egyszerűen betanulni, mint egy leckét; de a modern tudományosság szintén tehetetlenül áll előtte. A „megismerés“ választóvize a „Krisztusban való hit igazságosságának“ az ajándéku fogadása, az értelemnek és a szívbeli bizodalomnak teljes odaszentelésével.

Krisztus ismeretéhez hozzátartozik az „ő feltámadása erejének“ a megismerése. Itt is jól vigyázzunk arra, hogy a „megismerés“ nem pusztán értelmi aktus. Az értelemnek nincs mit kezdenie a feltámadás erejével. Hiába vannak a feltámadásról szóló evangéliumi híradások, mert a józan értelem csak annyit mondhat, hogy a tanítványok találták ki hitetés céljából. A feltámadás „erő“ (dünamisz) nélkül olyan, mint a vasszekrényben hozzáférhetetlenül elzárt orvosság. Ha nem jut be a beteg szervezetébe, akkor a beteg hiába ismeri vegyi összetételét és életmentő, életet megtartó hatását. Tud róla, ismeri kívülről (értelmi aktus), de nem ismerheti a hatását, az erejét (dinamikáját), azaz érdemileg egyáltalán nem ismerheti. Megtörténhet, hogy valaki saját tapasztalatból nem ismeri meg valamely orvosságnak az erejét, de nem történhetik meg, hogy Krisztus feltámadásának az erejét halálos veszedelem nélkül nélkülözhesük. Ez nincs zárt szekrényben (a sírgödörben); kijött onnan, és szétáradt, hogy Pállal együtt mindenki megismerhesse. A feltámadás „ereje“ szüntette meg és szünteti meg a „saját igazságosság“-ban rejlő halált és annak fullánkját.

Ugyancsak Krisztus megismerésével kapcsolatosan beszél Pál „az ő szenvedéseiben való részvételről“. A „részvétel“ egészen rossz fordítás. Csak azért maradunk mellette, mivel se jobbat nem tudunk adni, sem a „közösséget“ nem tartjuk megfelelő fordítási lehetőségnek.

Induljunk ki a „szenvedésből“, ti. Krisztus szenvedéseiből. Krisztus szenvedett a kereszten, mégpedig a mi „igazságosságunkért“. Ebben a szenvedésben, „részt venni“ nem azt jelenti, hogy földi életünkben mi is szenvedünk, s szenvedésünkkel ugyanabból a szenvedésből vesszük ki részünket, amelyet Krisztus vállalt a kereszten. A test cselekedeteinek a megöklése szintén nem jöhet szóba „részvétel“ gyanánt, hiszen ellentmond az egész összefüggésnek, mely azt célozza, hogy Krisztus minden, és én (Pál vagy bárki más) semmi vagyok az „igazságosság“ tekintetében. Krisztustól származik minden, s az én „részvételem“ csak abban állhat, hogy részt nyerek, részt veszek, részt fogadok el abból, ami az „övé volt, és amit nekem adott“. Ebben az értelemben marad-

hat a „*részvétel*“, vagy jöhet akár a „*közösség*“ is. Egy-
szóval kapcsolatba jutok Krisztus érettem való szenvedésével; megismerem és megtapasztalom, hogy mit jelent ez a szenvedés éppen énreám nézve.

Megítélésünk szerint itt már eszkatologikus kitekintésű az Ige. A Krisztus szenvedésében való „*részvétel*“, azaz a szenvedés áldásában való részesedés hitben már itt van, de valóság szerint a test levetkőzése után következik be. Hogy Pál apostol erre gondol, az a „*részvételhez*“ kapcsolódó participális mellékmondatból még világosabban kitűnik: „*hasonlóvá lévén az ő halálához*“. A sok eltérő exegézis jelzi, hogy a kutatók mennyi küzdelemmel igyekeznek hozzáférközni a szöveghez értelemhez. Kálvin a Róm. 8, 17 és köv. verseire való utalással inkább a testi meghalásra, a „*kereszt elszenvedésére*“ figyelmeztet. W. Lueken énünknek az „*állandóan tartó külső és belső meghalására*“ mutat rá. Barth szerint „*az ő (Krisztus) halálának tekinti magát alávetve (ti. Pál), nem pedig a természetnek, a sorsnak, a mulandóságnak*“. Ezek a magyarázatok mind megegyeznek abban, hogy a maguk módján Krisztus halálával kapcsolatosan az ember halálára vonatkoztatják a Pál szavait. A szöveg szó szerint így hangzik: ugyanazt az alakot vévén föl, mint amit — az ő halála által — fölvelt Krisztus. Mi megmaradunk a szó szerinti értelem mellett. „*Ugyanazt az alakot*“ testi vándorlásunk ideje alatt nem vehetjük föl. Tehát önmagában nem lehet szó a testi halálról mint egyszer bekövetkezendőről, sem mint állandóan tartó és a vég felé vezető halálról. Az „*ugyanazt az alakot vévén föl*“ (= „*hasonlóvá lévén*“) kifejezés eszkatologikus kitekintésű. „*Akik méltókká tétetnek, hogy ama világot elvegyék, és a halálból való föltámadást, azok sem nem házasodnak, sem férjhez nem adatnak, mert meg sem halhatnak többé; ők hasonlók az angyalokhoz, és Isten fiai, mivelhogy a feltámadásnak fiai*“ (Lk. 20, 35). Erre az „*alakra*“ gondolhat Pál apostol, mint Krisztusnak a halál után fölvelt alajához hasonlóra. Ennek az állapotnak az elnyerése lehet a „*Krisztus szenvedéseiben való részvétel*“, vagyis „*hasonlóvá válás az ő halálához*“. Nyilvánvaló, hogy ez az állapot föltételezi a megelőző testi halált, melyről pl. Kálvin beszél.

11. „Ha valami módon eljuthatnék a halottak feltámadására.“ „Ha valami módon“! Nem a kételkedésnek vagy a bizonytalankodásnak, az ingadozásnak a hangja. A „ha“ itt azt a várákozást juttatja szóhoz, mely kísézője a 10. vers tartalmának (Blass—Debrunner 375). Amikor tehát az előző 10. versben arra az időre néz, amikor „hasonlóvá lesz Krisztus halálához“, ugyanakkor lelkében él — kíséző jelenséggént — a várákozás, hogy eljusson a halottak feltámadására. A „valami módon“ szintén nem a bizonytalankodás kifejezője, hanem a várákozás erősségét húzza alá (Blass—Debrunner 375). Élő reménységgel kapcsolódik ahhoz, amit hitben megismert. Megismerte Krisztus feltámadásának az erejét, és szenvedésének az áldását, gyümölcsét, s most élő reménységgel kapcsolódik a beteljesedéshez. Nem arról a reménységeről beszél, hogy el fog jutni a halottak feltámadásába vetett hitre, mivel ez a hit égő tűzként már lángol benne. Azonban beszél arról a reménységeről, arról a váradalmáról, hogy el fog jutni a halottak feltámadására, azaz: Krisztussal együtt maga is feltámad (l. a 10. vers exegézisét).

3, 12—16 HOLNAPRA NÉZÉS

(12) Nem [mondom], hogy már elértem, vagy már tökéletes volnék, de igyekezem, hogy el is érjem, mert meg is ragadt engem Krisztus Jézus. (13) Atyámfiai, én úgy gondolom magamról, hogy még nem értem el, de egyet [cselekszem]: azokat, amelyek hátam mögött vannak elfelejtve, azoknak pedig, amelyek előttem vannak nekidőlve, (14) célegyenest igyekszem Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára. (15) Valakik tehát tökéletesek vagyunk, így gondolkozzunk; és ha valamiről másképpen gondolkoztunk, Isten azt is ki fogja jelenteni néktek; (16) csakhogy amire eljutottunk, ugyanazon [szabály szerint] járjunk.

12. „Nem hogy már elértem“. Így is lehetne fordítani, hiszen érthető. A Károli-szöveg azonban — helyesen — beiktatja a „mondom“ igét („nem mondom, hogy...“). Ezáltal kerekébbé válik a mondat, s ami Pál apostolnál

gondolatban ki nem mondott szó volt, az most papíron van.

„Nem mondom“, nem állítom, hogy már elértem: A „nem mondom“ visszautal a zsidós tanítókra (3, 2) s egyúttal a régi Pálra. Ők azt mondták magukról, hogy kifogástalan törvénytisztelők és igazságban járó, buzgó emberek. Meg voltak elégedve magukkal, úgyannyira, hogy önmagukban dicsekedtek és bizakodtak. Az új Pál ennek a magatartásnak az ellentéte. Távol áll tőle az önelégültség: Nem mondom, hogy „már elértem“ (elábon—aor.— = elnyertem, elvettem). Az exegézisnek sokat vitatott kérdése: mire vonatkozik az „elértem“? Mire mondja Pál, hogy még nem vette el? Mit nem ért még el? A Krisztusban való igazságot? Krisztust? A vélemények eltérők. Egyesek (pl. Barth) arra hajlanak, hogy semmi konkrét tárgyat ne jelöljenek meg, hanem tudatosan kiegészítés nélkül hagyják az „elértem“ igét. Ez a felfogás valószínűtlen. Mind az előzmények, mind a vers természete arra int, hogy az „elértem“ (= elvettem) igének konkrét tárgya van. A 8. versben olvassuk: „hogy Krisztust megnyerjem“. Ehhez kapcsolódnak a 9—11. versek mellékmondatai. Ide kapcsolódik vissza most is az apostol. A dogmatikai megfontolások bizonyos problémák elé állítanak, de a valóság mégis az marad: Pál beismeri, hogy még nem érte el egészen Krisztust. Az ige aor. formája a beálló cselekményt fejezi ki. A teljesség-igényű beálló történés, azaz Krisztus hiánytalan elérése még nem valósult meg. Nincs arról szó, hogy bizonyos tekintetben már elérte, de egyéb vonatkozásban még nem érte el. A Krisztusért folyó harc még mindig tart, és a szemtől szemben látásig sose fejeződik be. Az „elértem“ jelen összefüggésben a „megragadtam“, az „elvettem“, a „megfogtam“ szóval adható vissza találóbban, ahogyan ugyanezt a görög igét a vers második felében így fordítja a rev. Károli (= meg is ragadott engem...). Tehát Krisztust még nem ragadtam meg egészen, még nem fogtam föl teljesen. Az ő megragadása (szellemi-lelki síkon) még mindig folyamatban van. Akár tetszik, akár nem, akár megbotránkozunk, akár nem: a nagy apostol ilyen útban állónak, ilyen csak előre haladónak, ilyen révbe még nem jutottnak tekinti

magát! Aki úgy gondolja, hogy minden problémája lezárattott (azaz egyáltalán nincs megoldatlan kérdése), jó ha beiratkozik a Pál iskolájába. Nem a feltámadás, az igazságosság stb. kérdéseiben való bizonytalanság ez, s nem is a trombita zengésének az erőtelensége, hanem a növekedő és erősödő keresztyén élet varázsa, aminek az élet nem szabad tompítani.

Ugyanaz a hang öltözik a betű ruhájába, amikor az apostol így folytatja: „*vagy már tökéletes volnék*“ (perf. pass.). A továbbiakban úgy beszél önmagáról és hitben testvéreiről, mint tökéletesekről (15. v.), és itt mégis azt állítja, hogy még nem tökéletes. Még nem befejezettség a tökéletesség; még nincs vége az útnak; még előtte a cél. A „tökéletességre jutni“ ige tagadó perfektuma ugyanazt a folyamatban lévő cselekményt fejezi ki (= még nem vagyok tökéletes), mint amit más nyelvi fordulattal az „elnyerni“ ige aoristosa (= még nem nyertem el). Természetesen távol áll attól, hogy valami „farizeusi“ tökéletességre, erkölcsösségre, vagy épp büntetlen cselekedetekre gondoljon a tökéletesség hiányánál, mintha ilyen értelemben nem volna tökéletes. Távolról se! Nem tökéletes, azaz még nem fejeződött be, még nem jutott nyugvópontra a felülről való igazságosság szerinti új életben. Itt tényleg hajolhatunk az általánosságok felé. Egész általánosságban mondja magáról, hogy még nem tökéletes, még nem befejezett; a növekvő keresztyén élet minden vonalán a dinamikus mozgás a jellemző, nem pedig a statikus állás. Erre mutat a vers második fele.

„*De igyekszem, hogy el is érjem.*“ Az „*igyekszem*“ (diókó) tulajdonképp ezt jelenti: sietek, rohanok, valamit kergetek. A régi világban közismert versenypályának a képe áll az apostol előtt. Életét a versenypályához hasonlítja, amelyen siet, rohan, akárcsak a versenyzők. Ilyen értelemben „*igyekszik*“, hogy el is érje Krisztust. Azért igyekszik, hogy növekedő élete egykor beteljesedéshez jusson, azaz Krisztust egészen, maradék nélkül elérje. A görög igének (lámbánó) prepozícióval való ellátása (kátá — kátálábó — aor. conj.) a perfektivizálódás végpontját mutatja: az „elérés“ egyszer befejeződik. Hogy mikor fejeződik be, arról nem tesz említést, csu-

pán azt mondja: most — ebben az életben — a futás és igyekvés állapotában van. Fut és rohan, mégpedig élő várakozással (Blass-Debrunner 375), nem kételkedve afelől, hogy futása nem valami céltalan, semmibe vesző rohanás.

A várakozásnak megvan a maga biztos alapja: „*mert meg is ragadott engem Krisztus Jézus*“. Ez a kezessége annak, hogy igyekvése nem céltalan rohanás. A „*mert*“ dativussal az alapot, a fundamentumot jelenti, amin nyugszik valami. Tehát a „*mert*“ arról tájékoztat, hogy mire alapozza Pál az „*elérés*“ váradalmát: arra, hogy Krisztus Jézus megragadott engem. Pál még nem ragadta meg egészen, még nem érte el egészen Krisztust, de Krisztus egészen megragadta Pált. Ez az, ami biztonságot kölcsönöz neki; ez az, amiért futása nem céltalan. A keresztyén élet nem azért nem céltalan igyekezet, mert nagyon jól tudunk futni, és minden erőnket belevetjük a küzdelembe, akárcsak a küzdőtéren versenyző atléták, hanem azért, mert biztos kezekben, a Krisztus kezében vagyunk, aki már „*megragadott*“ minket. A futás nem saját kezdeményezésből kiinduló vállalkozás, mintha mi magunk indultunk volna el, és egy idő után Krisztus, méltányolva nemes törekvésünket, átveszi az ügyet. Távolról sem! A futás is csak azért lehetséges, mert előbb megragadott Krisztus Jézus, a mi szabadító királyunk.

13. „*Atyámfiai, én úgy gondolom magamról, hogy még nem értem el.*“ Az „*atyámfiai*“-ra nézve emlékeztetünk az 1, 12-ben mondottakra. Ugyanazokhoz az atyafiakhoz szól az apostol itt is. Az előző vershez viszonyítva épp abban van az új mozzanat, hogy amit magáról állít, azt nem csupán magának mondja. Nem önmagában elmélkedik, nem önvallomásokat ír, hanem amit magáról állít, azt nyíltan kimondja, kibeszéli az atyafiaknak. El lehetne képzelni azt is, hogy Pál önmagában elismeri: még „*nem érte el*“ Krisztust, még nem tekinti magát befutott embernek, s így tökéletesnek, de márcsak apostoli tekintélyének a megőrzése érdekében is óvakodik attól, hogy mindezt közölje a Filippibeliekkel. Hátha kiábrándulnak belőle, vagy legalábbis megváltoztatják vé-

leményüket, melyben úgy van jelen Pál, mint tökéletes apostol, aki egészen megragadta Krisztust, nem pedig úgy, ahogyan a 12. versben láttuk. Pálnak azonban nincsenek ilyen gátlásai. Nyilvánvalóan nem veszi tekintetbe sorainak személyi tekintélyére nézve esetleges káros hatását.

Bármilyen legyen az eredmény, nyíltan az atyafiak elé viszi a valóságot: „*én úgy gondolom magamról...*“ Hogy ti — filippiek — mit gondoltok rólam, miképpen ítélték meg engem, milyen képet formáltok rólam, mindez nem tart vissza attól, hogy föl ne tárjam előttetek az én igazi lelki arcomat: én még nem ragadtam meg Krisztust. „*Még nem.*“ Még nincs befejezettség, még nincs nyugalmi állapot. Távol áll tőlem bármely „perfekcionizmus“, bármely „quietizmus“. A „még nem“ az „elértem“-re vonatkozik, nem pedig a „gondolom“-ra. Ez a grammatikai megfontolás jelentős a vers értelmezése szempontjából. Nem forog fönn annak a lehetősége, hogy Pál így beszéljen: még nem állítom (Kecskeméthy), még nem tartok itt, futásomban még nem jutottam eddig, de esetleg később állíthatom azt is, amit most nem állítok. Ellenkezőleg: „*úgy gondolom*“, azt állítom, hogy „*még nem értem el*“. Ez a meztelen valóság, aminek erejét nem gyöngíti semmi magyarázkodás. Igyekszik, fut, rohan, dolgozik, és pedig mint olyan, aki még nem ragadta meg Krisztust teljesen, mint akinek egész lelke nyitva áll a benne növekvő, kiteljesedő Krisztus Jézus előtt.

„*De egyet [cselekszem]*.“ A görög szövegben csak ez áll: „*de egyet*“ (*hen de*), vagyis hiányzik a „cselekszem“ ige, melyet a fordítás vesz be. Különösen leveleknel szokásosak az ilyen kihagyások. A levélíró számol azzal, hogy az őt ismerő olvasók tudják, amiről szó van (Blass-Debrunner 481). A „*de egyet*“ biztos kezessége annak, hogy valamiképp vakvágányra ne jussanak se a korabeli, se a késői olvasók — s az exegeták se. A mondottak után ugyanis önkéntelenül adódik, hogy az olvasók így okoskodjanak: miképpen lehetnek ezek? Hogyan lehetséges, hogy még Pál is így beszél magáról? Miért mondja, hogy még nem érte el? Hol a teljes keresztyén élet? Hol a hitbizonyosság? Pál szerint mindezek a kérdések vakvágányra terelik a dolgot. A „még nem értem

el“-ből nem következnek a „miért és hogyan“ kérdések, hanem csak az, hogy bátran, Krisztustól megragadva, teljes üdvbizonyossággal állítsuk önmagunk és az atyafiak előtt egyaránt: azokat, amelyek hátam mögött vannak, elfelejtem. Íme, ide vezet a járható út.

Mind a Filippibelieknek, mind a későbbi korok gyermekeinek meg kell ismerniük, hogy épp öbennük melyek ezek a hátuk mögött lévő dolgok. E tekintetben beszélhet a szorosabban vett igehirdetés, de hallgatnia kell az exegézisnek. Ahhoz viszont, hogy láthassuk a mi „há-tunk mögött“ való dolgainkat, az exegézisnek meg kell mutatnia, hogy mikre gondolt — vagy gondolhatott — Pál apostol, hiszen a saját bizonyosságtételünk csak az övé alapján lehetséges.

A „há-tam mögött“ a versenypálya hasonlatát eleve-níti föl. A versenyző háta mögött van a lefutott tér, minden fáradságával és viszontagságával, sőt reménységével és szépségével együtt. Átvitt értelemben Pál apostol háta mögött van egész korábbi élete: megtérése előtti múltja, sok-sok nyomorúsága és szomorúsága, sikere és öröme, egy szóval egész korábbi élete. És minderről azt mondja, hogy elfelejti. Egyáltalán lehetséges-e ilyen elfelejtés, holott az egész Szentírás tele van a múltra való emlékezéssel és emlékeztetéssel? Hogy világosan láthassunk, egyfelől tisztába kell jönnünk az elfeledés fogalmával, másfelől pedig a vers összefüggésében kell gondolkoznunk az apostollal együtt, félretévé minden saját megfontolásunkat.

Az „elfelejtek“ ige általában azt jelenti, amit a mindennapi szóhasználat is mutat. Vagyis elfelejti az ember azt, ami kimosódik emlékezetéből, ami nem jut eszébe, ami eltűnik a tudatból. Itt azonban az „elfelejtem“-nek más az értelme. Ugyanis az előbbi szokott értelemben az apostol egyáltalán nem felejtette el a háta mögött való dolgokat. Ha csak a Fil. 3. fejezetére összpontosítjuk figyelmünket, itt is találkozunk azzal, hogy visszaemlékezik származására, körülmetéltetésére, farizeusi buzgóságára, és egyházüldöző gonoszságára. Ha pedig a levél egészét nézzük, és más leveleket is szem előtt tartunk, még nyilvánvalóbb, hogy Pál egyáltalán nem volt a feledékenység embere. Tehát az „elfelejtem“-nek va-

lóban más az értelme. Ha beleképzeljük magunkat a Pál gondolkodásába, mintegy az alábbiakat jelenti — adott esetben — az *elfeledés*: Nem tekintek hátrafelé. Történt ami történt a múltban, mindazoknak immár nem vagyok rabja. Nem élek állandó lelkiismeretfurdalások között, se farizeusi életfolytatásom, se gyilkosságra vezető fanatizmusom miatt. Én már kiléptem a régi barázdából. Ismerem múltamnak minden betegségét; szemem előtt látom bűneim sokaságát, de már nem vagyok beteg; már kegyelem alatt élek a „szentekkel“ együtt. Az „*elfelejtetem*“ továbbá arra is vonatkozik, ami nem a „sötét múlt“hoz tartozik. Én nem a múltból élek, nem a múlt javaiból táplálkozom. Megáll és erőtelenné válik az a keresztyén élet, amely akár saját személyes múltjából, akár őseinek az örökségéből akar fennmaradni. Nem szabad jönnie a tengődés idejének, a tétlenség korszakának, a gyümölcstelenségnek és a megállásnak, amikor a tartálékok fölélésére szorítkozik a keresztyén ember. A múltat nagyon jól kell ismerni, akárcsak Pál, de nem szabad a múltból élni. „*Amelyek hátam mögött vannak*“, azokat ilyen értelemben elfelejtem. A múltból semmi egyebet nem látok, mint Isten kegyelmének a nyilvánvaló jeleit. Ezeket természetesen nem felejttem el.

„*Azoknak pedig, amelyek előttem vannak, nekidőlők*“. A múltból egyszerre a jövőbe lendül át az apostol. Előtte a nagy cél: Krisztus; a nagy feladat: az engedelmesség; a nagy reménység: a beteljesedés. Ezeket nem felejti el, sőt szorgalmasan nyilvántartja. Ezeknek neki-dől. A „*nekidőlők*“ azt jelenti, hogy megfeszített erővel, teljes igyekezettel nekivetem magam egy meghatározott dolognak. Ha egy nehéz követ akarok elmozdítani, úgy annak vetem neki a vállamat; ha szellemi tárgyat akarok elérni, úgy képességeimet összpontosítom. A keresztyén életben is helye van ennek a neki-dőlésnek, hiszen ott lebeg az állandó cél: Jézus Krisztus és a neki való engedelmesség.

14. „*Célegyenest igyekszem Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára*“. „*Célegyenest*“, a célra nézve, csak a célt tartva szem előtt „*igyekszem*“. Minden erőmet összeszedve futok (12. v.) a „*ju-*

talomra“. A „jutalom“ tulajdonképp „harci-díj“ (Soltész) melyet a versenypályán küzdők közül a győztes nyer el. Ezt a sportéletből vett hasonlatot nem szabad sport-szellemben magyarázni, mintha a sport törvényei határozták volna meg az apostol gondolkozását. A hasonlatnak az az értelme, hogy szemléltesse a célt, a harci díjat, és pedig evangéliumi értelemben. Tehát nem a nagy erőfeszítéssel végigküzdött harc kiérdemelt és tagadhatatlan jutalma lebeg szemei előtt. A sportban az első díjat csak egy (= a győztes) nyerheti el. Itt pedig mind Pál, mind a Filippibeliek, mind általában a keresztyének ugyanannak a harci díjnak a váradalmasai, amint ez a következő vers szem előtt tartásával még világosabb.

A „jutalom“, a harci díj nem más, mint amit „Istennek felülről való elhívása“ ígér. Ezt az ígéretet az összefüggésből vehetjük ki. Krisztus Jézus megragadta Pált (12. v.), azaz magához vona, régi életéből kihívta — az onnan felülről jövő szóval — a damaszkuszi úton. Elhívta a szenvedéseiben való részvételre, és a halálból való föltámadásra (10. v.), Krisztus elérésére (12. v.). A „jutalom“ abban áll, hogy a felülről való hívás ígérete beteljesedik, s a célegyenest futó Pál — a Filippibeliekkel együtt — részesül a „harci díj“-ban. Félreértés azonban ne essék! Nem valami megmagyarázhatatlan titkos hang hívta el Pált; nem a villámlás és a mennydörgés vagy valamely más természeti erő ragadta meg; nem a sors szólította, sem a nép, sem a faj, sem a társadalom, sem egyebek. Az „elhívás“ Krisztus által történt. Maga Isten szólt, maga Isten cselekedett. Nála van a keresztyén életet beindító alap: a hívás. Ez éppoly bizonyos, mint ahogyan nem vonható kétségbe, hogy Pál engedett a hívásnak.

15. A fentieket önmagukban esetleg úgy is vehetnénk, mintha a Pál apostol magánügyéről tájékoztatnának. A 15. vers azonban gátat emel a hasonló megfontolások elé: „*Valakik tehát tökéletesek [vagyunk], így gondolkozunk.*“ Jóllehet a 12. versben azt írja, hogy még nem tökéletes, most mind önmagáról, mind a Filippibeliekről úgy szól, mint akik „tökéletesek“. A „tökéletességre“ vonatkozólag egyes írásmagyarázók (Lueken) hivatkoznak

Luther közismert mondására, mely szerint „a keresztyén ember nem a lettségben (Wordensein), hanem a levésben (Werden) van“. Ehhez képest Pál apostol a helytelenül használt „tökéletes“ szót mintegy idézőjelben veszi át egyes Filippibeliek ajkáról, és a 12—14. versekben azt magyarázza meg a gyülekezeti tagoknak, hogy a keresztyén tökéletesség nem egyéb, mint annak beismerése, hogy „még nem értem el“, „még nem vagyok tökéletes“. Más szóval az jutott el a tökéletességre, aki eljutott arra a pontra, ahol Isten előtt megvallja a maga tökéletlenségét.

A másik exegetikai lehetőség szerint (anélkül, hogy a kettő között érdemi ellentét volna) az újszövetségi szóhasználat tükrében a hitben kiskorúaktól való megkülönböztetés végett a hitben nagykorúak a „tökéletesek“ (1, Kor. 2, 6). „Tökéletesek“, azaz hitben nagykorúak, ami távolról sem azonos a bűn-nélküliséggel.

Végül arra is lehet gondolni, hogy a „tökéletesek“ a beavatottak, akik a misztériumvallások szerint a misztériumban részesülnek. Vagyis a „tökéletesek“ megjelölés közismert kifejezője annak, hogy valaki részt vesz a sakramentális — úrvacsorai — közösségben.

Bármint legyen a dolog, Pálnak az az igénye a tökéletesek iránt, hogy „*így gondolkozzanak*“, vagyis ahogyan az előbbi versekben gondolkozik maga Pál apostol. Aki Pállal együtt el tudja mondani saját magáról a 12—14. versekben foglaltakat, az tökéletes; vagy fordítva: aki tökéletes, annak el kell mondania a 12—14. versekben foglaltakat. Más evangéliumi tökéletesség nincs.

„*És ha valamiről másképpen gondolkoztok, Isten azt is ki fogja jelenteni néktek.*“ Hogy mennyire nem voltak „tökéletesek“ a filippiek (nemcsak némelyek, hanem általában a filippiek), innen nyilván kitűnik. Pálnak bizonyára komoly oka volt föltételezni, hogy egyes kérdésekben „*másképpen*“, eltérően gondolkoztak a gyülekezet tagjai. Ez kétségtelenül nem helyes, hiszen az volna az illő, ha ugyanúgy gondolkoznának. Így viszont fennforog az eset, hogy Isten akaratával ellentétben állnak; mint akik még nincsenek a helyes ismeret birtokában. Mindenesetre jellemző, hogy feddőzés helyett a

pásztor hangja hallatszik: *Isten azt is ki fogja jelenteni nektek.* Isten leveszi szemetekről a hályogot, hogy tisztán láthassatok. Gondolkodásokatok ő tisztítja meg, hogy a Krisztusban való egység helyreálljon. Ilyen a jó pásztor reménysége és egyúttal biztatása a gyülekezet felé.

16. *„Csakhogy amire eljutottunk, ugyanazon szabály szerint járjunk.*“ Kénytelenek vagyunk az apparátusban való olvasatot segítségül hívni. Akik nem ezt teszik, mintegy a következőképp fordítanak: *„Csakhogy abban az irányban, amelyben [eddig] jártunk, tovább menjünk*“ (Barth). Bár grammatikailag ez is helytálló, mégsem látszik helyesnek. Ti. a 15. vers nyomán kétségtelen, hogy az apostol nem tekinti kifogástalannak az eddigi *„irányt*“. Éppen annak a reménynek adott kifejezést, hogy Isten változtatni fog a még visszás helyzeten, ami tényleg visszás, kifogásolható. Fennmarad azonban, hogy a keresztyén életnek egy bizonyos fokára mégis *„eljutottak*“. Ezt tagadni nem szabad. Növekvő életük annak a jele, hogy már nem járnak sötétségben, már nincsenek Krisztus nélkül. Igaz, *„még nem tökéletesek*“, de már nem a sötétség fiai. Helytelen volna szem elől téveszteni, hogy a keresztyén életben létezik az emelkedés. A keresztyén élet nem lehet folytonos siránkozás a bűnök miatt. Jelen kell lennie a biztos tudatnak, hogy Krisztus *„megragadott*“ gyermekei hitben erősödnek, a szeretetben gyarapodnak, a küzdelemben pedig előbb jutnak. Ennek a pozitív hangú értékelésnek éppúgy helye van, mint az *„intésnek*“ (21. v.).

„Ugyanazon szabály szerint járjunk.“ A *„járjunk*“ ige infinitivusa a parancsoló alaknak (imper.) felel meg (Blass-Debrunner 389). Tehát felhívja az apostol a levél olvasóit, hogy vele együtt ugyanazon szabály szerint járjanak, amely szerint eddig jártak. Magatartásukban lehettek és voltak hibák, amelyekre nézve Isten *„kijelentésében*“ bízik (15. v.), de a *szabályban*, vagyis Isten kijelentett akaratában nincs hiba. Ez most is ugyanaz, mint eddig bármikor; erre most is úgy lehet és kell támaszkodni, mint eddig. Ezt a *„szabályt*“ kövessék, és ne mást; ehhez mérjék magukat, és ne máshoz.

3, 17—21 MENNYEI POLGÁRSÁG

(17) Legyetek az én követőim, atyámfiai, és figyeljete azokra, akik úgy járnak, amiképp mi néktek példátok vagyunk.

(18) Mert sokan járnak másképpen akikről sokszor mondtam néktek, most pedig sírva is mondom, hogy Krisztus keresztfének ellenségei; (19) kiknek végük a veszedelem. Istenük az ő hasuk, és dicsőségük gyalázatukban van, akik a földi dolgokkal törődnek. (20) Mert a mi hazánk a mennyekben van, ahonnan szabadítót is várunk, az Úr Jézus Krisztust, (21) aki elváltoztatja a mi nyomorúságos testünket az ő dicsőséges testének hasonlóságára, amaz ő ereje szerint, amellyel mindeneket maga alá is vethet.

17. „Legyetek az én követőim, atyámfiai.“ „Legyetek“ (imper.) követőim! Ez egy határozott parancs. Nem valami lágymeleg felhívás, tessék-lássék figyelmeztetés, mely nem is igényli, hogy komolyan vegyék az olvasók. Ellenkezőleg: döntést kívánó, követésre, engedelmességre igényt tartó parancs. Vagy-vagy elé vannak állítva a Filippibeliek. Ha valóban „Krisztusban“ vannak, és Krisztus szerint gondolkoznak, akkor örömmel kell fogadniuk a parancsot, mely azt kívánja tőlük, hogy Pál apostolnak a követői legyenek: „legyetek az én követőim“. A „követőim“ (szümmimétáj) azok közé a kis számú szavak közé tartozik (az egész Újtestamentumban kereken 50 ilyen található), amelyek nem fordulnak elő az egykorú profán irodalomban. Ez arra figyelmeztet, hogy Pál apostol valami olyan dolgot akar itt kifejezni, ami nem fér el az egykori görög nyelv szokott keretei között. Éppen ezért kényszerítve érzi magát új kifejezés alkotására, mely inkább alkalmas a tartalom hűségese visszaadására.

Az eredeti szöveg nem egyszerűen „követőimről“, hanem „együttkövetőimről“ beszél, ami jelen esetben igen fontos. Ismét a közösségi vonás domborodik ki, vagyis az a tény, hogy a Filippibeliek, és velük együtt minden keresztyén gyülekezeti tag, nem önmagukban elszigetelt vagy elszigetelhető egységek, hanem egymáshoz tartozó, egymásra néző és együtt élő tagjai ugyanannak a testnek. Tévedés volna úgy vélekedni, hogy a keresztyén

gyülekezetben egyesek ilyen, mások pedig olyan eltérő vallási célokat kergethetnek, felfogásokat képviselhetnek; egyiknek tetszik, hogy együvé tartozónak tartsa magát az összes taggal, míg a másik csak bizonyos személyekkel vállalja a közösséget. Az „együtt-követés“ mindezeket és a hasonló lehetőségeket kizárja. Miként az igavonó állatok csak úgy haladhatnak előre, ha egymás mellett és egy irányba húznak, ugyanúgy Krisztus gyermekei is csak akkor járnak helyesen, ha Krisztus közösségében „együtt“ vándorolnak. „Együtt“ és nem magányosan; együtt és nem egymás ellen; együtt és nem egymástól függetlenül; együtt és nem többféle csoportosulásban; együtt és nem részekre szakadozva, nem különböző tanításoknak engedelmeskedve. Ahol a gyülekezeti tagok egymást nem szeretik, ott aligha lehet szó „együtt-követésről“. Együtt követik viszont az apostolt azok, akik az ő hívő életében meglátják Isten engedelmes gyermekét, s ugyanazzal a lélekkel járnak, mint ő.

Nem szabad visszariadni attól, hogy itt Krisztus követése helyett az apostol követéséről beszél az Ige. Inkább hálát kell adni, hogy Isten kegyelméből vannak, akik elől járnak, akik példaképek, akik után el lehet indulni, egyszóval akiket követni lehet és kell. Természetesen nem tévesztendő szem elől, hogy Pál apostol milyen összefüggésben beszél a követésről. Előbb azt mondotta magáról, hogy egész korábbi és Krisztus-nélküli életét sárnak és szemétnek ítéli, mint aki nem dicsekedik tökéletességével, hanem bevallja: még nem érte el a célt, de célegyenest halad feléje. Jól jegyezzük meg: ezt nem kisebb ember írja magáról, mint maga Pál apostol! Ilyen értelemben legyenek neki követői a filippiek, ti. az alázatosságban és a célegyenest való futásban. Nem mondja, hogy mindenki legyen zsidóvá, mint ő; azt sem, hogy mindenki metéltesse körül magát, mint ő; nem mondja, hogy mindenki legyen sátorponyvakészítő és maradjon nőtlen, mint ő; nem igényli, hogy mindenki legyen a pogányok misszionáriusa, mint ő. Ez nem „követés“ volna, hanem utánzás. De követniük kell Pált a Filippibelieknek, és követnünk kell őt nekünk is abban, hogy bűneink fölött ővele együtt bűnbánatot tartunk, bűneinket elítéljük, és célegyenest futunk Krisztus után.

Tehát úgy követjük Pált, ha követjük Krisztust, akit ő is követett. A követés ilyenképp magában hordoz egy meghatározott lelkiséget, egy céltudatos Krisztusra-nézést, Krisztus után járást. Erre hív föl a parancsoló módszerben álló „*legyetek*“.

Az „együtt-követő“ Filippibelieket „*atyámfiai*“ megszólítással illeti az apostol. Az „*atyafi*“ előfordul ugyan a profán nyelvhasználatban is, de itt sajátosan bibliai a tartalma. Az átlag szójárásban jelenthet vérszerinti testvért, ugyanazon néphez tartozó embert, vagy általában másokhoz közelálló egyént. Pálnál jelen összefüggésben „*atyafi*“ az, aki Krisztushoz tartozása folytán egyfelől Krisztussal, másfelől hittestvéreivel ugyanazon gyülekezeti közösségben, ugyanazon anya-kebelben (1. 12. v.) van. Lukácsnál pl. más jelentése is van az atyafinak, de itt se nem általánosítható, sem vérségi, társadalmi vagy egyéb szempontokhoz nem kapcsolható. Miként egy családban atyafiak, azaz egyazon eledelből táplálkozók, és ugyanazon gondoskodásban-gondozásban részesülők a testvérek, ugyanúgy Krisztus családjában, vagyis a keresztyén gyülekezetben atyafiak, ugyanannak az Atyának fiai és leányai, s így egymásnak testvérei a tagok. Az irgalmas szamaritánusnál más értelemmel találkozunk, de a Fil. 3, 17-ben csak így értelmezhető.

„*És figyeljete azokra, akik úgy járnak, amiképp mi néktek példátok vagyunk.*“ A „*figyeljete*“ (szkopeite — imper.) eredetije többet mond, mint magyar megfelelője. A „figyelni“ (szkopjein) ige a 3, 14-ben előforduló „*cél*“ (szkoposz) szóra hívja föl a figyelmet. „Figyelni“ annyit tesz, mint egy bizonyos célra nézni, mégpedig azzal az elhatározással és vállvetett igyekezettel, hogy el is érjem a célt. Tehát a figyelés nem passzív szemlélődés, nem a jelenségek és az emberek célirányosság nélküli megfigyelése, a belső kapcsolat és a cél felé törekvés nélkül. Könnyű másokat megfigyelni, másoknak a hibáit vagy jó tulajdonságait szemmel kísérni, és róluk rossz vagy jó véleményt alkotni. Ez lehet tárgyilagos, esetleg rosszindulatú szemlélődés, de nem „figyelés“. A 17. vers „figyelése“ azt jelenti, hogy egy meghatározott, ti. Istentől meghatározott célra tekintek teljes belső részvétellel.

Figyelni kell nemcsak Pálra és Timótheusra, hanem „azokra“ is, akikre Isten akaratából valóban figyelni lehet. Isten várja és elvárja, hogy a mindenkori gyülekezetben legyenek olyan férfiak és nők, akikre figyelni lehet és kell. Nincsenek különálló „klerikusok“ (Pál és Timótheus), akikre kizárólagosan irányul a figyelem a „laikusok“ részéről, hanem vannak gyülekezeti tagok, atyafiak, akik Istenben tündöklő életükkel azt a méltóságot nyerték, hogy mások rájuk nézhessenek. Ezeket a gyülekezeti tagokat az jellemzi, hogy a Pál és Timótheus által adott példa szerint járnak.

A „példa“ (tüposz) más szóval típust, mintát jelent. Ma talán „modellnek“ is fordíthatnánk. Miként a szabó előtt minta, modell áll, amely után dolgozik, ugyanúgy Pál és Timótheus ilyen modellként áll a Filippibeliek előtt. Modelljei ők — amint az „együttkövetés“ magyarázatánál láttuk — a bűneik fölött ítéletet tartó és Krisztusra néző hívőknek. Az ő „példájuk“ szerint járókra, vagyis „azokra“ kell „figyelniük“ (imper.!) a gyülekezet tagjainak.

A „járás“ (peripáteo = járok) átvitt értelemben az életfolytatást fejezi ki a maga egészében. Tehát nem a külső (testi) járásra utal, nem az ún. cselekedetekre emlékeztet, hanem felöleli a gondolkozást és a beszédet éppenúgy, mint a szorosabb értelemben vett cselekedeteket. A Filippibelieknek azokra kell figyelmeznük, akik „úgy járnak“, azaz úgy gondolkoznak, úgy beszélnek, úgy cselekszenek, ahogy a Pál és Timótheus példája megkívánja. Az „úgy“ szócska ezt az összhangot, a megegyezést biztosítja. Ami ellentétben áll a „példával“, az már nem „úgy“ történik, hanem másként.

18. „Mert sokan járnak [másképpen]...“ Több más fordítással (Aquinoi Tamás, Kálvin, Lueken, Barth) ellentétben, megmaradtunk a körülírással Károli-szöveg mellett, azaz fölveltük az eredetiben szó szerint hiányzó „másképpen“ határozót. Ha ezt nem tesszük, akkor a vers értelme így alakul: Sokan járnak... akik Krisztus keresztyének ellenségei. Ha pedig a „másképpen“ határozót föl vesszük, akkor a „sokan járnak“ elsősorban az előző vershez simul és annak az ellentétét emeli ki: „so-

kan járnak [másképpen]“, vagyis nem az adott példa szerint. Erdemileg mindkét fordítás ugyanazt fejezi ki, de a Károli-szöveg hűségesebbnek látszik, mivel egyrészt a két vers közötti kapcsolatot feltűnőbben tükrözi (ti. a két járás közötti ellentétet), másrészt pedig teljesebben beleilleszkedik az apostol lelki kohójába, ahol a másképp járók problémája izzik az Isten ügyéért lángoló szívben. Hogy a „másképpen“ beiktatása helyes és szükséges, nyilvánvaló abból is, hogy a „járni“ ige mind a 17. mind a 18. versben viszonyulást fejez ki (Bauer), amit a fordításnak szintén vissza kell adnia.

A „sokan“ (polloj) mutatja, hogy nem kevesen, hanem sokan vannak, akik másképp járnak. Nem tudjuk hányan, de elég nagy számban ahhoz, hogy az apostol szívét keserőséggel töltsék el. A vers további része arra enged következtetni, hogy a szóban forgó emberek nem lehetnek a Filippibeli gyülekezet tagjai, hanem kívülálló és a gyülekezetet veszélyeztető személyek. Bizonyos azonban, hogy Filippiben laknak, az ottani keresztyénnel érintkeznek, és őket példás járásukban zavarják. Ezek azok, akiktől óvakodniuk kell, és akikre nem szabad „figyelnük“. Róluk már „sokszor“ megemlékezett az apostol. Hogy mikor, azt nem tudjuk pontosan megállapítani, de több mint valószínű, hogy a 3, 2-ben is róluk van szó. Állandóan figyelemmel kíséri őket, mint jó pásztor a juhait. A veszedelmet nem becsüli le, s még kevésbé tekinti nemlétezőnek. Újra meg újra figyelmezteti a Filippibelieket, nyilvánvalóan azért, hogy éberek legyenek és szilárdak a hitben.

Meglepő az a hang, ahogyan a másképpen járókról beszél: „*most pedig sirva is mondom*“. Az alábbiakban látni fogjuk, hogy milyen szigorúsággal és kérlelhetetlen keménységgel ítéli meg őket, s mindez mégsem zárja ki a fölöttük való őszinte „sírást“. Ugyanis nem azért sir, mert a Filippibelieket sajnálja az ellenség miatt, sem azért, mert fél az ellenségtől, hanem azért, mert szánozik rajtuk, akárcsak Jézus a sokaságon. *Siratja* bennük azokat, akik hitetlenségük nyomorúságában járnak, s akik épp ezért valóban siratnivalók. Megítélésük nem zárja ki ezt az érettük dobogó szívet. Így sírni csak az tud, aki megértette az Úr Jézus ajkáról: szeressétek el-

lenségeiteket is. A szeretet tehát nem zárja ki a gonosz megítélését, amiként a gonosz megítélése szintén nem zárja ki az ellenség szeretetét. A sirásban érvényesül a legforróbb szeretet, s a vers további részében nyilvánvaló lesz mind annak a megítélése, ami a másképpen-járást jellemzi.

A másképpen-járók „*Krisztus keresztségének ellenségei*“. Ez a megállapítás foglalja össze a jellemző részletelemeket. Minden egyéb csak következménye ennek. Innen magyarázható, hogy a szóban forgó személyek nem tarthatnak a keresztyén gyülekezethez. Ők a kívülállók. A gyülekezeti tagokban sok-sok hiba lehet, de nem történhetik meg, hogy Krisztus keresztségének ellenségei legyenek. Aki nincs Krisztus ellen, az vele lehet, de aki Krisztus ellen van, nem lehet vele.

A közelebbi exegétikai kérdés az, hogy mit jelent: „*Krisztus keresztségének ellenségei*“. Ennek a magyarázatát nem a következő (19.) versben találjuk, hanem a megelőző fejezetek és az egész Szentírás összefüggéséből kell megértenünk. A 19. vers a keresztről való ellenséges magatartás következményeit írja le, nem pedig az ellenségeskedést a maga igazi tartalma szerint. Krisztus keresztségének ellenségei azok, akik nem akarnak tudni Krisztus keresztségéről és annak egyedül üdvözítő hatalmáról; akiknek bolondság és botránkozás a keresztről szóló evangélium; akik Krisztus ellenére más fundamentumra akarnak építeni. Az ellenségeskedés ismérve a hit ösvényén a keresztről visszautasítása és az üdvösség tekintetében Krisztus helyett más megváltónak a hirdetése. Ilyenek jelen esetben a filippibeli zsidók, akik elzárkóznak Krisztus keresztségétől. Tisztában vannak, hogy ha Krisztus keresztségét eltüntetik, úgy érett gyümölcsként hull ölükbe az elesett gyülekezet.

19. A más úton járókról azt hirdeti az apostol, hogy „*végük veszedelem*“, „*Istenük az ő hasuk*“, „*dicsőségük gyalázatukban van*“ és a „*földi dolgokkal törődnek*“. Először tehát a „*végre*“ irányul a tekintet. A „*vég*“ (*telosz*) itt eszkatologikus kitekintésű, ami a már előbb látott „*veszedelem*“-ből is következik. Arra a végre néz, amikor Jézus nevére minden térd meghajol: a mennyekié, föl-

dieké és föld alatt valóké (3, 10). Pál szerint feltételezhető, hogy emberileg nézve egész életükön át veszedelem nélkül, sőt jólétben és szerencsében maradnak, és ügyük inkább a jó, mint a rossz vég felé közeledik. Ez megtörténhetik. Van azonban egy másik „vég“, az apostol szerinti igazi vég, amikor „véget“ érnek a saját számítások, többé már nem fog „tartani a ma“. Ez a vég a halállal következik be, melyet követ az ítélet (Zsid. 9, 27).

A vég a keresztyének számára az örök élet kapuja, míg a más uton járóknál „veszedelem“ (*ápólejá*). Ennek a szónak is eszkatologikus az értelme. A földön érhetnek kisebb-nagyobb veszedelmek, de az igazi veszedelem amaz utolsó időben lesz nyilvánvalóvá, mégpedig az elvettetésben, a kárhozatban, a romlásban. Ha a megváltottakról el lehet mondani, hogy Krisztussal együtt élnek Isten országában (1, 23), akkor a veszedelem fiairól azt kell mondani, hogy Krisztus nélkül maradnak. A veszedelem nem egyéb, mint Krisztus-nélküliség, aminek terhét a földön senki sem érzi, de a végben meg kell látniuk még a keresztre feszítőknek („átalszegezőknek“) is, hogy a sírás, a jajgatás és a fogak csikorgatása csak erőtelenül fejezi ki a Krisztus-nélküliség mélységét, vagyis a veszedelmet.

A másképpen gondolkozókról másodszor azt hirdeti az apostol, hogy „*Istenük az ő hasuk*“. Aquinói Tamás helyesen utal az étkezési előírásokra. A különféle étkezési szabályokban elmerülnek, s úgy vélik, hogy ezáltal kedvesek lehetnek Isten előtt. Annyira mennek, hogy Istennek Jézus Krisztusban adott Kijelentését semmibe veszik, azaz magát Istent tagadják meg engedetlenségükkel. Innen érthető, ha Pál csípősen azzal jellemzi az ilyeneket, hogy „*Istenük az ő hasuk*“. Tehát ne gondoljunk valami falánk, telhetetlen emberekre, borozókra és lakmározókra, hanem olyan Filippibeliekre, akik tényleg „has“-kérdéssé alacsonyították Isten szent ügyét. Más formában ugyan, de ez a kérdés mindig jelentkezett és jelentkezik a keresztyén egyház történetében, mint megítélt zsidós hatás.

Más írásmagyarázók azt állítják, hogy a „has“ az alsórendű élvezetek jelképes kifejezője ((Lueken) és a ne-

miséggel kapcsolatos bűnökre és kicsapongásra vonatkozik. Ebben az esetben semmi kapcsolat nem állhat fönna 3, 2 és 3, 18—19. versek között, hanem olyan keresztyénekről van szó, akik nem akarnak szakítani a pogányságból hozott érzékiségükkel. Hogy ez a föltevés nem állja meg a helyét, már előbb rámutattunk.

Továbbá — harmadszor — azt olvassuk a más úton járókról, hogy „*dicsőségük gyalázatukban van*“. Bauer ezt így fordítja: „dicsőségüket abban látják, ami számukra gyalázatot jelent“. Ehhez közelálló a revideálatlan magyar szöveg: „az ő dicséretük ő magoknak gyalázatokra vagyon“. A revideált fordítás — melyet követünk — más kifejezéssel ugyan, de lényegileg ugyanazt tartalmazza. Bár fenntartással, de úgy látjuk, hogy Pál apostol a Hóseás 4, 7-ből veszi a kifejezést, ahol ez áll: „gyalázatra fordítom dicsőségüket“. Ezzel pedig a körülmetélkedésre céloz. A körülmetélkedés a maguk elképzelése szerint mintegy kitünteti őket. Úgy vélik, hogy a külső körülmetélkedéssel mindent kielégítően elintézték. Ennek a dicsőségnek azonban nincs köze Krisztus gyermekeinek a dicsőségéhez, mely Krisztus dicsőségének reájuk való kiáradása. Az apostol szerint a keresztyének számára rútság a Krisztustól függetlenített egész körülmetélkedés, mely nem áll kapcsolatban a lélek körülmetélkedésével. Ma teljesen más a kortörténeti keret, mint a Pál idejében, s épp ezért az igehirdetésnek a mindenkori mában kell megkeresnie, hogy mit jelent: „dicsőségük gyalázatukban van“; más szóval: mi az, amiben dicsőséget látunk ma, jöllehet alapjában véve szégyellni való gyalázatról van szó.

Végül a más úton járók a „*földi dolgokkal törődnek*“, szó szerint: „földi dolgokra gondolnak“. Itt is téves volna feltételezni, hogy az illető személyek semmibe veszik Isten dolgait, és figyelmüket a földi élvezeteknek szentelik. Ellenkezőleg: ők egyáltalán nem hanyagolják el Isten dolgait, csupán a szent ügyet elemberiesítik. Láttuk, hogy Istent „has“—kérdéssé alacsonyították le, azaz földi dologgá. Következésképpen minden gondolatuk a földiekre néz. Vallásuk kimerül olyan ceremóniális cselekedetekben, amelyek Krisztus nélküli önmagukban értelmetlenek. Ha nem volnának Krisztus „ellenségei“, ak-

kor többé-kevésbé jelentéktelen külsőségeknek lehetne nevezni ezeket, hiszen maga Pál is alávetette magát a jeruzsálemi templomban bizonyos tisztulási eljárásnak, s a külső körülméltelkedéstől sem irtózott, ha nem záródott ki vele Krisztus. Tudjuk, hogy Pál a zsidóknak zsidó lett, és a görögöknek görög; szintén tudjuk, hogy az apostoli konventen békességben ültek egymás mellett Péter és Pál, Jakab és Barnabás. A jelzett dolgokat az teszi „földiekké“, hogy Krisztust kizárták. Minden vallási szertartás értelmetlenné, a bűn eszközévé válik, mihelyt kiszorítja Krisztust, vagy épp ellenére történik. Érthető tehát, ha Pál nem riad vissza a legkeményebb szavaktól sem annak kidomborítására, hogy Krisztus keresztyje ellenségeinek a vallásosságában bármely igyekezet értéktelen és elvetendő. Istent nem szabad és nem lehet a mi hatalmunkban álló földi dologgá tenni, sem a reá tekintő vallási életet pusztá emberi cselekménnyé. Aki csak a „földiekre gondol“, szöges ellentétben áll a 2, 5 verssel, ahol az apostol így int: „azt gondoljátok magatok között, amit Krisztus Jézusban gondolnotok kell“.

20. „Mert a mi hazánk a mennyekben van“. Aki Krisztusban van és az ő akarata szerint gondolkozik, nem is beszélhet másképp, hanem csak így: a mi hazánk a mennyekben van! A „haza“ (*politeüma* = haza, polgárjogfogalom) azt az államot jelenti, ahol az illető személy polgárjoggal rendelkezett. Ezzel a névvel jelölték az egykori kolóniákat is, amelyek egy idegen államban voltak (Bauer). Valószínű, hogy éppen erre gondol Pál apostol, amikor ezt — az egész Újszövetségben csak itt előforduló — kifejezést használja. A keresztyének a hit szempontjából olyanok, mint a Péter apostol levelében található elválasztottak, akiké a kegyelem és a békesség (1. Pét. 1, 1—2). Örök hazájukat a „mennyben“ látják. Az előző versben a „másképp járókról“ azt hallottuk, hogy ők a földiekkel törődnek, a földi dolgokra gondolnak. A Krisztus szerint járók viszont tekintetüket a magasba emelik, s látják az örökkévalóságot, melyet hazájuknak neveznek. Ott fogják véglegesen otthon érezni magukat, mint igazi hazájukban.

Az Igéből világos, hogy a Krisztus-követők hazája nem a római birodalomnak egyik — valamelyik — része, hanem a „mennyekben van“. Itt az ótestamentumi képzetvilág álljon előttünk, melyhez szorosan hozzákapcsolódik az Újtestamentum. A „mennyek“ a föld ellentéte. Úgy gondolták, hogy Isten az égboltozaton felül lakik a maga külön országában. Kétségtelenül emberi képzetek tapadnak ehhez az ószövetségi gondolkozáshoz, de bizonyosan szemlélteti, hogy Isten országa egészen más, mint a mi saját világunk. Az Ige nem ad részletes tájékoztatást a „mennyek“-ről; nem írja le területét és térfogatát. Annyit azonban biztosan elmond róla, hogy nem azonos a földi országokkal, sőt: lényegesen különbözik azoktól. Különbözik pedig azért, hogy a „mennyek“ Istennek a világa abban az értelemben, ahogyan az Úr imádságában olvassuk: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.“ A keresztyének akkor fogják egészen otthon érezni magukat, amikor Atyjuknál lesznek. Amit most hitben élnek, ez fog majd látássá válni, a reménység valóságává. A földiekre gondoló zsidók úgy vélték, hogy a Messiás ezen a földön (közelebbről Palesztinában) fogja megvalósítani az ő királyságát: megszünteti a római elnyomást, és népét szabaddá teszi. Az ilyen gondolkozásmód sokszor kísértette és kísérti a keresztyén egyházat. Mindez azonban a földiekre való tekintés, melynek ellentéte: a „mi hazánk a mennyekben van“.

Vitathatatlan, hogy a mennyei haza gondolatában nagy a feszültség, hiszen olvassuk: Krisztusban elközelített a mennyek országa, és ez az ország nem itt vagy ott van, hanem tibennetek. Itt van és mégis várjuk; várjuk és mégis itt van. Ez a feszültség végig vonul az egész Újtestamentumon, s az exegézisnek nem az a feladata, hogy valamely kiegyenlítéssel eltüntesse, hanem bármely kiegyenlítési szándék nélkül kell előadnia az Ige konkrét üzenetét. A szisztematika theológiára tartozik, hogy az exegézis valóságát az Ige igazságának egyetemes egységében szemlélje. Ennélfogva mi nem tehetünk egyebet, mint hogy az eredeti szöveg által parancsolt nyomatékkal hangsúlyozzuk: a mennyekben lévő hazánk már ké-

szen van (*hüparkhej* = jelen van, megvan, kéznél van). Isten országa nem hosszas fejlődésnek lesz az eredménye, azaz nem valami földi váradalom, hanem készen van Istennél. Ha spekulációba bocsátkozunk és kutatjuk, hogy hol és milyen formában létezik, úgy emberi gondolataink áldozatául esünk. Elégedjünk meg a kijelentett dolgokkal, mert a „titkok az Uréi“.

„Ahonnan szabadítót is várunk.“ A „szabadító“ (szó-tér) fogalma az apostoli korban egyike volt a legközönségesebbeknek. „Szabadító“ jelzővel illették a pogány isteneket, a köztiszteletben álló férfiakat, és főként — ami minket közelebbről érdekel — a császárokat. A császároktól új világot, jobb életet vártak.

A pogány és a zsidó váradalmakkal szemben Pál arról tesz bizonyosságot, hogy a mi „Szabadítónkat“ a mennyből várjuk. „Várjuk“ (*ápekdekhomáj* = kitartással, epekeve várok) a Szabadítót, aki tehát a mennyekben van. Itt volt a földön az emberek között, és megígérte, hogy vissza fog jönni az „ég felhői“ között. Ez a „Szabadító“ nem valamely pogány isten, nem a római császár, sem a zsidók földi reményének a messiása, hanem az „*Úr Jézus Krisztus*“. Ő a szabadító, aki övéit örökre kiragadja a mulandóságból, a romlandóságból, a bűnből és a halálból, s a mennyei haza polgáraivá teszi mindnyájukat. Ezt megcselekedheti, mivel „*Úr*“, „*Jézus*“ és „*Krisztus*“ (lásd az 1, 2 magyarázatát). Az igazi, az egyetlen „Szabadítót“ várja tehát a keresztyének serege. Ahol hiányzik ez a „várás“, ott nincs keresztyénség. A várás alapja nem a felkészültség, a farizeusi tökéletesség, hanem a szabadító Úr Jézus Krisztus. Azért lehet és kell őt várni, mert egyedül ő szabadít meg a bűntől és a romlandóságtól. Az előző versek semmi kétséget nem hagynak afelől, hogy sem a Pál, sem a Filippibeliek váradalma nem emberi jóságra, tisztaságra és szentségre volt alapítva, hanem Jézus Krisztus kegyelmére, amint ez benne foglaltatik az ő nevében.

21. A 21. vers a szabadítás folyamatát írja le. Jézus Krisztus abban mutatja meg szabadítását, hogy „*elváltottatja a mi nyomorúságos testünket az ő dicsőséges testének hasonlóságára*“. Az evangélium nincs olyan jó

véleménnyel rólunk, mint mi szoktunk lenni önmagunkról. Az ember némelykor el van telve magával. Sportjában például a test-kultusz határáig jut, s testisége érdekében képes mindent feláldozni, vagy legalábbis mindent háttérbe szorítani. Szellemét végtelen képességnek véli, amellyel végülis mindenek tudójává és életnek-halálnak urává lesz. Az evangélium erről a magát nagyra tartó emberről azt mondja, hogy „nyomorúságos teste van“ (Blass—Debrunner 165). A „test“ (szóma) itt nem csupán a húst és a vért, a pusztá fizikumot (szárksz) jelenti, hanem az egész embert, az élettel felruházott testet a maga teljességében. Ha csak a testre mint húsvér alkatra gondolna az apostol, úgy inkább a szárksz kifejezést használná, bár való az, hogy a két szó esetenként ugyanazzal a jelentéssel bír. A hangsúly mindenestre azon van, hogy nyomorúságos mélységben van, nem pedig dicsőséges állapotban. A nyomorúság fogalomköre a lealacsonyítás, a lealacsonyítottság. Ellentéte a magasság és a dicsőség. Ez más szóval azt jelenti, hogy az ember testestől-lelkestől a bűn mélységében, a végeség, a mulandóság nyomorúságában, a betegség és a szenvedés rabságában van; pusztá létében nyomorult testnek nevezhető. Mint ilyen, a szabadulás után vágyakozik, s akár békében él, akár háborúban, jóllakik vagy éhezik, mindenképp megmarad „nyomorúságos testnek“, akit minden életnyilvánulásában a halál sötétsége vesz körül.

Az Úr Jézus Krisztus a nyomorúságos testet „elváltoztatja“ (futurum!), átalakítja, átformálja, mássá teszi. Nem az lesz, ami volt, hanem egészen más. Hogy miben áll az „elváltoztatás“, nem magából az „elváltoztatni“ igéből tudjuk meg, hanem abból a másik állapotból, mely az elváltoztatás nyomán következik. Bekövetkezik pedig a szabadító Úr Jézus visszajöveletekor. Az ő visszajövetelének idejét „várja“ (3, 20) a keresztyén ember, de meghatározni nem tudhatja (1. Thess. 5, 1. sk). Bizonyos azonban, hogy a halál mindenkit az eljövendő Krisztus elé állít. Ott, abban a jövőendőben, abban a „futurumban“ következik be az elváltoztatás. Akkor majd nyomorúságos testünket „az ő dicsőséges testének hasonlatosságára“ (Blass—Debrunner 165) változtatja el. Krisztusnak a

teste is nyomorúságos test volt (2, 7), kivéve a bűnt. Ez a nyomorúságos test a feltámadásban dicsőséges testté lett; olyan testté, amelyben feltámadása után Jézus Krisztus megjelent övéi között. Többé nem árthatott neki az ellenség, nem fenyegette a halál, nem éhezett és nem szomjúhozott, nem jelentett számára korlátot az emberi tér és idő. Mint a halál fölött győzedelmes Krisztus mutatta meg önmagát tanítványainak. A szolgai formában észrevehetetlen dicsősége, istensége, urasága és hatalma nyilvánvalóvá lett. Ez volt az Úr Jézus „dicsőséges teste”, melyben fölment a mennyekbe. Ilyen dicsőséges testbe öltözteti az őt váró gyermekeit.

A „hasonlóságára” kifejezésnek nem az az értelme, hogy a mi testünk is hasonló, azaz olyan forma lesz, mint az Őré, hanem az, hogy ugyanolyan. Ténylegesen részesei leszünk az ő dicsőségének. Megszabadulunk mindattól, ami a bűnben fogantatott és született testünket jellemzi. Olyanok leszünk, mint a bűneset előtti ember, aki nem ismerte a bűnt, és így nem ismerte a halált sem. Emberek maradunk, azaz nem leszünk Istenné, de Isten dicsőségének romlandóság nélküli részeseivé formáltunk. Ilyen kibeszélhetetlenül fenséges örökség vár a most még síró és gyászoló, éhező és szomjúhozó, fogságot szenvedő és tévtanítókkal küzdő, saját bűneikkel harcoló és megváltás után epekedő keresztyénekre. E felé a cél felé, e felé a korona felé szalad Pál apostol és a Filippibeliek. Ezt a dicsőséges testet pedig nem a Filippibeliek szerzik meg önmaguknak, hanem a „szabadító” Úr Jézus Krisztus adja nekik, akit ők várnak. Ilyen hittel kell tekintenünk Krisztusban elköltözött halottainkra, akik nincsenek se gondozott, se gondozatlan, se ismert, se ismeretlen sírgödörben (Kálvin), hanem az Úrnál vannak, aki feltámadott és a mi testünket is az ő feltámadott testének hasonlatosságára elváltoztatja.

„Amaz ő ereje szerint, amellyel mindeneket maga alá is vethet.” Az „erő” (energejá), az „energia” tulajdonképp hathatós erőt jelent; olyan erőt, amelyet nem lehet elzárni. Krisztusnak az ereje szabadon dolgozó, ténylegesen dolgozó és korlátlan erő. Nincsenek olyan erők, amelyeket szembe lehetne állítani vele: se a halálé, sem az embereké. Innen van, hogy ezzel az ő erejével „min-

deneket“ maga alá vethet (lásd az apparátust). „Mindeket“, azaz kivétel nélkül mindent és mindenkit. Számára nincsenek se triumfáló cézárok, sem legyőzhetetlen természeti erők. Ő abban a helyzetben van, hogy képes (*dünámaj* = képes vagyok, hatalommal bírok) érvényesíteni a maga erejét az atomenergiával szemben éppúgy, mint a Sátán minden serege ellen. Utolsó ellenségként a halált is legyőzte. Ez az erős Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus, kezessége annak, hogy a „szabadító“ várásához kapcsolódó hitben nem csalatkozhatunk.

(1) *Ezért, szeretett atyámfiai, akik után vágyakozom, én örömem és én koronám, eképpen álljatok meg az Űrban, szereteteim.*

1. Ezt a verset külön vesszük, mivel így látszik helyesebben megoldhatónak az az adódó kérdés: vajon az előző szakasz befejezője-e, vagy a következők kezdete. Alapjában véve átmenetet képez. Nyilvánvalóan szorosan kapcsolódik — amint látni fogjuk — az előbbiekhöz, viszont az is nyilvánvaló, hogy nem lehet mereven elválasztani a 4, 2-vel kezdődő új gondolatkörtől.

„Ezért“, vagyis mivel a keresztyén közösségnek az örökkévaló hazába vetett szilárd hite van; ezért, mivel az Űr Jézus Krisztus szabadítását várja; ezért, mivel Jézus Krisztusnak mindenek fölötti a hatalma, éppen ezért hangzik Pál apostol ajkáról Isten parancsa: „*eképpen álljatok meg az Űrban*“.

„Eképpen“ — nem pedig úgy, ahogyan a másképp járók (3, 18) tanítják. Ne legyenek a kereszt ellenségei, mert egyébként bármennyire is dicsekednek vallásosságukkal, bármennyire is buzgólkodnak a törvény betartásával, tulajdonképp földiekkel törődnek; így nem az Űrban, hanem rajta kívül állanak. Az „*eképpen*“ a 3, 17. vers „együtt-követésére“ és „példájára“ vonatkozik. Ne feledkezzenek meg mind arról, amit hallottak és láttak. Nem vezet minden út a mennyei hazába, hanem csak az az egy, melyet az „*eképpen*“ jelent. Nincs helye a „mindenki a maga módján üdvözl“ mondásnak. A hit útja csak egy lehet: az Űrban való megállás.

Az „*álljatok meg*“ (imperativus) nem beálló cselekményt fejez ki abban az értelemben, hogy eddig előre haladtak, hitben erősödtek és gyarapodtak, most pedig meg kell állaniuk, azaz nem szabad tovább menniük. Átvitt értelmű szóhasználat van dolgunk, melynek az az igénye, hogy biztosítsa a szilárdan és tántoríthatatlanul való állást. Álljanak meg, azaz ne essenek le! Jönni fognak a hitetők, a más utat ajánlgatók és a csalogatók, de a filippiek ne engedjenek semmiféle hitető beszédnek. Legyenek szilárdak, álljanak meg mozdíthatatlanul,

hogy ne ingassa meg őket a kísértőnek se fenyegető, se édesgető próbálkozása. Állaniuk kell, mégpedig „az Urbanban“. Abban az Urban álljanak, akit úgy ismertek meg, mint Szabadítójukat. Másoknak lehet uruk a római császár, lehet uruk a törvény és egyáltalán bármi, aminek szolgásgában vannak, de a Filippibeli keresztyének Jézus Krisztust ismerték el Uruknek, és benne kell megmaradniuk. Elismeri ezáltal az apostol, hogy eddig is őhöz (Urukhoz) ragaszkodtak, eddig is benne voltak, hiszen nem arra biztatja, hogy forduljanak Krisztushoz, hanem arra, hogy maradjanak meg Krisztusban, az Urbanban. Ezután is egyedül csak benne lássák Szabadítójukat, csak neki engedelmeskedjenek mint őket elhívó Uruknek. Krisztus legyen az Úr, s a filippiek a szolgák; Krisztus legyen a fő, s a filippiek a tagok; Krisztus legyen a Szabadító, s a filippiek a szabadítást, a kegyelmet elfogadók.

Az Urban való közös megállás természetesen hozza magával, hogy az Urban testvéreit *atyafiainak* szólítja, akár csak az 1. 12 versben. (l. az ott nyújtott magyarázatot). Itt az a jellemző, hogy nem elégszik meg a pusztá megszólítással, hanem négy tekintetben közelebbről is körülírja az atyafiakhoz való viszonyát.

Először az atyfiak *szeretettek*, vagyis szereti őket. Miként a testvérek szeretik egymást, ugyanúgy a keresztyén gyülekezet tagjai is, akik az Urban egymásnak testvérei. Tehát egy bizalmas, közvetlen testvéri viszonynak a meglétéről tanúskodik a „szeretett“ (*ágápétosz*) szó. Kétségtelen, hogy általánosan használt megszólítási forma, azaz formaság is. De a vers összefüggésében lehetetlen észre nem venni, hogy a megszólítási keretet étellel és tartalommal tölti meg a közös hit, a kölcsönös szeretet és a közös reménység. Mindössze arra kell gondosan vigyázni, hogy a szeretet itt sem valami érzelmi alapon nyugvó viszonyulás, mint pl. a anyai ragaszkodás, a barátság, vagy akár a szerelem, hanem az Úr Jézus ágapéja által meghatározott testvéri kapcsolat, amely alkalmanként éles ellentétben állhat akár a legmélyebb érzelmi együttléttel is.

Másodszor az atyfiak „*vágyottak*“, akik után vágyakozik az apostol. Ahogyan honvágyat érez a hazájától távolba szakadt és a hazáját szerető ember, ugyanúgy

vágyakozik a Filippibeliek után a fogságból, a távolságból Pál apostol. Szeretné látni atyjafiait, szeretne velük beszélgetni, velük imádkozni, közöttük szolgálni, őket hitükben erősíteni, és hitük által épülni. Kétes értékű lélektani találgatásokba bocsátkoznánk, ha a vágyakozás tartalmi elemeit részletesen boncolgatnánk. Erre nincs szükség. Elégséges tudni annyit, hogy az Ūrban atyafiak valóban vágyakoznak a közösségre, az együtt-imádkozásra és együtt-örvendezésre.

Harmadszor az atyafiakat örömének nevezi. Az „öröm“ szóval már többször találkoztunk (1, 4. 25; 2, 2. 29). Látuk, hogy ez az öröm Istenben való öröm, nem pedig a szeszélyes külső körülmények játékszere. Láttuk azt is, hogy Pál apostol arra kérte a Filippibelieket: „teljesítsék be“ az ő örömét. Azt is megfigyelhettük, hogy ez az öröm „teljes öröm“. Bizonyosra vehető, hogy az idevágó korábbi kifejezések tartalmi vonásai mind benne foglaltatnak a jelenlegi „öröm“ kifejezésben. Tehát Pál apostol örvend az Ūrban a filippieknek, mint akikről tudja, hogy „beteljesítik“ az ő örömét, és „teljes öröm“ van náluk. Ezért szívbeli örvendezés tölti el lelkét, és nem fél előlegezni azt a bizalmat, melyet az atyafinak előlegeznie kell az atyafiak iránt. Meg van győződve, hogy nem fog csalatkozni, hiszen a Filippibeliek övele együtt az Ūrban vannak. Ha kételyei volnának, úgy aligha lehetne öröme a Filippibeliekre nézve! Úgy is örvendezne, de nem örvendezhetne épp a Filippibeliekre gondolva. Így viszont örvendezik ebben a tekintetben is, ugyanannyira, hogy „örömének“ mondja a gyülekezetet.

Végül — negyedszer — az atyafiak az ő *koronája*. Ne gondoljunk az uralkodók koronájára, mert jelen összefüggésben egyébire utal az apostol. Ha nem ragaszkodnánk a kialakult magyarnyelvű szóhasználathoz, úgy koszorúnak is fordíthatnánk a *sztefánosz*-t. A kifejezés ugyanis a régi sportéletre emlékeztet. A versenypálya küzdői közül a győztes elnyerte a győzelmi koszorút. Ezt a képet használja Pál. Ő fut a versenypályán, és elnyeri a győzelmi koszorút az Ūrtól. Tehát átvitt értelmű kifejezés a jutalom helyett. Az az ő jutalma, hogy ama napon nyilvánvalóvá lesz: „nem futott hiába, sem nem fáradott hiába“. A filippieket mint Krisztus megvál-

tottjait látja a mennyei hazában (3, 20). Ők már valamennyien a mennyei haza gyermekei. Ez a Pál jutalma, pásztori szolgálatának a gyümölcse. Mennyire meleg hang! Mi, késői utódok, el is szoktunk tőle. Pedig így is lehet és kell gondolkozni és beszélni.

4, 2—3 PÁSZTORI ÜZENET

(2) Evódiát intem, és Szüntükhét intem, hogy ugyanúgy gondolkozzanak az Ūrban. (3) Igen, kérlek téged is, igaz szolgatársam, légy segítségül nekik, akik az evangélium [ügyében] együtt viaskodtak velem, Kelemennel és a többi munkatársammal [együtt], akiknek nevük [be van írva] az életnek könyvébe.

2. Ezt a két verset azért tárgyaljuk külön, mivel a gyülekezet életének egy sajátos esetével foglalkoznak. Mintegy gyakorlatba ültetik át, vagyis a mindennapi életben alkalmazzák azt a fölhívást, melyet a 4, 1-ben láttunk. Nevezetesen: két gyülekezeti tagnak — Evódiának és Szüntükhének — a testvéri viszonyát igyekszik helyreállítani az apostol.

„Evódiát intem, és Szüntükhét intem“... Evódia és Szüntükhé női nevek. Tehát két nőről van szó, akik mindketten ugyanannak a Filippibeli gyülekezetnek a tagjai. Hogy kik voltak, közelebből nem lehet megállapítani, mivel az egész Újszövetségben máshol nem találkozunk velük. Személyük közelebbi meghatározására nézve vannak bizonyos próbálkozások, de érdemi eredményről nem számolhatunk be. Némelyek föltevése szerint gondolhatunk arra, hogy egyikük azonos Lidiával, akiről a Csel. 16, 14 beszél. Ez a föltevés azért nem lehetetlen (Luecken), mivel „Lidia tulajdonképp nem személynév, hanem azt jelenti, hogy lidiabeli“. Mások szerint allegorikusan értelmezendő a szóban forgó két név. Egyik a zsidó-keresztényen pártot, másik pedig a pogánykeresztényeket példázta. Ezt a föltevést azonban kezdettől fogva kizárja már csak a 4, 2—3 versek szelleme is. Annyira életízű, va-

lóságjellegű és személyes vonatkozású mindkét vers, hogy semmi okunk sincs valami elvi háttérrel gyanítani, ti. a zsidó- és pogánykeresztyén probléma tekintetében. Maradjunk meg amellett, hogy két, közelebbről ismeretlen női személyről tudósít a vers.

Valami nehézség merült fel a két nőtestvér kapcsolatában. Erre utal világosan az „*intem*“ ige. A 2, 1-ben láttuk, hogy a gyülekezetben „helye van az intésnek“, melyért a hívők nem haragusznak, hanem ellenkezőleg: elvárják. Pál most gyakorolja, mivel szükséges a gyülekezetépítés szolgálatában. Bár a személyi kapcsolat veszedelembé sodródott, mégis elhamarkodott dolog volna valami súlyos haragoskodási esetet föltételezni, vagy valami személyes vonatkozású, asszonyok közötti súlyos civódásra következtetni. Nem azért, mintha ilyennek a lehetősége ki volna zárva; az exegézisre támaszkodó igehirdetésnek ezzel is számolni szabad. De hogy Filippiben nem ez a helyzet, mutatja a vers további része: „*ugyanúgy gondolkozzanak az Urban*“, vagy szó szerint: „*ugyanazt gondolják az Urban*“. A 2, 2-ben elvi síkon ugyanezzel a kifejezéssel találkozhatunk.

Mindeneket szem előtt tartva, bizonyosra vehető, hogy az evangélium ügyére, az egyház munkájára nézve volt eltérés, véleménykülönbség a két személy között; olyan különbség, melynek árnyéka többször jelentkezik a levélben, de amelyről a 3, 15-ben Pál így nyilatkozik: „és ha valamiről másképpen gondolkoztok, Isten azt is ki fogja jelenteni nektek“. Félő szeretettel kell vigyázni az egységre, s biztosítása végett a fegyelmezést is alkalmazni kell, mégpedig nem az ostorsuhogtatás formájában, hanem a Pál apostol módján (l. 2, 1. v.).

A megoldás iránya nem kétséges. Evódia és Szüntükhé Krisztusban, az „*Urban*“ találkozhatnak. Visszacseng a 4, 1 versből: „álljatok meg az Urban“. Azért nem reménytelen az eset, azért lehet „*inteni*“ (fegyelmezni), mert mindketten „az Urban“ vannak. A testvérek is juthatnak egyenlenségbe, de ha igazi testvérek, akkor nem szenvednek hajótörést. Az „*Urban*“, Krisztus testének, az Anyaszentegyháznak a közösségében helyre kell állnia és fönn kell maradnia az egységnek. Mind a személyi civódások, mind az elvi ellentétek kiegyenlítőd-

nek ott, ahol az Evódiák és Szüntükhék egymással találkoznak az „Urban“. Az Igének épp abban van a nagy figyelmeztetése: csakis az „Urban“, nem pedig rajta kívül! Továbbá ugyancsak ebből az Igéből értjük meg, hogy bizonyos véleményeltérések még nem zárják ki az Istennek tetsző gyülekezeti életet. Mindössze azt kell világosan látni, hogy ezek az ellentétek mégsem helyénvalók. Amíg léteznek, sohase némulhat el az „intés“ és az egység helyreállításának a parancsa az „Urban“.

3. *„Igen, kérlek téged is, igaz szolgatársam.“* Az „igen“ szócska jelen esetben arra szolgál, hogy az előző vers mondanivalóját tovább vigye és nagyobb nyomatékot adjon neki. Mintha azt mondaná az apostol: intettem Evódiát és Szüntükhét, de ennyivel nem lehet megelégedni. Az ügy megkívánja, hogy tovább vigyem a fonalat, s ezáltal is biztosítsam a kívánt és szükséges eredményt. A továbbvitel abban áll, hogy az Evódia és Szüntükhé dolgában kéréssel fordul egy harmadik személyhez: *„kérlek téged is“*. Nem utasít, nem parancsol, hanem kér az apostol. Íme az egyházkormányzóban a pásztor, s a pásztorban az egyházkormányzó! Érzékelhető, hogy az egyetemes beállításban kisjelentőségű dolog milyen fontossággal bír. Pál nem tekinti „figyelemre se érdemes“ semmiségnek. Ellenkezőleg: fontosnak tartja; ezért érdemes és szükséges „inteni“ és „kérni“.

A kérés egy *„igaz szolgatárshoz“* szól. Ki lehet ez az ismeretlen személy? Jelentős kérdés elé állít maga a kritikai szöveg. Ugyanis egyes olvasatok a „szolgatárs“ (*szüdzüge*) helyett „Szüdzügosz“ személynevet mutatnak. Ezt a második lehetőséget választja például Barth is. Mi a kritikai alapszövegbe fölvetett előbbi olvasat mellett maradunk, mivel a Szüdzügosz kifejezése az eddig ismert forrásokban nem fordul elő mint személynév (Bauer). Tehát ezt a lehetőséget elejtjük. Azonban így is több magyarázási módot kínál maga a szó. A profán irodalomban megtalálható mint a „feleség“ jelölésére szolgáló névszó. Ezért némelyek fölállítják a hipotézist: Pál apostolnak a feleségére kell gondolni (Alexandriai Klemen — Bauer). Kálvin e tárgyban így ír: „Hogy vajon férfiről vagy nőről van szó, eldöntetlenül hagyom. Sem-

miképp nem állítható azonban, hogy Pál a feleségéhez beszélt, mivel ő kétséget kizárólag nőtlen volt (1. Kor. 7, 8)“. Barth röviden összefoglalja az idevágó kísérleteket — beleértve a sajátját is — az alábbiak szerint: „Hasonlóképp figyelmen kívül kell hagyni azt az éleslátású véleményt, hogy Szüdzügosz — az említett — két asszony egyikének a férje volna. Nincs szó, ahogyan Luther vélte a maga fordításában, egy hozzá, ti. Pálhoz különösen közelálló Filippibeli keresztyénnek a tiszteletnévéről se, hanem egész egyszerűen egy himnemű személynévvel van dolgunk, melynek viselője számunkra éppoly ismeretlen, mint a két asszonyé.“

Mi a magyar fordítás szellemében értelmezzük a verset, mivel ez látszik a legvalószínűbbnek. Pál tehát „szol-gatársát“ látja a harmadik személyben. Nem egészen helyes a „szolgatárs“ kifejezés a fordításban, de mivel jobbat adni nem tudunk, megmaradunk mellette. A Kecskeméthy „társ“ szava szintén nem helyes. Egyelőre körülírással kell segíteni. Ha nem hangzana annyira idegenül, akkor „iga-társ“-nak fordíthatnánk (*szün* = együtt, *dzügosz* = iga, járom). A gladiatori játékoknál használatos az iga-társ. Egyik gladiátor a másiknak harcoló társa volt. De bárhogyan álljon a dolog, lényeges, hogy két ember ugyanabban az igában, járomban szemlélhető, ti. jelen esetben Pál és a szóban forgó ismeretlen személy az evangélium igájában. Együtt hordozzák a munka terhet, együtt hirdetik az Igét, egyszóval együtt állnak a gyülekezeti szolgálat porondján. Legtöbb joggal föltételezhető, hogy az 1, 1-ben említett „püspökök“ egyikéről van szó, aki a Filippibelieket irányítja, közöttük szolgál. Eközben bizonyos, hogy a levél olvasói külön magyarázás nélkül pontosan tudták, hogy kire gondolt Pál. Számunkra a lényeg a fontos, és a személy közelebbi ismeretének a hiánya nem gátol a megértésben.

„Szolgatársát“ „igaznak“ (*gnésziosz* = igaz, valódi) nevezi. Tulajdonképp a törvényes házasságból származó, azaz a nem törvénytelen gyermekeket szokták így megkülönböztetni. Tehát a megszólított szolgatárs törvény szerinti, evangélium szerinti munkás, aki hívnek bizonyult az iga hordozásában. Hamisítatlanul hirdeti az Igét, és hűséggel, nagy igyekezettel áll a helyén.

Ezt a szolgatársát kéri Pál, hogy „*legyen segítségül*“ Eviódiának és Szüntükhének, hogy az Ūrban egy értelemre jussanak, és teljes harmóniában éljenek egymással. Legyen segítségül (*szüllámbánó* = együtt megfogni, megragadni, segíteni), azaz vegye gondjaiba őket, legyen megértő irányukban, kérdéseiket tegye magáévá, és támogassa őket, hogy az Ūrban találkozzanak, zavaró kérdéseiket fölszámolják. Se egyiknek, sem a másiknak pártjára ne álljon, hanem mindkettőjüket egyformán jó lélekkel kezelje, akárcsak a levélíró apostol.

Figyelemre méltó, hogy az „*intés*“ nem tartja vissza Pált a két nőtestvér felől való jó bizonyásgtételtől. Azt mondja róluk: „*az evangélium ügyében együtt viaskodtak velem.*“ „Együtt viaskodtak“ (*szünáthleó* = együtt küzdök — aor. lásd 1, 27 magyarázatát). Igaz, hogy a viaskodom, együtt „*viaskodom*“ (*áthleó* = atlétáskodom) ige nem szükségképp jelenti csak a versenypályán való küzdelmet, vagy az ellenséggel szemben folytatott harcot, hanem jelentheti egyszerűen a buzgósággal és áldozatossággal végzett munkát is. És mégsem látszik indokoltnak, hogy ebben a formában gyöngítsük a kifejezés erejét. A páli levelek eléggé meggyőznek arról, hogy az apostol mennyire szem előtt tartotta a korabeli versenypályákon zajló életet, s előszeretettel használja az arra vonatkozó szójárást az evangélium munkájára alkalmazva. Tehát Evódia és Szüntükhé valóban küzdő társai neki. A maguk helyén nem kisebb erőfeszítéssel és kitartással dolgoztak az evangélium ügyéért, mint ahogyan a versenyzők küzdenek a győzelemért. Az Újszövetség tájékoztatás nélkül hagy munkájuk felől, amiért konkrétumokat felsorakoztatni nem lehet, de nem is szükséges. Tény az, hogy Krisztus ügyét buzgó szívvel elfogadták, s hűséggel segítettek Pálnak a sereggyűjtés szolgálatában. Lehet, hogy az ellenség támadásai között példásan megállottak; lehet, hogy bizonyásgtételükkel egész közvetlen formában evangélium-hirdetést végeztek. Akár így, akár másként, de küzdő társak voltak, mint utánuk nagyon sokan a keresztén egyház történetében.

Hasonló társa volt az apostolnak *Kelemen*, valamint több más munkatárs. A „*Kelemennel is*“ kifejezés helyett csak annyit írtunk, hogy „*Kelemennel*“ (tehát „*is*“ nél-

kül), és a név elől elhagytuk a vonást. Az „is“ kötőszót nem fordítottuk, mivel az újtestamentumi nyelvészet szerint fölöslegesen áll a görög szövegben (pleonazmus — Blass—Debrunner 442: 13). Valóban csak zavarja az értelmet, amint kitűnik a magyar Károli-fordításból. Ugyanis nem azt kívánja mondani az eredeti szöveg, hogy Evodia és Szüntükhé együtt viaskodott egyfelől Pállal, de rajta kívül — másfelől „Kelemennel is“, hanem azt, hogy a két asszony együtt viaskodott Pál apostollal, akárcsak rajtuk kívül Kelemen és többen mások.

Kelement sem ismerjük közelebbről. Csak annyit tudunk róla, mint a nevükön nevezett két asszonyról, vagy azokról az ismeretlen „*többi munkatársáról*“, akiket általánosságban említ a vers.

A „*többi munkatárs*“ összefüggésében két, mondhatni egyformán megalapozott magyarázat lehetősége forog fenn. Egyrészt gondolhatunk a Filippibeli gyülekezet valamennyi tagjára, hiszen az 1, 5 szerint mindnyájan részt vettek az evangélium ügyében. Másrészt viszont a „munkatárs“ szó inkább arra figyelmeztet, hogy szorosabb értelemben vett szolgálókról, püspökökről (1, 1) van szó, akik bizonyos munkakörben meghatározott küldetést teljesítettek. Mi inkább az utóbbi értelmezés felé hajlunk, mivel egyébként a „*Kelemen*“ kiemelése nem indokolt. Pálnak voltak munkatársai mind a nők, mind a férfiak között. Közülük név szerint megemlékezik háromról, illetve tisztsége szerint egyről (az előttünk ismeretlen, de a Filippibeliek számára ismert „igaz szolgatárs“-ról, akit annyira ismernek, hogy még a név említését is mellőzi az apostol), míg a többieket együtt említi mint „*munkatársakat*“ (1. 2, 25 magyarázatát).

„*Akiknek neve* [be van írva] az életnek könyvébe.“ Az „életnek könyve“ ha nem is sokszor, de többször előfordul a Szentírásban (2. Móz. 32, 32; Zsolt. 69, 29; Fil. 4, 3; Jel. 3, 5; 13, 8; 20, 12; 20, 15). Az a nagyon elterjedt kép áll Pál apostol előtt, hogy a kegyesek neve föl van jegyezve Istennél. Akinek pedig a neve föl van jegyezve, be van írva az élet könyvébe, az a mennyei haza gyermeke, mivel az ítélet a könyv alapján történik, miként ez az Ótestamentumból is világosan kitűnik, (Dán. 7, 10; 12. 1), amelyre a Jelenések könyve támaszkodik.

Minket most nem foglalkoztat, hogy maga a kép a babiloni vallásból származik-e, vagy máshonnan. Magának a képnek a formája sem bír különösebb jelentőséggel. Fontos, hogy Isten számon tartja azokat, akik az evangélium ügyéért viaskodnak, legyenek akár nagynevű és ismert személyek, akár név nélküli ismeretlenek. Az *élet könyve* az örök életnek a könyve. A mennyei házára (3, 20) emeli tekintetünket, a végre mutat. Nekünk nem az a feladatunk, hogy a magunk által vezetett könyvekben egyeseket az élet fiainak, s másokat a halál fiainak minősítsünk. Ilyent nem találunk Pál apostolnál. De feladatunk, hogy Pál apostollal együtt bizonyosak legyünk afelől, hogy akik az evangélium ügyében munkálkodnak, azokat Isten nyilvántartja, vigyáz rájuk, megtartja őket. Az élet könyvéről ne gondolkozzunk úgy, hogy általa Isten megkötötte saját magát, vagyis ha be van írva a nevünk, akkor bármit cselekedhetünk, hiszen úgy is az élet fiai és leányai vagyunk. Nem! Isten nem köti meg saját magát (Ez. 18, 24). Az élet könyvébe nemcsak be lehet írni a neveket, hanem ki is lehet törölni azokat belőle (2. Móz. 32, 32; Zsolt. 69, 29). Isten szabadon választja el övéit, s ez az ő szabad elválasztása nem spekuláció, hanem az élő hit tárgya. Nincs külső tárgyilag, érdektelen szemlélődés, hanem csak élő hit arra nézve, hogy Isten gyermekeinek a neve be van írva az örök élet könyvébe.

4, 4—9 ÖRÖM ÉS BÉKESSÉG

(4) Örüljetek az Úrban mindenkor; ismét mondom örüljetek. (5) A ti szelídlelkűségeitek ismert legyen az emberek előtt. Az Úr közel. (6) Semmi felől ne aggódjatok, hanem imádságokban és könyörgésekben minden alkalommal hálaadással társátok fel kívánságaitokat Isten előtt. (7) És Istennek békesége, mely minden értelmet felülhalad, meg fogja őrizni szíveteiket és gondolataitokat a Jézus Krisztusban. (8) Továbbá, atyámfiai, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami kedves, ami jóhírű, ami erény, sőt ami csak dicséret,

azokat gondolkodjatok meg. (9) Amiket tanultatok és elfogadtatok és hallottatok és láttatok nálam, azokat cselekedjétek. És a békességnek Istene veletek lesz.

4. „Örüljétek az Urban mindenkor.“ Az örömmel — hol igei, hol főnévi alakjában — sorozatosan találkozunk a levél előbbi részében (1, 4; 1, 18; 1, 25; 2, 2; 2, 17—18; 2, 28; 2, 29; 3, 1; 4, 1). Az a konkrét helyzet, melyben esetről-esetre szóhoz jut az öröm, mondhatni mindenütt más. Az 1, 4-ben örömmel könyörög az apostol; az 1, 18-ban örvend az evangélium hirdetése fölött; az 1, 25-ben úgy tekinti magát, mint aki örömeire van a Filippibelieknek; a 2, 2-ben kéri a gyülekezetet, hogy teljesítsék be az ő örömét; a 2, 17—18-ban saját szenvedéseit tekinti úgy, mint az öröm alkalmát mind magára, mind a gyülekezetre nézve; a 2, 28—29-ben az Epafroditus Filippibe való érkezését látja örvendeztetőnek; a 3, 1 az Urban való örvendezést ajánlja; a 4, 1-ben a gyülekezetről beszél úgy, mint saját örömről. Látható tehát, hogy valóban más és más helyzetekben mutatkozik az öröm, de tartalmában mindig ugyanaz marad: a Krisztus által megváltott, és a megváltást elfogadó hívők öröme. Olyan öröm, mely nem a szeszélyes viszonyok függvénye, nem kedélyállapotok megnyilvánulási formája, hanem keresztyén öröm, azaz Istenben való örvendezés. Az 1, 4-ben és a 3, 1-ben, valamint a többi előfordulási hely magyarázata rendjén kifejtettük, hogy mit jelent az „örüljétek az Urban“. Éppen ezért most a hangsúlyt a „mindenkor“ határozó szóra helyezzük, mely újabb oldalról világítja meg ugyanazt az örömet.

Isten gyermekeinek — bárhol lakjanak, vagy éljenek akár az I. században akár a XX-ban — „mindenkor“ örvendezniük kell. Nem mondunk nagyot, ha megdöbbenőnek és lehetetlennek látjuk ezt a parancs formájában kifejezett igényt: mindenkor örüljétek! Hogyan örülhet Pál a maga helyzetében? Hogyan örülhet annak, hogy esetleg halállal végződik a sorsa? Hogyan örülhet a Filippiben tapasztalható, kétségtelenül nyugtalanító belső és külső gyülekezeti bajoknak? De hogyan örülhetnek ilyen helyzetben és a keresztyénüldözések előestéjén a Filippibeli keresztyének? Megannyi kérdés, me-

lyekre emberileg csak egy válasz jöhet: sehogy! Az élet sokszor nem az örömnék, hanem a bánatnak és a keserűségnek, a sírásnak és a jajgatásnak az alkalma. A parancs azonban elhangzott: mindenkor örüljete. Előle ki térni nem lehet, vagy egyébként a Krisztus-nélküliség mélységébe sodródna a Filippibeliek. A megoldást nem mi találjuk ki, hanem ajándékként elfogadjuk Isten Igéjéből. Lehet és kell örülni, mégpedig az Úrban! Ti, gyülekezeti tagok nem állotok magatokban, hanem beépítetek a Krisztus testébe, az Anyaszentegyházba, melynek feje maga az Úr Jézus. Tehát ti az Úrból és az Úrra nézve éltek. Ti azok vagytok, akiket ő megszabadított a haláltól, és neveteket beírta az élet könyvébe (4, 3). Ti a mennyei hazát várjátok, és míg a földön jártok, szilárdan állotok az Úrban (4, 1). A ti Krisztussal való közösségetek felbonthatatlan, mint akik mindenkor az Úrban maradtok, ezért hát „örüljete az Úrban mindenkor“. Lehet gyászotok, betegségetek, sokféle szenvedésetek és sírásotok, de mégis, csak azért is „örüljete mindenkor“.

A keresztyén hívőt sok minden bánthatja és próbára teheti, de semmi sem veheti el tőle az Úrban való örömet. Mindenkor, azaz minden helyzetben, mélységben és magasságban, sírásban és nevetésben, szegénységben és gazdagságban egyformán örül az Úrban. Semmiképp nem szabad ezt úgy értelmezni, mintha Krisztus gyermekei szüntelenül nevetnének. Ennek félreérthetetlen cáfolata Pál apostol mellett maga a síró Úr Jézus Krisztus (Jn. 11, 35), valamint az Ó- és Újszövetség bizonyágtevői. Az Úrban való mindenkori öröm nem állandó mosolygás, nem a szenvedések iránti érzéketlenség, hanem egyszerűen öröm az Úrban, az Úrért, az Úrnak, az Úr által és az eljövendő Úrra nézve.

„Ismét mondom, örüljete.“ Másodszor is ugyanazt mondja az apostol: „örüljete“. Ha önmagunkat egészen föladjuk és mintegy a Pál szívével gondolkozunk, észrevehetjük az ismétlésből is, hogy mennyire fontos számára a Filippibeliek öröme. Nem akarja, hogy a gyülekezet tagjai unottan, lecsüggesztett kezekkel és meglanakadt térdekkel járjanak. Látszania kell rajtuk és bennük, hogy ők az Úr gyermekei, a mennyei haza váradalmasai

(3, 20), az élet könyvében számon tartott fiak és leányok. Az Urban való öröm nélkül nincs keresztyén élet; nem volt és nem is lesz.

5. „A ti szelídlelkűségetek ismert legyen az emberek előtt.” A „szelídlelkűség” mint fordítási kísérlet próbára teszi az írásmagyarázót. A „szelídség” (Kecskeméthy), a „szíves jóság” (Masznyik), az „elméteknek mértékletessége” (revideálatlan Károli), a „józenság — modestia” (Vulgata), a „jóság — Güte (Barth) mind egy-egy útkeresés a helyes értelem megtalálása irányában. Aquinói Tamás szellemes éleselméjűséggel igyekszik megoldani a problémát. Az előző (4.) vershez kapcsolja, és véleménye szerint Pál az örvendezésben való mértékletességre, józanságra inti az olvasókat. Igaz, hogy mindenkor örvendezniük kell, de vigyázzanak, nehogy a helytelenül értelmezett örvendezésben elveszítsék józanságukat, és alapján ingassák meg a keresztyén örömet. Így minden további nélkül találna a „józenság” és a „mértékletesség”. Azonban ennek a megoldásnak ellene mond az eredeti szöveg. Szélesebb skálán mozog a görög szó tartalma, semhogy az örvendezésben való mértékletességre lehetne korlátozni. A levél előző és következő részeinek szem előtt tartása (Barth) vitathatatlanul jó segítséget nyújt a fogalomkör tisztázásához. Hasonlóképp előmozdítja a megértést, ha számba vesszük, hogy az Újszövetségben milyen hasonló értelmű szavak mellett fordul elő: „versengéstől mentes” (1. Tim. 3, 3), „kíméletes” (1. Pét, 2, 18), „békeszerető” (Jak. 3, 17) stb. Ezek a rokonértelmű szavak mutatják, hogy a Lutherre támaszkodó „szelídlelkűség” fordítás legközelebb áll az eredetihez, melynek szó szerinti megfelelője az „engedékenység”. A szelídlelkűség azt jelenti, hogy tekintettel kell lenni embertársainkra. A megértésnek, engedékenységnak, szelídségnek, józanságnak, megfontoltságnak, bölcsességnek a lelkét kell érvényesíteni. Figyelemmel kell lenni mások gyöngéire; nem szabad elzárkózni senki elől.

A szelídlelkűség ne legyen véka alá rejtve, hanem „ismert legyen az emberek előtt” (a *gnószthétó* a *ginószkó* = fölismerek, megismerek, ismerek, megtapasztalok, felfogok ige aor. imper. pass. alakja). Úgy kell élniük, járniuk

a Filippibelieknek, hogy a kívülvalók is észrevegyék szelídlelkűségüket. A keresztyének számára nem közömbös, hogy milyen véleményt alkotnak róluk általában az emberek. Pál apostollal együtt nehezen lehetne így beszélni: jó keresztyén, csak az a baj, hogy veszekedő, haragos, érzéketlen, kevély stb. A szelídlelkűség épp azért szükséges, hogy gyakorlása folytán még azok is kénytelenek legyenek meggyőződni róla, akik nincsenek az „Urban“.

„Az Úr közel.“ Kálvin szerint itt kétféle értelmezési lehetőség kínálkozik. Egyfelől utalhat Pál arra, hogy az ítélet közel, másfelől pedig arra, hogy az Úr az övéi mellett áll és segítséget nyújt alkalmas időben. A reformátor inkább ez utóbbi magyarázat mellett dönt. Hivatkozik a 145. zsoltár 18. versére: „Közel az Úr minden őt hívóhoz.“ Tehát arról volna szó, hogy Isten nem hagyja el gyermekeit, hanem megőrzi őket a gonosz támadásai között. Egyszóval Isten szerető gondviselését fejezi ki „az Úr közel“.

Érdemi kifogás aligha emelhető a Kálvin gondolkozása ellen, de mégis valószínűbbnek látszik, hogy az Úr Jézus Krisztus visszajövetelét tartja szem előtt az apostol (ugyanígy Barth és Lueken). Ezért lehet és kell örülni, ezért lehet és kell a szelídlelkűséget gyakorolni. Készen kell állani! „Mert igen jól tudjátok ti magatok — mondja az apostol —, hogy az Úrnak napja úgy jó el, mint a tolvaj: éjjel... Ne is aludjunk azért, mint egyebek, hanem legyünk éberek és józanok“ (1. Thess. 5, 2. 6). Nem akar adni és nem is ad közelebbi időmeghatározást. A „közel“ mögött nincs meghatározott időpont, se napokban, sem esztendőekben gondolkozva. Viszont benne rejlik valami sajátos lelki feszültség: itt a földön nincs marandó városunk, nincs végleges hazánk; itt csak vándorok vagyunk, akik várjuk, hogy nyomorúságos testünk az ő dicsőséges testének hasonlatosságára elváltoztassék (3, 21); itt csak azok lehetünk, akik inkább szeretnének elköltözni és Krisztussal együtt lenni (1, 23). A várakozásnak ez a feszültsége, ez a készenléti állapot ölt ruhát az „Úr közel“-ben.

Jellemző, hogy Krisztus paruziájának a tudata semmi-féle életidegenséget nem von maga után. Ellenkezőleg:

a visszajövő Úr közelsége azt eredményezi, illetőleg feltételezi, hogy épp ebben a világban örvendezzenek a Filippibeliek, s épp ebben a világban különös gondot fordítsanak az emberek előtti szelídlelkűsége. Úgy várják a visszatérő Urat, mint aki már itt van, hiszen benne — „az Úrban“ — vannak, s úgy vannak őbenne, mint akik várják eljövételét. Az őskeresztyén egyházban lehettek és voltak súlyos nehézségek, de a nehézségek között járó bűnösök a jelenlévő és az eljövendő, a küszöbön álló Úrra tekintettek. Így aztán jogához jut a Kálvin magyarázata is, hiszen bár igaz, hogy a paruzia áll a „közel“ mögött, de szintén igaz, hogy így csak az tud beszélni, akinek életében jelen van az Úr Jézus, és fordítva: aki az Úr Jézusban van.

6. „Semmi felől ne aggódjatok.“ Az aggodalmaskodás klasszikus példájára Jézus a hegyi beszédben mutatott rá (6, 25—34). Föltételezhető, hogy a Filippibelieknél is jelentkezett valamilyen formában akár az eledel, akár a ruházat miatt, vagy talán azért, mert bizonytalankodtak Isten gondviselő jósága felől. Ezt ma már tisztázni nem lehet. Fontos azonban, hogy a Filippibeliek aggodalmaskodásában meglássuk a saját aggodalmainkat, bármilyenek és bármekkoraak legyenek azok. Amikor saját aggodalmainkat annyira világosan fölismerjük, mint ahogyan Pál látta a Filippibelieknél, akkor mennyei fényt nyer az Ige: „semmi felől ne aggódjatok“. „Semmi felől“, azaz mégcsak egyetlenegy dolog se legyen éltetekben, mégcsak kivételesen se forduljon elő, hogy aggodalmaskodtok. A Krisztust váró hívők bizonyosak Isten gondviselése felől. A gondok és bajok jöhetnek és jönnek, amiképpen Pálnak a helyzete kézzelfoghatóan bizonyítja. Emberileg az élet tele volt és van aggodalmakra okot adó kérdésekkel (betegség, fáradtság stb.), amelyekkel szembe kell nézniük Krisztus gyermekeinek. Az aggodalmak kiküszöbölése nem a gondolkodás és a gondoskodás megszűnését jelenti, hanem annak a kételkedésnek a fölszámolását, mely bizonytalankodik Isten gondviselése felől.

Nem elégséges az aggodalmaskodás legyőzése, „hanem imádságokban és könyörgésekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat Isten előtt“. A

„hanem“ itt olyan, mint egy lendítőkerék. Ellentétnek a bevezetésére és kiemelésére szolgál; az aggodalmaskodás ellentétjének kezdeti útjelzője. Az aggodalmaskodás mélységéből átlendít az aggodalomnélküliség magasságába.

Hogy miben áll a „magasság“, arról beszél a vers további részének minden egyes szava, s mindenek előtt az „imádság“ és a „könyörgés“. Mindkettő az imádkozás tényét fejezi ki, de bizonyos árnyalati eltéréssel. Az „imádság“ tágabb körben, általánosabban mozog. Általában jelent minden imádságot, bármely tartalommal. A „könyörgés“ szűkebb körben mozog és a kérő imádságot jelenti, amelyben kérünk valamit Istentől. Alapjelentése szerint „kérés“. Nem speciálisan vallási jellegű szó. A profán irodalomban megtaláljuk minden vallási színezet nélkül. Az Újszövetségben viszont az Isten előtt elmondott kérést jelenti, azaz kimondottan az imádkozást. Szembeszökő, hogy az apostol nem egy későbbi időben bekövetkező imádkozásra és könyörgésre inti a filippieket, hanem mindkettőt úgy tekinti, mint már meglévőt. Tudja, hogy a gyülekezetben már imádkoznak és könyörögnek.

Az Ige nem foglalkozik azzal, hogy az imádkozás a templomban történik-e, vagy otthon, közösségben-e vagy magánosan. Csupán számol az imádkozás tényével. Más szóval a Filippibeli keresztyének imádkozó keresztyének. A Jézus Krisztusban lévő szentek (1, 1) az úgy természeténél fogva csak imádkozók lehetnek.

Az „imádság“ és „könyörgés“ után következő birtokos névmás nem hagy kétségben afelől, hogy a Filippibeliek tényleg imádkozó gyülekezeti tagok. Nem a „papok“ végezték el helyettük a könyörgést, nem bízták az imádkozást csak a püspökökre, hanem önmaguk imádkoztak és könyörögtek. Pál tehát nem légüres térben szól, amikor az aggodalmaskodással szemben ajánlja: „imádságokban minden alkalommal... hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat Isten előtt...“

A „minden alkalommal“ kifejezésnek nincs korlátozó jellege, hanem épp tágító az igénye. Vagyis nem úgy értelmezendő, mintha „minden“ alkalommal föltétlenül kívánságok előadását tartalmazná az imádság, és így nem volna imádság például az, amelyikből hiányzik a kíván-

ságok föltárása. A „*minden*“ szócska fenntartás nélküli lehetőséget foglal magában. Elvileg nem lehetnek olyan imádságok, amelyekben pl. csak Isten magasztalása szerepelhet, kizárva belőlük bármely kérést. Ha az imádkozó léleknek kérése van, azt *minden* (ünnepi és alkalmi, közösségi és egyéni) imádságban előadhatja. Némely írásmagyarázók a „minden alkalommal“ helyett a „minden dologban“ (Luther), a „mindenben“ (Kecskeméthy, Lueken) fordítást részesítik előnyben. Így arról lenne szó, hogy nincsen olyan kérdése az emberi életnek, amelyet nem szabadna Isten elé vinni. Nincsenek Isten elé nem tartozó ügyek; nem azért nincsenek, mert szemünkben oly kicsinyeknek látszanak, hogy nem érdemes velük Istent zavarni, sem azért, mert oly nagyoknak tűnnek, hogy még Isten sem tudhat segíteni. A „*minden dologban*“ kizárja az ilyen és hasonló korlátokat. Tekintettel arra, hogy nyelvileg mindkét értelmezési eljárás egyformán indokolt, és nincs olyan formai vagy tartalmi támaszpont, melynek alapján akár az egyik, akár a másik oldalon kizárólagos igénnyel állást lehetne foglalni, megmaradunk a revideált Károli fordítás mellett, azzal a megjegyzéssel, hogy az igehirdetés magáévá teheti akár az egyik, akár a másik, akár mind a két magyarázatot.

A kívánságokat föl kell tárni Isten előtt. A „*kívánság*“ (kérés, óhaj) nem követelés, hanem valóban kívánság. Nem az a háttere, hogy valamihez jogom van, tehát kérem, kívánom, hanem az, hogy valamiben szükségem érzek, tanácsstalanságban állok, emberileg aggodalmak vesznek körül, és ezt az én mélységemet — bármilyen és bármekkora legyen — kérésbe foglalom. A „*kívánság*“ többes számban áll, ami arra utal, hogy többről, sokról van szó. A keresztyén ember nem kérdések nélküli, mindenben kielégített ember. Lehetnek és vannak hiányokra és nehézségekre mutató kívánságai. Ezeket kérésbe foglalja és Isten előtt feltárja.

A „*tárjátok fel*“ (gnóridzó = tudtul adok, közlök, nyilvánvalóvá teszek; itt imper. passivum.) parancsoló módban áll. Nem szabad kétségeskedni és aggodalmaskodni, hanem a kívánságokat meg kell ismertetni Istennel. Nem azért, mintha ő amúgyis nem ismerné, hanem

azért, mert így parancsolja. Az a parancsa, hogy épp előtte, Isten előtt tárjuk fel kívánságainkat. Ezen a ponton különösképp szükséges az állandó reformáció. Csak Krisztuson kívül (= nem Krisztusban), csak Krisztustól távol (ahol az Úr nincs közel) vélhető, hogy vannak — lehetnek — olyan kérdések is, amelyeket nem előtte kell feltárni, hanem valahol máshol és valaki más előtt. Mindenesetre, félreértés ne essék! Pál nem mondotta a filippieknek, hogy ne dolgozzanak, hanem eledelüket várják az Úrtól, aki készen elibük adja; azt se mondotta, hogy az evangéliumért ne fáradozzanak, hanem karba tett kézzel szemléljék az ügy diadalra jutását. Ellenkezőleg: félelemmel és rettegéssel kell üdvösségükért munkálkodniuk. A kívánságok föltárása nem jogosít sem a követelésekre, sem a semmittevésre és hanyagságra, de megszünteti a vergődő aggodalmaskodást.

Se tartalmi, sem grammatikai igénye szerint nem szabad utolsó helyre tenni a „hálaadással“ szót. A görög mondatszerkesztés megengedte volna Pálnak, hogy más sorrendet kövessen. Ő azonban a kívánságok elé helyezi a *hálaadást*, mintegy annak aláhúzására, hogy a sorrendkérdés itt tartalmi mozzanatot hordoz. Másképp hangzik a vers, ha ezt mondja: „tárjátok fel kívánságaitokat Isten előtt hálaadással“, s újra másképp, ha így szól: „hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat Isten előtt“. Most ez utóbbi esetről van szó. A „hálaadás“ (*eüchárisztiá*) helye és tiszta értelme döntően befolyásolja a teljes üzenet megértését. Pál apostol nem arra céloz, hogy a kérések föltárása mellett (előtt vagy után) legyen az imádságnak egy hálaadó része is, amelyben a kérések helyett hálát mondunk. A genitivuszos szerkezetből kitűnik, hogy a „hálaadás“ jelenti az alaphangot, ahogyan kérni egyáltalán lehet és kell. Hálaadással kell kérni, azaz a kérés mögött álljon ott a hálától csordulig megtelt szív, mely Isten iránt hálát érez nemcsak az elvett javakért, hanem azért is, hogy kérnie szabad, kívánságait föltárhatja. A követelőző hang, a vállveregető magatartás, mely úgy véli, hogy Istennek kell örvendenie, ha az ember hozzá imádkozik, semmiképp nem illik bele a hálaadásba.

7. „*És Istennek békessége...*“ Az „*és*“ az előző (6.) vershez való szoros hozzátartozást fejezi ki. Tehát nem különálló új mondat ez, hanem folytatása az előzőnek. Ahol aggodalmaskodás helyett az Isten iránti bizalom és hála tölti be a lelket (6. v.), ott „*Istennek békessége*“ már munkálkodik. Aquinói Tamás Augustinusra támaszkodva mondja, hogy a béke „a rend nyugalma“ (*tranquillitas ordinis*); Barth szerint Isten békessége Krisztus országának a rendje és biztonsága az övéi között. Bárhogyan fogalmazzuk meg a békességet, bizonyos, hogy ennek a békességnek az alanya Isten. Isten az, aki rendelkezik a békességgel. Az aggodalomra okot adó viszonyok között van egy „nyugalom“ (*tranquillitas*) a keresztyén emberben; van egy „biztonság“, mely nyilvánvalóan azt juttatja kifejezésre, hogy Istennel nem áll hadi állapotban, s még inkább: Isten nem áll hadi állapotban vele. Ez a „*békesség*“ nem az ő saját tulajdona, sem munkájának az eredménye, hanem Istennek a békessége, Istennek nála letétbe helyezett ajándéka, mely valóban „csendet“, „rendet“ és „biztonságot“ teremti szívében. A békesség tehát nem a mi állapotunknak a kifejezője úgy, hogy minket jelez, reánk mutat, hanem Istennek a jelenléte mibennünk, azaz Istenre mutat vissza. Nem mi cselekszünk a békességgel mint saját tulajdonnal, hanem a békesség cselekszik velünk, még akkor is — sőt, talán akkor elsősorban —, amikor mint ilyen ajándékuul vett békesség a mienkké lesz, Istennek a békessége az ő mivelünk való megbékélésének az eredménye bennünk, minden következményével együtt. Magában foglalja természetesen a mi vele történt szükségképpen megbékélésünket is. Jelen esetben tehát ne gondoljunk a mi magyar szótárunk békesség-fogalmára, hanem Istennek mibennünk lévő békességére.

A békességről azt olvassuk, hogy „*minden értelmet felülhalad*“. Magyarázó mondatrész a békesség jellemzése érdekében. A „*felülhalad*“ (*hüperekhó* = nagyobb hatalommal bírok, kiválóbb vagyok) alapjelentése szerint sokkal többet mond, mint amit a magyar fordításból megérthetünk. Hogy ezt világosan lássuk, tudnunk kell: az „*értelem*“ (*nűsz*) a természetes elmét jelenti, mint az emberi gondolkozás lehetségesítőjét; az elmét,

amellyel dolgokat felfogunk, nehéz helyzeteket áttekin-
tünk, kérdéseket megoldunk; azt az elmét, melynek se-
gítségével aggodalmaink között el akarunk igazodni, és
azoktól szabadulni igyekszünk. Ezt az *értelmet* az Ige
nem kicsinyíti le, se megvetőleg nem nyilatkozik róla,
csupán saját helyére teszi. Ehhez képest nem úgy van,
hogy az „*értelem*“ is nagyon magasan áll és végtelen
értékkel és mértékkel bír, ti. Isten békességéhez való vi-
szonyában. Nem úgy van, hogy mind az értelem, mind
Istennek a békessége mérhetetlen magasságban szemlél-
hető, de azért Istennek a békessége egy nemes verseny-
ben mégis túlszárnyalja, felülhaladja az értelmet. Ismét
csak nem! Nem, mert Istennek a békessége „*felül*“ van,
az értelem pedig alul; egyik fenn az égben, másik alant
a földön van. A kettőt nem szabad egy síkba helyezni.
Amit Istennek a békessége cselekszik, azt semmiféle hét-
köznap vagy zseniális értelemmel nem lehet megcse-
lekedni. Jól értsük meg: nem arra esik a mondanivaló
hangsúlya, hogy az értelem nem képes felfogni Isten
békességét, hanem arra, hogy amit Istennek a békessé-
ge cselekszik, arra az értelem képtelen. A vers további
része azt mutatja, hogy amit cselekszik Istennek a békes-
ségre:

„*Meg fogja őrizni szíveteket és gondolkodásokat a
Jézus Krisztusban.*“ „*Meg fogja őrizni*“ (frureó — itt fut.
— = őrizek, védelmezek, oltalmazok), azaz erős kézzel
biztosítani fogja, épségben tartja azt, amire kiterjed.
Több ez annál, hogy vigyázni fog, örködni fog. Nemcsak
örködik, hanem meg is őriz, vagyis éppen ott tart és
úgy tart, ahol és ahogyan akar. A megőrzés nincs kitéve
esetlegességeknek, mintha kívülálló körülmények hatás-
talanná és erőtlenné tehetnék. Az értelem cselekedetei
mindig bizonytalanok. Isten békességének a munkájából
azonban hiányzik bármely bizonytalanság. Valóban „*meg
fogja őrizni szíveteket és gondolkodásokat* (az appará-
tusban: testeteket) a Jézus Krisztusban“.

A „*szív*“ középpontja és forrása a belső lelki-szellemi
életnek, és pedig mind a természeti embernél, mind a
megváltottnál (Bauer). A „*gondolkodás*“, vagy szó sze-
rint a „*gondolatok*“ a szív munkájának az eredménye.
Istennek a békessége mindkettőt — a szívet és a gondol-

kozást — megőrzi a Jézus Krisztusban. Tehát a szellemi-
lelki életnek mind a forrását, mind a folyását Jézus Krisz-
tusban őrzi, azaz nem engedi, hogy belőle kiszakadjanak.
A 2. Kor. 11, 32-ben olvassuk, hogy „Damaskusban Aretas
király helytartója őrzette a damaskusiak városát“. Itt a
városkapuk őrizetéről van szó, nehogy valaki kimenjen
rajtuk. Ha a keresztyének szíve és gondolatai Krisztus-
ban vannak — aminthogy ott vannak —, akkor Istennek
a békessége őrzi meg attól, nehogy kiszakadjanak Jézus
Krisztusból, mégha az aggodalmak áradata ostromolná
is (6. v.).

8. *„Továbbá atyámfiai... azokat gondoljátok meg.“*
Akárcsak a 3, 1-ben (l. a 3, 1 magyarázatát) a „továbbá“
új gondolatsort nyit, amelyet nem szabad ugyan elvá-
lasztani az előző versektől, de mégis új gondolatkör tár-
rul föl benne. Vannak dolgok, amiket meg kell gondolni,
amikre rá kell irányítani a figyelmet (*logidzomai* =
vmire gondolok, megfontolok — itt imper.). Barth eb-
ben az összefüggésben annyira eleven szemléletességgel
ír, hogy érdemes szó szerint közölni tőle néhány mon-
datot. A 8. verset gyakran vették igénybe mint a világi
kultúrának keresztyén elismerését. „Valóban, Pál a ke-
resztyéneknek tiszteletet parancsol, ahogyan a Róm. 13-
ban az állam iránt, úgy itt minden iránt, ami emberileg
igaz és jó; az iránt, ami a pogányok életét is... fegyve-
lemben és rendben tartja, vagy amit ők — a pogányok
— fegyelemnek és rendtartónak tekintenek. Ezt nektek
— keresztyéneknek — úgy kell néznetek és megismer-
netek, mint egy előfeltételt, amelyben ti is benne élték.
Ezt jelenti a „gondoljátok meg“. Az erkölcsi világ épp-
úgy épségben marad, mint a természeti világ, ennek mint-
egy a felső fele. Az evangélium nem töri össze, nem vál-
toztatja meg és nem is növeli meg, amiképpen nem töri
össze a természetet... A világ nagyon jól tudja, hogy
mi a jó. A keresztyéneknek szintén tudniuk kell, nem
kevésbé mint a világnak, hanem jobban, ez bizonyosan
az apostol véleménye“. Eddig Barth.

A mondottak lényege az, hogy a 8. versben felsorolt
dolgok, amiket a keresztyéneknek meg kell gondolniuk,
szem előtt kell tartaniuk, mind ahhoz az emberi értelem-

ben vett erkölcsi rendhez tartoznak, melyben élnek mind a keresztyének, mind a pogányok. Röviden: a keresztyének benne élnek a világban, és számolniuk kell a mindenkori világ erkölcsi rendjével. Mi nem akarjuk a Barth értelmezését alaptalannak minősíteni, de mégsem indokolt a 8. versben csak a pusztai világi etikát látni, amint cselekszi Barth, aki szerint „a keresztyénség nem etika, és a keresztyénségnek nincs külön etikája“. Ez a kérdés nem exegetikai, hanem — nyilván az exegézisre alapított — etikai probléma. Mi csak azt látjuk, ami előttünk áll, hogy ti. Pál „Krisztusban“, az „Urban“ gondolkodik, és amiről beszél, azt mind az Urban látja. Tehát valóban a világ szerinti etikai dolgokra gondol, de Krisztusban, azaz átértékelve, felülről való fénybe helyezve. El se lehet képzelni, hogy Pál másképp is tudott volna nézni és látni. Bizonyára ezt mondja Barth is, amikor megállapítja: „Azonban a jóról való tudás csak akkor Isten ismerete, ha a jó »parancsolat«, és ha a parancsolatot megtartják“. Ilyen értelemben, vagyis végeredményében Krisztus mértéke alá állítva, Krisztus parancsolatának a fényében, Krisztus szerinti átértékeléssel kell „meggondolni“ mindazt, ami először „igaz“.

Igaz az, ami nem csaló, nem hazug. A természeti embernek tudomása van erről, hiszen ő is meg tudja különböztetni az igaz beszédet a hamistól, az igaz mértéket a csalótól. Tehát a világnak is megvan az „igaz“-fogalma, ami előtt nem hunyhat szemet Krisztus gyermeke, hiszen lépten-nyomon találkozik vele. Neki az őt körülvevő élet kategóriáiban kell gondolkoznia, mivel nem egy oázison lévő gyülekezetben él, melynek semmi köze a világhoz, hanem benne él a világban. Ha pl. egy közmondást igaznak tart a közvélemény, ha valakinek a megnyilatkozását igaznak véli a profán közerkölcs, jól lehet az Ige mértéke alatt ennek az „igaz“-nak az értéke esetleg problematikus, mégse szabad egyszerűen napi-rendre térni fölötte azzal, hogy nem felel meg Isten akaratának. Ha mégis ezt csinálná a keresztyén hívő, könnyen végzetes ellentétbe juthatna az érvényes fennálló renddel. Tehát „meg kell gondolni“ mindazt, ami „igaz“, és alkalmazkodni kell hozzá. Felmentés csak akkor lehet, ha Isten határozott parancsát bántja az „igaz“

fogalma. Ha a világ pl. a gyilkosságot tartaná igaznak, akkor nemet kellene mondani rá. Ha viszont a költők és filozófusok mondásait tartja igaznak, azt már nagyon meg kell gondolni. Barth helyesen mutat rá, hogy a „meggondolás“ (8. v.) és a „cselekvés“ (9. v.) között kétségtelenül különbség van. Más szóval a „meggondolás“ nem okvetlenül foglalja magában a helyeslő értékelést is. Vannak ún. „igaz“ dolgok, amiket meggondolok, de nem követem, mivel az Ige mértéke alatt nem vagyok kötelezve a cselekvésre.

Másodszor meg kell gondolni azt, ami „tiszteességes“ (tiszteletre méltó, megbecsülendő). Minden kornak megvan a maga „tiszteességes“ fogalma. Más volt a tisztességes ember típusa az első században, és ismét más ma. Ez előtt nem szabad szemet hunyni. Hiába él valaki igazi keresztyén életet, ha a világ szerinti tisztességet megveti. E tekintetben a közerkölcs, a ruházkodás, az étkezés és sok hasonló dolog számításba jön. Ha pl. a „tiszteességes“ ember fogalmához hozzá tartozik a fődött vagy fődetlen fővel való járás, a gyászban a sötét öltözet, a társadalmi életben bizonyos formások, akkor mindezeket nagyon „meg kell gondolni“, nyilván az Ige mértéke alatt.

Harmadszor meg kell gondolni azt, ami „igazságos“. Maga a szó a jogi nyelvből való. Igazságos az, ami és aki az érvényes jogrend szerint megüti a mértéket. Igazságos volt pl. az első században a rabszolgaság, a római jog és egyáltalán mindaz, ami a római impérium jogrendjével megegyezett. Pál apostol prédikálhatta, hogy Isten előtt nincs szolga és szabad, de nem állíthatta, hogy a rabszolgáknak fel kell lázadniuk uraik ellen; mondhatta, hogy Krisztusban vége a törvény szolgaságának, de semmiképp se mondhatta, hogy a római jognak akár egyik, akár másik tétele nem érvényes a keresztyén emberre, mert ami „igazságos“, azt meg kell gondolni.

Negyedszer meg kell gondolni azt, ami „tisztá“ (szent, tiszta). Eredetileg vallási kifejezés Isten szentségének a jelölésére. Azonban a mindennapi nyelvhasználatban — és itt erről van szó — tisztának nevezték az érintetlen nőt, a jó lelkiismeretet, a mocsoktalan kezeket és hasonlókat. A keresztyén embernek meg kell gondolnia ezt a tisztaságot is, nehogy életfolytatásának bármely részé-

ben tisztátalannak bizonyuljon. Természetesen itt is, akárcsak az előbbiekben és a következőkben, szem előtt tartandó az Isten akarata szerinti tisztaság, mert a világ szerinti tisztának a meggondolása és cselekvése azáltal lesz Isten előtt kedves, ha az ő akarata — „parancsolata” — iránti engedelmességben megy végbe.

Ötödször meg kell gondolni azt, ami „kedves”. Aquinói Tamás erről így ír: kedves „ami a kölcsönös baráti viszonyhoz vezet”. Ennek a megállapításnak alapján véve helyes az értelme. Vigyázni kell, hogy magatartásunk, életfolytatásunk kedves, kellemes legyen másokra nézve. Kétségtelen, hogy „közvetlenség” és „jó modor” nélkül is lehet valaki hűséges követője az Úrnak, de szintén kétségtelen: a keresztyén embernek azért kell fáradoznia, hogy a világi értelemben vett kedvesség szempontja alatt se essék kifogás alá. Érvényben marad természetesen az apostoli intelem, mely az emberek felé való kedvességnél magasabb szempontot is ismer (amennyiben rajtatok áll, mindenkivel békeességben éljetek), vagy az Úr Jézus figyelmeztetése: jaj nektek, mikor minden ember jót mond felőletek.

Hatodszor meg kell gondolni azt, ami „jóhírű”, jóhangzású. Nehéz magyarázni ezt a kifejezést, mivel másol nem fordul elő a Szentírásban. A szótári jelentések pedig meglehetősen sokirányúak: boldogságot ígérő, jóhangzású, dicséretes, vonzó. Legjobb megmaradni a magyar fordítás „jóhírű” visszaadása mellett. Jóhírű, azaz nem rossz hírű. Akiről rossz híreket terjesztenek, annak nem lehet jó híre. Bár sokszor alaptalanul is lehet valaki rossz hírű, mégis azon kell fáradozni, hogy a világ szemében is jóhírű legyen a keresztyén ember. Nyilvánvaló: nem minden áron, hanem Isten parancsainak a kerete között. Meg kell „gondolni”!

Hetedszer meg kell gondolni azt, „ami csak erény” (szó szerint: ha csak erény — valami —). Nem feltételes beszéd ez. Pál nem azt mondja, hogy ha van valami erény, azt meg kell gondolni. Tehát nem teszi kérdésessé, hogy van-e valami erény, és ha van, akkor azt meg kell gondolni. Ellenkezőleg: tudja, hogy van erény, és erre hívja föl a figyelmet. A teljesebb megértés végett utalunk a 2, 1-ben nyújtott magyarázatra. Erényen az

értendő — egészen profán vonatkozásban —, ami egy nemes gondolkozású görög számára mint erény volt nyílvántartva (Lueken). A keresztyén ember számára nem lehet közömbös, hogy vajon a világnak az erényről alkotott felfogása tükrében mit mondanak róla. Ezért súlyt kell fektetnie a kívülállók véleményére, hogy semmi tekintetben ne lehessen őt elmarasztalni.

Végezetül meg kell gondolni azt, „*ami csak dicséret*“, vagyis ami „*dicséretet, elismerést, tetszést érdemel*“ (Bauer). Amit megelégedéssel és megnyugvással vesz tudomásul általában az ember, azt meg kell gondolni, és úgy kell járni, hogy a hitetlenek is megnyugvással nézhessenek Isten fiaira és leányaira.

Láthattuk, hogy alapjában véve mind a nyolc esetben arról van szó, nehogy a keresztyén ember megbotránkozassa — esetleg épp keresztyén magatartásával! — a kívülállókat, vagy akár a gyülekezeti tagokat is a korszerű gondolkozás kérdéseiben. Kálvinnak a szavaival zárjuk ezt a verset: „Pál egyáltalán nem azt akarja, hogy a keresztyén ember a maga jó tetteiért tetszés és elismerés után kapkodjon, s még kevésbé, hogy életét az általános — tehát nem krisztusi — megítélés szerint alakítsa. Sokkal inkább: azért kell dicséretre méltó cselekedeteket véghez vinni, hogy ezáltal a hitnélkülieket és az evangélium ellenségeit... a keresztyén életfolytatás elismerésére készítsük.“

9. „*Amiket tanultatok és elfogadtatok és hallottatok és láttatok nálam, azokat cselekedjétek.*“ Ez a vers az előző versnek a világra néző tekintetétől visszavezet a gyülekezeti élet kellős közepébe.

A Károli fordítás „*is*“ szócskája helyett az „*és*“-t használjuk, mivel legtöbb fordításban (beleértve a Lutherét is) ezzel a megoldással találkozunk. Az első „*és*“-t egyáltalán nem adjuk vissza, mert csak a ritmus kedvéért van benne a görög mondatban, hogy a második „*és*“-párnak elől is az „*és*“-pár feleljen meg (Rienecker).

Cselekvésre hívja föl a gyülekezetet: „*cselekedjétek*“ (imperat.). Cselekedet az, amit nem csupán mond az ember, hanem tesz is. Természetesen a cselekvést nem szabad a fizikai cselekvés szűk körére vonatkoztatni. Cse-

lekvés a szeretetadományok gyűjtése és adása éppúgy, mint a betegek meglátogatása, az evangélium szerinti gondolkodás ugyanúgy, mint az imádkozás. Erre a tág értelmű cselekvésre vonatkozik a parancs: „*cselekedjétek*“.

Cselekedjétek, „*amiket tanultatok*“ (Blass-Debrunner 222:2). Nyilvánvalóan a keresztyén tanulásra gondol Pál. Nemcsak arra, hogy ő a Filippibeliek között tanított és egy bizonyos tananyagot átadott, hanem arra, hogy akár kimondott tanítással, akár másként, a gyülekezeti tagok tanulhattak és tanultak ottlétekor, mégpedig éppen tőle, beszédeiből és a beszélgetésekből. Az így gyűjtött kincset ne hagyják parlagon, hanem cselekedjenek a szerint, amit tanultak. Mi sokszor jól tudunk bizonyos dolgokat. Elvileg tisztázunk annyi meg annyi kérdést. Ez ellen nem tesz kifogást az Ige. A baj azzal kezdődik, hogy mindennapi életünkben nem érvényesítjük a tanultakat. Ezért a parancs: *cselekedjétek*!

Továbbá: „*amiket elfogadtatok*“. Az „elfogadtatok“ (aor.) nem fejezi ki teljesen a helyes értelmet. Megfelelőbbnek látszik akár a Kecskeméthy „átvettetek“, akár a revideálatlan szöveg „vettetek“ kifejezése. Mégis a revideált szöveg mellett döntünk, mivel az „elfogadtatok“ magában hordoz egy olyan mozzanatot, amit nem találunk meg se az „átvenni“, sem a „venni“ igében. Tényleg „átvevésről“ van szó (*párálambánó*), de olyan átvevésről, melyben benne van az „elfogadás“ is. Át lehet venni valamit anélkül, hogy az átvett dolgot jónak és helyesnek, magára nézve kötelezőnek tartaná az átvevő. Itt pedig az az eset forog fenn, amikor meggyőződéssel történik az átvétel. Ezért mondjuk, hogy „*elfogadtatok*“. Csupán arra kell vigyázni, nehogy azt a következtetést vonjuk le, mely szerint a Filippibeliek bizonyos dolgokat elfogadtak, egyebeket pedig visszautasítottak. Az „*amiket elfogadtatok*“-nak ilyen zöngéje nincs. Egyszerűen azt fejezi ki, hogy amiket a filippieknek átadott Pál, azt ők el is fogadták, meggyőződéssel átvették. Ezért a parancs: *cselekedjétek*!

Harmadszor: „*amiket hallottatok*“ és „*láttatok*“... Érezhető, hogy az apostol igyekszik minél több szóval kifejezni ugyanazt a tényt, hogy ti. a levél olvasói része-

sülték Isten beszédének az ajándékában. Előbb a „tanulatok“, azután az „elfogadtatok“, most pedig a „hallottatok“ és „láttatok“ (aor.) kifejezést használja. Az a célja, hogy lehető legelevenebben ráterelje a figyelmet az adás (Isten részéről) és a nyerés (a gyülekezet részéről) történésére. Hallották és látták, hogy miképpen viselkedik Pál a családoknál, egyéni és közösségi beszélgetéseknél, templomban és utcán, gyermekek és felnőttek, pogányok és keresztyének között. Mindezt hallották és látták, s mint „együttkövetőknek“ (3, 17) cselekedniük kell a látottakat. Ezért újból a parancs: *cselekedjétek!*

„*És a békességnek Istene veletek lesz.*“ Akik cselekszik Isten parancsolatait, azok kapják a nagy ígéretet, hogy a békesség Istene velük lesz. Figyeljünk a kijelentő módra: „*veletek lesz*“ (fut. ind.). Nincs helye semmiféle bizonytalankodásnak. Istennek a jelenléte nem kérdéses. Az olvasók nem mondhatják: vajon velünk lesz-e Isten? Nem, mert tudniuk kell, hogy valóban velük lesz. Ez az Isten pedig a „*békességnek Istene*“. A 4, 7-ben Isten békességéről beszélt Pál, most pedig a „*békesség Istenéről*“. A keresztyének nyilvánvalóan békességben élnek egymás között és a pogányok között (4, 8). Kiegyensúlyozott, csendes, biztonságos és békés az életük (4, 7), s ebben az életben velük lesz Isten, akitől a békességet nyerték. Ő azáltal adja a békességet, hogy ő maga beleköltözik gyermekeinek a szívébe. Így is fordíthatnánk: „*közöttetek, nálatok*“ (Blass—Debrunner 227: 1), azaz bennetek lesz. A békesség Istenének a jelenléte biztosítja, hogy minden cselekvések vége az élő Istennel való élő közösség. Ő veletek lesz, azaz nem hagy el titeket — jöjjenek akár a hitető tanítók, akár az ellenséges zsidók vagy a pogányok.

4, 10—14 SZERETETSZOLGÁLAT

(10) *Nagyon örültem pedig az Űrban, hogy végre valahára ismét megújítottátok az énfelelem való gondoskodástokat. Mert gondoskodtatok is, de nem volt alkalmatok (11). Nemhogy az én szükölködésemtre nézve szólnék; én ugyanis megtanultam, hogy*

amelyekben vagyok, megelégedett legyek. (12) Tudok megalázkodni is, tudok bővölködni is. Minden tekintetben és mindennekbe be vagyok avatva: jóllakásba és éhezésbe is. (13) Mindenre képes vagyok a [Krisztusban], aki engem megerősít. (14) Mindazáltal jól tettétek, hogy nyomorúságomban részt vettetek.“

10. Eddigi többszöri előfordulása után most utoljára találkozunk a Filippibeliekhez intézett levélben az *örömmel* (l. 4, 1). Alakjára nézve az a jellegzetessége, hogy a jelen és a jövő helyett a múltra hívja fel a figyelmet: „*Örültem*“ (aor.) az *Urban*. Szükséges, hogy a jelenben és a jövőben örüljünk, de hozzátartozik a keresztyén élethez a múltban való örömről való bizonyágtevés is. Ha csak a „sötét múltat“ látjuk, ha csak a szenvedéseket és a próbákat számlálgatjuk szüntelenül, akkor megfélemlünk arról, hogy az *Úr* szeretete és gondviselése velünk volt a „felhőnek és borúnak“ a napjaiban is. Emberileg szólva Pálnak sok oka lett volna arra, hogy múltjában kevés örömet lásson, s mintegy így szóljon: tele voltam félelemmel és nyomorúsággal, de azért egy kis örömsugár mégis eljutott hozzám. Ő azonban másképp nyilatkozik. Úgy nyitja meg ajkát, mintha semmi bánata nem lett volna, s a zavaró körülmények fölemlítése nélkül írja: „*örültem az Urban*“. *Örültem* (múlt idő), azaz nem akadályozott örömemben a fogság, sem a holnap bizonytalansága. Életem annyira az *Urban* volt, hogy emellett egyebek eltörpültek. Örömem nem volt valami esetlen és kényszeredett, hanem igazi és őszinte. A „*nagyon*“ az öröm nagyságát és bensőséges jellegét emeli ki.

Itt az „*Urban*“ való öröm még teljesebben érvényesül, mint bárhol a levél előbbi részeiben. Ti. az öröm közvetlen oka a távoli filippiektől vett szeretetadomány. Természetes lenne, hogy mindenestől a gyülekezetre irányítsa figyelmét, és hangsúlyozza: öröme kizárólagosan a filippiekhez kapcsolódik. Ehelyett pedig homlokegyenest ellenkezőjét teszi. Nem a Filippibelieknek örvend, hanem az *Urban*, ami annak a jele, hogy örömének forrása ismét csak az *Úr*. A szeretetadomány kézhezvétele csupán alkalom az örvendezésre. Ez a körülmény semmit

sem von le az adomány értékéből, hanem természetes összefüggésébe állítja bele.

Amint mondtuk: a szeretetadomány küldése alkalom volt az örvendezésre. Mint ilyen azonban igen értékes cselekedet. Az evangélium friss levegője árad ki abból a magatartásból, amellyel Pál beszél az adományról. Tehetné, hogy udvariaskodják és mondja: nem vártam tőletek adományokat, és sajnálom, hogy gondot csináltatok magatoknak, de ha már ilyen kedvesek vagytok, akkor köszönöm nektek. Tehetné, hogy elvi fejtegetésekbe bocsátkozzék és azt mondja: az én felfogásom szerint a pástör ne legyen terhére a nyájnak; ezért én magam gondoskodom magamról, s hagyjatok föl az adományok küldözgetésével; hadd érvényesüljön az Ige: ingyen vettétek és ingyen adjátok. Tehetné azt is, hogy mai nyelven paragrafusokra hivatkozzék — az Ószövetségből —, s intse a Filippibelieket, hogy ezután is tegyenek eleget egyházfenntartói kötelességüknek. Tehetné, de egyiket sem teszi. Árnyalati dolgokról, különbségekről van szó, amelyek azonban lényegesen más megvilágításba helyezik az ügyet. Udvariasságát kétségbe vonni nem lehet; azt sem, hogy ő tényleg nem akar terhére lenni a gyülekezetnek, valamint hogy határozottan elvárja az adományt. Az adománykérdés súlypontja azonban nem magán az adományon van, hanem az Úron, akiben örvendett így kizáródnak a mellékszempontok — amelyek egyébként a maguk helyén evangéliumiak —, s hangzik a félre nem magyarázható válasz: *örültem az Urban, „hogy végre valahára megújítottátok az énfelelem való gondoskodásokat.”*

„Végre valahára“ (Bauer). A Károli-fordítás „immár valahára“ kifejezésénél megfelelőbb a „végre valahára“, mely pontosan adja vissza az eredetit. A magyar nyelvben a „végre valahára“ éppúgy egybeolvad, akár csak a görögben a két megfelelő szócsoport (*édé pote*). Azt juttatja kifejezésre, hogy valami nem sikerült eddig, de „végre valahára“ — a felszabadultság érzésével ejtve ki — mégis csak bekövetkezett a várt dolog. Itt pedig erről van szó. Egyelőre nem beszél arról, hogy miért nem sikerült korábban az adományküldés, de tény az, hogy hosszabb időn át elmaradt. Most megérkezett az Epafroditus által ho-

zott adomány. Fellelegzik az apostol, és mondja: „végre valahára“.

„*Ismét megújítottatok*“ (aor.) helyett Károli „megújultatok“-al fordít. Ez önmagában kifogástalan, amint az alábbiakban látni fogjuk, csupán az „*ismét*“ szócskát kell hozzátenni a teljesebb világosság kedvéért. Ti. a görög eredetiben benne foglaltatik az a körülmény, hogy már előbb is küldöttek szeretetadományt, és most megismétlésről van szó. A „megújultatok“ (Károli) igébe talán beleértendő az „*ismét*“ is, de világosabb, szembeötlőbb és szöveghűbb a fordítás akkor, ha pontosabb az értelme.

A görög ige (*ánáthálló* = újból kihajtok, ismét kivirágzom, itt aor.) használatos mind intranszitiv, mind tranzitiv formájában (Blass—Debrunner 101; Bauer). Eredetileg a növényekre vonatkozik, amelyek kihajtanak (intransz.), vagy amelyeket ki lehet hajtatni és virágoztatni (transz.). Pál apostol ezt a kifejezést használja átvitt értelemben. Az a kép áll előtte, hogy amiképpen a növények kivirágoznak, illetőleg kivirágoztatnak, ugyanúgy kivirágozott a Filippibeliek gondoskodása. Tehát nem marad virágtalan, gyümölcstelen, életjel nélküli, hanem kivirágozott. Maga a tény mind az egyik, mind a másik fordítási eljárással ugyanaz marad. A Károli-fordítás általánosabban csak annyit mond, hogy „*megújultak*“ (= ismét kivirágoztak) a Filippibeliek a *gondoskodásban* (intransz.). A mi fordításunk viszont azt juttatja szóhoz konkrétebb formában, hogy Epafroditus által „*ismét megújították*“ *gondoskodásukat* (transz.). Akár így, akár úgy, bizonyos a „*gondoskodás*“. A főnevesített infinitivus (*fronein*) előtti accusativus (= to) nyilvánvaló bizonyossága annak, hogy korábbi adományokat tételez föl a vers, mivel a már ismert előzményekre utal (Blass—Debrunner 399). A gondoskodás helyesen ugyan, de átvitt értelemben tükrözi az eredetit. Tulajdonképpen jelentése az, hogy Pál apostolra gondoltak, mégpedig a segítő szeretet gondolatával. Ezt a reagondolást (= gondoskodásukat) újították meg, fejezték ki ismét az adomány tényleges elküldésével.

„*Mert gondoskodtatok is, de nem volt alkalmatok.*“ Az újtestamentumi nyelvészet tisztázta, hogy az *ef'hó* jelentése „*azért, hogy, mert, mivel, hát*“ (Blass—Debrun-

ner 235: 92). Ezért mellőzzük a „mely dologban“ (Károli) fordítást, és helyettesítjük a „mert“ okhatározóval. Mint-ha azt mondaná Pál: mert hát eddig is gondoltatok szeretetadományotok elküldésére (= gondoskodtatok), és ennek én külön örvendettem. Ne véljétek, hogy mindezzel nem volnék tisztában. Nagyon jól tudom a valóságot, s ne értsetek félre. Ne tételezzétek föl, hogy én csak a kézhez vett javaknak örülök. Én az Urban örülök, és őbenne a ti szándékolt, de el nem küldött adományotok éppoly értékes, mint amit hozzám juttattatok. Én a ti reámgondolásotokat, a ti keresztyén lelkületeteket nézem. „*De nem volt alkalmatok*“. Szó szerint: nem volt megfelelő időtök. Krisztus tanítványai nem dicsekedhetnek azzal, hogy az idők mindig kedveznek. A „békeség Istenének“ jelenléte (4, 9) nem kezesség amellett, hogy evangéliumi munkájukat mindig kedvező viszonyok között végezhetik. Ellenkezőleg: a jó ügy útjában sokszor legyőzhetetlen akadályok vannak, amelyeket tudomásul kell venni. Ezek az idők az alkalmatlan, a kedvezőtlen idők. A tudomásulvétel nem vonja maga után a bele-törődő semmittevést. Legyőzésük és kiküszöbölésük érdekében mindent el kell követni, ahogyan a Filippibeliek-nél látjuk. Istennek gondja van arra, hogy végülis a kibontakozás („kivirágzás“) bekövetkezzék.

11. Amit a 10. versben láttunk, most megerősíti ennek a versnek a bevezető része. Ott azt láttuk, hogy Pál apostolnál az adományküldés csupán „alkalma“ volt az örömeknek, de maga az öröm az „Urban“ való öröm. Most hasonló világossággal kitűnik, hogy az adománynak nincs önértéke, hiszen az apostol előtt nem az áll a középpontban: „*Nem hogy az én szűkölködésemmre nézve szólnék*“ (Blass—Debrunner 480: 4). Nem azért beszélek örömemről, mivel szűkölködtem, és ti kisegítettetek a bajból. Az ilyen öröm nem az „Urban“, hanem a materiában menne végbe. A szűkölködés sokkal kisebb jelentőségű számomra, semhogy ettől függhetne az én örömem. Örömemnek az adomány nem létesítője, s a szűkölködés nem megszüntetője. A „hiány“ érzetének az eltűnése nem oka (a kátá — itt az okot fejezi ki) az én Krisztusban való lelki állapotomnak, örömemnek, hanem csak alkalma. Az ok

az, hogy kölcsönösen az Úrban vagyunk, és szeretetadományokat az Úr iránti hálaáldozatnak tekintem (2, 25).

Az alkalmat használja föl az apostol, hogy az anyagiakkal kapcsolatban megmutassa a helyes keresztyéni magatartást, épp saját példájával, mint akit követniük kell (3, 17) a Filippibelieknek.

„*En ugyanis megtanultam, hogy amelyekben vagyok, megelégedett legyek.*“ Különös fényt vet az apostol szavaira a „*megtanultam*“ (aor.) ige. A 9. versben a Filippieliekről írja, hogy ők tanultak tőle, az apostoltól. Most saját magáról írja: „tanultam“ (= megtanultam). Kizárt dolog, hogy a „megtanultam“ az élettapasztalatok gyűjtésével volna azonos, bármennyire is ilyen hangzású a szöveg. Tehát nem arra céloz Pál, hogy sokféle nyomorúságon ment át, és sok az élettapasztalata, amelyekből leszűrt egy bizonyos álláspontot. Inkább az az értelme a „megtanultam“ igének, hogy benne elismeri Pál: amit mondani akar, nem saját életbölcssége, nem a maga tudománya, hanem az Úrtól tanulta, akiben örvend.

Az Úrtól tanulta az apostol, hogy „*amelyekben van, megelégedett legyen.*“ Távolról se nevezhető ez a felfogás a kényszerítő körülményekbe való beletörődésnek, lemondásnak. A Pál ajkán nincs bölceleti-filozófiai íze a mondásnak. Ő az Úrban él, bölcssége az Úr bölcssége, megelégedése az Úr szerinti megelégedés. Inkább a hegyi beszéddel hozható kapcsolatba (Mt. 6, 34), vagy a Jób könyvével (1, 21). Isten kezéből veszi mind a szükségét, mind a bőséget, és akármilyen állapotban van: „*megelégedett*“ (áüttárkész). Ha ritkán is, de a magyar nyelvben szintén használni szoktuk az „autarchia“ szót. Az autarchia azt jelenti, hogy pl. egy állam függetleníti magát más államoktól, és minden tekintetben autonóm életet folytat. A Pál apostol „autarchiája“ egészen más. Nincs benne semmi önellátási törekvés, hiszen az adományt örömmel elfogadva, nem akarja magát függetleníteni. Teljes függőségi viszonyban áll Istennel. Nincs benne semmi önbizakodás. Békességben és megelégedettségben érzi magát jó és rossz sorsban egyaránt. Nem elégedetlenkedik, nem panaszkodik, nem lázadozik, nem vádaskodik, hanem megelégedett.

12. Az evangéliumi autarchiát konkrét formában szemlélteti a 12. vers: „*Tudok megalázzkodni és tudok bővölködni is.*“ (Blass—Debrunner 444: 3). A „tudok“ nem az elméleti tudással azonos, hanem a „tudni, képesnek lenni“ igével. Ellentéte a képtelen vagyok. Pál apostol tehát képes, azaz tud „megalázzkodni“. Megalázzkodni, nem pedig „megaláztatni“ (Károli). Ez a jelentéktelennek látszó fordítási különbség azért fontos, mert kifejezésre jut benne, hogy a lealacsonyításokat, a megaláztatásokat (1. a 2, 8-ban Krisztussal kapcsolatosan) nem pusztán külső kényszernek tekinti, amelyeket ökölbe szorított kézzel és az erőszaknak vagy a legyőzhetetlen külső erőnek engedve elfogad. Nem! A megaláztatást úgy veszi, mint amely Isten kezéből jön, és önkéntes megelégedéssel viseli a sorsot. Röviden: megalázkodik, alázaatosan jár, amint „Jézus Krisztusban“ (2, 5) tennie kell.

Hogy azonban mennyire nem a pesszimista lemondás hangja szól ajkáról, mutatja a megalázkodás ellenpárja: „*tudok bővölködni is.*“ A „bővölködés“ magyarul a közhasználatban anyagi javakban való bőséget jelent. Azt természetesen nem állíthatjuk, hogy ez a tartalmi vonás nincs benne a „bővölködésben“. Viszont kétségtelen, hogy sokkal szélesebb a fogalomköre. Nem az anyagi szegénységnek, hanem a megalázkodásnak az ellentéte. Míg a megalázkodás a hiányok súlya alatt történik, legyenek azok anyagiak, testiek, lelkiek vagy szellemiek, addig a bővölködés a bőség, a mértékfelettség jegyében megy végbe, akár testi, akár lelki vagy szellemi síkon. Bővölködik az ember, amikor földi mértékkel gazdagon állanak rendelkezésére a javak. Pál apostol ezt az állapotot nemcsak elméletben ismeri, hanem élni is tud vele. Ő nem aszkéta, hanem keresztyén ember; nem életunt vándor, hanem Krisztus gyermeke. Hogy ez mennyire igaz, bizonyosság a vers második része.

„*Minden tekintetben és mindenekbe be vagyok avatva: jóllakásba is, éhezésbe is, bővölködésbe is, szűkölködésbe is.*“ „Minden tekintetben“ „és mindenekbe“. Hogy ez mit jelent, magyarázzák azok a konkrét példák, amelyeket felsorakoztat. Mind a jólét, mind a rossz sors vonatkozásában, mind a megalázkodás, mind a felemelkedés tekintetében beavatottnak mondja magát, mivel be van

avatva a jóllakásba éppúgy, mint az éhezésbe, a bővölködésbe ugyanúgy, mint a szűkölködésbe. Ma már nem tudjuk adatszerűen felsorolni azokat az eseteket, amelyekre Pál gondolhatott. Viszont tudjuk, hogy szolgálataiban voltak idők, amikor éhezett és szűkölködött. Éhezett az élelem hiánya miatt, és szűkölködött a munkatársak hiánya miatt. Éhezett és szűkölködött a sorozatos próbák alatt (2. Kor. 11, 23 sk) és a sikertelen munka láttán egyaránt. Ugyanakkor viszont a másik oldalon említi a jóllakás és a bővölködés alkalmait, amilyen pl. a Filippibeliek szeretetadományának a kézhezvétele. Mindezekbe „*be vagyok avatva*“ (műeo = beavatok — itt perf. pass.) mondja az apostol. A *beavatás* egykor közismert kifejezés volt a misztériumokba való beavatással kapcsolatosan. Miként a pogányok beavattatnak a misztériumokba — ezzel a hasonlattal él Pál —, ugyanúgy ő be van avatva a bővölködésbe. Alapjában véve helyes a Károli-szöveg „*ismerős vagyok*“ fordítása, de mivel egyrészt nagyobb a kifejező ereje a „beavatásnak“, másrészt tárgyi szempontok szintén mellette szólnak, azért Kecskeméthy nyomán ez utóbbi mellett döntünk.

13. „*Mindenre képes vagyok a Krisztusban, aki engem megerősít.*“ A „mindenre van erőm“ helyett a „mindenre képes vagyok“ fordítási lehetőséggel élünk. Indokunk az, hogy elsősorban a szótári állomány emellett szól (Bauer); másodsorban pedig mondhatni csakis ez felel meg a vers intenciójának. Erőre a nehézségek között van szükség, vagyis a „szűkölködésben“ és az „éhezésben“. A „jóllakáshoz“ és a „bővelkedéshez“ nem kell erő. Márpedig a vers „*mindenre*“ kifejezése nemcsak a nehézségeket és a próbákat foglalja magába, hanem azoknak elmentéit is. Pál apostol arról beszél, hogy a Krisztusban lévő ember egyfelől képes elhordozni a terheket, s nem várja el Istentől, hogy a próbák ne nehezedenek rá, másfelől nem zárkózik el Isten ajándékainak örvendő felhasználásától. Nem mondja: nem akarok jóllakni és bővölködni, mert Isten előtt csak a szegénység és nyomorúság kedves, neki csak a nagy erőpróbák tetszenek. A keresztyén ember az életet a maga teljességében szemléli, és „*képes*“ mind arra, ami erőfeszítést követel tőle,

mind arra, amihez emberileg nézve nem szükséges az erő-kifejtés. Egyszóval erre is, arra is képes.

A „képeességről“ csak „Krisztusban“ lehet beszélni. Bár a kritikai szövegből hiányzik a „Krisztusban“ kifejezés, mégis bevesszük a fordításba az apparátusból. Erre az eljárásra az apparátustól függetlenül is készítve vagyunk a 4, 1 („álljatok meg az Urban“) és főként a 2, 5 vers által (úgy gondolkozzatok magatok között, amint Jézus Krisztusban gondolkoznotok kell), amely versek mögött a Krisztusban lévő Pál apostol áll. Krisztus teszi képessé Pált, Krisztus nyújt erőt, Krisztus „erősíti“ meg arra, hogy a fenti értelemben gondolkozzék és cselekedjék. Ha nem volna Krisztusban, és ha nem Krisztus erősítené meg, úgy könnyen elhajolhatna akár valami életunt pesszimizmus felé, valami a szenvedéseket érdemszerzésnek tulajdonító cselekedet-keresztyénség felé, akár a próbák-tól irtózó, de a jóllakásban kéjelgő szektás gondolkozás felé. Benne azonban Istennek hatalma dolgozik, és ez a hatalom hatalmassá teszi, „megerősíti“ avégre, hogy lelki egyensúlyát megőrizze, és ne legyen se a „szűkölködés“ foglya, sem a „bővölködés“ játéklabdája. A keresztyén ember semminek se rabja, hanem valójában mindeneknek szabados ura.

14. „Mindazonáltal jól tettétek, hogy nyomorúságomban részt vettetek.“ A „mindazonáltal“ Pál apostolnál azt a célt szolgálja, hogy jelzi egy bizonyos gondolatkörnek a végét, és kiemeli belőle azt a lényeges dolgot, amire el akar jutni. Ehhez képest a „mindazonáltal“ (plén) jelzi a 4, 10. verssel kezdődő gondolatkör első részének a befejeződését, s a szóban forgó 14. vers kiemeli éppen azt a szempontot, melyet mint lényegeset a Filippibeliek elé akar tárni; nevezetesen: igaz, hogy én mind a szűkölködésbe, mind a bővölködésbe be vagyok avatva, és mindenekre képes vagyok: tehát a ti ajándékokotok nélkül is meglettem volna, de ebből nehogy arra következtessetek, hogy szeretetadományotokat lényegtelen dolognak minősítem. Szó sincs róla. Adományotokat nem tartom lényegtelennek, hanem épp azt mondom: „jól tettétek, hogy nyomorúságomban részt vettetek“. „Jól tettétek“, azaz helyesen cselekedtetek. Nem végeztetek fölösleges mun-

kát, se pedig Isten akaratával nem kerültetek ellentétbe. Sőt: Istennek tetsző dolgot vittetek véghez, amikor „nyomorúságomban“ részt vettetek. A „nyomorúság“ félreérthetetlenül Pálnak a fogsági állapotát fejezi ki. Gondolnunk kell egy a hite miatt fogságban élő embernek egész gondolatkomplexumára; a szabadság hiányára, a gyülekezeti közösségtől való elszakitottságra, a bizonytalan jövőre, a megaláztatásra, a szűkölködéssre és ehhez hasonlókra. Ezt az egész nyomorúságot magukévá tették a Filippibeliek. Ők együtt éreznek az apostollal, mintha ők maguk is személyesen ugyanabban a mélységben volnának. „Részvételüket“, vagy szó szerinti fordítással: „együttes részvételüket“ az Epafroditus által küldött adományok bizonyítják. Pál — egészen biztosan — nemcsak testi szükségéit (étel, ruha) tartja szem előtt. A részvétel, a részvállalás a „nyomorúság“ egészére vonatkozik. Könnyebbnek érzi a terheket, mert azoknak egyik részét magukra vették a Filippibeliek.

4, 15—20 A SZOLGÁLAT JUTALMA

(15) Tudjátok pedig ti is, Filippibeliek, hogy az evangélium [hirdetésének] kezdetén, amikor kimentem Macedóniából, egyetlen gyülekezet se vállalt részt velem az adás és vevés dolgában, csak ti egyedül. (16) Mert Thessalonikában is, egyszer is, kétszer is küldtetek nekem szükségemre. (17) Nem azt mondom, hogy kívánom az adományt, hanem kívánom azt a gyümölcsöt, mely sokasodik a ti javatokra. (18) Megvan pedig mindenem, és bővülök. Beteltem, miután Epafroditustól megkaptam a tőletek valókat mint kedves jóillatot, kellemes, Istennek tetsző áldozatot. (19) Az én Istenem pedig be fogja tölteni minden szükségeteket az ő dicsőséges gazdagsága szerint a Krisztus Jézusban. (20) A mi Istenünknek és Atyánknak pedig dicsőség mind örökkön örökké. Amen!

15. Itt a „pedig“ szócska egyrészt mutatja az előbbiekhöz való kapcsolódást, másrészt az új gondolatsort vezeti be: ti jól tettétek, hogy adományt küldöttetek, de én most ezen felül egyébire is emlékeztetni akarlak. A gyüleke-

zetnek világosan kell látnia, és kellő módon értékelnie kell korábbi életét, vagy mai nyelven a maga történelmét. Nem közömbös, ami eddig történt. A múltról nem szabad megfeledkezni; látni kell benne az evangélium útját éppúgy, mint a jelenben. Erre a múltra való emlékeztetés történik most a 15. és 16. versekben.

„Tudjátok ... ti is Filippibeliek.“ Pál tudja, és mellette tudják a filippiek is azt, amiről az apostol beszélni akar. Nemcsak egyesek Filippiből, hanem a filippiek mind tudják a múltban történeteket. A gyülekezet élete nem abból áll, hogy a lekipásztor és még páran cselekesznek az összes tag képviselőjében, de a „tömegeknek“ nincs érdemi kapcsolatuk az üggyel. Nem! Ami történt, azt valóban együtt csinálták a tagok, együtt vettek részt a Pál nyomorúságában. Pál nem a levegőben beszél, nem egyesekhez szól, akik érdekelve és érintve vannak, hanem az összes Filippibelihez, akik mind bele vannak épülve a gyülekezet múltjába. Ez a megállapítás nem belemagyarázás. A filippiek „együtt-követők“ (3, 17) és „együtt-résztvevők“ (4, 14); a múltnak nem halott alakjai, a gyülekezet történetének nem távoli vagy épp érdektelen, közömbös szemlélői. Már az „*evangélium hirdetésének kezdetén*“ együttesen bekapcsolódtak a szolgálatba. Ez a kezdet arra az időre vonatkozik, amikor Pál apostol görög földre lépett és megkezdette igehirdetését. Nagy áldás, ha egy gyülekezet nem tévovázik, hanem az Igét mint jó földbe esett magot mindjárt az elején befogadja. Amint a jelek mutatják, Filippiben ez történt. Az ilyen magatartás se a Pál apostol korában, sem az egyház későbbi történetében nem mondható magától értetődőnek. Sőt: a fordítottja a gyakoribb. Pál végig járta „Macedóniát“ (Észak-Görögországot), s mikor fogsága helyére érkezett, azt kellett írnia a Filippibelieknek: „*egyetlen gyülekezet se vállalt részt velem az adás és vevés dolgában*“. Ez természetesen nem jelenti, hogy az Ige hirdetése mindenütt zárt ajtókra talált. Ilyen következtetést levonni nem szabad. De lehet és kell látni, hogy a munka elején Macedónia tartományban baj volt az adakozással, baj volt az Igének való engedelmességgel. Nem egyik napról a másikra állottak elő a keresztyén

gyülekezetek. Hiányok és nehézségek voltak, amiket Pál nem titkol.

A Filippibelieken kívül „*egyetlen gyülekezet*“ se vállalt részt Pál apostol anyagi terheiből. Hogy miért, arról most nem beszél. A vers szelleme mindenesetre olyan, hogy az apostol szavai inkább rosszalást és elmarasztalást mutatnak. Nem azért nem vállaltak részt, mintha nem lett volna rá módjuk és alkalmuk, hanem mert a hitéletben elmaradtak voltak. Nemcsak lehetséges, hanem egészen biztos, hogy ezekben az elmarasztalt gyülekezetekben is folyt az evangélium munkája, és később minden tekintetben mutatkoztak a növekedés jelei. Viszont volt egy idő, amikor az apostolnak le kellett írnia a súlyos szót: „*egy se volt*“. Ez a való helyzet. Ami pedig szembeszökő: Pál ezeket az elmaradt gyülekezeteket is „*gyülekezeteknek*“ nevezi! Mi könnyen hajlunk arra, hogy olyan gyülekezeteket, amelyekben valami betegség üti föl a fejét, pl. az áldozatkészség lanyhának mutatkozik, az ilyenekre rámondjuk: „nem igazi gyülekezetek“, „nem érdemlik meg a keresztyén nevet“. Pál azonban másképp gondolkozott. Számára az elmarasztalt, tehát gyöngeségekkel küzdő gyülekezetek éppoly „*gyülekezetek*“, mint a Filippibelieké. Ennek mindenesetre mélyen fekvő oka van. A gyülekezetet nem az teszi gyülekezetté, hogy az evangélium mértéke alatt mennyire tündöklük az engedelmes életben. Az engedelmesség elvitathatatlan parancs, de a botlások és hanyagságok még nem szüntetik meg az eklézsiát. Egyébként sem az apostoli korban, sem napjainkban nem volna egyetlen gyülekezet se. Gyülekezetek azonban voltak és vannak, mert létezésük és életük nem az emberi gyarlóságoktól függ, hanem Isten kiválasztó kegyelmétől. Az „*eklézsia*“, a „*gyülekezet*“ szó pusztán nyelvi alkatában is azt mutatja, hogy azokból tevődik össze, akiket Isten „*kihívott*“ a sötétségből, az Isten-nélküliségből. Ezeknek a kihívottaknak lehetnek és vannak hibáik, súlyos bűneik, akárcsak Dávidnak, vannak gyöngeségeik, mint Péter apostolnak, megrendítő és végzetes ingadozásaik, mint a Galáciabelieknek, bizonytalankodásaik, mint a Thessalonikabelieknek, az adakozó szeretetben való fogyatékoságaik, mint egy adott időben az összes Macedónia-beli gyülekezetnek, de mégis *gyüleke-*

zetek, mégis eklézsiák, gyógyításra szoruló egyházak, mert Isten kihívta őket a sötétségből, és most velé és benne vannak. Az eklézsia a „profán görögségben, majd a LXX-ban is előfordul, de igazi jelentőségét csak Pálnál nyeri el. Olyan összegyülekezést, közösséget jelent, melyet maga Isten hívott össze.“ Az ekléziát Pál „a szentek olyan lelki közösségévé avatta, amelynek fundamentuma és éltetője a megdicsőült Krisztus (ifj. Varga Zsigmond: *Hellenistikus papyrusok* ... 138.). Az eklézsiák létét tehát nem szabad kétségbe vonni az emberi gyarlóságok és hitbeli fogyatékoságok, egyszerűen a bűnök miatt. A bűnöket nyilván kell tartani, az Ige világosságában meg kell látni, hogy legyőzetteknek és a bűnbocsánatban megsemmisüljenek. Ezt cselekszi Pál, amikor habozás és udvariaskodás nélkül írja a macedóniai eklézsiákról, hogy egyetlen egy se vállalt részt velem az adás és vevés dolgában.

A „részvállalás“ azt tartalmazza, hogy valaki vagy valami mellé odaállok, és egy bizonyos részt magamra vállallok akár a teherből, akár a bánatból vagy az örömből. Egy olyan ügyet, mely másnak az ügye: a magamévá teszem, közösnek tekintem. Jelen esetben a Pál apostol anyagi dolgairól van szó, de az anyagiak révén általában az apostol szolgálatáról. A szóban forgó gyülekezetek szeretetadományukkal nem adták jelét annak, hogy ők maguk is részt vállalnak a Pál szolgálatából. Lehet, hogy könyörögtek érte, sokszor emlékeztek reá, de elmulasztották, hogy részvállalásukat külsőképpen kifejezzék. Mindenesetre ilyen következtetésre készítenem csak a kontextus, hanem maga a „*vevés és adás dolgában*“ kifejezés. A „*dolog*“ itt tulajdonképp a kereskedelmi élet nyelvhasználatára szerinti „számlát“ jelenti, melynek van kiadási és bevételi, „adási“ és „vevési“ tétele. Hogy ezen egész konkrét formában mit érthetett Pál apostol, azt kétséget kizáró bizonyossággal aligha lehet megmondani. Mi — Kálvinnal együtt — egyebek között az 1. Kor. 9, 11. versével véljük magyarázhatónak: „Ha mi néktek a lelkieket vetettük, nagy dolog-e, ha a ti testi javaitokat aratjuk“. Vigyázni kell azonban, nehogy ezt a verset kiszakítsuk az Újtestamentum összefüggéséből, és megfeledekezzünk arról, hogy a kölcsönös adás és

vevés nem korlátozható a lelkiek adására (a Pál részéről), és a testiek vételére (a gyülekezetek részéről). Az „*egymás hité által való épülés*“ az irányadó. Bármennyire igaz ez, a 4, 15-ben legnagyobb valószínűség szerint szűkített értelmezésre kell gondolnunk, vagyis arra, hogy a gyülekezetek nem vettek részt abban a „dologban“ (elszámolásban), mely tőlük „adást“ követelt a „vevés“ után. Venni vettek, de adni nem adtak, amiért áll rájuk, hogy nem vettek részt a számla elrendezésére néző dologban. Ez a gyülekezetek mínusza, betegségi tünete. Kivételt képeznek a Filippibeliek („csak ti egyedül“). Nehézségek ebben az eklézsiában is voltak, ami felől nem hagy bizonytalanságban az apostol, hiszen az egyetértés nem volt a legkielégítőbb (3, 15). Viszont tagadhatatlan, hogy a filippiek részt vettek az adás és vevés dolgában. Pál nem elégszik meg azzal, hogy rámutat a hiányosságokra, hanem egyidejűleg értékel is. A hibákat megmutatja, de a jó dolgok kiemelését sem hanyagolja el, amelyek a kiválasztottságnak, az ekléziának a bizonyosságai. A Filippibeliek részvételét aprópénzre váltva szemlélteti a következő 16. vers:

16. „*Mert Thessalonikában [létemkor] egyszer is, kétszer is küldtetek nekem szükségemre.*“ A „*mert*“ az okozati viszonyt jelzi, s így a 15. és 16. verseket szorosan egybekapcsolja. Azért mondom, hogy ~~ti kivételek~~ vagytok „*mert*“ másképp cselekedtetek. Amikor Filippiből Thessalonikába utazott az apostol, ott, vagyis „*Thessalonikában*“ részesült a filippiek anyagi támogatásában. Az „*egyszer is, kétszer is*“ szó szerint vehető. Ebben az esetben Pál arra utal, hogy éppen két ízben, egyszer is, kétszer is, először és másodszor is adományt küldöttek neki. Viszont az „*egyszer is kétszer is*“ általánosan elterjedt szóhasználat volt a „több mint egyszeri“ cselekvés kifejezésére (Rienecker). Mintha magyarul ma azt mondanánk: nem is egyszer, hanem többször „*küldtetek nekem szükségemre*“. Hogy Thessalonikában Pál „*szükséget*“, hiányt szenvedett, bizonyítja a Cselekedetek könyve (Csel. 17, 1—9). Ottani szolgálata veszélyes volt. A filippiek kivették részüket terheiből, amikor szeretetük és ügybuzgóságuk jeléül anyagi támogatásukat kezéhez juttatták.

Látható tehát a felelősség az evangélium terjesztése iránt. A filippiek nem mondták, hogy semmi közülük Thessalonikához és más városokhoz. Nem mondták, hogy Pál és a thessalonikaiak oldják meg a maguk kérdéseit, amint tudják. Nem hivatkoztak arra, hogy nekik is sok a gondjuk-bajuk, amiért kénytelenek csak a saját dolgaikkal foglalkozni. Ilyen elzárkózó magatartás nem fér össze a „jó ügygel“ (1, 6), az „evangélium ügyében való részvétellel“ (1, 5). Minden gyülekezetnek meg kell találnia azt a sajátos utat és módot, ahogyan épp ő részesedhetik az evangélium egyetemes és helyi, helyi és egyetemes szolgálatában.

17. *„Nem [azt mondom] hogy kívánom az adományt.“* A fentiek miatt félreértés ne legyen, mondja az apostol. A görög kifejezésből hiányzik a „mondom“ ige, de oda kell érteni. Ne gondoljátok, hogy az előbbieket azt jelentik, hogy én számítok a ti küldeményeitekre. Ez távol áll tőlem. Én megmondtam, hogy szükségben is tudok élni és szolgálni (4, 11. 12). Tehát valóban ne magyarázzátok félre leveletem, mert én *„nem kívánom az adományt“*. Nemcsak hogy nem keresem, hanem mégcsak nem is „kívánom“ az „adományt“. Én a lelkieket keresem, nem pedig a földieket (3, 19). Amikor adományküldéseket Isten akarata szerinti szükséges cselekedetnek minősítem (4, 14), alapjában véve nem az anyagi javakra gondolok. Egyszóval nem a ti materiális támogatásokat kívánom, *„hanem kívánom azt a gyümölcsöt, mely sokasodik a ti javatokra“*. Ezek ma keményebb szavak, mint az első században. Ma, amikor kölcsönös megállapodások szabályozzák a lelkipásztor fizetését; ma, amikor a „munkás méltó a maga bérére“ bibliai mondás fokozottan érvényesül; ma, amikor a lelkipásztorkodást veszélyezteti a pusztá kenyérkereset kísértése; ma nagyon alá kell húzni a „hanem“ szócskát. Csak arra vigyázzunk, hogy a reformációi aláhúzás ne váljék deformációvá, miként az aláhúzás esetleges mellőzése se jelentősen deformálódást se Filippiben, se máshol. A „hanem“ szócska élesen tiltakozik az ellen, hogy a lelkipásztorok eltartása merő emberi dolog; tiltakozik az ellen, hogy a lelkipásztor az „egyházi adóban“, az „önkéntes hozzájárulás-

ban“, a „képében“, vagy bárhogyan nevezzük a Filippibeliek adományát, csak olyan „bért“ lásson, amilyen bárki munkásnak a díjazása; tiltakozik az ellen, hogy a gyülekezet a maga adományában csak egy kedve szerinti (vagy kedve ellenére való) állásnak a fenntartó eszközét lássa. Ha akár az apostol, akár a Filippibeliek így gondolkoztak volna, akkor az egyházi adó-pereknek egész sorozatáról kellene beszámolnia a levélnek egész Macedónia területéről. A „*hanem*“ mindezt kizárja. Az „*adomány*“ (az egyház történetében bér, kepe, egyházi adó, járuléka, fizetés stb.) megvan, de sajátos bibliai értelemben, amit nem szabad elhomályosítani. Megvan és meg kell lennie, hiszen méltán „*kívánja*“ az apostol. Azonban nem pusztá adományt lát benne, hanem „*gyümölcsöt*“, s tegyük hozzá: a hit gyümölcsét. Ezt kívánja és keresi, várja és elvárja. Kívánja, hogy a filippiek hite gyümölcsöt teremjen. Ilyenképp az adomány nem tekinthető valami emberbaráti megnyilatkozásnak, se kényszeredett lélekből jövő adásnak. Egyedüli értelme az, hogy a jó fa jó gyümölcsöt terem. Még feltűnőbb, hogy Pál apostol miképpen nézi a hitnek ezt a gyümölcsét. Neki küldötték ugyan a testi javakat, de az is igaz, hogy a bennük mutatkozó gyümölcs a gyülekezet javára sokasodik, vagy szó szerint: „*mely sokasodik a ti [bevételi] számlátokra*“. „*Sokasodik*“, növekedik, azaz még több lesz a gyümölcs az adakozó gyülekezetben, és pedig saját javukra. Ők testieket adnak, de ezáltal lelkiileg gazdagodnak és erősödnek. Ha a lelki gazdagodást ki lehetne fejezni számokkal, úgy a bevételi számlán növekedést, sokasodást kellene elkönyvelni.

18. „*Megvan pedig mindenem, és bővülködöm.*“ Milyen csodálatos és milyen ritka szavak! Az ember inkább panaszkodik, semhogy megelégedésről beszélne. Pál más hangnemet használ: „*megvan pedig mindenem*“. Azért térünk el a Károli-fordítástól, mert a hangsúly nem arra esik, hogy Epafroditus mindent hiánytalanul átadott, vagyis semmit sem használt föl a maga céljaira. A hangsúly azon van, hogy a megkapott dolgok kézhezvétele után (s ennyiben helyes a Károli-szöveg) valóban minden megvan, semmiben nem szűkülködik. Örvendhetnek

a Filippibeliek, hogy kisebb vagy nagyobb adományukkal (ki tudja, mekkora lehetett?) az evangéliumhirdető apostol szolgálatát kielégítően támogatták. Nemcsak hogy mindene megvan, hanem még ezen felül „bővölködik“. Minél inkább elismeri az apostol a filippiek hitének gyümölcsét, annál nagyobb az ő bevételi számlájuk is, hiszen a keresztyén gyülekezetnek igazi belső örömet jelent, ha tudja, hogy adományával Isten ügyének a szolgálatát munkálja.

Az adomány fölötti háláját még erőteljesebben juttatja szóhoz az apostol, amikor a „*megvan mindenem*“ és „*bővölködöm*“ kifejezések után így folytatja: „*beteltem, miután Epafroditustól megkaptam a tőletek valókat*“. „Beteltem“ (perf.), azaz annyira sokkal rendelkezem, hogy már nem is tudnék többet átvenni. Epafroditus már régebb megérkezett, s most, amikor az apostol levelével visszatér a gyülekezetbe, tehát egy bizonyos idő letelte után még mindig azt mondja Pál, hogy teli van, be van telve. A beteltséget minden bizonnyal nem az adomány mérték fölötti nagysága okozza, hanem annak lelki értékelése. Az előbb „gyümölcsnek“ nevezte, most pedig „*kedves jóillatot, kellemes, Istennek tetsző ajándékot*“ lát benne. Szó szerinti fordítással helyesen jár el Kecs-keméthy, amikor „*kedves jóillat*“ helyett „jóillat illatozásáról“ beszél. A „jóillat“ az áldozó füstöt, annak jóillatát jelenti. A másik szó pedig tulajdonképp a finom olaj illatát fejezi ki, vagy pedig arra utal, hogy az antik világban a győztes hadvezért jóillat vette körül a harc után. Itt inkább az ószövetségi áldozatok bemutatására kell gondolni (2. Móz. 29, 18 — Septuaginta), amelyekkel kapcsolatosan szó szerint előfordul a kéttagú kifejezés. Az áldozati állatot elfüstölgötetik az oltáron mint kedves illatú áldozatot az Úrnak.

A további hasonlatok is az ószövetségi áldozat köréből származnak: „*kellemes*“ és „*Istennek tetsző áldozat*“. „*Kellemes*“, ti. Isten előtt kellemes, Isten által elfogadott; „*tetsző*“, vagyis amelyben Isten gyönyörködik. Mindenik hasonlat az ószövetségi áldozatnak egy-egy jellegzetességét emeli ki: jóillatú, kellemes és tetsző. A Filippibeliek adománya tehát olyan, mint az Ószövetségben egy Isten-

nek tetsző, kellemes, jóillatú áldozat, melyet az Úr parancsol és elvár. Nem Pál, hanem az Úr! Így lesz a szeretetadományból valóban isteni tisztelet és értékes lelki gyümölcs. Bizonyos, hogy a gyülekezetben az adakozásnak ez az értelme. Ha ez az értelem hiányzik, akkor beszélhetünk gyűjtésről, adóról, emberszeretetről, áldozatkészségről, vagy bármi másról, de mindenik kifejezésnek hamis a csengése. Ha viszont a helyes értelem megvan, úgy bárminek mondjuk is az adományt, benne rejti az egyetlen lényeges dolog: Istennek tetsző kedves áldozat, isteni tisztelet, akárcsak az imádkozás.

19. „Az én Istenem be fogja tölteni minden szükségteket.” Enélkül csonka lenne a keresztyéni adakozás képe. Nem azért adnak a Filippibeliek, hogy ellenszolgáltatásul ők is kapjanak. Az ilyen gondolkozás idegen. Ők adnak, mert ezáltal belső kényszer folytán gyümölcsöt teremnek. Kedves áldozatuk bemutatása után hallják a kegyelmes üzenetet: Isten betölti szükségüket.

„Az én Istenem” — mondja Pál. Hatalmas erő és személyes bizonyosság! Isten Pálnak személyes Istene, akit ő szolgál, s aki őt a szolgálattal megbízta. Nem kételkedik afelől, hogy mindaz, ami az adományküldésben történik, Isten előtt játszódik le, aki lát mindent. Nemcsak lát, hanem „be fogja tölteni szükségteket” — folytatja az apostol. Találóan jegyzi meg Kálvin, hogy a Filippibeliek nem lesznek szegényebbek az elküldött adományok miatt. Nemcsak hogy szegényebbek nem lesznek, hanem „minden” anyagi szükségükről Isten fog gondoskodni, a hiányokat ő fogja kielégíteni. Nem valami kegyes óhajlás ez a Pál részéről. A „be fogja tölteni” (fut. ind.) kijelentő módban áll. Az apostol tudja, egészen biztosan tudja, és a Filippibelieknek is tudniuk kell, hogy Isten gondviselésében nem csalatkoznak. Szükségek jöhetnek, amelyek próbára tehetik őket, de Isten éppoly biztosan betölti szükségüket, amilyen bizonyosan ők adományt küldöttek az apostolnak.

A mondottak igazsága tekintetében szilárd kezesség Isten „dicsőséges gazdagsága”. Istennek nincs szüksége a gyülekezet anyagi javaira, hiszen ő mérhetetlen di-

csőségben és gazdagságban lakozik. Övé a föld és annak teljessége, övé az egész látható és láthatatlan világ. Ő mindenható és mindenkkel rendelkező Isten, aki nemcsak akar, hanem tud is gondoskodni gyermekeiről. Nem mintha gyermekei akár adományukkal, akár egyebekkel rászolgáltak volna a segítségre, hanem azért, mert a mindenkori Filippibeliek „Krisztus Jézusban“ kegyelmet találnak öelőtte. Jézus Krisztusért árasztja ki gazdagságának áldását a gyülekezeti tagokra. Másokra is felhossa fényes napját, de az ő dicsőséges gazdagságáról csak azok tudnak, akik Krisztus Jézusban vannak. Mások a szerencsének vagy az emberi munkának tulajdonítják szükségseik kielégítését, míg a Filippibeli „szentek“ hittel vallják, hogy Isten tölti be az ő minden szükségüket a Krisztus Jézusban.

20. „A mi Istenünknek és Atyánknek pedig dicsőség mind örökkön örökké. Ámen.“ A 19. versben az „én Istennem“, itt pedig a „mi Istenünk!“ Ez nem sorrendkérdés. Fölösleges kutatni, hogy miért beszél előbb egyes számban, azután többesben. Mindkét esetben ugyanarról az „Atyáról“ van szó, akivel találkoztunk a levelet bevezető köszöntésben (1, 2). A keresztyén eklézsiában nem hiányozhat sem az egyes, se a többes számú szóhasználat. Aki Istent nem tapasztalta meg úgy, mint személyes Atyát, akitől személyesen vette az elhívást és a kegyelmet, akinek gondviselő szeretetét nap-nap után érzi, annak ajkán csak üres szó lehet a „mi Istenünk és Atyánk“. Aki viszont nem bizonyosodott meg afelől, hogy akit „mi Atyánknek“ szólít és vall a gyülekezeti közösségben, aki hittestvéreinek is kegyelmes Atyja és gondviselő Istene, az ugyanakkor neki személyes Istene, annak ajkán szintén csak üres szó az „én Istennem“. Egyik szóhasználat se helyezhető a másik elé vagy után. Mindkettőnek együtt kell érvényesülnie, mert Isten mindig az eklézsiában, a szentek egyességében az én Istennem. Kétségtelen, hogy a keresztyén élet alkalmaj szerint némelykor az „én Istennemről“, máskor a „mi Istenünkről“ beszélünk, de ezáltal nem bomlik föl, se nem erőtelenedik meg az előbbieken vázolt egységszemlélet.

Az „én“ és a „mi“ Istenünknek pedig *„dicsőség mind örökkön örökké“*. „Dicsőség“ (doksza = dicsőség, tisztelt, imádat, fény, hatalom) Istennek. Ő mindenképp dicsőséges Isten (4, 19; 2, 11). Dicsősége nem függ emberi elismeréstől vagy visszautasítástól. Jelen esetben nincs is erről szó. A vers igénye az, hogy a mindenképp dicsőséges Istent mint ilyent megvallja a keresztyén gyülekezet. Nem meg kell vallania, hanem megvallja! Nem felszólítás a Filippibeliek irányában, hogy ismerjék el Isten dicsőségét, hanem föltételezi: ők már elismerték, s most a pásztor és a nyáj együtt vallja: dicsőség a mi Istenünknek.

A filippieknek nyilván meg kell kérdezniük önmaguktól: vajon életük Istennek a dicsőségét öregbíti-e? Ez az önvizsgálat nem erőteleníti meg a hit bizonyágtételét: dicsőség a mi Atyánknek és Istenünknek. És hozzáteszi: *„mind örökkön örökké“*, az örökkévalóságok örökkévalóságáig. Isten dicsősége nem hasonlítható semmiféle emberi dicsőséghez. Ami emberi, mind-mind a mulandóság alá van rekesztve. Elmúlik a föld és annak ábrázatja, de hangzik: „Te, Uram, kezdetben alapítottad a földet, és a te kezeidnek művei az egek. Azok elvesznek, de te megmaradsz, és mindazok mint a ruha megavulnak. És palástként összehajtod azokat, és elválnak. Te pedig ugyanaz vagy, és a te esztendeid el nem fogynak“ (Zsid. 1, 10—12). Isten dicsősége nem ér véget soha. Mi beszélhetünk az „időről“, boncolgathatjuk akár hittel, akár hit nélkül. Istent azonban nem tudhatjuk bezárni a mi „idő“-kategóriánkba. A *„mind örökkön örökké“* alapjában véve egyenlő a végnélküliséggel. Istennél nincs ma és holnap, fiatalság és öregség, jelen és jövő. Ez nem jelenti időszámítási fogalmainknak és idő-beosztásunknak a feloldását, sem Istennek az emberi időből való kiemelését, hanem egyszerű bizonyágtétel mellett, hogy a mi Istenünk dicsősége tegnap és ma és mindörökké ugyanaz.

Az „Ámen“ liturgikus forma. A liturgia végén a gyülekezet mondotta: „ámen“, azaz valóban, bizonyosan igaz. Általános szokás volt ennek a záró szónak a használata a könyvek végén is (Bauer). Azt fejezi ki, hogy ami előtte található, azt a levélíró valóban, bizonyosan igaznak tartja. Nincs helye a habozásnak és a kételkedésnek.

4, 21–22 ZÁRÓ KÖSZÖNTÉS

(21) *Köszöntsetek minden szentet a Krisztus Jézusban. Köszöntenek titeket az atyafiak, akik velem vannak.* (22) *Köszöntenek titeket minden szentek, mindenek felett pedig a császár udvarából valók.*

21. A „köszöntsetek” szélteben-hosszában elterjedt kifejezési formája a köszönesnek. Köszöntötték az érkezőt és a távozót, s köszöntötték egymást a találkozóak. Hasonlóan szokásos a köszöntés a levelek végén. Éppúgy nem sajátosan keresztyén magatartás, mint a csókkal való üdvözlés a jó barátok között. Hogy mennyire az akkori világ szokásához tartozott, szemlélteti a Jézus mondása: „És ha a ti atyátokfiait köszöntitek, mit cselekesztek másoknál többet? Nemde a vámszedők is azonképpen cselekszenek-e?” (Mt. 5, 47). Tehát a köszöntés általánosan használt gyakorlatát alkalmazzák a keresztyének, de azzal az eltéréssel, hogy a régi formát új tartalommal töltik meg. Nem azt mondja az apostol: „köszöntsetek” minden embert, hanem „minden szentet”. Ugyanazokat a „szenteket” köszönti a levél végén, akiket üdvözölt a levél elején (lásd az 1, 1 magyarázatát). Ezek a „minden szentek” itt is a „Krisztus Jézusban” szentek, akárcsak a levél homlokzatán (1. 1, 1). A társadalmi formaságok megmaradnak, de a Krisztusban folytatott élet levegőjével telítődnek. Bárkik olvassák a levelet, felhívást nyernek arra, hogy az apostol szavával köszöntsék egymást és mindenkit.

Az apostolon kívül „köszöntenek titeket az atyafiak, akik velem vannak”. Milyen régi és mégis mennyire tökéletesen új hang! Alig lehetne manapság két olyan távoli gyülekezetre találni, melyeknek tagjai egymással köszöntő viszonyban volnának. Még lelkipásztorok is nehezen tudnák úgy zárni egymásnak küldött levelüket, hogy a végén megjegyezzék: az én gyülekezetem tagjai köszöntik a te gyülekezeted tagjait. Időszerűtlen ez a hangvétel. Pedig a 21. versben erről van szó. Kérdő és felkiáltó jel egyidejűleg. Bajok és nehézségek is voltak — amint láttuk: 2, 21 stb. — a Pál apostol fogsági helyéül

szolgáló gyülekezetben. Mégis: Krisztus Jézusban egymásnak testvérei, „atyafiak“ itt is a tagok. Az ellentétek és eltérések mellett is „atyafiak“ (lásd 3, 17 magyarázatát).

22. „Köszöntenek titeket minden szentek.“ Az „*atyafiak*“ (21. v.), egyszersmind „*szentek*“ valamennyien (l. 1, 1 magyarázatát), és mindnyájan köszöntésüket küldik. Elképzelhető az olvasottak alapján, hogy Pál apostol és munkatársai mennyire nyilván és ébren tartották az egymástól százkilométerekre fekvő gyülekezetek között a kapcsolatot. Biztosra vehető, hogy mindig elmondták a többi gyülekezetben a történeteket, s ismertették az Ige hódító útját Jeruzsálemtól a föld végső határáig (Csel. 1, 8). Így van értelme annak, hogy az efézusi (? római?) szentek mindnyájan köszöntik a Filippibelieket.

Különös nyomatékkal emeli ki Pál apostol, hogy köszöntésüket küldik a császár udvarából valók. A „*mindenek felett*“ nem a köszöntés minőségére utal, mintha a császár udvarából valók még inkább, még szívélyesebben üdvöznének, mint a többi szentek. A „*mindenek felett*“ a császári udvarra tereli a figyelmet. Az apostol súlyt helyez arra, hogy az I. század derekán már a császári udvarban is vannak keresztyének. Eközben nem a császár családjának tagjaira utal. Inkább gondolhatunk az „*udvari hivatalnokokra, akik abban az időben rabszolgák vagy szabadon bocsátottak voltak*“ (Lueken). Az evangélium mindenhol utat talált. Valószínűleg Efézusról van szó, ahol Pál apostol fogságot szenvedett (l. 1, 13 magyarázatát).

4, 23

ALDAS

(23) *A mi Urunk Jézus Krisztusnak kegyelme [legyen] a ti lelketekkel.*

23. Az *Ur Jézus Krisztus* kegyelmével kezdette levelét az apostol. Most ugyanazzal fejezi be (l. 1, 2 magyarázatát). A Károli-fordítás a „*textus receptus*“ alapján a „*ti*

lelketekkel“ helyett a „mindnyájatoknak“ záró szót használja. Mi a kritikai szöveget követjük, s ezért tér el a fordítás: „kegyelem“ legyen a „ti lelketekkel“. Az egész levél a Krisztusban újjászületett embert építi. Azt az embert, akinek meghatározója, hogy Istentől „lelket“ nyert. A lélek (lásd 1, 27 magyarázatát) jelenti az új embert, a Krisztusban álló (4, 1), a Krisztusban gondolkodó (2, 5), a Krisztusban örvendő (3, 1; 4, 4), a Krisztusban gyümölcsöt termő (1, 11), a Krisztus után vágyó (1, 23) és a Krisztust váró (3, 20) embert. Ezt az új embert (mint „lelket“) ajánlja most Krisztus kegyelmébe, hogy a kegyelemben és a kegyelem által mindenkor tántoríthatatlanul megálljon. Nem azt mondja, hogy tartsanak ki Krisztus kegyelme mellett, hanem Krisztus kegyelme legyen az ő *lelkükkel*. A hívők kitartása és engedelmesége az apostoli korban sem tekinthető kifogástalannak, s még kevésbé a jövő kezességének. Ennél sokkal biztonságosabb oltalmat lát az apostol, amikor Krisztus kegyelmére támaszkodik. A *solus Christus* és az ő *sola gratiája* a legnagyobb ajándék, amiben részesülhet a gyülekezet. A személyes keresztyén életnek is egyetlen biztos kezessége, ha kegyelem által kegyelemben fürödhetik. A kegyelemből és a kegyelemben való élet a „*lélek*“ élete és java.

IRODALOM

1. Bauer: *Griechisch—Deutsches Wörterbuch*. Berlin 1937, valamint több más szótár.
2. Blass—Debrunner: *Neutestamentliche Grammatik*. Göttingen 1931.
3. F. Rienecker: *Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament*. Neumünster 1938.
4. Bibliafordítások, lexikonok és kézikönyvek.
5. *Thomae Aquinatis in omnes S. Pauli apostoli epistolas commentaria*. Turini 1929.
6. *Johannes Calvins Auslegung der Heiligen Schrift*. XIII. k.
7. W. Lueken: *Der Brief an die Philipper*. Göttingen 1908.
8. K. Barth: *Erklärung des Philipperbriefes*. München 1928.
9. Maillot: *Aux Philippiens d'aujourd'hui*. Genève 1974.
10. Loh—Nida: *A Translators Handbook on Paul's Letter to the Philippians*. Stuttgart 1977.
11. Masznyik Endre: *Pál apostol élete és levelei*. Pozsony 1894.
12. Nagy András: *A váltság gondolata az Ótestamentumban*. Kolozsvár 1945.
13. ifj. Varga Zsigmond: *A hellénisztikus papyrusok, feliratok, ostrakák világa és az Újtestamentum*. Debrecen 1942.
14. Victor János: *Boldog rabság*. Budapest 1933.

TARTALOM

Előszó	5
Izagógikai ismertetés	9
Üdvözlét (1, 1—2)	17
Könyörgés a gyülekezetért (1, 3—6)	30
Közösség a gyülekezettel (1, 7—8)	39
Imádság lelki meggazdagodásért (1, 9—11)	44
Magasság a mélységben (1, 12—14)	50
Krisztust hirdetni (1, 15—17)	57
A prédikálás hatalma (1, 18—20)	61
A gyülekezetért élni (1, 21—26)	68
Krisztushoz méltón járni (1, 27—28)	76
Krisztusért szenvedni (1, 29—30)	82
„Ugyanúgy gondolkozni“ (2, 1—4)	85
Hitvallás Krisztusról (2, 5—11)	95
Az üdvösség ösvénye (2, 12—13)	109
Fénylő csillagok (2, 14—16)	116
Együttes öröm (2, 17—18)	123
Timótheus a szolgatárs (2, 19—24)	126
Epafroditus a szolgatárs (2, 25—30)	134
Féltő gondoskodás (3, 1—6)	145
Múlt és jövő (3, 7—11)	156
Holnapra nézés (3, 12—16)	169
Mennyei polgárság (3, 17—21)	179
Megállani az Űrben (4, 1)	193
Pásztori üzenet (4, 2—3)	196
Öröm és békeség (4, 4—9)	202
Szeretetszolgálat (4, 10—14)	219
A szolgálat jutalma (4, 15—20)	228
Záró köszöntés (4, 21—22)	239
Áldás (4, 23)	240
Irodalom	242



A könyv szerkesztője: Sipos Gábor
Műszaki szerkesztő: Székely Dániel
Alak: 54×84/16
Papír: 63 g-os famentes
Kiadói ívek száma: 13,2



I. P. Cluj, Municipiul Cluj-Napoca, C-da nr. 244/1983

